ספר הכוזרי

ספר הכוזרי

ספר הכוזרי. פרוייקט בן-יהודה, ברישיון CC BY-SA.
geulaquiz.com

מאמר א

(א) אָמַר יְהוּדָה בֶּן שָׁאוּל ז״ל, אָמַר הַמְחַבֵּר: שָׁאוֹל שָׁאֲלוּ אוֹתִי עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ אִתִּי מִן הַטָּעָנוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת עַל הַחוֹלְקִים עָלֵינוּ מִן הַפִּילוֹסוֹפִים וְאַנְשֵׁי הַתּוֹרוֹת, וְעַל הַמִּינִים הַחוֹלְקִים עַל חֲמוֹן יִשְׂרָאֵל, וְזָכַרְתִּי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּיו כְּבָר מִטַּעֲנוֹת הֶחָבֵר אֲשֶׁר הָיָה אֵצֶל מֶלֶךְ כּוּזָר הַנִּכְנָס בְּדַת הַיְהוּדִים הַיּוֹם כְּאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה כַּאֲשֶׁר נִזְכָּר וְנוֹדָע בְּסִפְרֵי דִּבְרֵי הַיָּמִים, כִּי נִשְׁנָה עָלָיו חֲלוֹם פְּעָמִים רַבּוֹת כְּאִלּוּ מַלְאָךְ מְדַבֵּר עִמּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: ״כַּוָּנָתְךָ רְצוּיָה אֵצֶל הַבּוֹרֵא אֲבָל מַעֲשֶׂךָ אֵינָנּוּ רָצוּי״. וְהוּא הָיָה מִשְׁתַּדֵּל מְאֹד בְּתוֹרַת הַכּוּזָר עַד שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ בַּעֲבוֹדַת הַהֵיכָל וְהַקָּרְבָּנוֹת בְּעַצְמוֹ בְּלֵב שָׁלֵם, וְכָל אֲשֶׁר הָיָה מִשְׁתַּדֵּל בַּמַּעֲשִׂים הָהֵם, הָיָה הַמַּלְאָךְ בָּא אֵלָיו בַּלַּיְלָה וְאוֹמֵר לוֹ: ״כַּוָּנָתְךָ רְצוּיָה וּמַעֲשֶׂךָ אֵינָנּוּ רָצוּי״, וְגָרַם לוֹ זֶה לַחֲקֹר עַל הָאֱמוּנוֹת וְהַדָּתוֹת וְהִתְיַהֵד בַּסּוֹף הוּא וְעַם רַב מֵהַכּוּזָרִים, וְהָיוּ מִטַּעֲנוֹת הֶחָבֵר מַה שֶּׁנִּתְיַשְּׁבָה נַפְשִׁי עֲלֵיהֶם וְהִסְכִּימוּ לְדַעְתִּי. וְרָאִיתִי לִכְתֹּב הַדְּבָרִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר נָפְלוּ וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ. — אָמְרוּ כִּי כַּאֲשֶׁר רָאָה מֶלֶךְ כּוּזָר בַּחֲלוֹמוֹ כִּי כַּוָּנָתוֹ רְצוּיָה אֵצֶל הַבּוֹרֵא אֲבָל מַעֲשֵׂהוּ אֵינוֹ נִרְצֶה וְצִוָּהוּ בַּחֲלוֹם לְבַקֵּשׁ הַמַּעֲשֶׂה הַנִּרְצֶה אֵצֶל הַבּוֹרֵא, שָׁאַל פִּילוֹסוֹף אֶחָד עַל אֱמוּנָתוֹ.

וְאָמַר לוֹ הַפִּילוֹסוֹף: אֵין אֵצֶל הַבּוֹרֵא לֹא רָצוֹן וְלֹא שִׂנְאָה כִּי הוּא נַעֲלֶה מִכָּל הַחֲפָצִים וּמִכָּל הַכַּוָּנוֹת, כִּי הַכַּוָּנָה מוֹרָה עַל חֶסְרוֹן הַמְכֻוִּן וְכִי הַשְּׁלֵמַת כַּוָּנָתוֹ שְׁלֵמוּת לוֹ וּבְעוֹד שֶׁלֹּא תִּשְׁלַם הוּא חָסֵר, וְכֵן הוּא נַעֲלֶה אֵצֶל הַפִּילוֹסוֹפִים מִידִיעַת חֶלְקֵי הַדְּבָרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵם מִשְׁתַּנִּים עִם הָעִתִּים וְאֵין בִּידִיעַת הַבּוֹרֵא שִׁנּוּי. וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתְךָ כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּדַע כַּוָּנָתְךָ וּמַעֲשֶׂיךָ וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁיִּשְׁמַע תְּפִלָּתְךָ וְיִרְאֶה תְּנוּעוֹתֶיךָ, וְאִם יֹאמְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים שֶׁהוּא בָּרָאָךְ הֵם אוֹמְרִים זֶה עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עִלַּת הָעִלּוֹת בִּבְרִיאַת כָּל נִבְרָא, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּכַוָּנָה מַאֲתוֹ. וְלֹא בָּרָא מֵעוֹלָם אָדָם, כִּי הָעוֹלָם קַדְמוֹן וְלֹא סָר הָאָדָם נוֹלָד מֵאָדָם שֶׁקָּדְמוֹ, מִתְרַכְּבוֹת בּוֹ צוּרוֹת וּמְזָגִים וּמִדּוֹת מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ וּקְרוֹבָיו וְאֵיכֵיוֹת מִן הָאֲרָצוֹת וְהַמְּזוֹנוֹת וְהַמַּיִמוֹת עִם כֹּחוֹת הַגַּלְגַּלִּים וְהַמַּזָּלוֹת וְהַחֲיָלִים בָּעֲרָכִים הַהֹוִים מֵהֶם, וְהַכֹּל שָׁב אֶל הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה לֹא בַּעֲבוּר כַּוָּנָה מְמֻנָּה, אֲבָל — הוּא אֲצִילוּת, נֶאֱצָלֶת מְמֻנָּה סִבָּה שֵׁנִית וְאַחַר כָּךְ שְׁלִישִׁית וּרְבִיעִית, וְהִתְדַּבְּקוּ הַסִּבּוֹת וְהַמְסוֹבָבוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּ כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָם. וְהַדִּבְקוּת קַדְמוֹן כַּאֲשֶׁר הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה קַדְמוֹנִית, אֵין לָהּ תְּחִלָּה. וּלְכָל אִישׁ מֵאִישֵׁי הָעוֹלָם סִבּוֹת שֶׁבָּהֶם יִגְּמֹר, וְיֵשׁ אִישׁ שֶׁנִּשְׁלְמוּ סִבּוֹתָיו וּבָא שָׁלֵם, וְאִישׁ שֶׁחָסְרוּ סִבּוֹתָיו וּבָא חָסֵר. כַּיּוֹצֵא אֲשֶׁר לֹא הוּכַן לְיוֹתֵר מִקִּבּוּל צוּרַת הָאָדָם וְהַדִּבּוּר בְּתַכְלִית הַחִסָּרוֹן, וְהַפִּילוֹסוֹף אֲשֶׁר לוֹ נִתְּנוּ תְּכוּנוֹת יְקֻבַּל בָּהֶם הַמַּעֲלוֹת הַמִּדּוֹתִיּוֹת וְהַמַּדָּעִיּוֹת וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת וְלֹא חָסֵר מְאוּמָה מִן הַשְּׁלֵמוּת, אֲבָל הַשְּׁלֵמוּת הַזֶּה בְּכֹחַ צָרִיךְ בְּהוֹצָאָתוֹ לִידֵי מַעֲשֶׂה אֶל לְמוּד וּמוּסָר עַד שֶׁתֵּרָאֶה הַהֲכָנָה עַל הָעִנְיָן אֲשֶׁר הוּכְנָה לוֹ מִן שְׁלֵמוּת וְחִסָּרוֹן וְאֶמְצָעִיִּים אֵין לָהֶם תַּכְלִית. וְהַשָּׁלֵם יִדְבַּק בּוֹ מִן הַמִּין הָאֱלֹהִי אוֹר שֶׁהוּא נִקְרָא הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, יִדְבַּק בּוֹ שִׁכְלוֹ הַנִּפְעָל דְּבֵקוּת־הִתְאַחֲדוּת עַד שֶׁיֵּרָאֶה הָאִישׁ הַהוּא כְּאִילּוּ הוּא הַשֵּׂכֶל הַהוּא הַפּוֹעֵל אֵין בֵּינֵיהֶם שִׁנּוּי. וְיָשׁוּבוּ כֻלָּיו, רְצוֹנִי לוֹמַר אֲבְרֵי הָאִישׁ הַהוּא, לֹא יִשְׁתַּמְּשׁוּ אֶלָּא בְּמַעֲשִׂים הַיּוֹתֵר שְׁלֵמִים וּבָעִתִּים הַיּוֹתֵר נְכוֹנִים וּבַטּוֹב שֶׁבָּעִנְיָנִים, וּכְאִלּוּ כָּל כֻּלָּיו הֵם כֵּלִים לַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל לֹא לַשֵּׂכֶל הַהֵיוּלִי הַנִּפְעָל שֶׁהָיָה בִּתְחִלָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, וְהָיָה מִטִּיב פַּעַם וְחוֹטֵא פְּעָמִים וְזֶה מֵטִיב תָּמִיד. וְהַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת הִיא תַּכְלִית הַמַּעֲלָה הַמְקֻוָּה לָאָדָם הַשָּׁלֵם. אַחֲרֵי אֲשֶׁר תָּשׁוּב נַפְשׁוֹ מְטֹהָרָה מִן הַסְּפֵקוֹת, מְבִינָה הַחָכְמוֹת עַל אֲמִתָּתָם, וְתָשׁוּב כְּאִלּוּ הִיא מַלְאָךְ וְתָשׁוּב גַּם בַּמַּדְרֵגָה הַמַּלְאָכוּתִית הַתַּחְתּוֹנָה הַנִּפְרֶדֶת מִן הַגּוּפוֹת. וְהִיא מַדְרֵגַת הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, וְהוּא מַלְאָךְ מַדְרֵגָתוֹ לְמַטָּה מִן הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה בְּגַלְגַּל הַיָּרֵחַ. וְהֵם שִׁכְלִים מָפְשָׁטִים מֻחֲמָרִים קְדוּמִים עִם הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה. וְאֵינָם יֵרֵאִים הַכְּלָיוֹן לְעוֹלָם. וְתָשׁוּב נֶפֶשׁ הָאָדָם הַשָּׁלֵם וְהַשֵּׂכֶל הַהוּא הַפּוֹעֵל דָּבָר אֶחָד, וְלֹא יָחוּשׁ לְכְלָיוֹן גּוּפוֹ וַאֲבָרָיו, מִפְּנֵי שֶׁשֵּׂכֶל הוּא וְאוֹתוֹ, דָּבָר אֶחָד וְנָחָה נַפְשׁוֹ בַּחַיִּים, מִפְּנֵי שֶׁשֵּׂכֶל בְּכֹת הֶרְמֵס וְאֶסְקְלַבִּיוּס וְסָקְרָט וְאַפְלָטוֹן וַאֲרִיסְטוּ, כִּי הוּא וָהֵם וְכָל מִי שֶׁיַּעֲלֶה אֶל מַדְרֵגָתָם וְהַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, דָּבָר אֶחָד. וְזֶהוּ אֲשֶׁר יְכֻנֶּה ב״רְצוֹן אֱלֹהִים״ עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה אוֹ עַל דֶּרֶךְ הַקֵּרוּב. רָדְפָהּ וּבַקֵּשׁ יְדִיעַת אֲמִתַּת הַדְּבָרִים עַד שֶׁיָּשׁוּב שִׁכְלְךָ פּוֹעֵל לֹא נִפְעָל, וְהִדָּבֵק בְּדַרְכֵי הַצַּדִּיקִים בְּמִדּוֹת וּבְמַעֲשִׂים, כִּי הֵם עֵזֶר בְּצִיּוּר הָאֱמֶת וּדְבֵקוּת הַקֵּרוּב. רָדְפָהּ וּבַקֵּשׁ יְדִיעַת אֲמִתַּת הַדְּבָרִים עַד שֶׁיָּשׁוּב שִׁכְלְךָ פּוֹעֵל לֹא נִפְעָל, וְהִדָּבֵק בְּדַרְכֵי הַצַּדִּיקִים בְּמִדּוֹת וּבְמַעֲשִׂים, כִּי הֵם עֵזֶר בְּצִיּוּר הָאֱמֶת וּדְבֵקוּת הַלְמִידָה וְהַהַדִּמּוּת לַשֵּׂכֶל הַהוּא הַפּוֹעֵל. וְתָכֶף לָזֶה תַּעֲלֶה בְיָדְךָ מִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת וְהַשְׁפָּלוּת וְהַכְנִיעָה וְכָל מִדָּה מְעֻלָּה, עִם הַהַגְדָּלָה לַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה, לֹא כְּדֵי שֶׁיְּחָנְךָ רְצוֹנוֹ וְלֹא לְהָסִיר מֵעָלֶיךָ קְצָפּוֹ, אֲבָל בַּעֲבוּר הַהַדִּמּוּת אֶל הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל בִּבְחִינַת הָאֱמֶת וְסִפּוּר כָּל דָּבָר בְּמַה שֶּׁהוּא רָאוּי לוֹ וְהַאֲמָנָתוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא, וְאֵלֶּה הֵם מִמִּדּוֹת הַשֵּׂכֶל. וְכַאֲשֶׁר תִּהְיֶה עַל הַתְּכוּנָה הַזֹּאת מִן הָאֱמוּנָה אַל תָּחוּשׁ עַל אֵיזֶה תּוֹרָה תִּהְיֶה וּבְאֵיזֶה דָת וּבְאֵיזֶה מַעֲשֶׂה וּבְאֵיזֶה דִּבּוּר וּבְאֵיזֶה לָשׁוֹן אַתָּה מְרוֹמָם, אוֹ בְּדֶה לְעַצְמְךָ דָת לְעִנְיַן הַכְנִיעָה, וּלְרוֹמֶם וּלְשַׁבֵּחַ וּלְהַנְהָגַת מִדּוֹתֶיךָ וּבֵיתְךָ וְאַנְשֵׁי מִדִּינָתְךָ, אִם הֵם סוֹמְכִים עָלֶיהָ, אוֹ קַח לְךָ לְדָת הַנִּמּוּסִים הַשְּׂכָלִיִּים אֲשֶׁר חִבְּרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים, וְשִׂים מִגְמָתְךָ וְכַוָּנָתְךָ זֹאת נַפְשֶׁךָ. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר — בַּקֵּשׁ זֹאת הַלֵּב בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁיִּתָּכֵן לְךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר תָּבִין כְּלָלֵי הַחָכְמוֹת עַל אֲמִתָּתָם. וְאָז תַּגִּיעַ אֶל בַּקָּשָׁתְךָ, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַהִדָּבֵק בָּרוּחָנִי, רְצוֹנִי לוֹמַר — הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל. וְאֶפְשָׁר שֶׁיְּנַבֵּא אוֹתְךָ וְיוֹדִיעֲךָ הָעֲתִידוֹת בַּחֲלוֹמוֹת אֲמִתִּיִּים וּמַרְאוֹת נֶאֱמָנוֹת.

(ב) אָמַר הַכּוּזָרִי: רוֹאֶה אֲנִי דְּבָרֶיךָ מַסְפִּיקִים, אַךְ אֵינָם מְפִיקִים לִשְׁאֶלְתִּי, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ בְּעַצְמִי כִּי נַפְשִׁי זַכָּה וּמַעֲשַׂי יְשָׁרִים לִרְצוֹן הַבּוֹרֵא, וְעִם כָּל זֶה הָיְתָה תְּשׁוּבָתִי כִּי הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֵינֶנּוּ נִרְצֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהַכַּוָּנָה רְצוּיָה, וְאֵין סָפֵק שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא נִרְצֶה בְּעַצְמוּתוֹ לֹא כְּפִי הַמַּחְשָׁבוֹת. וְאִם אֵינֶנּוּ כֵּן, מַה

לְאֱדוֹם וּלְיִשְׂמָעֵאל שֶׁחִלְקוּ הַיִּשּׁוּב נִלְחָמִים זֶה בָּזֶה, וְכָל אֶחָד מֵהֶם זְכָה נַפְשׁוֹ וְכַוָּנָתוֹ לֵאלֹהִים וְנִבְדַּל וְנִפְרָשׁ וְצָם וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ, וּמְגַמָּתוֹ לְהָרֹג אֶת חֲבֵרוֹ, וְהוּא מַאֲמִין שֶׁחֲרִיגָתוֹ צְדָקָה גְּדוֹלָה וְקוּרְבָה אֶל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְנִלְחָמִים זֶה בָּזֶה, וְכָל אֶחָד מַאֲמִין כִּי הֲלִיכָתוֹ אֶל גַּן עֵדֶן, וְהַאֲמֶן לִשְׁנֵיהֶם זֶה דָּבָר שֶׁלֹּא יִתָּכֵן אֵצֶל הַשֵּׂכֶל.

(ג) אָמַר הַפִּילוֹסוֹף: "אֵין בְּדַת הַפִּילוֹסוֹפִים חֲרִיגַת אֶחָד מֵאֵלּוּ מִפְּנֵי שֶׁמְּגַמָּתָם הַשֵּׂכֶל".

(ד) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיזֶה דָּבָר שֶׁהוּא נוֹטֶה מִן הָאֱמֶת אֵצֶל הַפִּילוֹסוֹפִים גָּדוֹל מֵאֱמוּנָתָם שֶׁהָעוֹלָם חָדָשׁ, וְשֶׁהוּא נִבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יָמִים, וְשֶׁהַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה מְדַבֶּרֶת עִם אֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, עִם הָרוֹמְמוּת שֶׁמְּרוֹמְמִים אוֹתוֹ הַפִּילוֹסוֹפִים מִידִיעַת הַחֶלְקִיּוֹת. וְעִם זֶה הָיָה רָאוּי כְּפִי מַעֲשֶׂה הַפִּילוֹסוֹפִים וְחָכְמָתָם וַאֲמִתָּתָם וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם, שֶׁתִּהְיֶה הַנְּבוּאָה יְדוּעָה בָּהֶם וְנִמְצֵאת בֵּינֵיהֶם, מִפְּנֵי הִדָּבְקָם בָּרוּחָנִיּוֹת, וְשֶׁיִּסָּפֵד עֲלֵיהֶם נְפָלָאוֹת וְנוֹרָאוֹת וְכָבוֹד וּגְדֻלָּה. וַאֲנַחְנוּ רוֹאִים הַחֲלוֹמוֹת הַנֶּאֱמָנִים לְמִי שֶׁלֹּא הִתְעַסֵּק בְּחָכְמָה וְלֹא בְּזִכּוּךְ נַפְשׁוֹ, וְנִמְצָא הֵפֶךְ זֶה בְּמִי שֶׁטָּרַח בָּהּ. וְזֶה מוֹרֶה כִּי יֵשׁ לַדָּבָר הָאֱלֹהִי וְלַנְּפָשׁוֹת סוֹד אַחֵר זוּלַת מַה שֶּׁזָּכַרְתָּ, אַתָּה הַפִּילוֹסוֹף:

אַחַר כָּךְ אָמַר הַכּוּזָרִי בְּלִבּוֹ, אֶשְׁאַל אֱדוֹם וְיִשְׂמָעֵאל, כִּי אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמַּעֲשִׂים הוּא הַנִּרְצֶה מֵאֵין סָפֵק. אֲבָל הַיְּהוּדִים דַּי לִי בְּמַה שֶּׁהוּא נִרְאֶה מִשִּׁפְלוּתָם וּמְעוּטָם, וְשֶׁהַכֹּל מוֹאֲסִים אוֹתָם.

וְקָרָא לְחָכָם מֵחַכְמֵי אֱדוֹם וְשָׁאַל אוֹתוֹ עַל חָכְמָתוֹ וּמַעֲשֵׂהוּ.

וְאָמַר לוֹ: "אֲנִי מַאֲמִין בְּחִדּוּשׁ הַנִּבְרָאוֹת, וּבְקִדְמוּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְשֶׁהוּא בָּרָא הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשֵׁשֶׁת יָמִים, וְשֶׁכָּל הַמְדַבְּרִים צֶאֱצָאֵי אָדָם וְאַחֲרֵי כֵן צֶאֱצָאֵי נֹחַ, וְאֵלָיו הֵם מִתְיַחֲסִים כֻּלָּם, וְשֶׁיֵּשׁ לַבּוֹרֵא הַשְׁגָּחָה עַל הַבְּרוּאִים וְהַדַּבְּקוּת בַּמְדַבְּרִים, וְקֶצֶף וְרַחֲמִים וְדִבּוּר וְהֶרְאוֹת וְהִגָּלוֹת לִנְבִיאָיו וַחֲסִידָיו, וְהוּא שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ רְצוּיָיו מֵהֲמוֹנֵי בְּנֵי אָדָם. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר בְּכָל מַה שֶּׁבָּא בַּתּוֹרָה וּבְסִפְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אֵין סָפֵק בַּאֲמִתָּתָם, בַּעֲבוּר פְּרִסּוּמָם וְהַתְמָדָתָם וְהִגָּלוֹתָם בַּהֲמוֹנִים גְּדוֹלִים. וּבְאַחֲרִיתָם וּבְעִקְבוֹתָם נִגְשְׁמָה הָאֱלֹהוּת, וְהָיָה עֶבֶר בְּרֶחֶם בְּתוּלָה מִנְּשִׁיאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַלְדָה אוֹתוֹ אֱנוֹשִׁי־הַנִּרְאֶה, אֱלֹהִי־הַנִּסְתָּר, נָבִיא שָׁלוּחַ בַּנִּרְאֶה, אֱלוֹהַּ שָׁלוּחַ בַּנִּסְתָּר, וְהוּא הַמְּשִׁיחַ הַנִּקְרָא בֶּן־אֱלֹהִים וְהוּא הָאָב וְהַבֵּן וְהוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וַאֲנַחְנוּ מְיַחֲדִים אֲמִתָּתוֹ, וְאִם נִרְאֶה עַל לְשׁוֹנֵנוּ הַשְׁלוּשׁ. נַאֲמִין בּוֹ וּבְשִׁכְנוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָבוֹד לָהֶם, כַּאֲשֶׁר הָיָה הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי נִדְבָּק בָּהֶם, עַד שֶׁמָּרוּ הֲמוֹנֵיהֶם בַּמְּשִׁיחַ הַזֶּה וְתָלוּהוּ, וְשָׁב הַקֶּצֶף מַתְמִיד עֲלֵיהֶם וְעַל חֲמוֹנָם וְהָרְצוֹן – לַיְחִידִים הַהוֹלְכִים אַחֲרֵי הַמָּשִׁיחַ, וְאַחֲרֵי כֵן לָאֻמּוֹת הַהוֹלְכִים אַחֲרֵי הַיְחִידִים הָאֵלֶּה וַאֲנַחְנוּ מֵהֶם. וְאִם לֹא נִהְיֶה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנַחְנוּ יוֹתֵר רְאוּיִים שֶׁנִּקָּרֵא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֲנַחְנוּ הוֹלְכִים אַחֲרֵי דִּבְרֵי הַמָּשִׁיחַ. וַחֲבֵרָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר, בְּמִקּוֹם הַשָּׁבָטִים, וְאַחֲרֵי כֵן הָלְכוּ עַם רַב מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַחַר הַשְּׁנֵים עָשָׂר הָהֵם וְהָיוּ כְּמַחֲמֶצֶת לְאֻמַּת הַנּוֹצְרִים, וְהָיֵינוּ אָנוּ רְאוּיִים לְמַעֲלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה לָנוּ הַגְּבוּרָה וְהָעָצְמָה בָּאָרְצוֹת. וְכָל הָאֻמּוֹת נִקְרָאוֹת אֶל הָאֱמוּנָה הַזֹּאת, וּמְצֻוִּים לְהִדָּבֵק בָּהּ וּלְגַדֵּל וּלְרוֹמֵם לַמָּשִׁיחַ וּלְגַדֵּל אֶת עֵצוֹ אֲשֶׁר נִתְלָה עָלָיו וְהַדּוֹמֶה לָזֶה. וְדִינֵינוּ וְחֻקֵּינוּ מִפִּצְוֹת שִׁמְעוֹן הֶחָבֵר, וְחֻקִּים מִן הַתּוֹרָה אֲשֶׁר אָנוּ לוֹמְדִים אוֹתָהּ וְאֵין סָפֵק בַּאֲמִתָּתָהּ. וְשֶׁהִיא מֵאֵת הָאֱלֹהִים, וּכְבָר בָּא בָּאֲוַנְגֶּלְיוֹן בְּדִבְרֵי הַמָּשִׁיחַ: "לֹא בָאתִי לְסָתוֹר מִצְוָה מִמִּצְוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמֹשֶׁה נְבִיאָם אֲבָל בָּאתִי לְחַזְּקָם וּלְאַמְּצָם".

(ה) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵין בְּכָאן מָקוֹם לִסְבָּרָא, אַף הַסְּבָרָא מְרַחֶקֶת רֹב הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. אַף כַּאֲשֶׁר תִּתְאַמֵּת הָרְאָיָה וְהַנִּסָּיוֹן, עַד שֶׁיַּאֲמִין בּוֹ כָּל הַלֵּב וְלֹא יִמְצָא דֶּרֶךְ אַחֶרֶת לְהַאֲמִין בְּזוּלַת מַה שֶּׁנִּתְבָּרֵר אֶצְלוֹ, יִתְחַכֵּם לְהַקְשׁוֹת וִינַהֲלָה לְאַט עַד שֶׁיִּקָּרֵב הָרְחוּק הַהוּא, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ הַטִּבְעִיִּים בַּכֹּחוֹת הַמַּפְלְאִים אֲשֶׁר הֵם רוֹאִים, שֶׁאִם יִסַּפֵּר לָהֶם עֲלֵיהֶם מִבְּלִי רְאוֹתָם, מַכְחִישִׁים אוֹתָם, וְכַאֲשֶׁר רוֹאִים אוֹתָם, מִתְחַכְּמִים וְשָׂמִים לָהֶם סִבּוֹת מִן הַכּוֹכָבִים וְהָרוּחָנִיּוֹת וְלֹא יִדְחוּ הָרְאוּת. אֲבָל אֲנִי אֵינֶנִּי מוֹצֵא דַּעְתִּי נוֹחָה לְקַבֵּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפְּנֵי שֶׁהֵם חֲדָשִׁים לִי וְלֹא גַּדַּלְתִּי עֲלֵיהֶם, וְחוֹבָה עָלַי לַחְקֹר בִּשְׁלֵמוּת.

וְאַחַר כָּךְ קָרָא לְחָכָם מֵחַכְמֵי יִשְׂמָעֵאל וְשָׁאַל אוֹתוֹ עַל חָכְמָתוֹ וּמַעֲשֵׂהוּ.

וְאָמַר לוֹ: אֲנַחְנוּ מְקַיְּמִים הָאַחְדוּת וְהַקִּדְמוּת לֵאלֹהִים ית', וְהַחִדּוּשׁ לָעוֹלָם, וְהַיַּחַס אֶל אָדָם וְנֹחַ, וְנַרְחִיק הַגַּשְׁמוּת בְּכְלָל, וְאִם יֵרָאֶה מִמֶּנּוּ שׁוּם דָּבָר בִּדְבָרֵינוּ, נְפָרְשֵׁהוּ וְנֹאמַר כִּי הוּא דֶּרֶךְ הֲעָבָרָה וְקֵרוּב, עִם הוֹדָאָתֵנוּ, כִּי סֵפֶר תּוֹרָתֵנוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים, וְהוּא בְּעַצְמוֹ מוֹפֵת, הִתְחַיַּבְנוּ בְּקִבּוּלוֹ בַּעֲבוּר עַצְמוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְחַבֵּר סֵפֶר אַחַר כָּמוֹהוּ, וְלֹא כְּפָרְשָׁה אַחַת מִפָּרָשָׁיוֹתָיו, וְשֶׁנְּבִיאֵנוּ הוּא חוֹתָם הַנְּבִיאִים וּמְבַטֵּל כָּל תּוֹרָה שֶׁקָּדְמָה, וְקוֹרֵא כָּל הָאֻמּוֹת אֶל תּוֹרַת יִשְׂמָעֵאל, וּגְמוּל הַשּׁוֹמְעוֹ הֶשָּׁבַת רוּחוֹ אֶל גּוּפוֹ בְּגַן עֵדֶן, וּנְעִימוֹת, לֹא יֶחְסַר מֵאָכָל וּמִשְׁתֶּה וּמִשְׁגָּל וְכָל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשׁוֹ, וְעֹנֶשׁ הַמַּמְרֶה הֲלִיכָתוֹ אֶל אֵשׁ, וְלֹא יִתַּמּוּ יִסּוּרָיו לְעוֹלָם.

(ו) אָמַר לוֹ הַכּוּזָרִי: מִי שֶׁרוֹצֶה לְיַשֵּׁר אוֹתוֹ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים וּלְבָרֵר אֶצְלוֹ כִּי הָאֱלֹהִים מְדַבֵּר עִם בָּשָׂר וָדָם וְהוּא מֵרְחִיק זֶה, צָרִיךְ לְבָרֵר אֶצְלוֹ דְּבָרִים מְפֻרָסָמִים שֶׁאֵין מִדְּחֶה לָהֶם, וּבְיוֹתֵר רְאוּי שֶׁיְּאַמֵּת אֶצְלוֹ כִּי הַבּוֹרֵא דִּבֵּר עִם אָדָם. וְאִם סֵפֶר תּוֹרָתְכֶם מוֹפֵת לָכֶם וְהוּא בִּלְשׁוֹן עַרְבִי, אֵין מַכִּיר מוֹפְתוֹ וְהָאוֹת

שֶׁלּוֹ, לוֹעֵז כָּמוֹנִי, וְכַאֲשֶׁר יִקָּרֵא בְּאָזְנַי, אֵינֶנִּי מַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין זוּלָתוֹ מִלְּשׁוֹן הָעַרְבִי.

(ז) אָמַר לוֹ הֶחָכָם: וּכְבָר נִרְאוּ עַל יָדוֹ מוֹפְתִים, אַף לֹא הוּשְׁמוּ לְאוֹת בְּקִבּוּל תּוֹרָתוֹ.

(ח) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵין הַדַּעַת נוֹחָה לְהוֹדוֹת שֶׁיֵּשׁ לַבּוֹרֵא חֶבְרָה עִם בָּשָׂר וָדָם, כִּי אִם בְּמוֹפֵת שֶׁמְּהַפֵּךְ בּוֹ טֶבַע הַדְּבָרִים, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע כִּי זֶה לֹא יוּכַל עָלָיו אֶלָּא מִי שֶׁבָּרָא הַדְּבָרִים מֵאַיִן, וְשֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן הַהוּא לִפְנֵי הֲמוֹנִים, יִרְאוּהוּ בְּעֵינֵיהֶם וְלֹא יַגִּיעֵם בְּסִפּוּר וּבְקַבָּלָה, וְשֶׁיַּחְקְרוּ עַל הַדָּבָר וְיִבְחָנוּהוּ בְּחִינָה אַחַר בְּחִינָה, עַד שֶׁלֹּא יִפֹּל בְּלֵב אָדָם סָפֵק כִּי יֶשׁ־בּוֹ צַד דְּמְיוֹן אוֹ צַד כְּשָׁפִים, וְיוֹתֵר רָאוּי שֶׁתִּקָּבֵלְנָה הַנִּפְלָאוֹת הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁבּוֹרֵא הָעוֹלָם הַבָּא וְהַשָּׁמַיִם וְהַמְּאוֹרִים יִתְחַבֵּר אֶל הַחֹמֶר הַנִּבְזֶה הַזֶּה, רְצוֹנִי לוֹמַר: הָאָדָם, וְשֶׁיְּדַבֵּר עִמּוֹ וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתָיו וְיַעֲשֶׂה בַּקָּשׁוֹתָיו.

(ט) אָמַר הֶחָכָם: וַהֲלֹא סֵפֶר תּוֹרָתֵנוּ מָלֵא מִדִּבְרֵי מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מִדְרָשׁ בְּמַה שֶּׁעָשָׂה בְּפַרְעֹה וְשֶׁבָּקַע אֶת הַיָּם וְהִצִּיל אֶת בְּחִירָיו, וְטִבַּע אֶת אֲשֶׁר קָצַף עֲלֵיהֶם, וְהוֹרִיד לָהֶם הַמָּן וְהִשְׁלָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְשֶׁדִּבֵּר עִם מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי וְהֶעֱמִיד הַשֶּׁמֶשׁ לִיהוֹשֻׁעַ וְעָזַר אוֹתוֹ עַל הַגִּבּוֹרִים, וּמַה שֶּׁנַּעֲשָׂה קֹדֶם לָכֵן מִן הַמַּבּוּל וּמַהְפֵּכַת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה, הֲלֹא זֶה דָּבָר יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם וְאֵין בְּכָל זֶה צַד סָבָרָא, שֶׁהָיָה בְּתַחְבּוּלָה, וְלֹא בִּדְמְיוֹן.

(י) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲנִי רוֹאֶה שֶׁצָּרִיךְ אֲנִי לִשְׁאֹל לַיְּהוּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁאֵרִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי רוֹאֶה שֶׁהֵם הַטָּעָנָה כִּי יֵשׁ לַבּוֹרֵא תּוֹרָה בָּאָרֶץ. אַחַר כֵּן קָרֵא חָכָם מֵחַכְמֵי הַיְּהוּדִים וְשָׁאַל אוֹתוֹ עַל אֱמוּנָתוֹ.

(יא) אָמַר לוֹ הֶחָבֵר: אֲנַחְנוּ מַאֲמִינִים בֵּאלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הַמּוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמַסּוֹת, וְהַמְכַלְכְּלָם בַּמִּדְבָּר, וְהַמַּנְחִילָם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן, אַחַר אֲשֶׁר הֶעֱבִירָם אֶת הַיָּם וְהַיַּרְדֵּן בְּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וְשָׁלַח מֹשֶׁה בְּתוֹרָתוֹ, וְאַחַר כָּךְ כַּמָּה אַלְפֵי נְבִיאִים אַחֲרָיו מַזְהִירִים עַל תּוֹרָתוֹ, מְיַעֲדִים בִּגְמוּל טוֹב לִשׁוֹמְרָהּ, וְעֹנֶשׁ קָשֶׁה לַמַּמְרֶה אוֹתָהּ. וַאֲנַחְנוּ מַאֲמִינִים בְּכָל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְהַדְּבָרִים אַרְכִּים.

(יב) אָמַר הַכּוּזָרִי: מַסְכִּים הָיִיתִי שֶׁלֹּא אֶשְׁאַל יְהוּדִי מִפְּנֵי שֶׁיַּדְעְתִּי אִבּוּד זִכְרָם וְחֶסְרוֹן עֶצָתָם, כִּי הַשִּׁפְלוּת וְהַדַּלּוּת לֹא עָזְבוּ לָהֶם מִדָּה טוֹבָה. וַהֲלֹא הָיָה לְךָ לוֹמַר, הַיְּהוּדִי, כִּי אַתָּה מַאֲמִין בְּבוֹרֵא הָעוֹלָם, וּמְסַדְּרוֹ וּמַנְהִיגוֹ, וּבְמִי שֶׁבָּרָאָךְ וְהִטְרִיפְךָ וְהַדּוֹמֶה לַסִּפּוּרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר הֵם טַעֲנַת כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ־לוֹ דָּת, וּבַעֲבוּרָהּ הוּא רוֹדֵף הָאֱמֶת, לְהַדֵּמוֹת לַבּוֹרֵא בְּצִדְקוֹ וּבְחָכְמָתוֹ:

(יג) אָמַר הֶחָבֵר: זֶה שֶׁאַתָּה אוֹמֵר הִיא הַדַּת הַהֶכְּשֵׁית הַמְּנֻהָגִית, מֵבִיא אֵלֶיהָ הָעִיּוּן, וְנִכְנָסִים בָּהּ סְפֵקוֹת רַבּוֹת. וְאִם תִּשְׁאַל הַפִּילוֹסוֹפִים עָלֶיהָ אֵינְךָ מוֹצֵא אוֹתָם מַסְכִּימִים עַל מַעֲשֶׂה אֶחָד וְלֹא עַל דַּעַת אֶחָת, מִפְּנֵי שֶׁהֵם טְעָנוֹת, יֵשׁ מֵהֶם מַה שֶּׁהֵם יְכוֹלִים לְהַעֲמִיד מוֹפֵת, וּמֵהֶם מַה שֶּׁיַּסְפִּיקוּ בָם, וּמֵהֶם מַה שֶּׁלֹּא יַסְפִּיקוּ בָם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיַּעֲמִידוּ בָם מוֹפֵת.

(יד) אָמַר הַכּוּזָרִי: רוֹאֶה אֲנִי דְּבָרֶיךָ, הַיְּהוּדִי, טוֹב מִפְּתִיחָתוֹ, וַאֲנִי רוֹצֶה עַתָּה שֶׁאוֹסִיף לְדַבֵּר עִמָּךְ.

(טו) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל פְּתִיחַת דְּבָרַי הִיא הַמּוֹפֵת, וְעוֹד כִּי הִיא הָרְאָיָה אֵין צָרִיךְ עִמָּהּ לֹא רְאָיָה וְלֹא מוֹפֵת.

(טז) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ הוּא זֶה.

(יז) אָמַר הֶחָבֵר: תֵּן לִי רְשׁוּת לְהַקְדִּים לְךָ הַקְדָּמוֹת, כִּי אֲנִי רוֹאֶה דְּבָרַי כְּבֵדִים עָלֶיךָ וְנִקְלִים בְּעֵינֶיךָ:

(יח) אָמַר הַכּוּזָרִי: הַקְדֵּם הַקְדָּמוֹתֶיךָ וְאֶשְׁמָעֵם.

(יט) אָמַר הֶחָבֵר: אִלּוּ הָיוּ אוֹמְרִים לְךָ כִּי מֶלֶךְ הֹדּוּ אִישׁ חָסֵד רָאוּי לְרוֹמְמוֹ וְלָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמוֹ וּלְסַפֵּר מַעֲשָׂיו בְּמַה שֶּׁגִּיעַ אֵלֶיךָ מִצַּדָּק אַנְשֵׁי אַרְצוֹ וּמִדּוֹתָם הַטּוֹבוֹת, וְשֶׁמַּשָּׂאָם וּמַתָּנָם בֶּאֱמוּנָה, הֲהָיִיתָ חַיָּב בָּזֶה.

(כ) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ הָיִיתִי חַיָּב בּוֹ, וַאֲנִי מְסֻפָּק אִם צֶדֶק אַנְשֵׁי הֹדּוּ מֵעַצְמָם וְאֵין לָהֶם מֶלֶךְ, אוֹ צִדְקָתָם מֵחֲמַת מַלְכָּם, אוֹ אִם מִשְּׁנֵי הַפָּנִים יָחַד.

(כא) אָמַר הֶחָבֵר: וְאִם הָיוּ בָאִים אֵלֶיךָ שְׁלוּחָיו בְּתִשׁוּרוֹת הֲדִיּוֹת, אֵינְךָ מִסְתַּפֵּק שֶׁאֵינָם נִמְצָאִים אֶלָּא בְּאֶרֶץ הֹדּוּ בְּאַרְמְנוֹת הַמְּלָכִים, בִּכְתָב מְפֻרְסָם שֶׁהוּא מֵאִתּוֹ, וְעִמּוֹ רְפוּאוֹת שֶׁהֵן רוֹפְאוֹת אוֹתְךָ מֵחָלְיְךָ, וְשׁוֹמְרוֹת עָלֶיךָ בְּריאוּתְךָ, וְסַמֵּי הַמָּוֶת לְשׂוֹנְאֶיךָ וְהַנִּלְחָמִים בְּךָ, שֶׁאַתָּה יוֹצֵא לָהֶם בָּהֶם וּמֵמִית אוֹתָם מִבְּלִי כְּלֵי מִלְחָמָה, הֲהָיִיתָ חַיָּב לְהִיוֹת סָר אֶל מִשְׁמַעְתּוֹ וְאֶל עֲבוֹדָתוֹ.

(כב) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן־הוּא, וְהָיָה הַסָּפֵק הָרִאשׁוֹן סָר מִמֶּנִּי אִם יֵשׁ לְאַנְשֵׁי הֹדּוּ מֶלֶךְ אִם לֹא, וְהָיִיתִי אָז מַאֲמִין שֶׁמַּלְכוּתוֹ וּדְבָרוֹ נוֹגְעִים אֵלַי.

(כג) אָמַר הֶחָבֵר: וְאִם יִשְׁאָלְךָ הַשּׁוֹאֵל עָלָיו בְּמַה תְּתָאֵר אוֹתוֹ.

(כד) אָמַר הַכּוּזָרִי: בִּתְאָרִים אֲשֶׁר הִתְבָּרְרוּ אֶצְלִי לָעַיִן, וַאֲחַבֵּר אֲלֵיהֶם אֲשֶׁר הָיוּ סָפֵק אֶצְלִי וְהִתְבָּרְרוּ בְּאֵלֶּה הָאַחֲרוֹנִים.

(כה) אָמַר הֶחָבֵר: עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה הֲשִׁיבוֹתִיךָ כַּאֲשֶׁר שְׁאִלְתַּנִי. וְכֵן פָּתַח מֹשֶׁה לְדַבֵּר עִם פַּרְעֹה כְּשֶׁאָמַר לוֹ: אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אַבְרָהָם מְפֻרְסָם אֵצֶל הָאֻמּוֹת, וְכִי הִתְחַבֵּר אֲלֵיהֶם דִּבֵּר הָאֱלֹהִים וְהִנְהִיג אוֹתָם וְעָשָׂה לָהֶם נִפְלָאוֹת, וְלֹא אָמַר: אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ. וְלֹא: בּוֹרְאִי וּבוֹרַאֲךָ, וְכֵן פָּתַח אֱלֹהִים דְּבָרָיו אֶל הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל: "אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", וְלֹא אָמַר: "אֲנִי בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּבוֹרַאֲכֶם". וְכֵן פָּתַחְתִּי לְךָ מֶלֶךְ הַכּוּזָר כַּאֲשֶׁר שְׁאִלְתַּנִי עַל אֱמוּנָתִי, הֲשִׁיבוֹתִיךָ מַה שֶּׁאֲנִי חַיָּב בּוֹ וְחַיָּבִין בּוֹ כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הִתְבָּרֵר אֶצְלָם הַמַּעֲמָד הַהוּא בִּרְאוּת עֵינֵיהֶם וְאַחַר כֵּן הַקַּבָּלָה הַנִּמְשֶׁכֶת שֶׁהִיא כְּמַרְאֵה הָעַיִן:

(כו) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן אֲנִי רוֹאֶה שֶׁתּוֹרָתְכֶם אֵינָהּ נְתוּנָה כִּי אִם לָכֶם.

(כז) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן־הוּא, וְכָל הַגְּלָוָה אֲלֵינוּ מִן הָאֻמּוֹת בְּפֶרֶט יַגִּיעֵהוּ מִן הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵיטִיב הַבּוֹרֵא אֲלֵינוּ, אַךְ לֹא יִהְיֶה שָׁוֶה עִמָּנוּ. וְאִלּוּ הָיָה חִיּוּב הַתּוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁבְּרָאָנוּ הָיָה שָׁוֶה בָּהּ הַלָּבָן וְהַשָּׁחוֹר, כִּי הַכֹּל בְּרִיאוֹתָיו. אַךְ הַתּוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִתְחַבְּרוּת כְּבוֹדוֹ אֲלֵינוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֲנַחְנוּ נִקְרָאִים הַסְּגֻלָּה מִבְּנֵי אָדָם.

(כח) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲנִי רוֹאֶה אוֹתְךָ מִתְהַפֵּךְ, הַיְּהוּדִי, וּכְבָר שָׁב דְּבָרְךָ רֵוָה אַחַר שֶׁהָיָה שָׁמֵן:

(כט) אָמַר הֶחָבֵר: בֵּין רֵוָה בֵּין שָׁמֵן הַרְחֶב־לִי לִבְּךָ עַד שֶׁאֲפָרֵשׁ אוֹתוֹ.

(ל) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֱמֹר מַה שֶּׁתִּרְצֶה.

(לא) אָמַר הֶחָבֵר: בְּדִין הָעִנְיָן הַטִּבְעִי נִתְחַיֵּב לִקִיחַת הַמָּזוֹן, וְהַגִּדּוּל וְהַהוֹלָדָה, וְכוֹחוֹתָם וְכָל תְּנָאֵיהֶם. וְהִתְיַחֵד בָּזֶה הַצֶּמַח וּבַעֲלֵי הַחַיִּים מִבַּלְעֲדֵי הָאֲדָמָה וְהָאֲבָנִים וְהַמּוֹצָאִים וְהַיְסוֹדוֹת:

(לב) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה כְּלָל שֶׁצָּרִיךְ לִפְרֹט אוֹתוֹ, אֲבָל אֱמֶת הוּא.

(לג) אָמַר הֶחָבֵר: וּבָעִנְיָן הַנַּפְשִׁי הִתְיַחֲדוּ בַּעֲלֵי הַחַיִּים כֻּלָּם, וְנִתְחַיְּבוּ מִמֶּנּוּ תְּנוּעוֹת וַחֲפָצִים וּמִדּוֹת וְחוּשִׁים נִרְאִים וְנִסְתָּרִים וְזוּלַת אֵלֶּה.

(לד) אָמַר הַכּוּזָרִי: גַּם זֶה אֵין דֶּרֶךְ לִדְחוֹתוֹ.

(לה) אָמַר הֶחָבֵר: וּבְדִין הָעִנְיָן הַשִּׂכְלִי הִתְיַחֵד הַמְדַבֵּר מִכָּל הַחַיִּים. וְהִתְחַיֵּב מִמֶּנּוּ תִּקּוּן הַמִּדּוֹת וְהַמָּעוֹן וְהַמְּדִינָה וְהָיוּ הַנְהָגוֹת וְנִמּוּסִים מְנֻהָגִיִּים.

(לו) אָמַר הַכּוּזָרִי: גַּם זֶה אֱמֶת.

(לז) אָמַר הֶחָבֵר: וְאֵיזוֹ מַדְרֵגָה אַתָּה חוֹשֵׁב לְמַעְלָה מִזֹּאת.

(לח) אָמַר הַכּוּזָרִי: מַעֲלַת הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים.

(לט) אָמַר הֶחָבֵר: אֵינִי רוֹצֶה לוֹמַר אֶלָּא מַעֲלָה תַּפְרִיד אֶת בְּעָלֶיהָ פְּרִידָה עַצְמִית, כְּהִפָּרֵד הַצֶּמַח מִן הַדּוֹמֵם וְהִפָּרֵד אָדָם מִן הַבְּהֵמָה, אֲבָל הַפְּרִידָה בְּרֹב וּמְעַט אֵין לָהּ תַּכְלִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא פְּרִידָה מִקְרִית, וְאֵינָהּ מַעֲלָה עַל דֶּרֶךְ אֱמֶת.

(מ) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן אֵין מַעֲלָה בַּמַּרְגָּשִׁים יִתְרָה עַל מַעֲלַת בְּנֵי אָדָם.

(מא) אָמַר הֶחָבֵר: וְאִם יִמְצָא אָדָם שֶׁיְּבָא בָּאֵשׁ וְלֹא יֵזֵק בּוֹ, וְיַעֲמֹד מִבְּלִי מַאֲכָל וְלֹא יִרְעַב, וְיִהְיֶה לְפָנָיו זָהָר שֶׁאֵין הָעַיִן יְכוֹלָה לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ, וְלֹא יֵחֳלֶה וְלֹא יֵחָלֵשׁ, וְכַאֲשֶׁר יַגִּיעַ אֶל תַּכְלִית יָמָיו, יָמוּת לִרְצוֹנוֹ, כְּמִי שֶׁיַּעֲלֶה עַל מִטָּתוֹ לִישׁוֹן, וְיִישַׁן בְּעֵת יָדוּעַ וּבְשָׁעָה יְדוּעָה, עִם יְדִיעַת הֶעָבָר וְהֶעָתִיד, מַה שֶּׁהָיָה וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה, הֲלֹא הַמַּעֲלָה הַזֹּאת נִפְרֶדֶת בְּעַצְמָהּ מִמַּעֲלַת בְּנֵי אָדָם.

(מב) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲבָל הַמַּעֲלָה הַזֹּאת אֱלֹהִית מַלְאָכוּתִית אִם הִיא נִמְצֵאת, וְזֶה מִדִּין הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי לֹא מִן הַשִּׂכְלִי וְלֹא מִן הַנַּפְשִׁי וְלֹא מִן הַטִּבְעִי.

(מג) אָמַר הֶחָבֵר: אֵלֶּה קְצָת תָּאֳרֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר אֵין עָלָיו חוֹלֶק, אֲשֶׁר נִרְאָה עַל יָדוֹ לֶהָמוֹן הִתְחַבְּרוּת הַדָּבָר הָאֱלֹהִי בָּהֶם וְשֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֱלוֹהַּ מַנְהִיגָם כִּרְצוֹנוֹ וּכְפִי עֲבוֹדָתָם וְהַמְרוֹתָם, וְהִגִּיד לָהֶם הַנֶּעְלָם, וְהוֹדִיעַ אֵיךְ הָיָה חִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְיַחַס בְּנֵי אָדָם קֹדֶם הַמַּבּוּל, הֵיאַךְ נִתְיַחֲסוּ אֶל אָדָם וְהֵיאַךְ הָיָה הַמַּבּוּל וְיַחַס הַשִּׁבְעִים אֻמּוֹת אֶל שֵׁם חָם וְיֶפֶת בְּנֵי נֹחַ, וְהֵיאַךְ נִפְרְדוּ הַלְּשׁוֹנוֹת, וְאֵיפֹה שָׁכְנוּ, וְהֵיאַךְ צָמְחוּ הַמְּלָאכוֹת וּבִנְיַן הַמְּדִינוֹת וּשְׁנֵי הָעוֹלָם מֵאָדָם וְעַד עָתָּה.

(מד) אָמַר הַכּוּזָרִי: גַּם זֶה תַּמָּה, אִם יֵשׁ אֶצְלְכֶם מִנְיָן בָּרוּר מִבְּרִיאַת הָעוֹלָם.

(מה) אָמַר הֶחָבֵר: בּוֹ אָנוּ מוֹנִים, וְאֵין בֵּין הַיְּהוּדִים בָּזֶה מַחֲלֹקֶת מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ.

(מו) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְכַמָּה אַתֶּם מוֹנִים הַיּוֹם.

(מז) אָמַר הֶחָבֵר: אַרְבַּעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת. וּפָרָטָם מִבֹּאָר מִימוֹת אָדָם וְשֵׁת וֶאֱנוֹשׁ עַד נֹחַ, עַד שֵׁם וְעֵבֶר אֶל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב עַד מֹשֶׁה. וְאֵלֶּה מִפְּנֵי הִתְחַבְּרוּתָם הָיוּ לֵב אָדָם וּסְגֻלָּתוֹ, וּלְכָל אֶחָד מֵהֶם הָיוּ בָּנִים כַּקֻּלִּיפוֹת, אֵינָם דּוֹמִים לָאָבוֹת וְלֹא הִתְחַבֵּר בָּהֶם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְנִמְנָה הַמִּנְיָן לְאֵלֶּה הָאֱלֹהִיִּים וְהָיוּ יְחִידִים וְלֹא רַבִּים, עַד שֶׁהוֹלִיד יַעֲקֹב אָבֵינוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים כֻּלָּם רְאוּיִים לָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְשָׁבָה הָאֱלֹהוּת בְּקֶהָל רַב וּבָהֶם הָיָה הַמִּנְיָן. וַאֲנַחְנוּ קִבַּלְנוּ מִנְיָן שְׁנֵי הַקַּדְמוֹנִים מִמֹּשֶׁה, וְנֵדַע מַה שֶּׁיֵּשׁ מִמֹּשֶׁה וְעַד עָתָּה.

(מח) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה הַפֶּרֶט מְרֻחָק הַמַּחֲשָׁבָה הָרָעָה מִן הַלֵּב מֵהַכָּזָב וְהַהַסְכָּמָה. כִּי דָבָר כָּזֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּסְכִּימוּ עָלָיו עֲשָׂרָה מִבְּלִי שֶׁיִּתְבַּלְבְּלוּ וְיִגָּלוּ סוֹד הַסְכָּמָתָם אוֹ יִדְחוּ דִּבְרֵי מִי שֶׁיִּרְצֶה לְבָרֵר אֶצְלָם דָּבָר כָּזֶה, כָּל שֶׁכֵּן הֲמוֹנִים רַבִּים, וְהַמִּנְיָן קָרוֹב, אֵין הַכָּזָב וְהַשֶּׁקֶר יָכוֹל לְהִכָּנֵס עָלָיו.

(מט) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל אַבְרָהָם אָבִינוּ עַצְמוֹ הָיָה בְּדוֹר הַפְּלָגָה וְנִשְׁאַר הוּא וּקְרוֹבָיו בִּלְשׁוֹן עֵבֶר אֲבִי אָבִיו וְלָזֶה נִקְרָא עִבְרִי. וּבָא מֹשֶׁה אַחֲרָיו לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְהָעוֹלָם מָלֵא מֵהָמַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּבָא אֶל פַּרְעֹה, וְחָכְמֵי מִצְרַיִם וְחַכְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּסְכִּימִים לוֹ וְהַחוֹקְרִים עָלָיו, עַל אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמִינוּ לוֹ אֱמוּנָה שְׁלֵמָה כִּי הַבּוֹרֵא מְדַבֵּר עִם אָדָם, עַד שֶׁהִשְׁמִיעָם דְּבָרָיו בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים. כֵּן הָיוּ עַמּוֹ עִמּוֹ, וְלֹא מִסִּכְלוּתָם אֲבָל מֵחָכְמָתָם, מֵיְרָאָתָם תַּחְבּוּלוֹת הַחָכְמוֹת הַשָּׁמַיְמִיוֹת וְזוּלָתָם, מֵאֲשֶׁר לֹא יַעַמְדוּ לַמֶּחְקָר, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּמוֹ הַדָּבָר הַמְזֻיָּף, וְהָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כַּזֶּהָב הַמְזֻקָּק הוֹלֵךְ וּמוֹסִיף, דֵּינָר אַחַר דֵּינָר. וְאֵיךְ יַעֲלֶה בַּדַּעַת שֶׁיֵּרֶמֶּה אֶצְלָם כִּי הַלְּשׁוֹנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵיהֶם כַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה הָיוּ לְשׁוֹן עֵבֶר לְבַדָּהּ וְנִפְלְגָה בְּבָבֶל בִּימֵי פֶּלֶג, וְיַחַס אֵמָה כָּךְ וְכָךְ אֶל שֵׁם, וְאֵמָה כָּךְ וְכָךְ אֶל חָם, וְאַרְצוֹתָם כָּךְ. הֵיתֵכֶן לְאָדָם הַיּוֹם לְאַמֵּת אֶצְלֵנוּ כָּזֶב בְּיַחַס אֵמוֹת מְפֻרְסָמוֹת וּבִדְבָרֵיהֶם וּבִלְשׁוֹנוֹתָם וְיִהְיֶה הַדָּבָר פָּחוֹת מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה.

(נ) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה לֹא יִתָּכֵן, וְאֵיךְ יִתָּכֵן זֶה וַאֲנַחְנוּ מוֹצְאִים הַחָכְמוֹת בִּכְתָב יְדֵי מְחַבְּרֵיהֶם מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְסִפּוּר מִי שֶׁהָיָה הַיּוֹם חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לֹא יַעֲבֹר הַכָּזָב עַל נְגְלוֹתָיו, כְּמוֹ הַיְחָסִים וְהַלְּשׁוֹנוֹת וְהַכְּתִיבוֹת.

(נא) אָמַר הֶחָבֵר: וְהֵיאַךְ לֹא הָיוּ חוֹלְקִים עַל מֹשֶׁה בְּמַה שֶּׁאָמַר, וְהָיוּ עַמּוֹ תּוֹבְעִים אוֹתוֹ. כָּל שֶׁכֵּן זוּלָתָם.

(נב) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵלֶּה דְבָרִים מְקֻבָּלִים חֲזָקִים וּמְיֻסָּדִים.

(נג) אָמַר הֶחָבֵר: הַאַתָּה רוֹאֶה שֶׁהַלְּשׁוֹנוֹת קְדוּמוֹת אֵין לָהֶן תְּחִלָּה.

(נד) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲבָל, הֵם חֲדָשׁוֹת מֵסְכָּם עֲלֵיהֶם; מוֹרֶה עַל זֶה חִבּוּרָם מִן הַשֵּׁמוֹת וְהַפְּעָלִים וְהַמִּלּוֹת, וְהֵם מִן הָאוֹתִיּוֹת הַלְּקוּחוֹת מִמּוֹצָאֵי הַדִּבּוּר.

(נה) אָמַר הֶחָבֵר: הֲרָאִיתָ בּוֹדֶה לָשׁוֹן מִלִּבּוֹ, אוֹ שָׁמַעְתָּ עָלָיו.

(נו) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא רָאִיתִי וְלֹא שָׁמַעְתִּי. וְאֵין סָפֵק שֶׁהִגִּיעוּ אֵלֶיהָ בְּדוֹר מֵהַדּוֹרוֹת, וְלֹא הָיְתָה קֹדֶם לָשׁוֹן שֶׁהִסְכִּימוּ עָלֶיהָ מֵהַסְכָּמַת עַם מִבְּלִתִּי עָם, עַל לָשׁוֹן.

(נז) אָמַר הֶחָבֵר: הֲשָׁמַעְתָּ עַל אֻמָּה שֶׁחוֹלֶקֶת בַּשָּׁבוּעַ הַיְדוּעַ, שֶׁהַתְחָלָתוֹ מִיּוֹם רִאשׁוֹן וְהַשְׁלָמָתוֹ בַּשַּׁבָּת? הֵיתֵכֶן שֶׁיִּשְׁווּ בָזֶה אַנְשֵׁי הַצִּין עִם אַנְשֵׁי אֵיי הַמַּעֲרָב מִבְּלִי הַתְחָלָה וְהַקְהֵל וְהַסְכָּמָה?

(נח) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא יִתָּכֵן זֶה אֶלָּא בְּהַסְכָּמָה מִן הַכֹּל, וְזֶה רָחוֹק; אוֹ שֶׁיִּהְיוּ הַמְדַבְּרִים כֻּלָּם בְּנֵי אָדָם אוֹ בְּנֵי נֹחַ אוֹ זוּלָתָם, וְיִהְיֶה הַשָּׁבוּעַ אֶצְלָם מְקֻבָּל מֵאֲבִיהֶם.

(נט) אָמַר הֶחָבֵר: זֶה רָצִיתִי. וְכֵן מִנְיַן הָעֲשָׂרָה, הִסְכִּים כָּל אָדָם עָלָיו בַּמִּזְרָח וּבַמַּעֲרָב, אִי זֶה טֶבַע יָבִיא לַעֲמֹד בָּעֲשָׂרָה, אֶלָּא שֶׁהוּא מְקֻבָּל מִמַּתְחִיל בּוֹ.

(ס) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ לֹא יַפְגִּים עָלֶיךָ אֱמוּנָתְךָ זֹאת, מַה שֶּׁאוֹמְרִים עַל אַנְשֵׁי הֹדּוּ, כִּי מְקוֹמוֹת יֵשׁ אֻכְלָם וּבְנְיָנִים, וּבְרוּר אֻכְלָם כִּי יֵשׁ לָהֶם אֶלֶף אַלְפֵי שָׁנָה.

(סא) אָמַר הֶחָבֵר: הָיָה זֶה מַפְגִּים עַל אֱמוּנָתִי אִלּוּ נִמְצְאָה אֱמוּנָה מֻחְזֶקֶת, אוֹ סֵפֶר שֶׁמַּסְכִּימִים עָלָיו הַכֹּל מִבְּלִי מַחֲלֹקֶת בַּמִּנְיָן. וְלֹא יִמָּצֵא זֶה, אַף הֵם אָמָה מַפְקֶרֶת וְאֵין אֶצְלָם דָּבָר בָּרוּר, וְהֵם מַכְעִיסִים אֶת אַנְשֵׁי הַתּוֹרוֹת בְּכְמוֹ אֵלֶּה הַדְּבָרִים כַּאֲשֶׁר הֵם מַכְעִיסִים אוֹתָם בְּצַלְמֵיהֶם וֶאֱלִילֵיהֶם וְתַחְבּוּלוֹתָם וְאוֹמְרִים כִּי הֵם מוֹעִילִים לָהֶם, וּבוֹזִים לְמִי שֶׁאוֹמֵר, כִּי יֵשׁ אֶצְלוֹ סֵפֶר מֵאֵת הָאֱלֹהִים, וְחִבְּרוּ בָזֶה סְפָרִים מְעַטִּים, חִבְּרוּם יְחִידִים מִבְּנֵי אָדָם, נִפְתָּה בָהֶם מִי שֶׁדַּעְתּוֹ קַלָּה, כְּקֻצָּת סִפְרֵי הַחוֹבְרִים שֶׁכּוֹתְבִים בָּהֶם מִנְיָנֵי עֲשָׂרוֹת אַלְפֵי שָׁנִים, אוֹ כְּמוֹ סֵפֶר הָעֲבוֹדָה הַנְּבָטִית שֶׁזּוֹכְרִים שָׁם שֵׁמוֹת יַנְבּוּשֶׁר וְצַגְרִית וְדוּאַנִי, וְאָמְרוּ כִּי הֵם הָיוּ קֹדֶם אָדָם, וְשֶׁיַּנְבּוּשֶׁר הָיָה רַבּוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְהַדּוֹמֶה לָזֶה.

(סב) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲמֹר, כִּי טָעַנְתִּי עָלֶיךָ בְּאָמְּה מֻפְקֶרֶת וּבְעָם שֶׁאֵינָם מַסְכִּימִים עַל דַּעַת אֶחָת, וְהֵיטַבְתָּ הַתְּשׁוּבָה בָּזֶה. וּמַה תֹּאמַר בַּפִּילוֹסוֹפִים וְהֵם בַּאֲשֶׁר הֵם מִן הַמֶּחְקָר וְהַדְּקְדּוּק וְהִסְכִּימוּ עַל הַנִּצָּחוּת וְהַקְּדָמוּת לָעוֹלָם, וְאֵין זֶה עֲשָׂרוֹת אֲלָפִים וְלֹא אַלְפֵי אֲלָפִים אֶלָּא דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ תַּכְלִית.

(סג) אָמַר הֶחָבֵר: הַפִּילוֹסוֹפִים אֵין לְהַאֲשִׁים אוֹתָם מִפְּנֵי שֶׁהֵם עָם לֹא נָחְלוּ חָכְמָה וְלֹא תוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם יְוָנִים, וְיָוָן מִבְּנֵי יֶפֶת הַשּׁוֹכְנִים בַּצָּפוֹן, וְהַחָכְמָה שֶׁהִיא יְרֻשָּׁה מֵאָדָם, וְהִיא הַחָכְמָה הַמְּחֻזֶּקֶת בְּכֹחַ אֱלֹהִי, אֵינֶנָּה כִּי אִם בְּזֶרַע שֵׁם שֶׁהוּא סְגֻלַּת נֹחַ, לֹא פָּסְקָה הַחָכְמָה וְלֹא תִפְסֹק מִן הַפְּגֻלָּה הַהִיא מֵאָדָם. וְלֹא הָיְתָה הַחָכְמָה בְּיָוָן, אֶלָּא מֵעֵת שֶׁגָּבְרוּ וְנָעְתְּקָה הַחָכְמָה אֲלֵיהֶם מִפָּרַס וְאֶל פָּרַס מִכַּשְׂדִּים, וְקָמוּ בָהֶם הַפִּילוֹסוֹפִים הַמְפֻרְסָמִים בַּיָּמִים הָהֵם, לֹא לְגֶדֶם לָכֵן וְלֹא לְאַחַר מִכֵּן, וּמֵעֵת שֶׁשָּׁבָה הַמַּלְכוּת לָרוֹמִיִּים לֹא קָם בָּהֶם פִּילוֹסוֹף מְפֻרְסָם.

(סד) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְכִי זֶה מְחַיֵּב שֶׁלֹּא נַאֲמִין לַאֲרִיסְטוֹ בְּחָכְמָתוֹ.

(סה) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהִטְרִיחַ אֶת שִׂכְלוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא הָיְתָה בְיָדוֹ קַבָּלָה מִמִּי שֶׁאַאֲמִין בְּהַגָּדָתוֹ וְחָשַׁב בִּתְחִלַּת הָעוֹלָם וְסוֹפוֹ, וְהָיָה קָשֶׁה עַל מַחֲשַׁבְתּוֹ לְצַיֵּר הַהַתְחָלָה, כַּאֲשֶׁר הָיָה קָשֶׁה גַּם כֵּן הַקְּדָמוּת. אַף הִכְרִיעַ הַקָּשׁוֹתָיו הַנּוֹטִים אֶל הַקְּדָמוּת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ הַמְּפֻשֶּׁטֶת, וְלֹא רָאָה לִשְׁאֹל עַל מִנְיַן שְׁנֵי מִי שֶׁהָיָה לְפָנָיו, וְהֵיאַךְ נִתְיַחֵס בְּנֵי אָדָם. וְאִלּוּ הָיָה הַפִּילוֹסוֹף מְקֻבָּלוֹת וּמְפֻרְסָמוֹת שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִדְחוֹת אוֹתָם, הָיָה מִתְעַסֵּק בְּהַקָּשׁוֹתָיו וּמוֹפְתָיו לְהַחֲזִיק הַחִדּוּשׁ עִם קָשְׁיוֹ. כַּאֲשֶׁר הֶחֱזִיק הַקְּדָמוּת אֲשֶׁר הוּא יוֹתֵר קָשֶׁה לְקַבֵּל.

(סו) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְכִי יֵשׁ בַּמּוֹפֵת הַכְרָעָה.

(סז) אָמַר הֶחָבֵר: וּמַאַיִן לָנוּ מוֹפֵת בַּשְּׁאֵלָה הַזֹּאת. חָלִילָה לָאֵל שֶׁתָּבוֹא הַתּוֹרָה בְּמַה שֶׁיִּדְחֶה רְאָיָה אוֹ מוֹפֵת, אַף תָּבֹא בְּנִפְלָאוֹת וְשִׁנּוֹת הַמִּנְהָגִים לִבְרִיאַת דְּבָרִים אוֹ לַהֲפֹךְ דָּבָר אֶל דָּבָר אַחֵר, לְהוֹרוֹת עַל חָכְמַת בּוֹרֵא הָעוֹלָם וִיכָלְתּוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁחָפֵץ, בְּעֵת שֶׁיַּחְפֹּץ. וּשְׁאֵלַת הַחִדּוּשׁ וְהַקְּדָמוּת עֲמֻקָּה, וְרַאָיוֹת שְׁתֵּי הַטְּעָנוֹת שָׁוֹות, עַד שֶׁתַּכְרִיעַ הַחִדּוּשׁ הַקַּבָּלָה מֵאָדָם וְנֹחַ וּמֹשֶׁה בַּנְּבוּאָה אֲשֶׁר הִיא יוֹתֵר נֶאֱמֶנֶת מִן הַהַקָּשָׁה. וְאִם הָיָה מִצְטָרֵךְ בַּעַל תּוֹרָה לְהַאֲמִין וּלְהוֹדוֹת בְּהִיוּלִי קַדְמוֹן וְעוֹלָמוֹת רַבִּים לְגֶדֶם הָעוֹלָם הַזֶּה, לֹא הָיָה בָּזֶה פְּגָם בֶּאֱמוּנָתוֹ, כִּי הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא חָדָשׁ מִזְּמַן יָדוּעַ וּתְחִלַּת הָאָדָם: אָדָם וְנֹחַ.

(סח) אָמַר הַכּוּזָרִי: דַּי לִי בְּאֵלֶּה הַטְּעָנוֹת הַמַּסְפִּיקוֹת בַּשַּׁעַר הַזֶּה, וְאִם תֶּאֱרַךְ חֶבְרָתִי עִמְּךָ, אַטְרִיחֲךָ לְהַרְאוֹת לִי הַטְּעָנוֹת הַמַּפְסִיקוֹת, אֲבָל שׁוּב אֶל גִּלְגּוּל דְּבָרֶיךָ. וְהֵיאַךְ הִתְחַזֵּק בְּנַפְשְׁכֶם הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁיִּהְיֶה לַבּוֹרֵא הַגּוּפוֹת וְהָרוּחוֹת וְהַנְּפָשׁוֹת וְהַשְּׂכָלִים וְהַמַּלְאָכִים, אֲשֶׁר נִתְעַלָּה וְהִתְקַדֵּשׁ וְהִתְגַּדֵּל מֵהַשָּׂגַת הַשְּׂכָלִים כָּל שֶׁכֵּן מֵהַחוּשִׁים, חִבּוּר עִם הַבְּרִיאָה הַזֹּאת הַנִּבְזֶה הַמְגֻנֶּה בְּחָמְרָה. וְאִם הִיא נִפְלָאָה בְּצוּרָתָהּ, כִּי בַקָּטֹן שֶׁבָּרְמָשִׂים מִפְּלִיאַת חָכְמָתוֹ, מַה שֶּׁאֵין הַדַּעַת מַשֶּׂגֶת אוֹתוֹ.

(סט) אָמַר הֶחָבֵר: בִּדְבָרְךָ זֶה לֹא הִצְרַכְתַּנִי אֶל דְּבָרִים רַבִּים לְהַשִּׁיבֶךָ. הַאַתָּה מְיַחֵס זֹאת הַחָכְמָה הַנִּמְצֵאת בִּבְרִיאַת הַנְּמָלָה, דֶּרֶךְ מָשָׁל, אֶל גַּלְגַּל אוֹ אֶל כּוֹכָב אוֹ לְזוּלָתוֹ מִבְּלְתִּי הַבּוֹרֵא הַיָּכוֹל, הַמְּשַׁעֵר אֲשֶׁר נָתַן לְכָל דָּבָר חֻקּוֹ מֵאֵין תּוֹסֶפֶת וְחִסָּרוֹן.

(ע) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְזֶהוּ הַמְיַחֵס אֶל פֹּעַל הַטֶּבַע.

(עא) אָמַר הֶחָבֵר: וּמַה הוּא הַטֶּבַע.

(עב) אָמַר הַכּוּזָרִי: הוּא כֹּחַ מֻהַפְּחוֹת עַל מַה שֶּׁשָּׁמַעְנוּ בַּחָכְמוֹת, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מַה־הוּא אֲבָל הַחָכָמִים יוֹדְעִים אוֹתוֹ בְּלִי סָפֵק.

(עג) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל יְדִיעָתָם בּוֹ כִּידִיעָתֵנוּ. גְּדֹר אוֹתוֹ הַפִּילוֹסוֹף כִּי הוּא הַהַתְחָלָה וְהַסִּבָּה אֲשֶׁר בָּהּ יָנוּחַ וְיָנוּעַ הַדָּבָר אֲשֶׁר הוּא בּוֹ בְּעֶצֶם וְלֹא בְּמִקְרֶה.

(עד) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּאִלּוּ הוּא אוֹמֵר, כִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יָנוּעַ מֵעַצְמוֹ וְיָנוּחַ מֵעַצְמוֹ יֶשׁ־לוֹ סִבָּה מָה, בָּהּ יָנוּחַ וְיָנוּעַ, וְהַסִּבָּה הַהִיא – הִיא הַטֶּבַע.

(עה) אָמַר הֶחָבֵר: זֶה הוּא שֶׁרָצָה לוֹמַר עִם דִּיּוּקוּת רַב וְדִקְדּוּק וְהֻפְרַשׁ בֵּין מַה שֶּׁיִּפְעַל בְּמִקְרֶה מִמַּה שֶּׁיִּפְעַל בְּטֶבַע, וְהַדְּבָרִים מַבְהִילִים הַשּׁוֹמְעִים, אֲבָל הָעוֹלֶה מִיִּדִיעָתָם בַּטֶּבַע – זֶה הוּא.

(עו) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן אֲנִי רוֹאֶה שֶׁהִתְעוּנוּ בְּשֵׁמוּת אֵלֶּה וְשָׁמוּנוּ מְשֻׁתָּפִים עִם הַבּוֹרֵא, בְּאָמְרֵנוּ: "הַטֶּבַע. חָכָם פּוֹעֵל" וְאֶפְשָׁר שֶׁנָּבוֹא לוֹמַר: "בּוֹרֵא" עַל טַעַם דִּבְרֵיהֶם.

(עז) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן־הוּא, אֲבָל יֵשׁ לְיַסּוֹדוֹת וְלַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וְלַכּוֹכָבִים פְּעָלִים עַל דֶּרֶךְ הַחֹמוּם וְהַקֵּרוּר, וְהַהַרְטָבָה וְהַיֹּבֶשׁ וְהַהִתְלוּיִים בָּהֶם, מִבְּלִי שֶׁנְּיַחֵס לָהֶם חָכְמָה רַק עֲבוּדָה, אֲבָל הַצִּיּוּר וְהַשִּׁעוּר וְהַהַזְרָעָה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ חָכְמָה לְכַוָּנָה, לֹא יִתְיַחֵס כִּי אִם לְחָכָם הַיָּכוֹל הַמְשַׁעֵר. וּמִי שֶׁקּוֹרֵא אֵלֶּה שֶׁמִּתְקָנִים הַחֹמֶר בְּחֹמוּם וּבְקֵרוּר טֶבַע, לֹא יַזִּיק, כְּשֶׁמַּרְחִיק מֵהֶם הַחָכְמָה, כַּאֲשֶׁר יַרְחִיק מֵהָאִישׁ וְהָאִשָּׁה יְצִירַת הַוָּלָד בְּהִתְחַבְּרָם, אַף הֵם עוֹזְרִים לַחֹמֶר הַמְקַבֵּל צוּרַת

הָאָדָם, מֵאֵת הַמְצַיֵּר הֶחָכָם. וְאַל יִהְיֶה רָחוֹק בְּעֵינֶיךָ הֶרְאוֹת רָשְׁמֵי עִנְיָנִים אֱלוֹהִיִּים נִכְבָּדִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, כְּשֶׁיִּהְיוּ הֶחֳמָרִים הֲהֵם נְכוֹנִים לְקַבֵּל אוֹתָם. וְזֶהוּ שֹׂרֶשׁ הָאֱמוּנָה וְשֹׂרֶשׁ הַמָּרִי.

(עח) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ יִהְיֶה שֹׂרֶשׁ הָאֱמוּנָה הוּא שֹׂרֶשׁ הַמָּרִי.

(עט) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן, כִּי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יָכִינוּ לְקַבֵּל הָרְשָׁמִים הֲהֵם הָאֱלֹהִיִּים אֵינָם בִּיכֹלֶת אָדָם וְלֹא יוּכְלוּ לְשַׁעֵר כַּמּוּתָם וְאֵיכוּתָם, וְאִם יֵדְעוּ עַצְמָם לֹא יֵדְעוּ זְמַנֵּיהֶם וּמְקוֹמוֹתָם וְחִבּוּרָם וְהַזְּמוּן לָהֶם, צָרִיךְ בָּזֶה אֶל יְדִיעָה שְׁלֵמָה מִפֹּרֶשֶׁת תַּכְלִית הַבֵּאוּר מֵאֵת הָאֱלֹהִים. וּמִי שֶׁהִגִּיעוֹ הַדָּבָר הַזֶּה וְקִיֵּם אוֹתוֹ עַל גְּבוּלָיו וּתְנָאָיו בְּלֵב שָׁלֵם, הוּא הַמַּאֲמִין. וּמִי שֶׁהִשְׁתַּדֵּל לְתַקֵּן הַדְּבָרִים לְקַבֵּל הָעִנְיָן הַהוּא בְּמֶחְקָר וּסְבָרוֹת וְהֶקֵּשׁוֹת מִמַּה שֶּׁיִּמְצָא בְּסִפְרֵי הַחוֹזִים, הוֹרָדַת הָרוּחָנִיּוֹת עַצְמַיִּת הַטְּלְסְמָאוֹת, הוּא הַמַּמְרֶה, כִּי הוּא מַקְרִיב הַקָּרְבָּנוֹת וּמַקְטִיר הַקְּטוֹרוֹת מֵהֶקֵּשָׁה וּסְבָרָא, וְאֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ אֲמִתַּת מַה שֶּׁרָאוּי, וְכַמָּה, וְאֵיךְ, וּבְאֵיזֶה מָקוֹם, וּבְאֵיזֶה עֵת וּמִי מִבְּנֵי אָדָם, וְאֵיךְ רָאוּי לְהִתְעַסֵּק בָּעִנְיָן הַהוּא וְעִנְיָנִים רַבִּים סְפוּרִים יֵאָרֵךְ. וְהָיָה כַּכְּסִיל, אֲשֶׁר נִכְנַס בְּאוֹצַר רוֹפֵא מְפֻרְסָם כִּי רְפוּאוֹתָיו מוֹעִילוֹת וְהָרוֹפֵא אֵינֶנּוּ בּוֹ, וּבְנֵי אָדָם הָיוּ מְכוַּנִים אֶל הָאוֹצָר הַהוּא לְבַקֵּשׁ הַתּוֹעֶלֶת, וְהַכְּסִיל הַהוּא הָיָה נוֹתֵן לָהֶם מִן הַכֵּלִים הֲהֵם וְהוּא לֹא הָיָה מַכִּיר הֶרְפוּאוֹת, וְלֹא כַּמָּה רָאוּי לְהַשְׁקוֹת מִכָּל רְפוּאָה לְכָל אִישׁ וְאִישׁ, וְהֵמִית בָּרְפוּאוֹת הֲהֵם אֲשֶׁר הָיוּ מוֹעִילוֹת לָהֶם, וְאִם יִזְדַּמֵּן שֶׁיְּקַבֵּל תּוֹעֶלֶת אֶחָד מֵהֶם בִּכְלִי מִן הַכֵּלִים הֲהֵם יִטּוּ בְּנֵי אָדָם אֲלֵיו וְיֹאמְרוּ כִּי הוּא הַמּוֹעִיל, עַד אֲשֶׁר יַטְעֵם אוֹ יִרְאוּ לְזוּלָתוֹ תּוֹעֶלֶת בְּמִקְרֶה יִטּוּ אֲלֵיו וְלֹא יֵדְעוּ כִּי הַמּוֹעִיל בְּעַצְמוּתוּ אָמְנָם הוּא עֶצֶת הָרוֹפֵא הַהוּא הֶחָכָם אֲשֶׁר חִבֵּר הָרְפוּאוֹת הֲהֵם וְהָיָה מַשְׁקֶה אוֹתָם כָּרָאוּי וְהָיָה מְצַוֶּה הַחוֹלֶה שֶׁיְּזַמֵּן מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְכָל רְפוּאָה וּרְפוּאָה מִמַּאֲכָל וּמַשְׁקֶה וּתְנוּעָה וּמְנוּחָה וְשֵׁנָה וְקִיצָה וַאֲוִיר וּמִשְׁכָּב וְזוּלָתָם. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה הָיוּ בְּנֵי אָדָם קֹדֶם מֹשֶׁה, זוּלָתֵי מְעַט מִזְעָר, נְפוּתִים בְּנִמּוּסֵי הַכּוֹכָבִים וְהַטְּבָעִים וְנֶעְתָּקִים מִנִּמּוּס אֶל נִמּוּס וּמֵאֱלוֹהַּ אֶל אֱלוֹהַּ, וְאֶפְשָׁר שֶׁמַּחֲזִיקִים בְּרַבִּים מֵהֶם וְשׁוֹכְחִים מַנְהִיגָם וּמְנַהֲלָם, וּמְשִׁימָם סִבָּה לְתוֹעָלוֹת, וְהֵם בְּעַצְמָם סִבָּה לְנָזָקִים, כְּפִי הַהֶכְנָה וְהַזְּמוּן. אֲבָל הַמּוֹעִיל בְּעַצְמוֹ הוּא הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְהַמַּזִּיק בְּעַצְמוֹ הוּא הֶעָדְרוֹ.

(פ) אָמַר הַכּוּזָרִי: נָשׁוּב אֶל עִנְיָנֵנוּ וְהוֹדִיעֵנִי, אֵיךְ קָמָה תּוֹרָתְכֶם וְאֵיךְ פָּשְׁטָה וְנִרְאֲתָה, וְאֵיךְ נִתְחַבְּרוּ הַדֵּעוֹת אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָיוּ חֲלוּקוֹת, וּבְכַמָּה שָׁנִים נִתַּסְּדָה הָאֱמוּנָה וְנִבְנְתָה עַד שֶׁנִּתְחַזְּקָה וְנִשְׁלְמָה, כִּי הַתְּחָלוֹת הַדָּתוֹת מִבְּלִי סָפֵק לֹא תִהְיֶינָה כִּי אִם בִּיחִידִים, שֶׁמִּתְנַבְּרִים לַעֲזֹר הַדָּבָר אֲשֶׁר יִרְצֶה הָאֱלֹהִים לְהַרְאוֹתוֹ, וְהֵם הוֹלְכִים וְרַבִּים וְנֶעֱזָרִים בְּעַצְמָם, אוֹ שֶׁיָּקוּם לָהֶם מֶלֶךְ עוֹזֵר וְיַכְרִיחַ הֶהָמוֹן עַל הַדָּבָר הַהוּא.

(פא) אָמַר הֶחָבֵר: לֹא יָקוּם וְיִגְדַּל עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אֶלָּא הַנִּמּוּסִים הַשִּׂכְלִיִּים אֲשֶׁר הִתְחַלָּתָם מִן הָאָדָם, וְכַאֲשֶׁר יִגְמֹר וְיֵעָזֵר יֹאמַר כִּי הוּא נֶעֱזַר מִן הַבּוֹרֵא וּמַלְמֵד וְהַדּוֹמֶה לָזֶה, אֲבָל הַנִּמּוּס אֲשֶׁר הִתְחַלָּתוֹ מֵהַבּוֹרֵא, הוּא קָם פִּתְאֹם. נֶאֱמַר לוֹ: הָיֵה וַיְהִי, כִּבְרִיאַת הָעוֹלָם.

(פב) אָמַר הַכּוּזָרִי: הִבְהַלְתָּ אוֹתָנוּ בִּדְבָרֶיךָ הֶחָבֵר.

(פג) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל הָעִנְיָן מַבְהִיל יוֹתֵר, כִּי הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשֻׁעְבָּדִים בְּמִצְרַיִם שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, מִתְיַחֲסִים אֶל שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, לֹא נִמְלַט מֵהֶם אִישׁ וְלֹא בָרַח אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת וְלֹא נִכְנַס בֵּינֵיהֶם נָכְרִי, מְיֻחָלִים הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר יָעַד בּוֹ אֶל אֲבוֹתָם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁיְּנַחֵילֵם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן. וְאֶרֶץ כְּנַעַן הָיְתָה בָּעֵת הַהִיא בִּידֵי שֶׁבַע אֻמּוֹת בְּתַכְלִית הֶרֹב וְהַחָזְקָה וְהַהַצְלָחָה, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתַכְלִית הַדַּלּוּת וְהָעִנּוּי בְּיַד פַּרְעֹה; הוֹרֵג אֶת בְּנֵיהֶם שֶׁלֹּא יִרְבּוּ. וְשָׁלַח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עִם חֻלְשָׁתָם וְעָמְדוּ כְּנֶגֶד פַּרְעֹה עִם חֻזְקָתוֹ בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְשִׁנּוּי הַמִּנְהָגִים, וְלֹא יָכֹל לְהַסְתִּיר מֵהֶם וְלֹא לְצַוּוֹת עֲלֵיהֶם בְּרָע, וְלֹא לִמְנֹעַ עַצְמוֹ מֵעֲשֹׂר מַכּוֹת אֲשֶׁר חָלוּ בְּמִצְרַיִם, בְּמֵימֵיהֶם וּבְאַרְצָם וּבְאֲוִירָם וּבְצִמְחֵיהֶם וּבִבְהֶמְתָּם וּבְגוּפָם וּבִנְפָשׁוֹתָם, שֶׁמֵּת מֵהֶם בְּרֶגַע אֶחָד בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה הַיֶּקֶר שֶׁהָיָה בְּבָתֵּיהֶם וְהֶחֱבִיב לָהֶם, כָּל בְּכוֹר, וְאֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת, זוּלָתֵי בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכָל הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה הָיוּ בָאוֹת בְּאַזְהָרָה וּבְהַתְרָאָה וּבְמוֹעֵד וּמִסְתַּלְּקוֹת בְּאַזְהָרָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרֵר כִּי הֵם בְּכַוָּנָה מֵאֵת אֱלוֹהַּ חָפֵץ עוֹשֶׂה חֶפְצוֹ בְּעֵת שֶׁיַּחְפֹּץ, לֹא מִצַּד הַטֶּבַע וְלֹא מִצַּד הַכּוֹכָבִים וְלֹא בְּמִקְרֶה. וְאַחַר יָצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר הַשֵּׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּעֵת שֶׁמֻּתוּ בְכוֹרֵיהֶם, מֵעֲבָדוּת פַּרְעֹה, וְהָלְכוּ דֶּרֶךְ יַם־סוּף וּמִנְהָלָם עַמּוּד עָנָן וְעַמּוּד אֵשׁ, הוֹלְכִים לִפְנֵיהֶם וּמַנְהִיגִים אוֹתָם, וּנְגִידֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם שְׁנֵי הַזְּקֵנִים הָאֱלֹהִים, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הָיוּ בְּעֵת שֶׁנִּתְנַבְּאוּ בְּנֵי שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְיוֹתֵר. וְעַד הָעֵת הַהִיא לֹא הָיוּ לָהֶם מִצְוֹת כִּי אִם מְעַט, מוֹרָשָׁה מִן הַיְחִידִים הֲהֵם מֵאָדָם וְנֹחַ, וְלֹא בִּטְלָם מֹשֶׁה אֲבָל הוֹסִיף עֲלֵיהֶם. וְאַחַר כֵּן רָדַף אַחֲרֵיהֶם פַּרְעֹה וְלֹא נִצְטָרְכוּ אֶל כְּלֵי מִלְחָמָה וְלֹא הָיוּ מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה, וּבָקַע אֶת הַיָּם וְעָבְרוּ בְתוֹכוֹ וְטָבַע בּוֹ פַּרְעֹה וְחֵילוֹ וְהִשְׁלִיכָם הַיָּם מֵתִים לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַדָּבָר אֹרֶךְ וְיָדוּעַ.

(פד) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶהוּ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בֶּאֱמֶת, וּמַה שֶּׁנִּתְלָה בּוֹ מִן הַמְּצוֹת רָאוּי לְקַבְּלוֹ כִּי אֵין נִכְנָס בַּלֵּב מֵחֲמָתוֹ סָפֵק לֹא מִכְּשָׁפִים וְלֹא מִתַּחְבּוּלָה וְלֹא מִדְּמְיוֹן, וְאִלּוּ נִדְמָה לָהֶם הִבָּקַע הַיָּם וְעָבְרָם בְּתוֹכוֹ, יֵדֵמֶה לָהֶם הַצָּלָתָם מִן הָעַבְדוּת וּמוֹת מַעֲבִידֵיהֶם וְקַחְתָּם שְׁלָלָם וְהִשָּׁאֵר מָמוֹנָם אֲצָלָם, וְזֶה עִקְּשׁוּת מֵאֶפִּיקוּרְסִים.

(פה) אָמַר הֶחָבֵר: וְאַחֲרֵי זֶה שָׁעָמְדוּ בַּמִּדְבָּר מְקוֹם אֵין זֶרַע וְהוֹרִיד לָהֶם לֶחֶם נִבְרָא יוֹם יוֹם מִלְּבַד הַשַּׁבָּת, אֲכָלוּהוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה:

(פו) אָמַר הַכּוּזָרִי: גַּם אֱלֹה אֵין בָּהֶם מִדְחֶה, מַה שֶּׁמַּתְמִיד אַרְבָּעִים שָׁנָה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ וְהַנִּלְוִים אֲלֵיהֶם, יֵרֵד שִׁשָּׁה יָמִים וְיִסְתַּלֵּק יוֹם הַשַּׁבָּת, אִם כֵּן חוֹבָה לְקַבֵּל הַשַּׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כְּמוֹ נִדְבָּק בּוֹ.

(פז) אָמַר הֶחָבֵר: הַשַּׁבָּת מֻזְהָר עָלָיו מִזֶּה וּמִבְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית וּמִמַּה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לְזָכְרוֹ, וְהוּא שֶׁהָעָם, עִם מַה שֶּׁהֶאֱמִינוּ בְּמַה שֶּׁבָּא בּוֹ מֹשֶׁה אַחַר הַמּוֹפְתִים הָאֱלֹה, נִשְׁאַר בְּנַפְשׁוֹתָם סָפֵק, אֵיךְ יְדַבֵּר הָאֱלֹהִים עִם הָאָדָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַתּוֹרָה מֵעֵצָה וּמַחֲשָׁבָה מְחֻמֶּת אָדָם וְאַחַר יְחַבְּרוּהוּ עֵזֶר וְאֹמֶץ מֵאֵת הָאֱלֹהִים, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רָחוֹק הַדִּבּוּר בְּעֵינֵיהֶם מִזּוּלַת אָדָם, בַּעֲבוּר שֶׁהַדִּבּוּר גַּשְׁמִי. וְרָצָה יְיָ לְהָסִיר הַסָּפֵק הַזֶּה מִלִּבּוֹתָם וְצִוָּה אוֹתָם לְהִתְקַדֵּשׁ הַקְּדֻשָּׁה הַצְּפוּנָה וְהַגְּלוּיָה, וְשָׁם הַדָּבָר הַנָּחוּץ בָּהּ: פְּרִישׁוּת מִן הַנָּשִׁים וְהַזִּמּוּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים. וְהִתְקַדֵּשׁ הָעָם, וְנִזְדַּמֵּן לְמַדְרֵגַת הַנְּבוּאָה, אַף לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים פָּנִים בְּפָנִים. וְהָיָה זֶה אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּהַקְדָּמוֹת אוֹתוֹת גְּדוֹלוֹת וּבְרָקִים וּרְעָמִים וְאֵשׁ שָׁפָכְבָה אֶת הַר סִינָי, וְנִשְׁאֲרָה הָאֵשׁ הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם רוֹאִין אוֹתָהּ הָעָם, וְרוֹאִין אֶת מֹשֶׁה בָּא בְתוֹכָהּ וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה, וְשָׁמַע הָעָם דִּבּוּר צַח בַּעֲשֶׂרֶת דְּבָרִים, הֵם אִמּוֹת הַתּוֹרוֹת וְשָׁרְשֵׁיהֶן. אֶחָד מֵהֶם מִצְוֹת שַׁבָּת, וּכְבָר קָדְמָה מִצְוָתוֹ עִם הוֹרָדַת הַמָּן. וְאֵלֶּה עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים לֹא קִבְּלָם הֶהָמוֹן מֵאֲנָשִׁים יְחִידִים וְלֹא מִנָּבִיא, כִּי אִם מֵאֵת הָאֱלֹהִים נִתָּנוּ, אֲבָל לֹא הָיָה בָהֶם כֹּחַ כְּמֹשֶׁה לִרְאוֹת הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַהוּא. וְהֶאֱמִינוּ הָעָם מִן הַיּוֹם הַהוּא, כִּי מֹשֶׁה מְדֻבָּר בּוֹ בְּדִבּוּר הַתְחָלָתוֹ מֵאֵת הַבּוֹרֵא, לֹא קָדְמָה לְמֹשֶׁה בּוֹ מַחֲשָׁבָה וְלֹא עֵצָה – שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַנְּבוּאָה, כַּאֲשֶׁר חָשְׁבוּ הַפִּילוֹסוֹפִים מִנַּפְשָׁם יְזַדַּכְּכוּ מַחְשְׁבוֹתֶיהָ וְתִדְבַּק בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, הַנִּקְרָא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹ בְּגִבְרִיאֵל וַיַּשְׂפִּילֻהוּ, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְדַּמֶּה לוֹ בָּעֵת הַהִיא בַּחֲלוֹם אוֹ בֵּין שֵׁנָה וְקִיצָה שֶׁאִישׁ מְדַבֵּר עִמּוֹ וְשׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו בְּנַפְשׁוֹ לֹא בְאָזְנָיו, וְרוֹאֶה אוֹתוֹ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לֹא בְעֵינָיו, וְאָז יֹאמַר כִּי הַבּוֹרֵא דִּבֵּר־בּוֹ. וְסָרוּ אֵלֶּה הַסְּבָרוֹת בַּמַּעֲמָד הַגָּדוֹל הַהוּא. וּמַה שֶּׁנִּגְלָה אֶל הַדִּבּוּר הָאֱלֹהִי מִן הַמִּכְתָּב הָאֱלֹהִי, שֶׁחָקַק עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הָאֵלֶּה בִּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת, וְנָתַן אוֹתָם אֶל מֹשֶׁה, וְרָאוּ אוֹתָם מִכְתָּב אֱלֹהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ אוֹתָם דִּבּוּר אֱלֹהִי. וְעָשָׂה לָהֶם מֹשֶׁה בְּמִצְוַת הָאֱלֹהִים אָרוֹן וְהֵקִים עָלָיו הַמִּשְׁכָּן הַיָּדוּעַ, וְנִשְׁאַר זֶה בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי הַנְּבוּאָה כִּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, עַד שֶׁמָּרוּ הָעָם וְנִגְנַז הָאָרוֹן וְנֶעְבַּר עֲלֵיהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר וְהַגְּלָם.

(פח) אָמַר הַכּוּזָרִי: מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ דִּבְרֵיכֶם, כִּי הָאֱלֹהִים דִּבֵּר עִם הֲמוֹנְכֶם וְכָתַב לָכֶם לוּחוֹת וְזוּלַת זֶה, הַדִּין עִמּוֹ שֶׁיְּיַחֵס אֲלֵיכֶם דַּעַת הַהַגְשָׁמָה. גַּם אַתֶּם אֵין לְהַאֲשִׁימְכֶם, כִּי אֵין מִדְחֶה לַמַּעֲמָדוֹת הַגְּלוּיִים הָאֵלֶּה, וְיֵשׁ לָדוּן אֶתְכֶם לִזְכוּת בְּהַשְׁלָכַת הַהֶקֵּשֶׁה וְהָעִיּוּן הַשִּׂכְלִי.

(פט) אָמַר הֶחָבֵר: חָלִילָה לָאֵל מִן הַשֶּׂקֶר וּמַה שֶּׁהַשֵּׂכֶל מַרְחִיק אוֹתוֹ וְישִׂימֵהוּ שֶׁקֶר. וּתְחִלַּת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנַּאֲמִין בֵּאלֹהִים, וְהַשֵּׁנִי הָאַזְהָרָה מֵעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים חוּץ מִיְיָ וּמִשְׁתֵּף לוֹ וּמַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּתְמוּנָה וְתַבְנִית, וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר – מֵהַגְשָׁמוֹת וַאֲנַחְנוּ מְרוֹמְמִים קְצָת מִבְּרִיאוֹתָיו מֵהַגַּשְׁמוּת, כַּנֶּפֶשׁ הַמְדֻבֶּרֶת, אֲשֶׁר הִיא הָאָדָם בֶּאֱמֶת, כִּי אֲשֶׁר יְדַבֵּר עִמָּנוּ מִמֹּשֶׁה וְיַשְׂכִּיל וְיַנְהִיג, אֵינֶנּוּ לְשׁוֹנוֹ וְלֹא לִבּוֹ וְלֹא מוֹחוֹ, אַף אֱלֹה כֵּלִים לְמֹשֶׁה וּמֹשֶׁה נֶפֶשׁ מְדֻבֶּרֶת מַכֶּרֶת, אֵינֶנָּה גֶּשֶׁם וְאֵינֶנָּה נִגְבֶּלֶת בְּמָקוֹם, וְלֹא יֵצֵר מִמֶּנָּה מָקוֹם, וְלֹא תֵּצֵר הִיא מֵהִכָּלֵל בָּהּ צוּרוֹת כָּל הַבְּרוּאִים, וַאֲנַחְנוּ מְתָאָרִים אוֹתָהּ בִּתְאָרִים מַלְאָכוּתִיִּים רוּחָנִיִּים, כָּל שֶׁכֵּן בּוֹרֵא הַכֹּל יִתְבָּרַךְ. אָמְנָם הַדִּין עָלֵינוּ שֶׁלֹּא נִדְחֶה מַה שֶּׁקִּבְּלְנוּ מִן הַמַּעֲמָד הַהוּא, וְנֹאמַר שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים אוֹתָהּ בִּתְאָרִים מַלְאָכוּתִיִּים רוּחָנִיִּים, כָּל שֶׁכֵּן בּוֹרֵא הַכֹּל יִתְבָּרַךְ. וְלֹא מַה שֶּׁבָּרָא לוֹ יִתְבָּרַךְ מִמַּה שֶּׁלֹּא הָיָה נִמְצָא, וְלֹא מַה שֶּׁהֶעֱבִיד לוֹ מִן הַנִּמְצָאִים, כִּי לֹא יֶחְסַר לוֹ יְכֹלֶת, כַּאֲשֶׁר בָּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְהַכּוֹכָבִים בִּרְצוֹנוֹ בִּלְבָד, וְרָצָה יִתְבָּרַךְ וְנִגְשַׁם עַל הַשִּׁעוּר אֲשֶׁר חָפֵץ, וְנֶחְרַת בָּהֶם הַכְּתָב בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, כַּאֲשֶׁר נֹאמַר, כִּי קָרַע אֶת הַיָּם וְשָׁמָהוּ לְחוֹמוֹת עוֹמְדוֹת מִימִין הָעָם וּמִשְּׂמֹאלָם, וּמְסִלּוֹת מְסֻדָּרוֹת וּרְחָבוֹת וְאֶרֶץ יְשָׁרָה, יֵלְכוּ בָהּ מִבְּלִי טֹרַח וְלֹא עִכּוּב. וְכֵן הַקְּרִיעָה וְהַבְּנְיָן וְהַתִּקּוּן מְיֻחָס אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, לֹא נִצְטָרֵךְ בּוֹ אֶל כְּלִי וְלֹא אֶל סִבּוֹת אֶמְצָעִיּוֹת כַּאֲשֶׁר יִצְטָרֵךְ בְּפֹעַל הַבְּרוּאִים, כִּי הַמַּיִם עָמְדוּ בְמַאֲמָרוֹ וְנִצְטַיְּרוּ בְּחֻפְצוֹ, וְכֵן יִצְטַיֵּר הָאֲוִיר הַמַּגִּיעַ אֶל אֹזֶן הַנָּבִיא בְּצוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁהֵם מוֹרוֹת עַל הָעִנְיָנִים שֶׁהוּא חָפֵץ לְהַשְׁמִיעָם אֶל הַנָּבִיא אוֹ אֶל הֶהָמוֹן.

(צ) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֹאת הַטָּעָנָה מַסְפֶּקֶת.

(צא) אָמַר הֶחָבֵר: וְאֵינֶנִּי גוֹזֵר שֶׁהָיָה הָעִנְיָן עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה וְאוּלַי הָיָה עַל דֶּרֶךְ יוֹתֵר עָמֹק מִמַּה שֶּׁיַּעֲלֶה בְּמַחֲשַׁבְתִּי, אַף הָעוֹלֶה מִזֶּה, הַאֲמָנַת מִי שֶׁרָאָה הַמַּעֲמָדוֹת הָאֵלֶּה כִּי הָעִנְיָן הַהוּא מֵאֵת הַבּוֹרֵא מִבְּלִי מְצוּעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם דּוֹמוֹת לַבְּרִיאָה הָרִאשׁוֹנָה וְהַיְצִירָה הָרִאשׁוֹנָה, וְתַאֲמִין הַנֶּפֶשׁ בַּתּוֹרָה הַנִּתְלֵית בָּהֶם עִם הָאֱמוּנָה כִּי הָעוֹלָם חָדָשׁ וְכִי יְיָ בְּרָאוֹ כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר, שֶׁבָּרָא הַלּוּחוֹת וְהַמָּן וְזוּלָתוֹ, וְיָסוּרוּ מִלֵּב הַמַּאֲמִין סְפֵקוֹת הַפִּילוֹסוֹפִים וּבַעֲלֵי הַקַּדְמוּת.

(צב) אָמַר הַכּוּזָרִי: הִזְהֵר הֶחָבֵר שֶׁלֹּא תִּטֶּה בְּסִפּוּר שִׁבְחֵי עַמְּךָ וְתַעֲזֹב מַה שֶּׁנִּתְפָּרְסֵם מִמְּרִים עִם אֵלֶּה הַמַּעֲמָדוֹת, כִּי שָׁמַעְתִּי שֶׁבְּתוֹךְ זֶה עָשׂוּ עֵגֶל וַעֲבָדוּהוּ מִבִּלְתִּי הָאֱלֹהִים.

(צג) אָמַר הֶחָבֵר: חַטָּא שֶׁהִגְדִּילוּהוּ עֲלֵיהֶם לִגְדֻלָּתָם וְהַגָּדוֹל מִי שֶׁחָטָאיו סְפוּרִים.

(צד) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְזֶה מִנְטוֹתְךָ וַעֲזָרְךָ לְעַמְּךָ, וְאֵי זֶה עָוֹן גָּדוֹל מִזֶּה, וְאֵי זֶה מַעֲשֶׂה יִשָּׂאֵר אַחַר זֶה?

(צה) אָמַר הֶחָבֵר: הִרְפֵּה לִי מְעַט, עַד שֶׁאֲבָאֵר אֶצְלְךָ גְּדֻלַּת הָעָם, וְדַי לִי לְעַד, שֶׁהַשֵּׁם בְּחָרָם לְעָם וּלְאֻמָּה מִבֵּין אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְחוּל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי עַל הֲמוֹנָם עַד שֶׁהִגִּיעוּ כֻּלָּם אֶל מַעֲלַת הַדִּבּוּר. וְעָבַר הָעִנְיָן אֶל נְשֵׁיהֶם וְהָיוּ מֻהָן נְבִיאוֹת, אַחַר שֶׁלֹּא הָיָה חָל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כִּי אִם בְּיִחִידִים מִבְּנֵי אָדָם אַחַר אָדָם הָרִאשׁוֹן, כִּי אָדָם הָיָה שָׁלֵם מִבִּלְתִּי תְּנַאי, כִּי אֵין טָעֲנָה בִּשְׁלֵמוּת מַעֲשֶׂה, מֵעוֹשֶׂה חָכָם יָכוֹל, מֻחְמָר בְּחָרוֹ לַצּוּרָה אֲשֶׁר חָפֵץ בָּהּ, וְלֹא מָנַע מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ שִׂכְבַת זֶרַע הָאָב וְלֹא מִדַּם הָאֵם וְלֹא מֵהַמְּזוֹנוֹת וְהַהַנְהָגָה בִּשְׁנֵי הַגִּדּוּל וְהַיְנִקוּת וְהִתְחַלְּפוּת הָאֲוִיר וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ, כִּי יָצְרוֹ כְּמַגִּיעַ לְתַכְלִית יְמֵי הַבַּחֲרוּת הַשָּׁלֵם בְּיִצִירוֹתָיו וּבְמִדּוֹתָיו, וְהוּא אֲשֶׁר קִבֵּל הַנֶּפֶשׁ עַל תַּמָּה, וְהַשֵּׂכֶל עַל תַּכְלִית מַה שֶּׁבְּיִכֹלֶת הָאֱנוֹשִׁי, וְהַכֹּחַ הָאֱלֹהִי אַחַר הַשֵּׂכֶל, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַמַּעֲלָה אֲשֶׁר בָּהּ יִדְבַּק בֵּאלֹהִים וּבְרוּחָנִיִּים, וְיֵדַע הָאֲמִתּוֹת מִבְּלִי לִמּוּד, אֲבָל בְּמַחֲשָׁבָה קַלָּה, וּכְבָר נִקְרָא אֶצְלֵנוּ בֶּן־אֱלֹהִים, וְכָל הַדּוֹמִים לוֹ מִזַּרְעוֹ – בְּנֵי אֱלֹהִים. וְהוֹלִיד בָּנִים רַבִּים וְלֹא הָיָה מֵהֶם רָאוּי לִהְיוֹת בִּמְקוֹם אָדָם אֶלָּא הֶבֶל, כִּי הוּא הָיָה דּוֹמֶה לוֹ. וְכַאֲשֶׁר הֲרָגוֹ קַיִן אָחִיו מִפְּנֵי קִנְאָתוֹ בוֹ עַל הַמַּעֲלָה הַזֹּאת, נָתַן לוֹ תַּחְתָּיו שֵׁת, וְהָיָה דּוֹמֶה לְאָדָם, וְהָיָה סְגֻלָּה וָלֶב וְזוּלָתוֹ כְּקַלִּיפָּה. וּסְגֻלַּת שֵׁת אֱנוֹשׁ. וְכֵן הִגִּיעַ הָעִנְיָן עַד נֹחַ: בִּיחִידִים הָיוּ לְבָבוֹת, דּוֹמִים לְאָדָם וְנִקְרָאִים בְּנֵי אֱלֹהִים, שְׁלֵמִים בִּבְרִיאָתָם וּבְמִדּוֹתָם וּבַאֲרִיכוּת הַיָּמִים וּבְחָכְמוֹת וּבְיִכֹלֶת, וּבִימֵיהֶם אָנוּ מוֹנִים מֵאָדָם וְעַד נֹחַ וְכֵן מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם. וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מֵהֶם מִי שֶׁלֹּא דָבַק בּוֹ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כְּתֻרַּת, אֲבָל אַבְרָהָם בְּנוֹ הָיָה תַּלְמִיד לַאֲבִי אָבִיו עֵבֶר, וְעוֹד – שֶׁהִשִּׂיג נֹחַ בְּעַצְמוֹ. וְהָיָה הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי דָּבֵק בָּהֶם מֵאָבוֹת אֲבוֹתָם אֶל בְּנֵי בָנִים. וְאַבְרָהָם סְגֻלַּת עֵבֶר וְתַלְמִידוֹ וְעַל כֵּן נִקְרָא עִבְרִי, וְעֵבֶר הָיָה סְגֻלַּת שֵׁם וְשֵׁם הָיָה סְגֻלַּת נֹחַ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹרֵשׁ הָאַקְלִימִים הַשָּׁווִים אֲשֶׁר אֶמְצָעִיתָם וְחֶמְדָּתָם אֶרֶץ כְּנַעַן אַדְמַת הַנְּבוּאָה, וַיֵּצֵא יֶפֶת אֶל צָפוֹן וְחָם אֶל דָּרוֹם. וּסְגֻלַּת אַבְרָהָם מִכָּל בָּנָיו – יִצְחָק, וְהִרְחִיק כָּל בָּנָיו מֵהָאָרֶץ הַזֹּאת הַמְסֻגֶּלֶת כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מְיֻחֶדֶת לְיִצְחָק, וּסְגֻלַּת יִצְחָק – יַעֲקֹב, וְנִדְחָה עֵשָׂו אָחִיו מִפְּנֵי שֶׁזָּכָה יַעֲקֹב בָּאָרֶץ הַהִיא, וּבְנֵי יַעֲקֹב כֻּלָּם סְגֻלָּה, כֻּלָּם רְאוּיִים לָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְהָיָה לָהֶם הַמָּקוֹם הַהוּא הַמְיֻחָד בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְזֶה הָיָה תְּחִלַּת חוּל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי עַל קָהָל, אֲחֲרֵי אֲשֶׁר לֹא הָיָה נִמְצָא כִּי אִם בְּיִחִידִים. וַיִּשְׁמְרֵם הָאֱלֹהִים וַיִּפְרֵם וַיַּרְבֵּם וַיְגַדְּלֵם בְּמִצְרַיִם, כַּאֲשֶׁר יְגַדֵּל הָאִילָן אֲשֶׁר שָׁרְשׁוֹ טוֹב, עַד שֶׁהוֹצִיא פְּרִי שָׁלֵם דּוֹמֶה לַפְּרִי הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נִטַּע מִמֶּנּוּ, רְצוֹנִי לוֹמַר: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְיוֹסֵף וְאֶחָיו, וְהָיָה מִן הַפְּרִי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם, וּכְמוֹ בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וּכְמוֹ רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת וְשִׁבְעִים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָיוּ רְאוּיִים לְנִבּוּאָה מַתֶּמֶדֶת, וְכֵיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב וְחוּר וְזוּלָתָם רַבִּים. וְאָז הָיוּ רְאוּיִים לְהֶרְאוֹת הָאוֹר עֲלֵיהֶם וְהַהַשְׁגָּחָה הַהִיא הָרִבּוֹנִית, וְאִם הָיוּ בֵּינֵיהֶם מְמֻרִים הָיוּ נִגְעָלִים, אַף הֵם בִּלְי סָפֵק סְגֻלָּה, כַּאֲשֶׁר הֵם בְּתוֹלַדְתָּם וְטִבְעָם מִן הַסְּגֻלָּה וַיּוֹלִידוּ מִי שֶׁהָיָה סְגֻלָּה וְנִזְהָרִים בְּאָב הַמְּמֻרֶה בַּעֲבוּר מַה שֶּׁיִּתְעָרֵב בּוֹ מִן הַסְּגֻלָּה אֲשֶׁר תֵּרָאֶה בִּבְנוֹ אוֹ בְּבֶן בְּנוֹ כְּפִי מַה שֶּׁתְּזַדְּכֵּךְ הַטִּפָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּתֶרַח וְזוּלָתוֹ מִמִּי שֶׁלֹּא נִדְבַּק בּוֹ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי אַף בְּשֹׁרֶשׁ תּוֹלַדְתּוֹ שֶׁיּוֹלִיד סְגֻלָּה, מַה שֶּׁלֹּא הָיָה כֵּן בְּתוֹלֶדֶת כָּל הַנּוֹלַד מֵהֶם וָלָפֶת. וְנִרְאֶה כָּזֶה בָּעִנְיָן הַטִּבְעִי, כִּי כַּמָּה יֵשׁ מִבְּנֵי הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה לָאָב כְּלָל אַף הוּא דּוֹמֶה לַאֲבִי אָבִיו? וְאֵין סָפֵק כִּי הַטֶּבַע הַהוּא וְהַדְּמְיוֹן הַהוּא הָיָה צָפוּן בָּאָב וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִרְאָה לַהַרְגָּשָׁה, כַּאֲשֶׁר הָיָה צָפוּן טֶבַע עֵבֶר בְּבָנָיו עַד שֶׁנִּרְאָה בְּאַבְרָהָם.

(צו) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֹאת בֶּאֱמֶת הִיא הַגְּדֻלָּה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵאָדָם, וְאָדָם הָיָה הַגָּדוֹל שֶׁבִּבְרִיאוֹת הָאָרֶץ, וְנִתְחַיְּבָה לָכֶם הַגְּדֻלָּה עַל כָּל הַנִּמְצָאִים בָּאָרֶץ. אֲבָל אַיֵּה הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת מִן הַחַטָּאת הַזֹּאת?

(צז) אָמַר הֶחָבֵר: כִּי הָאֱמוּת כֻּלָּם בַּזְּמַן הַהוּא הָיוּ עוֹבְדִים צוּרוֹת, וְאִלּוּ הָיוּ הַפִּילוֹסוֹפִים, מְבִיאִים מוֹפֵת עַל הַיִּחוּד וְעַל הָאֱלֹהוּת לֹא הָיוּ עוֹמְדִים מִבְּלִי צוּרָה שֶׁמְּכַוְּנִים אֵלֶיהָ וְאוֹמְרִים לַהֲמוֹנָם, כִּי הַצּוּרָה הַזֹּאת יְדֻבַּק בָּהּ עִנְיָן אֱלֹהִי וְכִי הִיא מְיֻחֶדֶת בִּדְבָר מֻפְלָא נָכְרִי. וּמֵהֶם מִי שֶׁמְּיַחֵס זֶה אֶל הָאֱלֹהִים, כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים הַיּוֹם בַּמְּקוֹמוֹת הַמְכֻבָּדִים אֶצְלֵנוּ, עַד שֶׁאָנוּ מִתְבָּרְכִים בָּהֶם וּבַעֲפָרָם וַאֲבָנֵיהֶם, וּמֵהֶם מִי שֶׁמְּיַחֵס אוֹתוֹ אֶל רוּחָנִיּוּת כּוֹכָב מִן הַכּוֹכָבִים אוֹ חַיִל מִן הַחֲיָלִים אוֹ מַעֲרֶכֶת מַזָּל וְזוּלַת זֶה, וְלֹא הָיוּ מַסְכִּימִים הֶהָמוֹן עַל תּוֹרָה אֶחָת, אֶלָּא בְּצוּרָה מֻרְגָּשָׁה שֶׁמְּכַוְּנִים אֵלֶיהָ. וְהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְצֻפִּים לְמַה שֶּׁיַּעַד אוֹתָם מֹשֶׁה שֶׁיּוֹרִיד לָהֶם עִנְיָן מֵאֵת יְיָ שֶׁיִּרְאוּ אוֹתוֹ וְיַקְבִּילוּהוּ כַּאֲשֶׁר הָיוּ מַקְבִּילִים עַמּוּד הֶעָנָן וַעֲמוּד הָאֵשׁ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, אֲשֶׁר הָיוּ מַבִּיטִים אֵלָיו וּמַקְבִּילִים וּמְגַדְּלִים אוֹתוֹ וּמְשֻׁתָּחֲוִים נִכְחוֹ לֵאלֹהִים, וְכֵן הָיוּ מַקְבִּילִים עַמּוּד הֶעָנָן אֲשֶׁר הָיָה יוֹרֵד עַל מֹשֶׁה בְּדַבֵּר אִתּוֹ הָאֱלֹהִים וְהָיוּ עוֹמְדִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁתַּחֲוִים נִכְחוֹ לֵאלֹהִים. וְכַאֲשֶׁר שָׁמְעוּ הָעָם דִּבְרֵי עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וְעָלָה מֹשֶׁה עַל הָהָר לְהוֹרִיד לָהֶם הַלּוּחוֹת כְּתוּבִים וְלַעֲשׂוֹת לָהֶם אָרוֹן לִהְיוֹת לָהֶם דָּבָר נִרְאֶה שֶׁיְּכַוְּנוּ נֶגְדּוֹ, שֶׁבּוֹ הַבְּרִית לֵאלֹהִים וְהַבְּרִיאָה הָרִבּוֹנִית, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַלּוּחוֹת, זוּלַת מַה שֶּׁדָּבַק בָּאָרוֹן מֵהֶעָנָן וְהַכָּבוֹד וּמַה שֶּׁנִּרְאָה בַּעֲבוּרוֹ מֵהַמּוֹפְתִים, וְנִשְׁאֲרוּ הָעָם מְצֻפִּים לְרֶדֶת מֹשֶׁה וְהֵם עַל עִנְיָנָם לֹא שִׁנּוּ תַּאֲרָם וְעָדָיָם וּבִגְדֵיהֶם, אֲשֶׁר עָמְדוּ בָּהֶם יוֹם מַעֲמַד הַר סִינַי אַף נִשְׁאֲרוּ בִּתְכוּנָתָם מַמְתִּינִים לְמֹשֶׁה לְעִתִּים, וּבוֹשֵׁשׁ מֵהֶם אַרְבָּעִים יוֹם וְהוּא לֹא לָקַח צֵידָה וְלֹא נִפְרַד מֵהֶם אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיָּשׁוּב לְיוֹמוֹ, אָז גָּבְרָה הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה עַל קְצָת הֶהָמוֹן הַהוּא הַגָּדוֹל וְהִתְחִילוּ הֲמוֹן הָעָם לְהֻחְלָק מַחְלְקוֹת וּמַרְבִּים הָעֲצוֹת וְהַמַּחְשָׁבוֹת עַד שֶׁנִּצְטָרְכוּ מֵהֶם אֲנָשִׁים לְבַקֵּשׁ נֶעֱבָד מֻרְגָּשׁ יְכַוְּנוּ נֶגְדּוֹ כִּשְׁאָר הָאֱמוּת, מִבְּלִי שֶׁיְּכַחֲשׁוּ בָּאֱלֹהוּת מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, אֲבָל – שֶׁיִּהְיֶה מַנָּח לָהֶם לְהַקְבִּיל אֵלָיו, כְּשֶׁיְּסַפְּרוּ נִפְלְאוֹת אֱלֹהֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ הַפִּלְשְׁתִּים בָּאָרוֹן שֶׁאָמְרוּ כִּי הָאֱלֹהִים שָׁם, וְכַאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים בַּשָּׁמַיִם וּבְכָל דָּבָר שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים שֶׁתְּנוּעָתוֹ אָמְנָם הִיא בְּחֵפֶץ הָאֱלֹהִים מִבְּלִי מִקְרֶה וְלֹא רָצוֹן אָדָם וְלֹא טֶבַע. וְחַטָּאתָם הָיְתָה בַּצִּיּוּר אֲשֶׁר נֶאֱסַר עֲלֵיהֶם וְשֶׁיִּחְסוּ עִנְיָן אֱלֹהִי אֶל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּיָדָם וּרְצוֹנָם מִבְּלִי מִצְוַת הָאֱלֹהִים, וְיֵשׁ לָהֶם הִתְנַצְּלוּת – בְּמַה שֶּׁקָּדַם מֵהַמַּחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶם, וְלֹא הִגִּיעוּ עוֹבְדָיו אֶל שִׁלְשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ מִכָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף שֶׁהָיוּ. אֲבָל הִתְנַצְּלוּת הַגְּדוֹלִים שֶׁסִּיְּעוּ בַּעֲשׂוֹתוֹ הָיָה – בַּעֲבוּר שֶׁיִּרְאֶה

הַמַּמְרֶה מֵהַמַּאֲמִין כְּדֵי לַהֲרֹג הַמַּמְרֶה הָעוֹבֵד אוֹתוֹ, וְנֶחְשַׁב לָהֶם לְעָוֹן מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיאוּ הַמְרֵי מִן הַכֹּחַ וְהַמַּצְפּוּן אֶל גְּבוּל הַמַּעֲשֶׂה. וְלֹא הָיָה הֶעָוֹן הַהוּא יְצִיאָה מִכְּלָל עֲבוֹדַת מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, אַךְ הָיָה מְרִי לְקָצָת מִצְוֹתָיו, כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ הִזְהִיר מִן הַצּוּרוֹת, וְהֵם עָשׂוּ צוּרָה, וְהָיָה לָהֶם לְהַמְתִּין, שֶׁלֹּא יִקְבְּעוּ לְעַצְמָם דָּבָר שֶׁיַּקְבִּילוּהוּ וְיִמְשְׁכוּ אַחֲרָיו, וּמִזֶּבַח וְקָרְבָּנוֹת. וְזֶה הָיָה מֵעֲצַת מִי שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם מִן הַחוֹזִים וְהָאצְטַגְנִינִים, חָשְׁבוּ שֶׁיִּהְיוּ פְּעֻלּוֹתָם הַסְּבָרִיּוֹת קְרוֹבוֹת מִן הַמַּעֲשִׂים הָאֲמִתִּיִּים, וְהָיָה עִנְיָנָם בָּזֶה כְּעִנְיַן הַכְּסִיל, אֲשֶׁר זָכַרְנוּ, שֶׁנִּכְנַס בַּחֲנוּת הָרוֹפֵא וְהֵמִית הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הָיָה מוֹעִילָם בָּרְפוּאוֹת הָהֵם קֹדֶם לָכֵן. עִם שֶׁלֹּא הָיְתָה כַּוָּנַת הָעָם לְצֵאת מֵעֲבוֹדַת הָאֱלֹהִים, אַךְ הָיוּ חוֹשְׁבִים שֶׁהֵם מִשְׁתַּדְּלִים בָּעֲבוֹדָה, וְעַל כֵּן בָּאוּ אֶל אַהֲרֹן, וְאַהֲרֹן חָפֵץ לְגַלּוֹת מַצְפּוּנָם, וְעַל כֵּן סִיַּע בַּעֲשׂוֹתוֹ וְנֶאֱשַׁם בְּהוֹצָאָתוֹ מִרְיָם מִן הַכֹּחַ אֶל הַמַּעֲשֶׂה. וְהַדָּבָר הַהוּא הוּא מְרֻחָק וּמְגֻנֶּה אֶצְלֵנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בַּזְּמַן הַזֶּה צוּרוֹת נֶעֱבָדוֹת בְּרֹב הָאֻמּוֹת וְהָיָה קַל בַּזְּמַן הַהוּא, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים כָּל הָאֻמּוֹת צוּרוֹת לַעֲבֹד אוֹתָם. וְאִלּוּ הָיְתָה חַטָּאתָם שֶׁעָשׂוּ בַּיִת בִּרְצוֹנָם לַעֲבוֹדָה, לְכַוֵּן אֵלָיו וּלְהַקְרִיב בּוֹ הַקָּרְבָּנוֹת וּלְכַבְּדוֹ, לֹא הָיָה דָּבָר גָּדוֹל בְּעֵינֵינוּ, מִפְּנֵי מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ נוֹהֲגִים בּוֹ הַיּוֹם, מֵעֲשׂוֹת בָּתִּים בִּבְחִירָתֵנוּ וְגִדַּלְנוּ לָהֶם וְהִתְבָּרַכְנוּ בָהֶם, וְאִפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר שֶׁהַשְׁכִּינָה חָלָה בָהֶם וְהַמַּלְאָכִים חוֹנִים סְבִיבוֹתֵיהֶם׳ וְלוּלֵא הַצֹּרֶךְ לְהִתְחַבְּרוּת קְהָלֵנוּ, הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה נָכְרִי, כַּאֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי הַמַּלְכִים, שֶׁהָיוּ מוֹחִים בַּאֲנָשִׁים מִשְׁתַּדְּלִים, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בָּתִּים לַעֲבוֹדָה, הָיוּ נִקְרָאִים בָּמוֹת, וְהָיוּ חֲסִידֵי הַמְּלָכִים הוֹרְסִין אוֹתָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגַּדְּלוּ זוּלָתִי הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ הָאֱלֹהִים וְהִתְּכוּנָה אֲשֶׁר צִוָּה בָהּ. וְלֹא הָיָה הַדָּבָר נָכְרִי בַּצּוּרוֹת, אֲשֶׁר צִוָּה הוּא בָהֶם מֵהַכְּרוּבִים. וְעִם כָּל זֶה נֶעְנְשׁוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָבְדוּ הָעֶגֶל בַּיּוֹם הַהוּא וְהָרֹגוּם, וְהָיָה מִסְפַּר כֻּלָּם שִׁלְשֶׁת אֲלָפִי אִישׁ מִכְּלָל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף, וְלֹא פָסַק הַמָּן לָרֶדֶת לְמִזוֹנָם, וְהֶעָנָן לְסוֹכֵךְ עֲלֵיהֶם וַעֲמוּד הָאֵשׁ לְהַנְחֹתָם, וְהַנִּבּוּאָה מַתְמֶדֶת וְנוֹסֶפֶת בֵּינֵיהֶם, וְלֹא נֶעְדַּר מֵהֶם דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר נִתַּן לָהֶם זוּלַת שְׁתֵּי הַלּוּחוֹת, אֲשֶׁר שִׁבָּרָם מֹשֶׁה, וְהִתְפַּלֵּל לְהַשִּׁיבָם וְהוּשְׁבוּ לָהֶם וְכֻפַּר לָהֶם הֶעָוֹן הַהוּא.

(צח) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר עָזַרְתָּ עֲצָתִי בְּמַה שֶּׁעָלָה בְדַעְתִּי וּבְמַה שֶּׁרָאִיתִיו בַּחֲלוֹמִי, כִּי אֵין הָאָדָם מַגִּיעַ אֶל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי אֶלָּא בְּדָבָר אֱלֹהִי, רְצוֹנִי לוֹמַר: בְּמַעֲשִׂים שֶׁיְּצַוּוּם הָאֱלֹהִים. וְאִם לֹא – הִנֵּה רֹב בְּנֵי אָדָם מִשְׁתַּדְּלִים, אֲפִילּוּ הַחוֹזֶה וְהַקּוֹסֵם וְעוֹבֵד הָאֵשׁ וְעוֹבֵד הַשֶּׁמֶשׁ וְהַמַּשְׁנִים וְזוּלָתָם.

(צט) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן־הוּא, וְכֵן כָּל תּוֹרוֹתֵינוּ כֻּלָּם כְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה מִדִּבּוּר הָאֱלֹהִים עִם מֹשֶׁה, וּמִמַּה שֶּׁכָּתַב מֹשֶׁה וְנָתַן לֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַהוּא בְּקִבּוּצָם בַּמִּדְבָּר, לֹא נִצְטָרְכוּ בָהּ לְקַבָּלָה וְלֹא לְהוֹרָאַת פֵּרְשָׁה פֵּרְשָׁה וּמִצְוָה מִצְוָה, וּתְכוּנַת הַקָּרְבָּנוֹת וְאֵיךְ מַקְרִיבִים אוֹתָם וּבְאֵיזֶה מָקוֹם וּלְאֵיזֶה צַד וְאֵיךְ נִשְׁחָטִים וְאֵיךְ עוֹשִׂים בְּדָמָם וְנִתְחֵיהֶם מִמְּלָאכוֹת חֲלוּקוֹת, כֻּלָּם בְּבֵאוּר מֵאֵת הָאֱלֹהִים שֶׁלֹּא יֶחְסַר מֵהֶם דָּבָר קָטָן וְיִפָּסֵד הַכֹּל, כְּמוֹ הַחֲלָיוֹת הַטִּבְעִיּוֹת, אֲשֶׁר הֵם מִתְחַבְּרוֹת מִיָּחְסִים דַּקִּים לֹא תַשִּׂיגֵם הַמַּחֲשָׁבָה לְדַקּוּתָם, אֲשֶׁר אִם יֵאָרַע מִכְשׁוֹל מְעַט בַּיָּחְסִים הָהֵם הָיְתָה נִפְסֶדֶת הַהֲוָיָה הַהִיא וְלֹא הָיָה בַּצֶּמַח הַהוּא אוֹ הַחַי הַהוּא אוֹ הָאֱבֶר הַהוּא דֶּרֶךְ מָשָׁל אֶלָּא מֻפְסָד אוֹ נֶעְדָּר. וְכֵן נִזְכַּר אֵיךְ תִּנַּתַּח הַבְּהֵמָה הַנִּקְרֶבֶת, וּמַה יֵּעָשֶׂה בְּאֵבֶר אֵבֶר, וּמַה שֶּׁיֵּשׁ לַאֲכִילָה וּמַה שֶּׁיֵּשׁ לִשְׂרֵפָה וּמִי יֹאכַל וּמִי יִשָּׂרֵף וּמִי יַקְרִיב מִכְּתוֹת, מִצְוָה בָהֶם לֹא יַעַבְרוּם, וְאֵיךְ תִּהְיֶה תְּכוּנַת הַמַּקְרִיבִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָהֶם פְּגָם – עַד תַּכְשִׁיטֵיהֶם וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם, וְכָל שֶׁכֵּן מַלְבּוּשׁ כֹּהֵן גָּדוֹל אֲשֶׁר נִתַּן לוֹ רְשׁוּת לָבֹא אֶל מְקוֹם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, מְקוֹם הַשְּׁכִינָה וְהָאָרוֹן וְהַתּוֹרָה, וּמַה שֶּׁנִּתְלָה בָזֶּה מִן הַקְּדֻשָּׁה וְהַטָּהֳרָה וּמִדְּרֵגוֹת הַטָּהֳרוֹת וְהַקְּדֻשּׁוֹת וְהַתְּפִלּוֹת, דָּבָר שֶׁיֶּאֱרַךְ סְפּוּרוֹ אַךְ סוֹמְכִים בּוֹ עַל קְרִיאַת הַתּוֹרָה וּמַה שֶּׁהֶעְתִּיקוּ רַבּוֹתֵינוּ, וְהַכֹּל מִדִּבְרֵי אֱלֹהִים עִם מֹשֶׁה. וְכֵן תְּכוּנַת הַמִּשְׁכָּן כֻּלָּהּ הָרְאָתָה לְמֹשֶׁה בְּהַר סִינָי: הַמִּשְׁכָּן, וְהָאֹהֶל, וְהַשֻּׁלְחָן, וְהַמְּנוֹרָה, וְהָאָרוֹן, וַחֲצַר הַמִּשְׁכָּן, וְעַמּוּדָיו, וּמִכְסֵיו, וְכָל מַלְאַכּוֹתָיו הָרְאוּ לוֹ רוּחָנִיּוֹת וְצִיֵּר אוֹתָם גַּשְׁמִיּוֹת כַּאֲשֶׁר הֻתְוּוּ לוֹ, וְכֵן הַבַּיִת הַגָּדוֹל, אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה, הָרְאָה לְדָוִד צוּרָתוֹ רוּחָנִיּוֹת, וְהַבַּיִת הָעוֹלָמִי הַקָּדוֹשׁ אֲשֶׁר יֵעָדֵנוּ בּוֹ, הָרְאָה לָנָּבִיא יְחֻזְקֵאל צוּרָתוֹ וּתְכוּנָתוֹ. וְאֵין בַּעֲבוֹדַת הָאֵל סְבָרָא וְלֹא הַקָּשָׁה וְלֹא הִתְחַכְּמוּת, וְאִלּוּ הָיָה כֵּן,– הָיוּ הַפִּילוֹסוֹפִים מַגִּיעִים בְּרֹב חָכְמָתָם וְשִׂכְלָם לְכָפֶל מַה שֶּׁהִגִּיעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

(ק) אָמַר הַכּוּזָרִי: בְּכָמוֹ זֶה תָּנוּחַ הַנֶּפֶשׁ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה מִבְּלִי סָפֵק וְלֹא פְקָפּוּק, שֶׁיָּבֹא נָבִיא לַעֲבָדִים מְשֻׁעְבָּדִים לְחוּצִים וְיֵיעַד אוֹתָם שֶׁיֵּצְאוּ מֵעֲבוֹדָתָם בָּעֵת הַהִיא מִבְּלִי אִחוּר עַל הַתְּכוּנָה הַהִיא, וְשֶׁיַּכְנִיסֵם אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן וְהִיא בְּיַד שֶׁבַע אֻמּוֹת כָּל אַחַת חֲזָקָה מֵהֶם, וְהוֹדִיעַ לְכָל שֵׁבֶט חֶלְקוֹ מֵהָאָרֶץ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ אֵלֶיהָ, וְהִתְקַיֵּם הַכֹּל בִּזְמַן מֻעָט בְּמוֹפְתִים נוֹרָאִים, זֶה מַאֲמֶת גְּדֻלַּת הַשּׁוֹלֵחַ וּכְבוֹד הַשָּׁלוּחַ וְגֹדֶל מַעֲלַת אֲשֶׁר אֲלֵיהֶם לְבַדָּם שֻׁלָּח. וְאִלּוּ הָיָה אוֹמֵר כִּי אֲנִי שָׁלוּחַ לְיַשֵּׁר כָּל הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה דְּבָרוֹ מַגִּיעַ עַד חֶצְיוֹ הָיָה פְּגָם בִּשְׁלִיחוּתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִשְׁלְמָה כַּוָּנַת הַבּוֹרֵא בִּשְׁלִיחוּתוֹ, וְהָיָה מוֹנֵעַ הַשְׁלָמָתָהּ הֱיוֹת סֵפֶר תּוֹרָתוֹ עִבְרִי, וְהָיָה מַעֲמָס עַל אֻמּוֹת שִׁבָּא וְהֹדּוּ וְכוּזָר לַהֲבִינוֹ וְלַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁכָּתוּב בּוֹ, אֶלָּא אַחֲרֵי מֵאוֹת שָׁנִים, אוֹ שֶׁיִּקְרֶה לָהֶם לְהִשְׁתַּנּוֹת אֲלֵיהֶם בַּעֲבוּר נִצָּחוֹן אוֹ שְׁכוּנָה לֹא בְרִאַיִת הַנָּבִיא בְּעַצְמוֹ, אוֹ נָבִיא אַחֵר שֶׁמֵּעִיד וּמַזְהִיר עַל תּוֹרָתוֹ.

(קא) אָמַר הֶחָבֵר: לֹא קָרָא מֹשֶׁה לְתוֹרָתוֹ זוּלָתִי עַמּוֹ וְאַנְשֵׁי לְשׁוֹנוֹ, וְיָעַד אוֹתָם הַבּוֹרֵא לְהַזְהִיר עַל תּוֹרָתוֹ כָּל הַיָּמִים עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, וְעָשָׂה כֵּן כָּל יְמֵי הָרָצוֹן וְהַזְּמַן שֶׁהָיְתָה הַשְׁכִּינָה בֵּינֵיהֶם.

(קב) אָמַר הַכּוּזָרִי: וַהֲלֹא הָיָה יוֹתֵר טוֹב שֶׁיְּיַשֵּׁר הַכֹּל וְהָיָה זֶה יוֹתֵר נָכוֹן וְרָאוּי בַּחָכְמָה.

(קג) אָמַר הֶחָבֵר: וַהֲלֹא הָיָה יוֹתֵר טוֹב שֶׁיִּהְיוּ הַחַיִּים כֻּלָּם מְדַבְּרִים. אִם כֵּן כְּבָר שָׁכַחְתָּ מַה שֶּׁקָּדַם בְּהֶמְשֵׁךְ זֶרַע אָדָם, וְהִיאַךְ חָל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בָּאִישׁ, שֶׁהָיָה לֵב הָאַחִים וּסְגֻלַּת הָאָב, מְקֻבָּל לָאוֹר הַהוּא, וּזוּלָתוֹ כַּקְּלִפָּה אֵינָנּוּ מְקֻבָּל אוֹתוֹ, עַד שֶׁבָּאוּ בְנֵי יַעֲקֹב כֻּלָּם סְגֻלָּה וָלֵב׳ נִבְדָּלִים מִבְּנֵי אָדָם בְּעִנְיָנִים מְיֻחָדִים אֱלֹהִיִּים, שָׂמִים אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם מִין אַחֵר מַלְאָכוּתִי, מְבֻקָּשִׁים כֻּלָּם מַעֲלַת הַנְּבוּאָה וְרֻבָּם מַגִּיעִים אֵלֶיהָ, וּמִי שֶׁלֹּא יַגִּיעַ אֵלֶיהָ, קָרוֹב לָהּ בְּמַעֲשִׂים הַנִּרְצִים וְהַקְּדֻשָּׁה וְהַטָּהֳרָה וּפְגִיעַת הַנְּבִיאִים. וְדַע, כִּי כָּל אֲשֶׁר יִפְגַּע נָבִיא בְּעֵת פָּגְעוֹ אוֹתוֹ וְשָׁמְעוֹ דְּבָרָיו הָאֱלֹהִיִּים, מִתְחַדֶּשֶׁת לוֹ רוּחָנִיּוּת וְנִפְרָד מִסּוּגוֹ בְּזִכּוּת הַנֶּפֶשׁ וְהִשְׁתּוֹקְקָה אֶל הַמַּדְרֵגוֹת הֶהֵם וְהִדָּבְקוֹ בָּעֲנָוָה וּבַטָּהֳרָה. זֹאת תִּהְיֶה אֶצְלָם הָרְאָיָה הַנִּרְאֵית וְהָאוֹת הַבָּהִיר בִּגְמוּל הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי הַמְבֻקָּשׁ מִמֶּנּוּ אֵינֶנּוּ, אֶלָּא שֶׁתִּשּׁוּב נֶפֶשׁ הָאָדָם אֱלֹהִית, תִּפְרֹד מֵחוּשָׁיו וְתִרְאֶה הָעוֹלָם הַהוּא הָעֶלְיוֹן וְתִהְנֶה בִּרְאִיַּת הָאוֹר הַמַּלְאָכוּתִי וּשְׁמִיעַת הַדִּבּוּר הָאֱלֹהִי, כִּי הַנֶּפֶשׁ הַהִיא תִּהְיֶה בְּטוּחָה מִן הַמָּוֶת כְּשֶׁיִּכְלוּ כֵּלֶיהָ הַגּוּפִיִּים. וְכַאֲשֶׁר תִּמְצָא תּוֹרָה שֶׁמַּגִּיעִים בִּידִיעָתָהּ וּמַעֲשֶׂיהָ אֶל הַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר צִוְּתָה וְעִם הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר צִוְּתָה בָּהֶם, הִיא מִבְּלִי סָפֵק הַתּוֹרָה שֶׁמֻּבְטָח בָּהּ לְהַשְׁאִיר הַנְּפָשׁוֹת אַחַר כְּלוֹת הַגּוּפוֹת.

(קד) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲנִי רוֹאֶה שֶׁיִּעוּדֵי זוּלָתְכֶם שְׁמֵנִים וּדְשֵׁנִים מִיעוּדֵיכֶם.

(קה) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל הֵם כֻּלָּם אַחֲרֵי הַמָּוֶת וְאֵין בַּחַיִּים בָּהֶם דָּבָר שֶׁיִּוָּרֶה עֲלֵיהֶם.

(קו) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְלֹא רָאִיתִי אֶחָד מִן הַמַּאֲמִינִים בַּיְעוּדִים הָהֵם שֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לְמְהִירוּתָם, אֲבָל אִם הָיָה בִּיכָלְתּוֹ לְאַחֲרָם אֶלֶף שָׁנִים וְיִשָּׁאֵר בְּמַסְּרֶת הַחַיִּים וּבְעֹל הָעוֹלָם וְעִצְבוֹנוֹ, הָיָה בּוֹחֵר בָּזֶה.

(קז) אָמַר הֶחָבֵר: וּמַה תִּאמַר בְּמִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אֵלֶּה הַמַּעֲמָדִים הַגְּדוֹלִים הַמַּלְאָכוּתִיִּים.

(קח) אָמַר הַכּוּזָרִי: מִבְּלִי סָפֵק שֶׁהוּא מִתְאַוֶּה שֶׁתִּתְמִיד נַפְשׁוֹ עַל הַפְּרִידָה מֵחוּשָׁיו וְתִשָּׁאֵר נֶהֱנֵית בָּאוֹר הַהוּא, יהוּא מִי שֶׁמִּתְאַוֶּה הַמָּוֶת.

(קט) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל יְעוּדֵינוּ הִדָּבְקֵנוּ בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי בַּנְּבוּאָה, וּמַה שֶּׁהוּא קָרוֹב לָהּ, וְהִתְחַבֵּר הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בָּנוּ בַּגְּדֻלָּה וּבַכָּבוֹד וּבַמּוֹתְרִים. וְעַל כֵּן אֵינֶנּוּ אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, כִּי אִם תַּעֲשׂוּ הַמִּצְוָה הַזֹּאת, אֲבִיאֶכֶם אַחֲרֵי הַמָּוֶת אֶל גַּנּוֹת וַהֲנָאוֹת, אֲבָל הוּא אוֹמֵר: וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים מַנְהִיג אֶתְכֶם, וְיִהְיֶה מִכֶּם מִי שֶׁיַּעֲמֹד לְפָנַי וּמִי שֶׁיַּעֲלֶה לַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר הָיוּ הוֹלְכִים בֵּין הַמַּלְאָכִים, וְיִהְיוּ גַּם כֵּן מַלְאָכֵי הוֹלְכִים בֵּינֵיכֶם בָּאָרֶץ וְתִרְאוּ אוֹתָם יְחִידִים וְרַבִּים, שׁוֹמְרִים אֶתְכֶם וְנִלְחָמִים לָכֶם, וְתַתְמִידוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הִיא עוֹלָה עַל הַמַּעֲלָה הַזֹּאת, וְהִיא אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ, וְיִהְיֶה שָׂבְעָהּ וְרַעֲבוֹנָהּ וְטוֹבָתָהּ וְרָעָתָהּ – בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי כְּפִי מַעֲשֵׂיכֶם, וְיִהְיֶה נוֹהֵג כָּל הָעוֹלָם עַל הַמִּנְהָג הַטִּבְעִי – זוּלָתְכֶם, כִּי תִרְאוּ, עִם שְׁכִינָתִי שֶׁתִּהְיֶה בְתוֹכְכֶם, מִטּוּב אַדְמַתְכֶם וְסֶדֶר גִּשְׁמֵיכֶם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עִתֵּיהֶם הַצָּרִיךְ לָהֶם, וְשֶׁתִּגְבְּרוּ עַל אוֹיְבֵיכֶם בִּמְתֵי מִסְפָּר – הַמִּנְהָג, מַה שֶּׁתַּפְּכִירוּ בוֹ, כִּי אֵין עִנְיָנְכֶם נוֹהֵג עַל הַמִּנְהָג הַטִּבְעִי, אֲבָל הָרְצוֹנִי, כַּאֲשֶׁר תִּרְאוּ אִם תַּמְרוּ מֵהַבְּצֹרֶת וְהַנֶּגֶף וְהַחַיָּה הָרָעָה – וְהָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשַׁלְוָה, וְאָז תֵּדְעוּ כִּי עִנְיַנְכֶם מַנְהִיג אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הָעִנְיָן הַטִּבְעִי. וְהָיָה כָּל זֶה וְהַתּוֹרָה הַזֹּאת וְכָל יְעוּדֶיהָ מַבְטָחִים, לֹא יִפֹּל מֵהֶם דָּבָר; וְיִעוּדֶיהָ כֻּלָּם כּוֹלֵל אוֹתָם שֹׂרֶשׁ אֶחָד וְהוּא יְחוּד קְרַבַת אֱלֹהִים וּמַלְאָכָיו. וּמִי שֶׁיַּגִּיעַ אֶל הַמַּעֲלָה הַזֹּאת לֹא יֵרָא מִן הַמָּוֶת, וְתוֹרָתֵנוּ כְּבָר הֶרְאִית לָנוּ זֶה עַיִן בְּעַיִן. וְהַמָּשָׁל בָּזֶה, חֲבֵרִים שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים בַּמִּדְבָּר, וְהָלַךְ אֶחָד מֵהֶם אֶל הַדּוּד וּפָגַע מִמֶּלֶךְ הַדּוּד כָּבוֹד וּגְדֻלָּה מִפְּנֵי שֶׁיֵּדַע, שֶׁהוּא מִן הַחֲבֵרִים הָהֵם, וְהָיָה יוֹדֵעַ אֲבוֹתֵיהֶם מִקֶּדֶם וְהָיוּ מְאוֹהָבָיו, וְנָתַן לוֹ מַתָּנוֹת יְקָרוֹת שֶׁנָּשָׂא אוֹתָם אֶל חֲבֵרָיו, וְהִלְבִּישׁוֹ בִּגְדֵי חֲמוּדוֹת וְשָׁלַח עִמּוֹ מֵעֲבָדָיו אֲנָשִׁים – וְלֹא עָלָה עַל לֵב אִישׁ שֶׁיֵּצְאוּ מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא שֶׁיֵּילְכוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַהוּא – וְצִוָּהוּ בְּמִצְוֹת וְכָרַת עִמּוֹ בְּרִית לְקַבֵּל עֲבוֹדָתוֹ. וּבָא אֶל חֲבֵרָיו עִם הַשְּׁלוּחִים הָהֵם הַהֲדִיִּים וְשָׁמְחוּ בָּהֶם הַחֲבֵרִים הָהֵם וְהִשְׁתַּדְּלוּ בְּכִבּוּדָם וּבָנוּ לָהֶם אַרְמוֹן שֶׁהוֹשִׁיבוּם בּוֹ, וְשָׁבוּ הַחֲבֵרִים הָהֵם שׁוֹלְחִים שְׁלוּחִים לְהַגִּיעַ אֶל אֶרֶץ הַדּוּ וְלִרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ מִבְּלִי טֹרַח בְּעֶזְרַ אֱלֹה הַשְּׁלוּחִים שֶׁהָיוּ מוֹרִים אוֹתָם הַדֶּרֶךְ הַקְּרוֹבָה וְהַיְשָׁרָה. וַיֵּדְעוּ כֻּלָּם, כִּי מִי שֶׁרוֹצֶה לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ הַדּוּ הוּא קַל עָלָיו מְאֹד כְּשֶׁיִּדְבַּק בַּעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וְיִכַּבֵּד שְׁלוּחָיו הַמַּגִּיעִים אוֹתוֹ אֵלָיו, וְלֹא הֻצְרְכוּ לִשְׁאֹל לָמָּה נַעֲבֹד הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת, כִּי הָעִלָּה נִרְאֵית לָעַיִן – כְּדֵי לְהִתְחַבֵּר בַּמֶּלֶךְ, וְחֶבְרָתוֹ הִיא הַטּוֹבָה. וְהַחֲבֵרִים הֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַהוֹלֵךְ הָרִאשׁוֹן הוּא מֹשֶׁה, וְהַהוֹלְכִים הָאֲחֵרִים הֵם שְׁאָר הַנְּבִיאִים, וְהַשְּׁלוּחִים הַהֲדִיִּים הֵם הַשְּׁכִינָה וְהַמַּלְאָכִים, וְהַבְּגָדִים הַחֲמוּדוֹת הֵם הָאוֹר הַמֻּשְׁכָּל אֲשֶׁר חָל בְּנַפְשׁוֹ מֵהַנְּבוּאָה וְהָאוֹר הַמַּרְגִּשׁ אֲשֶׁר חָל עַל פָּנָיו, וְהַמַּתָּנוֹת הַיְקָרוֹת הַשְּׁלוּחוֹת הֵם שְׁנֵי הַלּוּחוֹת עִם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים. וּבַעֲלֵי הַנִּמּוּסִים הָאֲחֵרִים לֹא רָאוּ מִכָּל זֶה מְאוּמָה, אַךְ אָמְרוּ לָהֶם: קַבְּלוּ עֲבוֹדַת מֶלֶךְ הַדּוּ, כַּאֲשֶׁר קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַחֲבֵרִים הָהֵם, וְאַחֲרֵי הַמָּוֶת תַּגִּיעוּ אֶל הַמֶּלֶךְ, וְאִם לֹא – יַרְחִיק אֶתְכֶם וְיַעֲנֹשׁ אֶתְכֶם אַחֲרֵי מוֹתְכֶם. וּמִכֶּם מִי שֶׁאָמַר: לֹא בָא אֵלֵינוּ אָדָם שֶׁיְּגִיד לָנוּ שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרֵי מוֹתוֹ בְּגַן עֵדֶן אוֹ בְּגֵיהִנֹּם. וְרֻבָּם הִגְבִּירוּ סְדוּר עִנְיָנָם וְחִבּוּר עֲצָתָם וְקִבְּלוּ הָעֲבוֹדָה וְיִחֲלוּ נַפְשׁוֹתָם בַּמַּצְפּוּן יְחוּל לְחוּשׁ, אַךְ בַּנִּרְאֶה יְחוּל חָזָק וְנֶאֱמָן, וּמִתְגַּדְּלִים וּמִתְפָּאָרִים עַל עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁבָּהֶם בָּאֱמוּנָה. וְאֵיךְ יִתְפָּאֲרוּ אֵלֶּה בְּטַעֲנַת מַה שֶּׁיַּגִּיעוּ אֵלָיו אַחֲרֵי מוֹתָם עַל מִי שֶׁיַּגִּיעַ זֶה אֵלָיו בְּחַיָּיו, וַהֲלֹא טֶבַע הַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים קָרוֹב אֶל הַקַּיָּמִים בָּעוֹלָם הַבָּא יוֹתֵר מִשֶּׁלֹּא קָרַב אֶל הַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת.

(קי) אָמַר הַכּוּזָרִי: כַּמָּה הוּא רָחוֹק מִן הַדַּעַת שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם כֻּלֶּה בְּטִבְעוֹ אָבֵד גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ כַּבְּהֵמוֹת זוּלָתִי הַפִּילוֹסוֹפִים, עַל דַּעְתָּם. וְעוֹד יֹאמְרוּ אֲנָשִׁי הַתּוֹרוֹת שֶׁהוּא יָשׁוּב – חַי לָעַד בִּנְעִימוֹת, בַּעֲבוּר מִלָּה שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּפִיו, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יָבִין עִנְיָנָהּ. כַּמָּה גְּדוֹלָה מַעֲלַת הַמִּלָּה שֶׁתַּעְתִּיק מִמַּדְרֵגַת הַבְּהֵמוֹת

אֶל מַעֲלַת הַמַּלְאָכִים, וּמִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר הַמִּלָּה הַהִיא יָשׁוּב בְּהֵמָה אֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה פִּילוֹסוֹף חָכָם עוֹשֶׂה טוֹב כָּל יָמָיו כּוֹסֵף אֶל הַמַּעֲלוֹת הָהֵם.

(קיא) אָמַר הֶחָבֵר: אֵין אֲנַחְנוּ שׁוֹלְלִים מִשּׁוּם אָדָם גְּמוּל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים מֵאֵיזוֹ אֻמָּה שֶׁיִּהְיֶה, אֲבָל אֲנַחְנוּ רוֹאִים הַטּוֹבָה הַגְּמוּרָה לָעָם הַקְּרוֹבִים בְּחַיֵּיהֶם, וְאָנוּ עוֹרְכִים מַעֲלוֹתָם אֵצֶל הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי מוֹתָם בָּעֵרֶךְ הַהוּא.

(קיב) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְהַתְמֵד הַדִּמְיוֹן הַזֶּה בְּהֶפֶךְ, וַעֲרֹךְ מַעֲלָתָם בָּעוֹלָם הַבָּא כְּמַעֲלָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַיּוֹם.

(קיג) אָמַר הֶחָבֵר: אֲנִי רוֹאֶה שֶׁאַתָּה מְגַנֶּה אוֹתָנוּ בְּדַלּוּת וּמִסְכְּנוּת – וּבָהֶם הָיוּ מִתְפָּאֲרִים גְּדוֹלֵי הָאֻמּוֹת הָאֵלֶּה! כִּי אֵין מִתְפָּאֲרִים אֶלָּא בְּמִי שֶׁאָמַר: "מִי שֶׁהִכָּה עַל לְחִיְךָ הַיְמָנִי הָכֵן לוֹ הַשְׁמְאלִי, וּמִי שֶׁלּוֹקֵחַ טַלִּיתְךָ תֵּן לוֹ חֲלוּקֶךָ", וְהִגִּיעַ הוּא וַחֲבֵרָיו וְהַהוֹלְכִים אַחֲרָיו מֵאוֹת מִן הַשָּׁנִים מִן הַבּוּז וְהַיִּסּוּרִים וְהַהֶרֶג, אֶל עֲנָיִים נִפְלָאִים וִידוּעִים, וְהֵם הֵם הַפְּאֵר. וְכֵן בַּעֲלֵי תּוֹרַת יִשְׁמָעֵאל וַחֲבֵרָיו, עַד שֶׁגָּבְרוּ. וּבָאֲנָשִׁים הָהֵם הָיוּ מִתְפָּאֲרִים וּמִתְגַּדְּלִים, לֹא בְּמִלְכִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר גָּבַהּ שִׂיאָם וְרָחֲבָה מַלְכוּתָם וְנִפְלְאוּ מַרְכְּבוֹתָם; אִם כֵּן עֶרְכֵּנוּ אֶל הָאֱלֹהִים יוֹתֵר קָרוֹב מִמַּה שֶּׁאִם הָיִתָה לָנוּ גְּדֻלָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה.

(קיד) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן־הוּא אִלּוּ הָיְתָה כְּנִיעַתְכֶם בְּרָצוֹן. אֲבָל הִיא בְּהֶכְרֵחַ, וְכַאֲשֶׁר תִּמְצָא יֻדְּכֶם תַּהֲרְגוּ.

(קטו) אָמַר הֶחָבֵר: מָצָאתָ מְקוֹם חֻרְפָּתִי מֶלֶךְ כּוּזָר. כֵּן־הוּא, אִלּוּ הָיָה רַבֵּנוּ מְקַבֵּל הַדַּלּוּת כְּנִיעָה לֵאלֹהִים וּבַעֲבוּר תּוֹרָתוֹ, לֹא הָיָה מַנִּיחֵנוּ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כָּל הַזְּמַן הָאָרֹךְ הַזֶּה. אֲבָל הַמְעַט מִמֶּנּוּ עַל הַדַּעַת הַזֹּאת, וְיֵשׁ שָׂכָר לָרֹב – מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׂא עֹל הַגָּלוּת בֵּין הֶכְרֵחַ וְרָצוֹן, כִּי אִלּוּ הָיָה רוֹצֶה הָיָה חָבֵר לַנּוֹגֵשׂ אוֹתוֹ – בְּמִלָּה שֶׁיֹּאמַר בְּלִי טֹרַח, וּכְמוֹ זֶה אֵינֶנּוּ אָבֵד אֵצֶל הַשּׁוֹפֵט הַצַּדִּיק, וְאִלּוּ הָיִינוּ סוֹבְלִים הַגָּלוּת הַזֶּה וְהַדַּלּוּת לְשֵׁם הָאֱלֹהִים כָּרָאוּי, הָיִינוּ לִפְאֵר הַדּוֹר שֶׁאָנוּ מְצַפִּים עִם הַמַּשִׂיחַ וְהָיִינוּ מְקֻרָבִים עֵת הַיְשׁוּעָה הָעֲתִידָה שֶׁאָנוּ מְיַחֲלִים אוֹתָהּ. וַאֲנַחְנוּ – אֵין אֲנַחְנוּ מַשְׁוִים עִם נַפְשׁוֹתֵינוּ כָּל הַנִּכְנָס בְּתוֹרָתֵנוּ בְּמִלָּה בִּלְבַד, אֲבָל בְּמַעֲשִׂים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם טֹרַח עַל הַנֶּפֶשׁ, מִשְׁהֶרֶת וּלְמוּד וּמִלָּה וּמַעֲשִׂים תּוֹרִיִּים רַבִּים וְשֶׁיִּנְהַג בְּמִנְהָגֵינוּ, וּמִתְּנַאי הַמִּלָּה וְסִבּוֹתֶיהָ שֶׁיִּזְכֹּר תָּמִיד כִּי הִיא אוֹת אֱלֹהִית, שָׂמָהּ הָאֱלֹהִים בְּאֵבֶר הַתַּאֲוָה הַגּוֹבֶרֶת, לִגְבֹּר עָלֶיהָ וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אֶלָּא כָּרָאוּי, בְּהַנָּחַת הַזֶּרַע בַּמָּקוֹם הָרָאוּי וּבְעֵת שֶׁרָאוּי וְכַאֲשֶׁר רָאוּי – אוּלַי יִהְיֶה זֶרַע מַצְלִיחַ, יִצְלַח לְקִבּוּל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי. וּמִי שֶׁדָּבַק בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה יִהְיֶה לוֹ וּלְזַרְעוֹ חֵלֶק גָּדוֹל מִן הַקִּרְבָה אֶל הָאֵל יִתְבָּרַךְ. וְעִם כָּל זֶה לֹא יִשְׁתַּוֶּה הַגֵּר הַנִּכְנָס בְּתוֹרָתֵנוּ עִם הָאֶזְרָח, כִּי הָאֶזְרָחִים לְבַדָּם הֵם רְאוּיִים לַנְּבוּאָה, וְזוּלָתָם – תַּכְלִית עִנְיָנָם שֶׁיְּקַבְּלוּ מֵהֶם וְשֶׁיִּהְיוּ חֲכָמִים וַחֲסִידִים אַךְ לֹא נְבִיאִים. וְהַיְעוּדִים הָהֵם אֲשֶׁר עָרְבוּ לְךָ, כְּבָר קָדְמוּ חֲכָמֵינוּ לְסַפֵּר גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם, וּמָדְדוּ אוֹתָם לָאֹרֶךְ וְלָרֹחַב, וְסִפְּרוּ הַנְּעִימוּת וְהַיִּסּוּרִין בְּיוֹתֵר מִמַּה שֶּׁסִּפְּרוּ שְׁאָר הָאֻמּוֹת הַקְּרוֹבוֹת. וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ עַד עַתָּה עַל מַה שֶּׁבָּא בַּמִּקְרָא בִּדְבְרֵי הַנְּבִיאִים, כִּי לֹא נִזְכַּר בָּהֶם, יְעוּדֵי הָעוֹלָם הַבָּא הַרְבֵּה בְּבֵאוּר, כַּאֲשֶׁר נִזְכַּר הַרְבֵּה בְּדִבְרֵי הַחֲכָמִים. אֱמֶת הוּא, כִּי בְּדִבְרֵי הַנְּבוּאָה – שֶׁיְּשׁוּב הֶעָפָר שֶׁבְּגוּף הָאָדָם אֶל הָאָרֶץ וְתָשׁוּב הָרוּחַ אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וּבְדִבְרֵי הַנְּבוּאָה – תְּחִיַּת הַמֵּתִים לֶעָתִיד וּשְׁלִיחַת נָבִיא שְׁמוֹ אֵלְיָהוּ, כְּבָר שָׁלַח בַּזְּמַן הֶעוֹבֵר וּלְקָחוֹ הָאֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר לָקַח זוּלָתוֹ. וְאָמְרוּ, שֶׁהוּא לֹא טָעַם טַעַם מִיתָה. וְיֵשׁ בַּתּוֹרָה תְּפִלַּת מִי שֶׁהִתְנַבֵּא בְּרוּחַ הָאֱלֹהִים, שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל עַצְמוֹ שֶׁיָּמוּת מוֹת יְשָׁרִים וְתִהְיֶה אַחֲרִיתוֹ כְּאַחֲרִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּכְבָר שָׁאַל אֶחָד מֵהַמַּלְכִים נָבִיא מֵת וְהִתְנַבֵּא לוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיָּבֹא עָלָיו כַּאֲשֶׁר הָיָה מִתְנַבֵּא לוֹ בְּחַיָּיו. וְאִם הָיָה מַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ הַהוּא אָסוּר בְּתוֹרָתֵנוּ, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַדְּרִישָׁה אֶל הַמֵּתִים, הוּא מוֹרֶה כִּי הָיוּ הָעָם מַאֲמִינִים בִּימֵי הַנְּבִיאִים, כִּי הַנְּפָשׁוֹת נִשְׁאָרוֹת אַחַר כְּלוֹת הַגּוּפוֹת, וְעַל כֵּן הָיוּ שׁוֹאֲלִים הַמֵּתִים. וּפְתִיחַת תְּפִלָּתֵנוּ שֶׁיּוֹדְעִים אוֹתָהּ הַנָּשִׁים כָּל שֶׁכֵּן הַחֲכָמִים: "אֱלֹהַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה. אַתָּה בְרָאתָהּ וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ. אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא. כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי – מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהַי, שֶׁאַתָּה הוּא רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים". וְגַן עֵדֶן עַצְמוֹ, אֲשֶׁר הִרְבּוּ בְנֵי אָדָם לְזָכְרוֹ, לֹא לָקְחוּ אוֹתוֹ כִּי אִם מִן הַתּוֹרָה, וְהִיא הַמַּדְרֵגָה אֲשֶׁר הוּכְנָה לְאָדָם, וְלוּלֵא שֶׁחָטָא הָיָה עוֹמֵד בָּהּ לָנֶצַח, וְכֵן גֵּיהִנֹּם הוּא מָקוֹם יָדוּעַ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, גַּיְא שֶׁאֵין הָאֵשׁ נִכְבֵּית מִמֶּנּוּ, הָיוּ שׁוֹרְפִים בּוֹ עַצְמוֹת הַטֻּמְאָה וְהַנִּבְלוֹת וּשְׁאָר הַטֻּמְאוֹת, וְהַמִּלָּה עִבְרִית מֵרָכָּבֶת.

(קטז) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן אֵין חִדּוּשׁ אַחֲרֵי תּוֹרָתְכֶם אֶלָּא חֶלְקִיּוֹת מִדִּבְרֵי גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם וּתְכוּנָתָם וְהַכְפָּלַת דְּבָרִים וְהַרְבּוֹתָם.

(קיז) אָמַר הֶחָבֵר: גַּם זֶה אֵינֶנּוּ חָדָשׁ, כִּי הַחֲכָמִים הִרְבּוּ בָּזֶה מְאֹד עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע מִמֶּנּוּ מְאוּמָה שֶׁלֹּא תִּמְצָאֶנּוּ לַחֲכָמִים כַּאֲשֶׁר תְּבַקְּשֶׁנּוּ.

מאמר ב

(א) וְאַחֲרֵי כֵן הָיָה מֵעִנְיַן הַכּוּזָרִי מַה שֶּׁהוּא נוֹדָע בְּסִפְרֵי כוּזָר, מִגְּלוּתוֹ סוֹד חֲלוֹמוֹ לְשֵׁר צְבָאוֹ, וְהָיָה הַחֲלוֹם הַנִּשְׁנֶה עָלָיו, שֶׁיְּבַקֵּשׁ הַמַּעֲשֶׂה הַנִּרְצֶה אֵצֶל אֱלֹהִים בְּהֶרֵי יַרְסָן, וְלֶכְתָּם שְׁנֵיהֶם: הַמֶּלֶךְ וְשַׂר צְבָאוֹ, אֶל הֶהָרִים הָהֵם אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר עַל הַיָּם, וְהֵיאַךְ הִגִּיעוּ בַּלַּיְלָה אֶל אוֹתָהּ הַמְּעָרָה, שֶׁהָיוּ שׁוֹבְתִים בָּהּ אֲנָשִׁים מֵהַיְהוּדִים בְּכָל שַׁבָּת, וְהֵיאַךְ נִרְאוּ אֲלֵיהֶם וְנִכְנְסוּ בְּתוֹרָתָם וְנִמּוֹלוּ בַּמְּעָרָה הַהִיא, וְשָׁבוּ אֶל אַרְצוֹתָם וְלִבָּם עַל דָּת הַיְּהוּדִים, וְהָיוּ מַסְתִּירִים אֱמוּנָתָם – עַד שֶׁהִתְחַכְּמוּ לְגַלּוֹת סוֹדָם מְעַט מְעַט לְקָצַת אֲנָשִׁים מִסְּגֻלָּתָם, עַד שֶׁרַבּוּ וּגְלוּ מַצְפּוּנָם, וְהִתְחַזְּקוּ עַל שְׁאֵרִית הַכּוּזָרִים וְהִכְנִיסוּם בְּתוֹרַת הַיְּהוּדִים,

וְהֵבִיאוּ הַחֲכָמִים וְהַסְּפָרִים מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְלָמְדוּ הַתּוֹרָה. וּמַה שֶּׁהָיָה מֵהַצָּלָתָם וּגְבוּרָתָם עַל שׂוֹנְאֵיהֶם וְכִבּוּשָׁם הָאֲרָצוֹת, וּמַה שֶּׁנִּגְלָה לָהֶם מֵהַמַּטְמוֹנִים, וּמַה שֶּׁהִגִּיעַ אֲלֵיהֶם חֵילָם מִן הָרִבּוּי עַד מֵאוֹת אֲלָפִים, עִם אַהֲבָתָם בַּתּוֹרָה וְהִכָּסְפָם אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַד שֶׁהֵקִימוּ תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה, וְהָיוּ מְכַבְּדִים אֶזְרְחֵי יִשְׂרָאֵל וּמִתְבָּרְכִים בָּהֶם, כַּאֲשֶׁר נִזְכָּר בְּסִפְרֵיהֶם, וְכַאֲשֶׁר לָמַד הַמֶּלֶךְ הַתּוֹרָה וְסִפְרֵי הַנְּבִיאִים, לָקַח הֶחָבֵר הַהוּא לְרַב וְהָיָה שׁוֹאֵל אוֹתוֹ שְׁאֵלוֹת עִבְרִיּוֹת. וּתְחִלַּת מַה שֶּׁשָּׁאַל אוֹתוֹ עַל הַשֵּׁמוֹת וְהַמִּדּוֹת, הַמְיֻחָסוֹת אֶל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וּמַה שֶּׁנִּרְאֶה בְקִצָּתָם מִן הַהַגְשָׁמָה, עִם הַרְחָקַת הַדָּבָר הַהוּא אֵצֶל הַשֵּׂכֶל, וְכֵן מַרְחֶקֶת אוֹתוֹ הַתּוֹרָה בְּבֵאוּר.

(ב) אָמַר הֶחָבֵר: שְׁמוֹת הַבּוֹרֵא חוּץ מֵהַמְפֹרָשׁ הֵם מִדּוֹת וְתַבְנִיּוֹת טְפֵלִיּוֹת נִלְקָחוֹת מֵהַפְּעָלִיּוֹת הַבְּרוּאִים לוֹ כְּפִי גְּזֵרוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו, וְנִקְרָא רַחוּם כְּשֶׁהוּא מְתַקֵּן עִנְיַן מִי שֶׁהָיוּ בְנֵי אָדָם מְרַחֲמִים עָלָיו לְרֹעַ עִנְיָנוֹ. וּמְיֻחָסִים אֶל הַבּוֹרֵא הָרַחֲמִים וְהַחֲנִינָה, וַאֲמִתָּתָם אֶצְלֵנוּ: חֲלִישׁוּת הַנֶּפֶשׁ וְהֶמְיַת הַטֶּבַע, וְאֵין זֶה רָאוּי לוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲבָל אָמְנָם הוּא שׁוֹפֵט צֶדֶק גּוֹזֵר בְּרִישׁ אָדָם אֶחָד, וְעֹשֶׂר אָדָם אַחֵר, מִבְּלִי שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה בְּעַצְמוּתוֹ, וְלֹא יְרַחֵם עַל אֶחָד וְלֹא יִכְעַס עַל אַחֵר. וַאֲנַחְנוּ רוֹאִים כָּזֶה בְּשׁוֹפְטֵי בְנֵי אָדָם, כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתָם בְּדִינִין וְדָנִין בְּמַה שֶּׁמְּחֻיֶּבֶת הַתּוֹרָה וְיִהְיוּ אֲנָשִׁים זוֹכִים בַּדִּין וַאֲחֵרִים חַיָּבִים. וְיָשׁוּב אֶצְלֵנוּ בִּבְחִינַת רְשׁוּמָיו, פַּעַם אֶל רַחוּם וְחַנּוּן, פַּעַם אֶל מִדָּה. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי הַמִּדּוֹת מִתְחַלְּקוֹת זוֹלָתִי הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ יִתְבָּרַךְ לְשִׁלְשָׁה חֲלָקִים, שֶׁתִּהְיֶינָה מַעֲשִׂיּוֹת אוֹ טְפֵלִיּוֹת אוֹ שׁוֹלְלִיּוֹת, וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת נִלְקָחוֹת מֵהַמַּעֲשִׂים הַבָּאִים מִמֶּנּוּ בְּאֻמֶּצָעִים טְבָעִיִּים, כְּמוֹ: מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר, מַשְׁפִּיל אַף מְרוֹמֵם, רַחוּם וְחַנּוּן, קַנּוֹא וְנוֹקֵם, גִּבּוֹר, שַׁדַּי וְהַדּוֹמִים לָהֶם. וְהַטְּפֵלִיּוֹת כְּמוֹ: בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ, מְהֻלָּל, קָדוֹשׁ, רָם וְנִשָּׂא, נִלְקָחוֹת מֵרוֹמְמוּת הַמְדַבְּרִים לוֹ. וְאֵלֶּה אִם הֵם רַבּוֹת, אֵינָם מְחֻיָּבוֹת לוֹ רִבּוּי וְלֹא מוֹצִיאוֹת אוֹתוֹ מֵאַחְדוּת. אֲבָל הַשּׁוֹלְלִיּוֹת כְּמוֹ: חַי וְאֶחָד וְרִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן. סֵפֶר עָלָיו בָּאֵלֶּה כְּדֵי לִשְׁלוֹל מִמֶּנּוּ הַפְּכָם, לֹא לְקַיֵּם לוֹ אֵלֶּה עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁאֲנַחְנוּ מְבִינִים מֵהֶם, כִּי אֵין אֲנַחְנוּ מְבִינִים חַיִּים כִּי אִם בְּהַרְגָּשָׁה וּתְנוּעָה, וּכְבָר הִתְעַלָּה מֵהֶם. וַאֲנַחְנוּ אוֹמְרִים עָלָיו שֶׁהוּא חַי לִשְׁלֹל מִמֶּנּוּ תֹּאַר הַדּוֹמֶם וְהַמֵּת מִפְּנֵי הַמַּחֲשָׁבָה הַקְּרוֹבָה לוֹ כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ חַי הוּא מֵת, וְלֹא יְחַיֵּב זֶה אֵצֶל הַשֵּׂכֶל. אַךְ כְּבָר תִּשְׁלֹל מֵהַזְּמַן, דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַחַיּוּת – וְלֹא יְחַיֵּב שֶׁיִּהְיֶה מֵת, אַחַר שֶׁאֵין מִדַּרְכּוֹ קִבּוּל הַחַיִּים וְהַמָּוֶת, וּכְמוֹ שֶׁלֹּא תְחַיֵּב מִמַּאֲמָרְךָ שֶׁהָאֶבֶן אֵינֶנָּה חֲכָמָה, שֶׁתְּסַפֵּר עָלֶיהָ שֶׁהִיא כְּסִילָה. וְכַאֲשֶׁר הָאֶבֶן פְּחוּתָה מִשֶּׁתְּקַבֵּל הַחָכְמָה וְהַכְּסִילוּת – כֵּן הָעֵצֶם הָאֱלֹהִי, יִתְבָּרַךְ, מְרוֹמָם מִלְּקַבֵּל הַחַיִּים וְהַמָּוֶת, כַּאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ מְקַבֵּל הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ. אֲבָל אִם יִשְׁאַל הַשּׁוֹאֵל אוֹתָנוּ: הֲיֵשְׁנוֹ הָעֵצֶם הַהוּא אוֹר אוֹ חֹשֶׁךְ, הֲיֵינוּ אוֹמְרִים עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה: אוֹר, מִיִּרְאָתֵנוּ הַמַּחֲשָׁבָה – שֶׁמָּה שֶׁאֵינוֹ אוֹר, הוּא חֹשֶׁךְ. אֲבָל – עַל הָאֱמֶת יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר, שֶׁאֵין מְקַבֵּל הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ אֶלָּא הַגּוּפוֹת, וְהָעֵצֶם הָאֱלֹהִי אֵינֶנּוּ גּוּף – עַל כֵּן לֹא יִסָּפֵר בְּאוֹר, אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ דִּמְיוֹן, אוֹ לִשְׁלֹל מִמֶּנּוּ הַמִּדָּה הַפְּחוּתָה, וְכֵן לֹא יְקַבֵּל הַחַיִּים וְהַמָּוֶת – אֶלָּא הַגּוּפוֹת הַטְּבָעִיּוֹת, וְהָעֵצֶם הָאֱלֹהִי מְרוֹמָם וְנַעֲלֶה מֵהֶם. וְאִם יֵאָמֵר: חַיִּים לֹא כְּחַיּוּתֵנוּ. וְהִנֵּה כְּוָנָתֵנוּ, כִּי לֹא הֵבִנּוּ אֲנַחְנוּ מֵעוֹלָם חַיִּים כִּי אִם חַיֵּינוּ, וּכְאִלּוּ אָנוּ אוֹמְרִים לֹא נֵדַע מַה־הוּא. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "אֵל חַי" וְ "אֱלֹהִים חַיִּים", הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדַּת הָאֱלִילִים שֶׁהֵם אֱלֹהִים מֵתִים לֹא יִהְיֶה מֵהֶם מַעֲשֶׂה. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה נֹאמַר" אֶחָד" לִשְׁלֹל מִמֶּנּוּ הָרִבּוּי, לֹא לְקַיֵּם לוֹ הָאַחְדוּת הַמּוּבָנֶת אֶצְלֵנוּ, כִּי הָאֶחָד אֶצְלֵנוּ מַה שֶּׁנִּדְבָּקוּ חֲלָקָיו זֶה בָּזֶה וְהִתְדַּמּוּ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר עֵצֶם אֶחָד וְגִיד אַחַת וּמַיִם אֲחָדִים, וְאוּיר אֶחָד וְתֹאמַר בַּזְּמַן, עַל דֶּרֶךְ הַדִּמְיוֹן, בְּגוּף הַמִּתְדַּבֵּק: יוֹם אֶחָד וְשָׁנָה אֶחָת. וְהָעֵצֶם הָאֱלֹהִי מְרוֹמָם מֵהַדְּבִיקָה וְהַפְּרִידָה, וְנֹאמַר אֶחָד לִשְׁלֹל הָרִבּוּי, וְכֵן רִאשׁוֹן לִשְׁלֹל הַהִתְאַחֲרוּת לֹא לְקַיֵּם לוֹ הַהִתְחָלָה וְכֵן אַחֲרוֹן לִשְׁלֹל מִמֶּנּוּ הַכְּלָיוֹן לֹא לְקַיֵּם לוֹ הָתְכְּלָה. וְכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה אֵינָם דְּבֵקוֹת אֶל עֵצֶם כְּבוֹדוֹ וְלֹא מִתְרַבֶּה בָהֶם. אֲבָל הַמִּדּוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּשֵׁם הַמְפֹרָשׁ יִתְבָּרַךְ הֵם הַיְצִירוֹת מִבְּלִי מְצוּעִים טְבָעִיִּים, כְּמוֹ "יוֹצֵר" "וּבוֹרֵא" "וְעוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדּוֹ", רְצוֹנוֹ לוֹמַר: בִּגְזֵרָתוֹ וְחֶפְצוֹ מִבְּלִי מְצוּעַ סִבָּה אַחֶרֶת. וְאֶפְשָׁר שֶׁזֶּה רָצָה בְאָמְרוֹ: "וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי", רְצוֹנוֹ לוֹמַר: בְּדֶרֶךְ הַפֹּחַ וְהַנִּצָּחוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים", וְלֹא בָרָא לָהֶם מוֹפֵת כַּאֲשֶׁר בָּרָא לְמֹשֶׁה, וְעַל כֵּן אָמַר וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: וּבְשֵׁמִי ה', מִפְּנֵי שֶׁבֵּי"ת בְּאֵל שַׁדַּי תִּשָּׁרֵת לִשְׁנֵיהֶם. וְעָשָׂה עִם מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁלֹּא הִנִּיחַ סָפֵק בַּנְּפָשׁוֹת שֶׁבּוֹרֵא הָעוֹלָם בָּרָא אֶת הַדְּבָרִים הֶהֵם בְּרִיאָה חֲדָשָׁה מְכֻוָּנֶת, כְּמוֹ מַכּוֹת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם־סוּף וְהַמָּן וַעֲמוּד הֶעָנָן וְזוּלָתָם, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מֵאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אַף מִפְּנֵי שֶׁהֵם רַבִּים וְהָיָה הַסָּפֵק בִּלְבָבָם, וְהָאֲבוֹת הָיוּ בְּתַכְלִית הָאֱמוּנָה וּבְרֵי הַלֵּבָב, שֶׁאֲפִלּוּ לֹא הָיוּ פּוֹגְעִים כָּל יְמוֹתָם כִּי אִם רָעָה – לֹא הָיְתָה אֱמוּנָתָם בֵּאלֹהִים נֶחֱלֶשֶׁת, וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים אֶל כָּל זֶה. וְנִקְרָא אוֹתוֹ "חֲכַם לֵבָב" מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֶצֶם הַשֵּׂכֶל וְהוּא הַשֵּׂכֶל וְאֵין הַשֵּׂכֶל מִדָּה לוֹ, אֲבָל "אֲמִיץ כֹּחַ" מִן הַמִּדּוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת.

(ג) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵיךְ תַּעֲשֶׂה בַּמִּדּוֹת שֶׁהֵם יוֹתֵר גַּשְׁמִיּוֹת, כְּמוֹ: רוֹאֶה, וְשׁוֹמֵעַ, וּמְדַבֵּר, וְכוֹתֵב עַל הַלּוּחוֹת, וְיוֹרֵד עַל הַר סִינַי, וְשָׂמֵחַ בְּמַעֲשָׂיו, וּמִתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ?

(ד) אָמַר הֶחָבֵר: הֲלֹא דִּמִּיתִיו לְךָ בְּשׁוֹפֵט צֶדֶק שֶׁאֵין הַטָּאָה בְּמִדּוֹתָיו וְיוֹצֵא מִדִּינָיו הַצְלָחַת עָם וּכְבוֹדָם, וְיִקָּרֵא אוֹהֲבָם וְשָׂמֵחַ בָּהֶם, וְגוֹזֵר עַל אֲחֵרִים בַּהֲרִיסַת בָּתֵּיהֶם וְהַחֲרֵם אוֹתָם, וְיִסַּפְּרוּ עָלָיו בְּהֶפֶךְ זֶה: שֶׁהוּא מוֹאֵס אוֹתָם וְכוֹעֵס עֲלֵיהֶם. וְשֶׁאֵין דָּבָר מִמַּה שֶּׁנַּעֲשֶׂה אוֹ מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר נִסְתָּר מִמֶּנּוּ וְשֶׁהוּא רוֹאֶה וְשׁוֹמֵעַ וְשֶׁהָאֲוִיר וְכָל הַגּוּפִים נִפְעָלִים לְרְצוֹנוֹ וּמִצְטַיְּרִים בְּדִבּוּרוֹ כַּאֲשֶׁר הִצְטַיְּרוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְנִקְרָא כּוֹתֵב וּמְדַבֵּר. וְכֵן מִצְטַיֵּר מִן הַגֶּשֶׁם הַדַּק

הָרוּחָנִי הַנִּקְרָא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הַצּוּרוֹת הָרוּחָנִיּוֹת הַנִּקְרָאוֹת כְּבוֹד ה׳, וְנִקְרָא עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה״יְנ״: ״וַיֵּרֶד יְנ עַל הַר סִינַי״. וַאֲנַחְנוּ עֲתִידִים לְהוֹסִיף עַל הָעִנְיָן הַזֶּה בְּאוּר כְּאֲשֶׁר נְדַבֵּר עַל הַחָכְמוֹת.

(ה) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֶמֹר, שֶׁתִּהְיֶה נִצּוֹל מִכָּל הַמִּדּוֹת עַד שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב רִבּוּי, מַה יַּצִּילְךָ מִמִּדַּת הַחֶפֶץ שֶׁאַתָּה מְיַחֵס אוֹתָהּ אֶל הַבּוֹרֵא וְהַפִּילוֹסוֹף מַרְחִיק אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ?

(ו) אָמַר הֶחָבֵר: כְּבָר קָרַבְנוּ אֶל הַהַצָּלָחָה. אִם לֹא יִטְעַן עָלֵינוּ בְּיוֹתֵר מֵ״הַחֵפֶץ״, נֹאמַר לוֹ: אַתָּה, הַפִּילוֹסוֹף, מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁם אֶצְלְךָ הַשָּׁמַיִם סוֹבְבִים תָּמִיד וְבַגַּלְגַּל הָעֶלְיוֹן נוֹשֵׂא הַכֹּל וְאֵין מָקוֹם לוֹ, וְאֵין נְטִיָּה בִּתְנוּעָתוֹ, וְכַדּוּר הָאָרֶץ מֻרְכָּז עוֹמֵד בְּאֶמְצָעִיתוֹ מִבְּלִי נְטִיָּה וְלֹא סִבָּה, וְשָׁם סֵדֶר הַכֹּל עַל מַה שֶּׁהוּא עָלָיו מֻהַכָּמוּת וְהָאֵיכוּת וְהַתְמוּנוֹת, וְלֹא תוּכַל לְהַמָּלֵט מֵהוֹדוֹת בַּדָּבָר הַהוּא, כִּי לֹא בָרְאוּ הַדְּבָרִים אֶת עַצְמָם וְלֹא קָצָתָם אֶת קָצָתָם. וְהַדָּבָר הַהוּא – שָׁם הָאוִיר מִצְטַיֵּר בַּשֶּׁמֶשׁ בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, וְשָׁם הַמִּכְתָּב מִצְטַיֵּר חָרוּת בַּלּוּחוֹת. קְרָא אוֹתוֹ אַתָּה: ״חֵפֶץ״ אוֹ ״דָּבָר״ אוֹ כַּאֲשֶׁר תִּרְצֶה.

(ז) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר הִתְבָּאֵר לִי סוֹד הַמִּדּוֹת וְנִתְגַּלְגֵּל לִי הֶבְנַת עִנְיַן כְּבוֹד ה׳ וּמַלְאָכוּת ה׳ וּשְׁכִינָה, וְשֶׁהֵם שֵׁמוֹת נוֹפְלִים עַל דְּבָרִים נִרְאִים אֵצֶל הַנִּבְיאִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: עַמּוּד עָנָן וְאֵשׁ אוֹכֶלֶת וְעָב וַעֲרָפֶל וְאֵשׁ וְנֹגַהּ וְכַאֲשֶׁר נֶאֱמַר עַל הָאוֹר בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב וּבַיּוֹם הַמְעֻנָּן כִּי הָאוֹר נִיצוֹץ מִן הַשֶּׁמֶשׁ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נִסְתֶּרֶת, וְנֶאֱמַר שֶׁהָאוֹר וְהַנִּיצוֹץ מֵעֶצֶם הַשֶּׁמֶשׁ, וְאֵינוֹ כֵּן, אַף הַגּוּפוֹת נִפְעָלוֹת בְּנָכְחָם וְיֵאוֹרוּ בָהֶם.

(ח) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן הַכָּבוֹד: נִיצוֹץ אוֹר אֱלֹהִי מוֹעִיל אֵצֶל עַמּוֹ וּבְאַרְצוֹ.

(ט) אָמַר הַכּוּזָרִי: מַאֲמָרְךָ ״אֵצֶל עַמּוֹ״ כְּבָר הִתְבָּאֵר לִי, אֲבָל מַאֲמָרְךָ, ״וּבְאַרְצוֹ״ קָשֶׁה לִי לְקַבְּלוֹ.

(י) אָמַר הֶחָבֵר: אַל יִקָּשֶׁה בְּעֵינֶיךָ שֶׁתִּתְיַחֵד אֶרֶץ בְּדָבָר מִכָּל הָאֲרָצוֹת, וְאַתָּה רוֹאֶה מָקוֹם שֶׁמַּצְלִיחַ בּוֹ צֶמַח מִבְּלְתִּי צֶמַח, וּמוֹצָא מִבַּלְעֲדֵי מוֹצָא, וְחַיָּה מִבַּלְעֲדֵי חַיָּה, וּמִתְיַחֲדִים יוֹשְׁבָיו בְּצוּרוֹת וּמִדּוֹת מִבַּלְעֲדֵי זוּלָתָם – בְּמִצְוַת הַמָּזֶג. וְהִנֵּה עַל פִּי הַמָּזֶג תִּהְיֶה שְׁלֵמוּת הַנֶּפֶשׁ וְחִסָּרוֹנָהּ.

(יא) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ עַל הַשּׁוֹכְנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יִתְרוֹן עַל שְׁאָר אַנְשֵׁי הָעוֹלָם.

(יב) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן הַרְכֶּם זֶה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים, שֶׁמַּצְלִיחַ בּוֹ הַכֶּרֶם, אִלּוּ לֹא הָיוּ נוֹטְעִים בּוֹ הַגְּפָנִים וְעוֹבְדִים הָעֲבוֹדָה הָרְאוּיָה לָהֶם, לֹא הָיָה עוֹשֶׂה עֲנָבִים. וְהַמַּעֲלָה הַמְיֻחֶדֶת הָרִאשׁוֹנָה הִיא לָעָם שֶׁהוּא סְגֻלָּה וְלֵב כַּאֲשֶׁר זָכַרְתִּי, וְיֵשׁ לָאָרֶץ עֵזֶר בָּזֶה עִם הַמַּעֲשִׂים וְהַתּוֹרוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּהּ אֲשֶׁר הֵם כְּעֲבוֹדָה לַכֶּרֶם, אֲבָל לֹא יִתָּכֵן לַסְּגֻלָּה הַזֹּאת לְהַגִּיעַ אֶל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי מִבַּלְעֲדֵי הַמָּקוֹם הַזֶּה, כַּאֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּצָּלִיחַ הַכֶּרֶם בִּבְלְעֲדֵי הָהָר הַזֶּה.

(יג) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ הוּא זֶה? וּכְבָר נִבְּאוּ מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן וְעַד מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת: אַבְרָהָם בְּאוּר כַּשְׂדִּים, וְאַחַר כֵּן יְחֶזְקֵאל וְדָנִיֵּאל בְּבָבֶל. וְיִרְמְיָה בְּמִצְרַיִם.

(יד) אָמַר הֶחָבֵר: כָּל מִי שֶׁנִּתְנַבֵּא לֹא נִתְנַבֵּא כִּי אִם בָּהּ אוֹ בַעֲבוּרָהּ. הִנֵּה נִתְנַבֵּא אַבְרָהָם כְּדֵי שֶׁיַּעֲבֹר בָּהּ, וְיֶחְזְקֵאל וְדָנִיֵּאל בַּעֲבוּרָהּ, וּכְבָר הָיוּ נִמְצָאִים בְּבֵית רִאשׁוֹן וְרָאוּ בּוֹ הַשְׁכִּינָה אֲשֶׁר בְּהִמָּצְאָהּ הָיָה מַגִּיעַ לִנְבוּאָה כָּל הַמּוּכָן לָהּ מֵהַסְּגֻלָּה. אֲבָל אָדָם הָרִאשׁוֹן – הִיא הָיְתָה אַדְמָתוֹ וּבָהּ מֵת כַּאֲשֶׁר קִבַּלְנוּ, כִּי בַּמְּעָרָה אַרְבָּעָה זוּגוֹת: אָדָם וְחַוָּה אַבְרָהָם וְשָׂרָה יִצְחָק וְרִבְקָה יַעֲקֹב וְלֵאָה, וְהִיא הָאָרֶץ הַנִּקְרֵאת: לִפְנֵי ה׳, הַנֶּאֱמַר עָלֶיהָ: תָּמִיד עֵינֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, וְעָלֶיהָ נֶפְלָה הַקְּנָאָה וְהַחֶמְדָּה בֵּין הֶבֶל וְקַיִן בַּתְּחִלָּה כְּשֶׁרָצוּ לָדַעַת, אֵיזֶה מֵהֶם הָרָצוּי לִהְיוֹת בִּמְקוֹם אָדָם וּסְגֻלָּתוֹ וְלִבּוֹ, לִנְחֹל אֶת הָאָרֶץ וּלְהִדָּבֵק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְיִהְיֶה זוּלָתוֹ כַּקְלִפָּה, וְאַרַע מַה שֶּׁאֵרַע מֵהֲרִיגַת הֶבֶל וְנִשְׁאַר הַמַּלְכוּת עֲרִירִי וְנֶאֱמַר: וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי ה׳, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: מֵהָאָרֶץ הַזֹּאת שֶׁבָּהּ הָיוּ. וְכֵן נֶאֱמַר בְּיוֹנָה: וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה׳, לֹא בָרַח כִּי אִם מִמָּקוֹם הַנְּבוּאָה, וְהֵשִׁיב אוֹתוֹ הָאֱלֹהִים אֵלֶיהָ מִמְּעֵי הַדָּגָה וְנִבָּא בָהּ. וְכַאֲשֶׁר נוֹלַד שֵׁת בִּדְמוּת אָדָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ, הָיָה בִּמְקוֹם הֶבֶל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: כִּי שָׁת לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל, וְהָיָה רָאוּי שֶׁיִּקָּרֵא בֶּן אֱלֹהִים כְּאָדָם, וְזָכָה לָאָרֶץ הַהִיא שֶׁהִיא מַדְרֵגָה לְמַטָּה מִגַּן עֵדֶן, וְעָלֶיהָ נִתְקַנְּאוּ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל וְנִדְחָה יִשְׁמָעֵאל כְּקִלְפָּה, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אוֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אוֹתוֹ וגו׳ בַּטּוּבָה הָעוֹלָמִית, וְנֶאֱמַר אַחַר כֵּן: וְאֶת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: הִדָּבְקוּ בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי וְהַטּוּבָה בָּעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין לְיִשְׁמָעֵאל בְּרִית וְלֹא לְעֵשָׂו וְאִם הִצְלִיחוּ. וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת נָפְלָה הַקְּנָאָה בֵּין יַעֲקֹב וְעֵשָׂו בַּבְּכוֹרָה וּבִבְרָכָה, עַד שֶׁנִּדְחָה עֵשָׂו עִם חִזְקָתוֹ מִפְּנֵי יַעֲקֹב עִם חֻלְשָׁתוֹ. וּנְבוּאַת יִרְמְיָה בְּמִצְרַיִם, בָּהּ וּבַעֲבוּרָהּ, וְכֵן נְבוּאַת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם; וְאָמְנָם סִינַי וָפָארָן כֻּלָּם מִגְּבוּל אֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי שֶׁהֵם מִן יַם־סוּף, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְבָּרֵךְ: וְשַׂתִּי אֶת גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר, וּמִדְבָּר הוּא מִדְבָּר פָּארָן, וְהוּא הַנֶּאֱמַר בּוֹ: הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, זֶה הוּא גְּבוּלָהּ הַדְּרוֹמִי. וְהַנָּהָר הוּא נְהַר פְּרָת גְּבוּלָהּ הַצָּפוֹנִי. וּבָהֶם הַמִּזְבְּחוֹת שֶׁהָיוּ לָאָבוֹת אֲשֶׁר נָעֲנוּ בָהֶם בָּאֵשׁ הָעֶלְיוֹנָה וְהָאוֹר הָאֱלֹהִי. וּכְבָר הָיְתָה עֲקֵדַת יִצְחָק אֲבִינוּ בְּהַר שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ יִשּׁוּב הוּא הַר הַמּוֹרִיָּה, וְנִתְגַּלָּה הַדָּבָר בִּימֵי דָוִד כְּשֶׁהָיָה מְיֻשָּׁב, כִּי הוּא הַמָּקוֹם הַמְיֻחָד הַמּוּכָן לַשְּׁכִינָה, וַאֲרוֹנָהּ הַיְבוּסִי עוֹבֵד וְחוֹרֵשׁ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה׳ יִרְאֶה. וּבְאֹר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים כִּי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, וְשָׁם מִבְּלִי סָפֵק הַמְּקוֹמוֹת שֶׁרָאוּיִים לְהִקָּרֵא שַׁעֲרֵי

הַשָּׁמַיִם. הֲלֹא תִרְאֶה יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁלֹּא תָּלָה הַמַּרְאוֹת אֲשֶׁר רָאָה לֹא בִּזְכוּת נַפְשׁוֹ וְלֹא בֶּאֱמוּנָתוֹ וּבֹר לְבָבוֹ, אֲבָל תָּלָה אוֹתָם בַּמָּקוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וַיִּיָּרָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְעָלָיו אָמַר קֹדֶם לָזֶה: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: הַמָּקוֹם הַמְיֻחָד. וַהֲלֹא תִרְאֶה כִּי הָעִתֵּק אַבְרָהָם מֵאַרְצוֹ כַּאֲשֶׁר הִצְלִיחַ וְהָיָה רָאוּי לְהִדָּבֵק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְהָיָה לֵב הַסְּגֻלָּה הַהִיא, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ תִּגָּמֵר הַשְׁלָמָתוֹ, כַּאֲשֶׁר יִמְצָא עוֹבֵד הָאֲדָמָה אִילָן ״שֶׁפִּרְיוֹ טוֹב״ בַּמִּדְבָּר וּמַעְתִּיקוֹ אֶל אֲדָמָה נֶעֱבֶדֶת, מִטִּבְעָהּ שֶׁיַּצְלִיחַ בָּהּ הַשֹּׁרֶשׁ הַהוּא, וּמְגַדְּלוֹ שָׁם, וְיָשׁוּב פְּרִדְּסִי אַחֵר שֶׁהָיָה מִדְּבָרִי וְיִרְבֶּה אַחֵר שֶׁלֹּא הָיָה נִמְצָא אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיְּזַדְּמֵן וּבַמָּקוֹם שֶׁיְּזַדְּמֵן. וְכֵן שָׁבָה הַנְּבוּאָה בְּזַרְעוֹ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, רַבּוּ אֲנָשֶׁיהָ כָּל יְמֵי עָמְדָם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, עִם הָעִנְיָנִים הָעוֹזְרִים מֵהַטָּהֳרוֹת וְהָעֲבוֹדוֹת וְהַקָּרְבָּנוֹת, כָּל שֶׁכֵּן בְּהִמָּצֵא הַשְּׁכִינָה. וְהָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כְּמוֹ צוֹפֶה לְמִי שֶׁרָאוּי לְהִדָּבֵק בּוֹ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לֵאלֹהִים – כְּמוֹ הַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים, כַּאֲשֶׁר הַשֵּׂכֶל צוֹפֶה לְמִי שֶׁנִּשְׁלְמוּ טְבָעָיו וְנִשְׁתַּוּוּ וּמִדּוֹתָיו שֶׁיְּחוּל בּוֹ עַל הַשְׁלֵמוּת – כַּפִּילוֹסוֹפִים, וּכְמוֹ שֶׁהַנֶּפֶשׁ צוֹפָה לְמִי שֶׁנִּשְׁלְמוּ כֹּחוֹתָיו הַטִּבְעִיִּים הַשְׁלָמָה מְזֻמֶּנֶת לְמַעֲלָה יְתֵרָה, וְתָחוּל בּוֹ – כְּבַעֲלֵי חַיִּים, וּכְמוֹ שֶׁהַטָּבַע צוֹפֶה לַמֶּזֶג הַשָּׁוֶה בְּאֵיכֻיּוֹתָיו, שֶׁיָּחוּל בּוֹ וְיִהְיֶה צָמַח.

(טו) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵלֶּה כְּלָלֵי הַחָכְמָה שֶׁצְּרִיכִים לְפֵרוּשׁ וְאֵין זֶה עַתָּה מְקוֹמוֹ, וְאַחַר זֶה אֶשְׁאַל אוֹתְךָ עֲלֵיהֶם בִּמְקוֹם הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל עַתָּה דְּבָרֶיךָ בְּסִפּוּר מַעֲלוֹת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

(טז) אָמַר הֶחָבֵר: הָיְתָה מָעֳמֶדֶת לְהַיְשִׁיר כָּל הָעוֹלָם, מוּכָנֶת לִשְׁבְטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֵת הִפָּרֵד הַלְּשׁוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם, וְלֹא נִתְּנָן לְאַבְרָהָם שֶׁיִּדְבַּק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי וְשֶׁיִּכֹּרֶת עִמּוֹ הַבְּרִית אֶלָּא אַחַר שֶׁהָיָה בָּאָרֶץ הַזֹּאת בְּמַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים. וּמַה תֹּאמַר בַּהֲמוֹן סְגֻלָּה, הָיוּ רְאוּיִם לְהִקָּרֵא עַם ה׳ בְּאֶרֶץ שֶׁיִּדְבַּק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי וְשֶׁיִּכֹּרֶת עִמּוֹ הַבְּרִית אֶלָּא אַחַר שֶׁהָיָה בָּאָרֶץ הַזֹּאת בְּמַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים. וּמַה תֹּאמַר בַּהֲמוֹן סְגֻלָּה, הָיוּ רְאוּיִם לְהִקָּרֵא עַם ה׳ בְּאֶרֶץ מְיֻחֶדֶת, נִקְרֵאת נַחֲלַת ה׳. וּבְעִתִּים קְבוּעִים מִפִּנּוּי יִתְבָּרֵךְ לֹא מֻהַסְכָּמָה עֲלֵיהֶם וְלֹא נִלְקָחִים מֵחָכְמַת הַכּוֹכָבִים וְלֹא מִזּוּלָתָהּ, נִקְרְאוּ: מוֹעֲדֵי ה׳, בְּטָהֳרוֹת וַעֲבוֹדוֹת וּדְבָרִים וּמַעֲשִׂים מְשֻׁעָרִים מֵאֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, נִקְרָאִים: מְלֶאכֶת ה׳ וַעֲבוֹדַת ה׳?

(יז) אָמַר הַכּוּזָרִי: בַּסֵּדֶר הַזֶּה רָאוּי שֶׁיֵּרָאֶה כְּבוֹד ה׳.

(יח) אָמַר הֶחָבֵר: הֲלֹא תִרְאֶה אֵיךְ קִבְּלָה הָאָרֶץ שַׁבָּתוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: שַׁבַּת הָאָרֶץ, וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיָי, וְלֹא נָתַן רְשׁוּת לְמָכְרָהּ לִצְמִיתוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִיתַת כִּי־לִי הָאָרֶץ. וְדַע, כִּי שַׁבְּתוֹת ה׳ וּמוֹעֲדֵי ה׳ אָמְנָם הֵם תְּלוּיִים בְּנַחֲלַת ה׳.

(יט) אָמַר הַכּוּזָרִי: הֲלֹא תְּחִלַּת קְבִיעוּת הַיָּמִים מִן הַצִּין מִפְּנֵי שֶׁהוּא תְּחִלַּת הַמִּזְרָח לַיְשׁוּב.

(כ) אָמַר הֶחָבֵר: וַהֲלֹא הַתְחָלַת הַשַּׁבָּת אֵינָהּ כִּי אִם מִסִּינַי וּמֵאָלוּשׁ קֹדֶם לָכֵן, שֶׁיָּרַד הַמָּן בּוֹ תְּחִלָּה וְאֵין הַשַּׁבָּת נִכְנָס אֶלָּא עַל מִי שֶׁבָּא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ אַחַר סִינַי אֶל הַמַּדְרֵגָה עַד אֲחֲרִית הַמַּעֲרָב, וְאַחַר כָּךְ עַד אֲשֶׁר תַּחַת לָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ עַד הַצִּין אֲשֶׁר הוּא מִזְרַח הַיְשׁוּב. וְיִקָּרֵא הַשַּׁבָּת לְצִין אַחַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בָּאֶמְצַע לַיְשׁוּב, וְכַאֲשֶׁר בָּא הַשֶּׁמֶשׁ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא חֲצִי הַלַּיְלָה לְצִין, וַחֲצִי הַיּוֹם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ לְצִין. וְזֶה הוּא סוֹד הַקְּבִיעוּת אֲשֶׁר הוּא נִבְנָה עַל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: נוֹלַד קֹדֶם חֲצוֹת בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאֶה סָמוּךְ לְשִׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהַכַּוָּנָה הִיא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְקוֹם הַתּוֹרָה, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁהוּרַד בּוֹ אָדָם מִגַּן עֵדֶן בְּלֵיל שַׁבָּת, וּמִמֶּנּוּ תְּחִלַּת הַמִּנְיָן סָמוּךְ לְשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, וְהִתְחִיל אָדָם לִקְרֹא שָׁם לַיָּמִים, וְכָל אֲשֶׁר נוֹשְׁבָה הָאָרֶץ וְרַבּוּ בְנֵי אָדָם הָיוּ סוֹפְרִים הַיָּמִים כַּאֲשֶׁר יָסַד אוֹתָם אָדָם, וְעַל כֵּן לֹא יֵחָלְקוּ בְּנֵי אָדָם בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, שֶׁהַתְחָלָתָם מֵחֲצוֹת יוֹם, סוֹף הַיְשׁוּב בַּמַּעֲרָב וְהוּא בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבוֹ נִבְרָא הָאוֹר הָרִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ הַשֶּׁמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אוֹר וּבָא לְעִתּוֹ וְהָיָה לַיְלָה לַיְשׁוּב וְהָלַךְ הַסֵּדֶר לְהַקְדִּים הַלַּיְלָה עַל הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר, וְכֵן הִזְהִירָה הַתּוֹרָה: מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם. וְאַל תִּטְעַן עָלַי בְּאֶלָּה הַתּוֹכָנִים הַמַּבִּיטִים גּוֹנְבֵי הַחָכְמָה. וְלֹא הָיְתָה כַּוָּנָתָם לִגְנֹב אֲבָל מָצְאוּ הַחָכְמוֹת מְסֻפָּקוֹת מֵעֵת שֶׁנִּפְסְקָה הַנְּבוּאָה וְהִתְחַכְּמוּ מִשִּׂכְלָם וְחִבְּרוּ חִבּוּרִים אֲשֶׁר נָתְנָה סְבָרָתָם, וּמִכְּלָל זֶה שֶׁשָּׁמוּ הַצִּין תְּחִלָּה לַיָּמִים בְּהֶכֵּף הַתּוֹרָה, אֲבָל לֹא בְּהֶכֵּף גָּמוּר מִפְּנֵי שֶׁהֵם מַסְכִּימִים עִם אַנְשֵׁי הַתּוֹרָה בְּהַתְחָלַת הַיּוֹם שֶׁהוּא מֵהַצִּין, אַךְ הַמַּחְלֹקֶת שֶׁבֵּינֵינוּ וּבֵינָם בְּהַקְדִּימֵנוּ הַלַּיְלָה עַל הַיּוֹם. וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶינָה הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת עִקָּר בִּקְרִיאַת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, מִפְּנֵי שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְקוֹם הַתְחָלָה לִקְרִיאַת שְׁמוֹת הַיָּמִים, בֵּינָהּ וּבֵין הַשֶּׁמֶשׁ, בְּעֵת תְּחִלַּת הַקְּרִיאָה בְּשֵׁם, שֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְאֵינֶנּוּ זֶה לְהַתְמִיד שֵׁם הַשַּׁבָּת, עַל הַדְּמְיוֹן, עַל תְּחִלַּת הַיּוֹם אֲשֶׁר הִתְחִילָה הַשֶּׁמֶשׁ לְסַבֵּב מִסּוֹף הַמַּעֲרָב, וְרָאָה אוֹתָהּ אָדָם שׁוֹקַעַת וְהוּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְקָרָא תְּחִלַּת הַשַּׁבָּת, עַד שֶׁהִגִּיעָה אֶל עַמַּת רֹאשׁוֹ אַחַר שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וְהָיְתָה עֶרֶב לְתְחִלַּת הַצִּין, וְנִקְרָא שָׁם תְּחִלַּת הַשַּׁבָּת, וְהָיָה סוֹף גְּדָרֵי הַקְּרִיאָה מִפְּנֵי שֶׁמַּה שֶׁיֵּשׁ אַחֲרָיו אֶמְנָם נִקְרָא כְּשֶׁהוּא מִזְרַח לַמָּקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ מַתְחִילִים הַיָּמִים, וְאֵין לְהַמְלִט מִמָּקוֹם מִשְׁתַּתֵּף תִּהְיֶה תְּחִלַּת מִזְרָחוֹ וְאַחֲרִית מַעֲרָבוֹ, וְהוּא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תְּחִלַּת הַיְשׁוּב. וְאֵין זֶה בְּדִין הַתּוֹרָה לְבַד אֲבָל בְּדִין הַטֶּבַע גַּם כֵּן, כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיוּ הַיָּמִים הַשָּׁבוּעִיִּים נִקְרָאִים בְּשֵׁם אֶחָד בְּעַצְמוֹ לַיְשׁוּב כֻּלּוֹ אֶלָּא אִם נִקְבַּע מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה תְּחִלָּה לַקְּרִיאָה, וּמָקוֹם מִתְקָרֵב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה קָצָתוֹ מִזְרָח לְקָצָתוֹ, אֲבָל קָצָתוֹ מִזְרָח וּקְצָתוֹ מַעֲרָב גָּמוּר. וְאִם לָאו לֹא תִשְׁלַם לַיָּמִים קְרִיאַת שֵׁם יָדוּעַ, מִפְּנֵי שֶׁכָּל מָקוֹם מִסְבּוּב אֶמְצַע הָאָרֶץ מִזְרָח וּמַעֲרָב יָחַד, וְתִהְיֶה הַצִּין מִזְרָח לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמַעֲרָב לְתַחְתִּית הָאָרֶץ, וְתַחְתִּית הָאָרֶץ מִזְרָח לְצִין וּמַעֲרָב לְמַעֲרָב, וְהַמַּעֲרָב מִזְרָח לְתַחְתִּית הָאָרֶץ וּמַעֲרָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאֵין מִזְרָח וְאֵין מַעֲרָב וְלֹא תְּחִלָּה וְלֹא סוֹף וְלֹא שֵׁמוֹת יְדוּעִים לַיָּמִים, וְהַמְסַדֵּר הַנִּזְכָּר נָתַן שֵׁמוֹת

יְדוּעִים לַיָּמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַךְ לִקְרִיאַת הַשֵּׁם רֹחַב עַל כָּל פָּנִים מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לִזְכֹּר מִקּוֹמוֹת כָּל נְקֻדָּה וּנְקֻדָּה מֵהָאָרֶץ, כִּי בִּירוּשָׁלַיִם עַצְמָהּ מִזְרָחִים וּמַעֲרָבִים רַבִּים, וְשֶׁמִּזְרָח צִיּוֹן דֶּרֶךְ מָשָׁל אֵינֶנּוּ מִזְרָח בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעִגּוּלֵי אָפְקֵיהֶם מְשֻׁנִּים עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת אֲשֶׁר לֹא יַשִּׂיגוּם הַחוּשִׁים, כָּל שֶׁכֵּן דַּמֶּשֶׂק מִירוּשָׁלַיִם, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא נֹאמַר שֶׁשַּׁבָּת דַּמֶּשֶׂק קֹדֶם שַׁבָּת יְרוּשָׁלַיִם וְשַׁבָּת יְרוּשָׁלַיִם קֹדֶם שַׁבָּת מִצְרַיִם, וְעַל כָּל פָּנִים נוֹדָה בָּרֹחַב. וְהָרֹחַב אֲשֶׁר נֶחֱלָקִים בּוֹ הַקְּטָרִים בְּקִרְיַאת יוֹם בְּעַצְמוֹ הוּא י״ח שָׁעוֹת לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, קוֹרְאִים אַנְשֵׁי הַקֹּטֶר הַזֶּה שַׁבָּת, וּכְבָר יָצְאוּ אַנְשֵׁי קֹטֶר אַחֵר מִן הַשַּׁבָּת קֹטֶר אַחַר קֹטֶר עַד שֶׁתִּשְׁלַמְנָה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת מִן הָעֵת שֶׁהִתְחִילָה בּוֹ קְרִיאַת הַשַּׁבָּת, עַד שֶׁתִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ לְעֻמַּת רֹאשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְתִסְתַּלֵּק הַקְּרִיאָה מֵהַיּוֹם הַהוּא וְלֹא יִשָּׁאֵר אָדָם שֶׁיִּקְרָא הַיּוֹם הַהוּא, אֲבָל מַתְחִיל בִּקְרִיאַת שֵׁם שֶׁאַחֲרָיו, וְעַל כֵּן אָמְרוּ: ״נוֹלַד קֹדֶם חֲצוֹת בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאֶה סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה״, כְּאִלּוּ אָמַר: נוֹלַד קֹדֶם חֲצוֹת יוֹם שַׁבָּת בִּירוּשָׁלַיִם בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאֶה בְיוֹם שַׁבָּת סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהוּא שֶׁשֵּׁם יוֹם הַשַּׁבָּת הַתָּמִיד שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת אַחֲרֵי שֶׁנִּפְסְקָה קְרִיאַת מְקוֹם הַהַתְחָלָה עַד שֶׁשָּׁבָה הַשֶּׁמֶשׁ לְעֻמַּת רֹאשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַר יוֹם וָלַיְלָה, וְהִתְחֵיב לְהֻרָאוֹת הַיָּרֵחַ לְמִי שֶׁהָיָה בְּתְחִלַּת הַצִּין בְּשַׁבָּת בָּעֶרֶב, וְהִסְכִּים עִם מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ״ שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לַיְלָה וְיוֹם מִן הַחֹדֶשׁ״. וּכְבָר נִסְתַּלֵּק שֵׁם הַשַּׁבָּת מִן הַיִּשּׁוּב וְהִתְחִיל יוֹם רִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִשֵּׁם יוֹם הַשַּׁבָּת וְשָׁבוּ בְתוֹךְ יוֹם רִאשׁוֹן, כִּי אָמְנָם הַכַּוָּנָה הַשֵּׁם הַשָּׁבוּעִי הַפּוֹשֵׁט בְּכָל הַיִּשּׁוּב, שֶׁיֵּאָמֵר לְמִי שֶׁהָיָה בְּצִין וּלְמִי שֶׁהָיָה בַּמַּעֲרָב בְּאֵיזֶה יוֹם קָבְעֻתָּם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאָמְרוּ יוֹם הַשַּׁבָּת עַל הַדִּמְיוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֶחָד מֵהֶם כְּבָר הָיָה יוֹצֵא מֵהַמּוֹעֵד כְּשֶׁהָיָה הָאֶחָד בַּמּוֹעֵד, מְקוֹמוֹתָם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּקִרְיַאת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ הָיָה לָהֶם הַמּוֹעֵד בְּיוֹם אֶחָד בְּעַצְמוֹ. וְהִנֵּה יְדִיעַת שַׁבְּתוֹת ה׳ וּמוֹעֲדֵי ה׳ תְּלוּיָה בָּאָרֶץ שֶׁהִיא נַחֲלַת ה׳, עִם מַה שֶּׁקָּרְאתוֹ, מֵאֲשֶׁר נִקְרֵאת הַר קָדְשׁוֹ וַהֲדוֹם רַגְלָיו וְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם וּכִי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה, וּמַה שֶּׁהָיָה מִזְּרִיזוּת הָאָבוֹת לָדוּר בָּהּ וְהִיא בִּידֵי עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהִכְסָפָם לָהּ וְהַעֲלוֹתָם עַצְמוֹתָם אֵלֶיהָ כְּיַעֲקֹב וְיוֹסֵף, וּתְחִנַּת מֹשֶׁה לִרְאוֹתָהּ, וְנִמְנְעָה מִמֶּנּוּ וְהָיָה קָצָף, וְהָרְאָתָה לוֹ מֵרֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְהָיָה חֶסֶד, וּמַה שֶּׁהָיָה מִבַּקָּשַׁת הָאֱמוּת פָּרַס וְהַדּוּ וְיָוָן וְזוּלָתָם לְהַקְרִיב עֲלֵיהֶם וּלְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם בַּבַּיִת הַהוּא הַנִּכְבָּד, וּמַה שֶּׁהוֹצִיאוּ מְמוֹנָם עַל הַמָּקוֹם הַהוּא, וְאִם הָיוּ מַחֲזִיקִים בְּחֻקִּים אֲחֵרִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל אוֹתָם הַנִּמּוּס הָאֱמִתִּי, וּמַה שֶּׁהֵם מְרוֹמְמִים אוֹתוֹ עַתָּה עִם הֶעָדֵר הֶרָאוֹת הַשְּׁכִינָה עָלָיו וְשֶׁכָּל הָאֱמוּת חוֹגְגִים אֵלָיו וּמִתְאַוִּים לוֹ זוּלָתֵנוּ מִפְּנֵי גָּלוּתֵנוּ וְלַחֲצֵנוּ, וּמִמַּה שֶּׁזָּכְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מִמַּעֲלָתָהּ, יֶאֱרַךְ סִפּוּרוֹ.

(כא) אָמַר הַכּוּזָרִי: הַשְׁמִיעֵנִי קְצָת מַה שֶּׁיִּזְדַּמֵּן לְךָ מִדִּבְרֵיהֶם.

(כב) אָמַר הֶחָבֵר: מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה: הַכֹּל מַעֲלִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֵין הַכֹּל מוֹרִידִין, וְדָנוּ הָאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רוֹצָה לַעֲלוֹת עִם בַּעְלָהּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתֵּצֵא שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה, וְהָפְכוּ – כַּאֲשֶׁר הָאִישׁ אֵינוֹ רוֹצֶה לַעֲלוֹת עִם אִשְׁתּוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁיּוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, וְאָמְרוּ: ״לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ גּוֹיִם וְאַל יָדוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דּוֹמֶה לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֱלוֹהַּ, וְכָל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ דּוֹמֶה לְמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ״. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: ״כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת יְיָ לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים״, לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּאִלּוּ עוֹבֵד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וּכְבָר שָׁמוּ לְאֶרֶץ מִצְרַיִם מַעֲלָה עַל שְׁאָר הָאֲרָצוֹת הָאֲחֵרוֹת, וְשָׁפְטוּ עַל זוּלָתָהּ מִקַּל וָחֹמֶר וְאָמְרוּ: ״וּמַה מִּצְרַיִם שֶׁנִּכְרְתָה עָלֶיהָ בְּרִית אָסוּר, שְׁאָר אֲרָצוֹת לֹא כָּל שֶׁכֵּן״, וְאָמְרוּ: ״כָּל הַקָּבוּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ קָבוּר תַּחַת הַמִּזְבֵּחַ״, וּמִשֶּׁבָּחִים מִי שֶׁמֵּת בָּהּ יוֹתֵר מִמִּי שֶׁנִּשּׂוּא אֵלֶיהָ מֵת, מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ: ״אֵינוֹ דוֹמֶה קוֹלַטְתּוֹ מֵחַיִּים לְקוֹלַטְתּוֹ אַחַר מִיתָה״. אֲבָל אָמְרוּ בְּמִי שֶׁהָיָה יָכוֹל לָדוּר בָּהּ וְלֹא דָר בָּהּ וְצִוָּה לָשֵׂאת אוֹתוֹ אֵלֶיהָ לְאַחַר מוֹתוֹ: ״בְּחַיֵּיכֶם –וְנַחֲלְתִּי שַׁמְתֶּם לְתוֹעֵבָה, וּבְמִיתַתְכֶם – וַתְּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת אַרְצִי״. וְהָיָה מֵהַקַּפְדַּת רַבִּי חֲנִינָא כַּאֲשֶׁר שָׁאֲלוּ אוֹתוֹ אִם מֻתָּר שֶׁיֵּלֵךְ פְּלוֹנִי לְחוּצָה לָאָרֶץ לְיַבֵּם אֶשֶׁת אָחִיו, שֶׁאָמַר: ״אָחִיךָ נָשָׂא גּוֹיָה וָמֵת, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁהָרָגוֹ! וְהוּא יֵרֵד אַחֲרָיו?״. וְשָׁאְרוּ מִכְּירַת קַרְקַע לְנָכְרִי, וְשָׁאְרוּ מִכְּירַת קוֹרוֹת הַבַּיִת, וּלְהַנִּיחוֹ חָרֵב וְשָׁאְמְרוּ: ״אֵין דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל״ וְשֶׁלֹּא יֵצֵא הָעֵבֶד לְחוּצָה לָאָרֶץ, וְזוּלַת זֶה הַרְבֵּה. וְעוֹד אָמְרוּ: ״אֲוִירָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַחְכִּים״. וּמֵאַהֲבָתָם אוֹתָהּ אָמְרוּ: ״כָּל הַמְהַלֵּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא״. וְאָמַר רַבִּי זֵירָא לַמִּין שֶׁרָצָה לַעֲבֹר עִמּוֹ בַּנָּהָר בְּלִי מָקוֹם מַעֲבָר, מִתַּאֲוָתוֹ לַעֲבֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: ״דִּכְתָא דְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לָא זְכוֹ לֵיהּ מִי יֵימַר דְּזָכֵינָא לֵיהּ״.

(כג) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן אַתָּה מְקַצֵּר בְּחוֹבַת תּוֹרָתְךָ, שֶׁאֵין אַתָּה מֵשִׂים מְגַמָּתְךָ הַמָּקוֹם הַזֶּה וּתְשִׂימֶנּוּ בֵּית חַייֶךָ וּמוֹתֶךָ, וְאַתָּה אוֹמֵר: ״רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ״, וְתַאֲמִין כִּי הַשְּׁכִינָה שָׁבָה אֵלָיו, וְאִלּוּ לֹא הָיָה לָהּ מַעֲלָה אֶלָּא הַתְמָדַת הַשְּׁכִינָה בָּהּ בְּאֹרֶךְ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה הָיָה מִן הַדִּין שֶׁתִּתְכַּסְפְּנָה הַנְּפָשׁוֹת הַיְקָרוֹת לָהּ וְתִזְכְּנָה בָהּ, כַּאֲשֶׁר יִקֶּרֶה אוֹתָנוּ בִּמְקוֹמוֹת הַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים, כָּל שֶׁכֵּן הִיא שֶׁהִיא שַׁעַר הַשָּׁמַיִם. וּכְבָר הִסְכִּימוּ כָּל הָאֻמּוֹת עַל זֶה. הַנּוֹצְרִים אוֹמְרִים, שֶׁהַנְּפָשׁוֹת נִקְבָּצוֹת אֵלֶיהָ וּמִמֶּנָּה מַעֲלִין אוֹתָן אֶל הַשָּׁמַיִם, וְהַיִּשְׁמְעֵאלִים אוֹמְרִים, כִּי הִיא מְקוֹם עֲלִיַּת הַנְּבִיאִים אֶל הַשָּׁמַיִם, וְשֶׁהִיא מְקוֹם מַעֲמַד יוֹם הַדִּין, וְהוּא לְכָל מָקוֹם כַּוָּנָה וָחֵנ. אֲנִי רוֹאֶה, שֶׁהִשְׁתַּחֲוָיָתְךָ וּכְרִיעָתְךָ נְגֻדָּה חֹנֶף, אוֹ מִנְהָג מִבִּלְתִּי כַּוָּנָה, וּכְבָר הָיוּ אֲבוֹתֵיכֶם הָרִאשׁוֹנִים בּוֹחֲרִים לָדוּר בָּהּ יוֹתֵר מִכָּל מְקוֹמוֹת מוֹלַדְתָּם, וּבוֹחֲרִים הַגְּרוּת בָּהּ יוֹתֵר מִשֶּׁיִּהְיוּ אֶזְרָחִים בִּמְקוֹמוֹתָם. כָּל זֶה עִם שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּעֵת הַהִיא נִרְאֵית הַשְּׁכִינָה בָּהּ, אֲבָל הָיְתָה מְלֵאָה זִמָּה וַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְעִם כָּל זֶה לֹא הָיְתָה לָהֶם תַּאֲוָה אֶלָּא לַעֲמֹד בָּהּ, וְשֶׁלֹּא לָצֵאת מִמֶּנָּה בְּעִתּוֹת הֶרָעָב אֶלָּא בִּמְצֻוֹת הָאֱלֹהִים, וְהָיוּ מְבַקְּשִׁים לִנְשֹׂא עַצְמוֹתָם אֵלֶיהָ.

(כד) אָמַר הֶחָבֵר: הוֹבַשְׁתַּנִי מֶלֶךְ כּוּזָר, וְהָעִוֹן הַזֶּה הוּא אֲשֶׁר מְנָעָנוּ מֵהַשְׂלָמַת מַה שֶּׁיָּעָדָנוּ בּוֹ הָאֱלֹהִים בְּבֵית שֵׁנִי, כְּמָה שֶׁאָמַר: ״רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן״, כִּי כְבָר הָיָה הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי מְזֻמָּן לָחוּל כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה אִלּוּ הָיוּ מַסְכִּימִים כֻּלָּם לָשׁוּב בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה, אֲבָל שָׁבוּ מִקְצָתָם וְנִשְׁאֲרוּ רֻבָּם וּגְדוֹלֵיהֶם בְּבָבֶל, רוֹצִים בַּגָּלוּת וּבָעֲבוֹדָה – שֶׁלֹּא יִפָּרְדוּ מִמִּשְׁכְּנוֹתֵיהֶם וְעִנְיָנֵיהֶם. וְשָׁמָּא עַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: ״אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר״, כְּנֶגֶד הַגָּלוּת בְּשֵׁנָה וְהַלֵּב הָעֵר הַתְמָדַת הַנְּבוּאָה בֵּינֵיהֶם. ״קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק״, קְרִיאַת הָאֱלֹהִים לָשׁוּב. ״שֶׁרֹאשִׁי נִמְלָא־טָל״ עַל הַשְׁכִּינָה שֶׁיָּצְאָה מִצַּלְמֵי הַמִּקְדָּשׁ, וּמַה שֶּׁאָמַר: ״פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי״, עַל עַצְלוּתָם לָשׁוּב. ״דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר״, עַל עֶזְרָא שֶׁהָיָה פּוֹצֵר בָּהֶם וּנְחֶמְיָה וְהַנְּבִיאִים, עַד שֶׁהוֹדוּ קְצָתָם לָשׁוּב הוֹדָאָה בִּלְתִּי גְמוּרָה, וְנָתַן לָהֶם כְּמַצְפּוּן לִבָּם, וּבָאוּ הָעִנְיָנִים מְקֻצָּרִים מִפְּנֵי קְצוּרָם, כִּי הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי אֵינֶנּוּ חָל עַל הָאִישׁ אֶלָּא כְּפִי הִזְדַּמְּנוּתוֹ לוֹ, אִם מְעַט – מְעַט וְאִם הַרְבֵּה – הַרְבֵּה. וְאִלּוּ הָיִינוּ מִזְדַּמְּנִים לְקֶרֶאת אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּלֵבָב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה, הָיִינוּ פּוֹגְעִים מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁפָּגְעוּ אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. וְאֵין דִּבּוּרֵנוּ: ״הִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ״, וְ״הִשְׁתַּחֲווּ לְהֲדוֹם רַגְלָיו״, וְ״הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן״, וְזוּלַת זֶה, אֶלָּא כְּצִפְצוּף הַזַּרְזִיר, שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ חוֹשְׁבִים עַל מַה שֶּׁנֹּאמַר בָּזֶה וְזוּלָתוֹ, כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ מֶלֶךְ כּוּזָר.

(כה) אָמַר הַכּוּזָרִי: יַסְפִּיק לִי זֶה בָּעִנְיָן הַזֶּה, וְאֶרְצֶה עַתָּה שֶׁתְּקָרֵב לִי מַה שֶּׁקָּרָאתִיו בַּקָּרְבָּנוֹת, מִמַּה שֶּׁיִּקָּשֶׁה עַל הַשֵּׂכֶל לְקַבְּלוֹ, מִמַּה שֶּׁאָמַר: ״אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי״, וְאָמַר עַל הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי הֵם קָרְבַּן ה׳ וְלַחְמוֹ וְרֵיחוֹ.

(כו) אָמַר הֶחָבֶר: מַה שֶּׁאָמַר: ״לְאִשַּׁי״ מְיֻשָּׁר כָּל קָשֶׁה. הוּא אוֹמֵר כִּי הַקָּרְבָּן הַהוּא וְהַלֶּחֶם וְרֵיחַ הַנִּיחֹחַ אֲשֶׁר הֵם מְיֻחָסִים אֵלַי, אָמְנָם הֵם לְאִשַּׁי, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: הָאֵשׁ הַנִּפְעֶלֶת לְדָבָרוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר מַאֲכָלָה הַקָּרְבָּנוֹת, וְאַחַר כֵּן יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים שְׁאָר חֶלְקָה, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה תִּקּוּן הַסֵּדֶר כְּדֵי שֶׁיָּחוּל בּוֹ הַמֶּלֶךְ חוּל גְּדֻלָּה לֹא חוּל מָקוֹם. וְשִׂים דִּמְיוֹן הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, הֶחָלָה בְּגוּף טִבְעִי בַּהֵמִי, כַּאֲשֶׁר נִשְׁתַּוּוּ טִבְעָיו וְנִסְדְּרוּ כֹּחוֹתָיו הָעֶלְיוֹנִים וְהָרָאשִׁיִּים סִדּוּר נָכוֹן לְעִנְיָן יוֹתֵר נַעֲלֶה מֵעִנְיָן הַבְּהֵמוֹת, הָיָה רָאוּי שֶׁיָּחוּל מֶלֶךְ הַשֵּׂכֶל אֶצְלוֹ לְהוֹרוֹת אוֹתוֹ וּלְיַשְּׁרוֹ וּלְהִתְחַבֵּר אֶצְלוֹ כָּל עֵת אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר הַסֵּדֶר הַהוּא, וְכַאֲשֶׁר יִפָּסֵד הַסֵּדֶר יִפָּרֵד מִמֶּנּוּ. וְדוֹמֶה לַכְּסִיל, כִּי הַשֵּׂכֶל צָרִיךְ לְמַאֲכָל וּלְמִשְׁתֶּה וּלְרֵיחַ, בַּעֲבוּר שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ כִּי הוּא מַתְמִיד בְּהַתְמָדָתָם נִפְרָד בְּהִפָּרְדָם, וְאֵינֶנּוּ כֵן, אֲכָן הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי מֵטִיב, רוֹצֶה הַטּוֹב לַכֹּל, וּבְעֵת שֶׁיִּסְתַּדֵּר דָּבָר וְיִכּוֹן לְקַבֵּל הַנְהָגָתוֹ לֹא יִמְנַע מִמֶּנּוּ לֶאֱצֹל עָלָיו אוֹר וְחָכְמָה וָדַעַת, וְכַאֲשֶׁר יִפָּסֵד סִדּוּרוֹ לֹא יִקְבֵּל הָאוֹר הַהוּא וְיִהְיֶה הֶפְסֵדוֹ. וְהִתְעַלָּה הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי מֵהַשִּׂיג אוֹתוֹ שִׁנּוּי אוֹ הֶפֶסֵד וְכָל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּסֵדֶר עֲבוֹדָה מֵהָעֲבוֹדָה וְהַקְּרְבָּנוֹת וְהַקְּטֹרֶת וְהַזְּמִירוֹת וְהַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה עַל תַּכְלִית הַטָּהֳרָה וְהַקְּדֻשָּׁה, נֶאֱמַר בָּהֶם:״עֲבוֹדַת ה׳, ו״ לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ״ וּזוּלָתִי זֶה, וְהַכֹּל כְּנוּי לִרְצוֹנוֹ בַּסֵּדֶר הַטּוֹב בָּאֻמָּה וְהַכֹּהֲנִים, וְקִבּוּלוֹ מִנְחָתָם, עַל דֶּרֶךְ הַדִּמְיוֹן, וְחוּלוֹ אֶצְלָם לְכָבוֹד לָהֶם, וְהוּא נַעֲלֶה וְנִקְדָּשׁ מִן הַהֶנְאָה בְּמַאֲכָלָם וּבְמִשְׁתֵּיהֶם, אַף מַאֲכָלָם לְנַפְשׁוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁעִכּוּל הָאִצְטוּמְכָא וְהַכָּבֵד כַּאֲשֶׁר הָיָה נִתְקָן, וְאַחַר כָּךְ יִתְקַן הַצָּלוּל מִמֶּנּוּ בַּלֵּב, וְהַצָּלוּל שֶׁבַּצָּלוּל בָּרוּחַ. יִתְקַן הַלֵּב וְהָרוּחַ וְהַמֹּחַ בַּמָּזוֹן הַהוּא, וְיִתְקְנוּ גַּם כֵּן כָּל כְּלֵי הָעִכּוּל וּשְׁאָר הָאֲבָרִים בָּרוּחוֹת הַהוֹלְכוֹת אֲלֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדְּפָקִים וְהָעֲצָבִים וְהַוְרִידִים הַשּׁוֹכְנִים. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה הַמָּזוֹן כְּלוֹ מִתְקָן וּמְזֻמָּן לְקִבּוּל הַנְהָגַת הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, אֲשֶׁר הִיא עֶצֶם נִפְרָד קָרוֹב לְעֶצֶם הַמַּלְאָכִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ״דִּי מְדָרֵהוֹן עִם־בִּשְׂרָא לָא אִיתוֹהִי״, וְיָחוּל בַּגּוּף חוּל מַלְכוּת וְהַנְהָגָה לֹא חוּל מָקוֹם, וְהִיא לֹא נֶהֱנֵית מֵהַמָּזוֹן הַהוּא מְאוּמָה, כִּי הִיא נַעֲלָה מִמֶּנּוּ. וְהָעִנְיָן הָאֱלֹהִי לֹא יָחוּל כִּי אִם בְּנֶפֶשׁ מְקֻבֶּלֶת הַשֵּׂכֶל, וְהַנֶּפֶשׁ לֹא תִתְחַבֵּר כִּי אִם בְּרוּחַ חַם טִבְעִי, אִי אֶפְשָׁר לוֹ בִּלְתִּי מָקוֹר שֶׁיְּקֻשַּׁר בּוֹ, כְּהִקָּשֵׁר הַלַּהַב בְּרֹאשׁ הַפְּתִילָה. דִּמְיוֹן הַפְּתִילָה הִיא הַלֵּב, וְהַלֵּב צָרִיךְ אֶל מֶשֶׁךְ דָּם, וְהַדָּם לֹא יִתְהַוֶּה כִּי אִם בְּסִבַּת כְּלֵי הָעִכּוּל, עַל כֵּן הֻצְרַךְ אֶל הָאִצְטוּמְכָא, הַכָּבֵד וְשַׁמָּשֶׁיהֶם. וְכֵן נִצְטָרֵךְ הַלֵּב אֶל הָרֵאָה וְהַגָּרוֹן וְהָאַף וְהַקָּרוּם וְהַמֵּיתָר הַמְּנִיעַ לְמֵיתַר הֶחָזֶה לַעֲבוֹדַת הַנְּשִׁימָה, לְהַשְׁוֹוֹת מֶזֶג הַלֵּב בְּאֲוִיר הַנִּכְנָס וּבָעָשָׁן הַיּוֹצֵא, וְהֻצְרַךְ לְבֵעֵר מוֹתְרֵי הַמְּזוֹנוֹת אֶל כֵּלִים מִפֹּחוֹת דּוֹחוֹת וּכְלֵי הַיְצִיאָה וְהַשֶּׁתֶן, וְהָיָה הַגּוּף מִכָּל אֲשֶׁר זָקְרָנוּ. וְהֻצְרַךְ אֶל הָעָתָקַת הַגּוּף מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לְבַקֶּשֶׁת מַה שֶּׁצָּרִיךְ אֵלָיו וְלִבְרֹחַ מִמַּה שֶּׁיְּזִיקֵהוּ, וְכֵלִים שֶׁיְּבִיאוּ אֵלָיו וְיִדְחוּ מֵעָלָיו, וְהֻצְרַךְ אֶל יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְהֻצְרַךְ אֶל יוֹעֲצִים מַתְרִים בְּמַה שֶּׁיִּירָא מִמֶּנּוּ וְיִקָּוֶה אוֹתוֹ, יוֹדְעִים מַה שֶּׁהָיָה, כּוֹתְבִים וּמַזְכִּירִים מַה שֶּׁעָבַר לְהִזָּהֵר מִכָּמוֹהוּ לֶעָתִיד אוֹ לְקַוּוֹתוֹ. וְהֻצְרַךְ אֶל הַחוּשִׁים הַנִּרְאִים וְהַנִּסְתָּרִים, וְהָיָה רֹאשׁ מַחֲנֵיהֶם, בְּעֶזְרַת הַלֵּב וְהַמִּשְׁכָּנוֹ, וְהָיָה הַגּוּף כֻּלּוֹ מִסֵּדֶר אֶחָד, שֶׁב אֶל הַנְהָגַת הַלֵּב אֲשֶׁר הוּא הַמַּחֲנֶה הָרִאשׁוֹן לַנֶּפֶשׁ, וְאִם תָּחוּל בַּמֹּחַ הוּא חוּל שֵׁנִי בְּמִצְוַע הַלֵּב. וְכֵן נִסְדְּרָה הָאֻמָּה הַחַיָּה הָאֱלֹהִית כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוֹשֻׁעַ: ״בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם״, נִפְעָלָה הָאֵשׁ בְּחֵפֶץ הָאֱלֹהִים בְּרִצּוֹתוֹ בָּאֻמָּה וְהָיְתָה אוֹת קִבּוּל מִנְחָתָם וּתְשׁוּרָתָם, כִּי הָאֵשׁ הוּא הַדַּק וְהַנַּעֲלֶה מִכָּל אֲשֶׁר תַּחַת גַּלְגַּל הַיָּרֵחַ מֵהַגּוּפוֹת, וְהָיָה מְקוֹם חוּלָּה, שֵׁמֶן חֶלְבֵי הַקָּרְבָּנוֹת וַעֲשָׁן עֲנַן הַקְּטֹרֶת וְהַשְּׁמָנִים, בְּדֶרֶךְ הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֵינֶנָּה נִתְלֵית, כִּי אִם בְּחֵלֶב בְּשֶׂמֶן, וּבְשֶׂמֶן, כַּחֹם הַטִּבְעִי אֲשֶׁר הוּא נִתְלֶה בְּרַק הַשֶּׂמֶן מֵהָדָם. וְצִוָּה הָאֵל יִתְבָּרֵךְ בְּמִזְבַּח הָעוֹלָה וּבְמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְהַמְּנוֹרָה, וְאַחַר כֵּן הָעוֹלוֹת וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וְשֶׁמֶן הַמָּאוֹר וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. אוּלָם מִזְבַּח הָעוֹלָה – לְהִדָּבֵק בּוֹ הָאֵשׁ הַגְּלוּיָה, וּמִזְבַּח הַזָּהָב – לְאֵשׁ אֲ[שֶׁ]ר הִיא יוֹתֵר קַלָּה וְדַקָּה. אֲבָל הַמְּנוֹרָה – לְהִדָּבֵק בָּהּ אוֹר הַחָכְמָה וְהַדַּעַת, וְהַשַּׁלְחָן – לְהִדָּבֵק בּוֹ הַשֹּׂבַע וְהַטּוֹבוֹת הַגּוּפִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: ״הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים יַדְרִים, וְשֶׁיַּעֲשִׁיר יַצְפִּין״. וְכָל אֵלֶּה עֲבוֹדוֹת לְאָרוֹן וְלַכְּרוּבִים אֲשֶׁר הֵם בְּמַדְרֵגַת הַלֵּב וְהָרֹאשׁ מְרַחֶפֶת עָלָיו. וְהֻצְרַךְ לָאֵלֶּה כֵּלִים וְשַׁמָּשִׁים, כְּמוֹ הַכִּיּוֹר וְכַנּוֹ וּמְלָקְחַיִם וּמַחְתּוֹת וְקָעָרוֹת וְכַפּוֹת וּמְנַקִּיּוֹת וְסִירוֹת וּמִזְלָגוֹת וְזוּלַת זֶה, וְהֻצְרַךְ אֶל דָּבָר שֶׁיִּשְׁמוֹר אוֹתָם: הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל וּמִכְסֵהוּ, לִשְׁמֹר הַכֹּל: חֲצַר הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו. וְהֻצְרַךְ לְנוֹשְׂאִים לְכָל אֵלֶּה, וּבָחַר הָאֱלֹהִים לָזֶה בְּנֵי לֵוִי שֶׁהֵם

הַקְּרוֹבִים, כָּל שֶׁכֵּן מֵעֵת הָעֵגֶל שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי", וּבָחַר לַנִּכְבָּד שֶׁבָּהֶם, וְהוּא אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן –לַנִּכְבָּד שֶׁבַּדְּבָרִים וְהַדַּק שֶׁבָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה", כָּל אֵלֶּה אֲשֶׁר נִתְלֵית בָּהֶם הָאֵשׁ הַדַּקָּה. וְאוֹר הַחָכְמָה וְהַדַּעַת, וְעוֹד: אוֹר הַנְּבוּאָה – בָּאוּרִים וְתֻמִּים. וְלַנִּכְבֶּדֶת שֶׁבְּכִתּוֹת הַלְוִיִּם אַחֲרָיו, וְהֵם בְּנֵי קְהָת – לְשֵׁאת הָאֲבָרִים הַפְּנִימִים, כְּמוֹ הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָהֶם, וּבָהֶם נֶאֱמַר: "כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ", כַּאֲשֶׁר אֵין לָאֲבָרִים הַפְּנִימִים עֲצָמוֹת שֶׁעוֹזְרִים עַל נְשִׂיאָתָם, אֲבָל הַכְּתֵפוֹת וְהָרֵיאוֹת וּמִכְסֶה הַתַּחַשׁ, וּלְמִי שֶׁתַּחְתָּם וְהֵם בְּנֵי מְרָרִי – לְשֵׁאת הָאֲבָרִים הַקָּשִׁים: קְרָסָיו, קְרָשָׁיו, בְּרִיחָיו, עַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו. וְנֶעֱזְרוּ שְׁתֵּי הַכְּתֵפוֹת בִּנְשִׂיאָתָם בַּעֲגָלוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן וְאַרְבַּע הָעֲגָלוֹת לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבוֹדָתָם". כָּל זֶה בְּסֵדֶר וּתְכוּנַת הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית. וְאֵינֶנִּי גּוֹזֵר חָלִילָה שֶׁהַכַּוָּנָה מֵהָעֲבוֹדָה הַזֹּאת הוּא הַסֵּדֶר הַזֶּה אֲשֶׁר זְכַרְתִּיו, אֲבָל – מַה־שֶּׁהוּא יוֹתֵר נִפְלָא וְנַעֲלֶה, וְשֶׁהִיא תּוֹרָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ, וּמִי שֶׁקִּבְּלָהּ קִבּוּל שָׁלֵם מִבְּלִי שֶׁיִּתְחַכֵּם בָּהּ בְּשִׂכְלוֹ, הוּא מְעֻלֶּה מִמִּי שֶׁיִּתְחַכֵּם בָּהּ וְחָקָר. אַךְ מִי שֶׁנָּטָה מֵהַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה הַהִיא אֶל הַמֶּחְקָר, טוֹב שֶׁיּוֹצִיא בָּהֶם מוֹצָאֵי הַחָכְמָה מִשֶּׁיַּעַזְבֵם לִסְבָרוֹת רָעוֹת וְלִסְפֵקוֹת מְבִיאוֹת אֶל אֲבַדּוֹן.

(כז) אָמַר הַכּוּזָרִי: הִפְלֵיתָ הֶחָבֵר בְּמַה שֶּׁדִּמִּיתָ, אֶלָּא שֶׁהָרֹאשׁ וְחוֹשְׁיו לֹא שָׁמַעְתִּי לוֹ דִּמְיוֹן וְלֹא לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה.

(כח) אָמַר הֶחָבֵר: אֱמֶת הוּא, שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַחָכְמָה מַפְקֵד בָּאָרוֹן אֲשֶׁר הוּא בְּמַדְרֵגַת הַלֵּב, וְהֵם עֶשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וְתוֹלְדוֹתֵיהֶם, וְהִיא, הַתּוֹרָה – מִצַּדּוֹ, כְּמָה שֶׁאָמַר: "וְשַׂמְתֶּם אוֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְיָ", וּמִשָּׁם תֵּצֵאנָה שְׁתֵּי הַחָכְמוֹת: חָכְמַת הַתּוֹרָה, וְנוֹשְׁאֶיהָ – הַכֹּהֲנִים, וְחָכְמַת הַנְּבוּאָה, וְנוֹשְׁאֶיהָ – הַנְּבִיאִים, וְהֵם הָיוּ כְּמוֹ הַיּוֹעֲצִים הַמַּכִּירִים וְהַמַּזְהִירִים הָאָמָּה וְהַמַּזְכִּירִים וְהַכּוֹתְבִים, וְהֵם רֹאשׁ הָאֻמָּה.

(כט) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן אַתֶּם הַיּוֹם גּוּף בְּלֹא רֹאשׁ וּבְלֹא לֵב.

(ל) אָמַר הֶחָבֵר: כֵּן־הוּא, כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ, וְעוֹד: וְלֹא גּוּף, אֲבָל עֲצָמוֹת מְפֻזָּרוֹת, כְּמוֹ הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת אֲשֶׁר רָאָה יְחֶזְקֵאל, וְעִם כָּל זֶה, מֶלֶךְ כּוּזָר, אִלּוּ הָעֲצָמוֹת אֲשֶׁר נִשְׁאַר בָּהֶם טָבַע מִטִּבְעֵי הַחַיִּים, וּכְבָר הָיוּ כֵּלִים לְרֹאשׁ וּלְלֵב וְרוּחַ וָנֶפֶשׁ וָשֵׂכֶל, טוֹבִים מְגוּפוֹת מְצֻיָּרוֹת מֵאֶבֶן וָסִיד בְּרֹאשׁ וְעֵינַיִם וְאָזְנַיִם וְכָל הָאֲבָרִים. וְלֹא חָלָה בָּהֶם מֵעוֹלָם רוּחַ חַיָּה וְאֵי אֶפְשָׁר שֶׁיָּחוּל בָּהֶם, אַךְ הֵמָּה צוּרוֹת דּוֹמוֹת לְצוּרוֹת אָדָם וְאֵינָם אָדָם.

(לא) אָמַר הַכּוּזָרִי: כִּדְבָרְךָ בֶּן־הוּא.

(לב) אָמַר הֶחָבֵר: כִּי הָאֻמּוֹת הַמֻּתּוֹת אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לְהַדְּמוֹת לָאֻמָּה הַחַיָּה לֹא יָכְלוּ אֶל יוֹתֵר מִן הַדְּמְיוֹן הַנִּרְאֶה: הֵקִימוּ בָתִּים לֵאלֹהִים וְלֹא נִרְאָה בָהֶם לֵאלֹהִים אוֹת, הָפְרְשׁוּ וְהָנְזְרוּ לְהָרָאוֹת עֲלֵיהֶם הַנְּבוּאָה וְלֹא נִרְאֲתָה, הֶחֱנִיפוּ וְהִכְעִיסוּ וּבָעֲטוּ וְלֹא יָרְדָה עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, וְלֹא מִגִּפַּת פִּתְאֹם כְּדֵי לְבָרֵר אֶצְלָם שֶׁעָנְשָׁם מֵאֵת הָאֱלֹהִים, וְעַל הֶעָוֹן הַהוּא נִפְגַּע לָבָם, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַבַּיִת הַהוּא שֶׁהֵם מְכַוְּנִים אֵלָיו וְלֹא נִשְׁתַּנָּה עִנְיָנָם, אֲבָל עִנְיָנָם מִשְׁתַּנֶּה כְּפִי רֻבָּם וּמְעוּטָם וְחָזְקָתָם וְחֻלְשָׁתָם וּמַחְלְקוֹתָם וְחִבּוּרָם עַל דֶּרֶךְ הַטֶּבַע וְהַמִּקְרֶה. וַאֲנַחְנוּ כְּשֶׁיִּמְצָא פֶּגַע אֶת לִבֵּנוּ אֲשֶׁר הוּא בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ – אָבַדְנוּ, וְכַאֲשֶׁר יֵרָפֵא נֶרֶפָּא אֲנַחְנוּ, בֵּין שֶׁנִּהְיֶה רַב אוֹ מְעָט וְעַל אֵיזֶה עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, כִּי מַנְהִיגֵנוּ וּמַלְכֵּנוּ וְהַמּוֹשֵׁל בָּנוּ וְהַמַּחֲזִיק אוֹתָנוּ בָּעִנְיָן הַזֶּה שֶׁאֲנַחְנוּ בּוֹ מֻהַפְזוּר וְהָגָלוּת, אֵל חָי.

(לג) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן־הוּא, כִּי לֹא יַעֲלֶה בַּמַּחֲשָׁבָה שֶׁאֻמָּה מִן הָאֻמּוֹת יִקָּרֶה בַּגָּלוּת כָּזֹאת שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּנֶּה לְאֻמָּה אַחֶרֶת, כָּל שֶׁכֵּן עִם אֹרֶךְ הַזְּמַן הַזֶּה, וְכַמָּה אֻמּוֹת אָבְדוּ שֶׁחָיוּ אַחֲרֵיכֶם וְלֹא נִשְׁאַר לָהֶם זֵכֶר, מֵהֶם: אֱדוֹם וּמוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וַאֲרָם וּפְלֶשֶׁת וְכַשְׂדִּים וּמָדַי וּפָרַס וְהַבְּרָהֲמִיִּים וְהַצָּבִיִּים, וְזוּלָתָם רַבִּים.

(לד) אָמַר הֶחָבֵר: וְאַל תַּחְשֹׁב כִּי מַה שֶּׁסִּיַּעְתִּיךָ בִּדְבָרֶיךָ הוֹדָאָה מִמֶּנִּי שֶׁאֲנַחְנוּ כְּמוֹ הַדָּבָר הַמֵּת, אֲבָל – יֶשׁ־לָנוּ הִתְחַבְּרוּת בָּעִנְיָן הַהוּא הָאֱלֹהֵי בַּתּוֹרוֹת אֲשֶׁר שָׂם בְּרִית בֵּינֵינוּ וּבֵינוֹ, כַּמִּילָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם", וְהַשַּׁבָּת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "כִּי אוֹת הִיא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדוֹרוֹתֵיכֶם", מִלְבַד בְּרִית אָבוֹת וּבְרִית הַתּוֹרָה אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּנוּ פַּעַם אַחַת בְּחוֹרֵב וּשְׁנֵיָה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, עִם הַגְּמוּל וְהָעֹנֶשׁ הַתְּלוּיִים בָּהּ, הַנִּזְכָּרִים בְּפָרְשַׁת כִּי תוֹלִיד בָּנִים, וּמַה שֶּׁהֻדְרַג מִפָּנָיו: כְּמוֹ אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם וגו' וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וגו' וְשִׁירַת הָאֲזִינוּ וְזוּלָתָי זֶה. וְאֵין אֲנַחְנוּ בְּמַעֲלַת הַמֵּת, אַךְ אֲנַחְנוּ בְּמַעֲלַת הַחוֹלֶה הַנִּשְׁחָף שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתוֹ כָּל הָרוֹפְאִים וְהוּא מְקֻוֶּה רְפוּאָה מִצַּד הַמּוֹפֵת וְשִׁנּוּי הַמִּנְהָג, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה" וְכִמְשֹׁל הַמַּאֲמָר בְּ"הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי" מִן "לֹא תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה וְלֹא חֲשַׁבְנוּהוּ", רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁהוּא מִשְׁנוּי הַנִּרְאֶה וְרֹעַ מַרְאֵהוּ – כְּמוֹ הַדְּבָרִים הַמְטֻנָּפִים שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם אַסְטְנִיסוּת לְהַבִּיט אֲלֵיהֶם וּמַסְתִּיר פָּנָיו מֵהֶם, נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת וִידוּעַ חֹלִי.

(לה) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ יִהְיֶה זֶה מָשָׁל לְיִשְׂרָאֵל וְהוּא אָמַר: "אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא" וְיִשְׂרָאֵל לֹא מָצָא אוֹתָם מַה שֶּׁמְּצָאָם כִּי אִם בַּעֲוֹנוֹתָם.

(לו) אָמַר הֶחָבֵר: יִשְׂרָאֵל בָּאֻמּוֹת כַּלֵּב בָּאֲבָרִים, הוּא רַב חֳלָיִים מִכֻּלָּם וְרַב בְּרִיאוּת מִכֻּלָּם.

(לז) אָמַר הַכּוּזָרִי: הוֹסֵף לִי עוֹד בְּאוּר.

(לח) אָמַר הֶחָבֵר: שֶׁהוּא בָּחֳלָיִים מַתְמִידִים הַפּוֹגְעִים אוֹתוֹ בְּכָל עֵת, מִדְּאָגוֹת וְיִגּוֹנוֹת וּפַחַד וּנְטִירָה וְשִׂנְאָה וְאַהֲבָה וְסַכָּנוֹת, וּמִזְגוֹ, עִם הָעִתִּים, בְּהִפּוּךְ וּבְשִׁנּוּי מִתּוֹסֶפֶת וּמִגְרַעַת הַנְּשִׁימָה, מִבַּלְעֲדֵי הַמַּאֲכָלִים הָרָעִים וְהַמַּשְׁקֶה הָרַע וְהַתְנוּעוֹת וְהַטָּרְחִים וְהַשֵּׁנָה וְהַקִּיצָה, כֻּלָּם פּוֹעֲלִים בּוֹ, וְזוּלָתוֹ מִן הָאֲבָרִים בִּמְנוּחָה.

(לט) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר נִתְבָּאֵר לִי אֵיךְ הוּא רַב־חֳלָיִים מִכָּל הָאֲבָרִים. וְאֵיךְ הוּא רַב־בְּרִיאוּת מִכֻּלָּם?

(מ) אָמַר הֶחָבֵר: הַיְתָכֵן שֶׁתִּתְעַכֵּב בּוֹ לֶחָה, שֶׁתִּעָשֵׂ בּוֹ מַרְסָא אוֹ סַרְטָן אוֹ תְּבַלּוּל אוֹ חַבּוּרָה אוֹ בְּטוּל הַהַרְגָּשָׁה אוֹ רְפָיוֹן, כַּאֲשֶׁר יִתָּכֵן בִּשְׁאָר הָאֲבָרִים?

(מא) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה לֹא יִתָּכֵן, כִּי בְּיוֹתֵר מְעַט מִזֶּה יִהְיֶה הַמָּוֶת, וְשֶׁהַלֵּב בְּזִכּוּךְ הַרְגָּשָׁתוֹ מִפְּנֵי זַכּוּת דָּמוֹ וְרֹב כֹּחוֹ הוּא מַרְגִּישׁ בַּדָּבָר הַמַּעֲט שֶׁיִּפָּגֵעהוּ וְדוֹחֶה אוֹתוֹ מֵעָלָיו בְּעוֹד שֶׁתִּשָּׁאֵר־בּוֹ יְכֹלֶת לִדְחוֹת, וְזוּלָתוֹ אֵינֶנּוּ מַרְגִּישׁ בְּהַרְגָּשָׁתוֹ וּמִתְעַכֶּבֶת בּוֹ הַלֶּחָה עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ מִמֶּנָּה הֶחָלָיִים.

(מב) אָמַר הֶחָבֵר: אִם כֵּן שֶׁעָרוֹ וְהַרְגָּשָׁתוֹ הֵם מְבִיאִים עָלָיו רֹב הֶחָלָיִים, וְהֵם הַסִּבָּה לִדְחוֹתָם מֵעָלָיו בְּהַתְחָלַת פְּגִיעָתָם לִגְדֹם שֶׁיִּתְיַשְּׁבוּ.

(מג) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן־הוּא.

(מד) אָמַר הֶחָבֵר: וְכֵן הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי מִמֶּנּוּ כְּמַעֲלַת הַנֶּפֶשׁ מִן הַלֵּב, וְעַל כֵּן אָמַר: רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם״, וְאֵלֶּה הֵם הֶחָלָיִים, אֲבָל הַבְּרִיאוּת מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: ״מוֹחֵל לַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ, מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן״, כִּי אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ עֲוֹנוֹתֵינוּ לְהִתְעַכֵּב עָלֵינוּ וְיִהְיוּ גוֹרְמִים לְאָבְדָנוּ לְגַמְרֵי, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לָאֱמוֹרִי שֶׁאָמַר עָלָיו: ״כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה״, וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁהִתְחַזֵּק חֳלִי עֲוֹנוֹתָיו וְהֵמִית אוֹתוֹ. וְכַאֲשֶׁר הַלֵּב מְשָׁרְשׁוֹ וְעַצְמוֹ זֶה שְׁוֶה הַמֻּזָּג דְּבֵקָה בּוֹ הַנֶּפֶשׁ הַחַיָּה, כֵּן יִשְׂרָאֵל מִצַּד שָׁרְשָׁם וְעַצְמָם, וְכַאֲשֶׁר יַשִּׂיג הַלֵּבמִשְׁאָר הָאֲבָרִים חֳלָיִים מִתַּאֲוֹת הַכָּבֵד וְהָאִצְטוּמְכָא וְהַבִּיצִים מֹרַע מִזְגָּם, כֵּן יִשְׂרָאֵל – יַשִּׂיגוּם הֶחָלָיִים מֵהִתְדַּמּוּתָם בַּגּוֹיִם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: ״וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם״. וְאַל יִהְיֶה רָחוֹק בְּעֵינֶיךָ שֶׁיֹּאמַר בִּכְמוֹת זֶה: ״אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא״, וַאֲנַחְנוּ בְּצָרָה וְהָעוֹלָם בִּמְנוּחָה וְהַצָּרוֹת הַמּוֹצְאוֹת אוֹתָנוּ סִבָּה לְתַקָּנַת תּוֹרָתֵנוּ וּבֹר הַבַּר מִמֶּנּוּ וְיִצִיאַת הַסִּיגִים מִתּוֹכֵנוּ, וּבְבֹרְנוּ וְתִקּוּנֵנוּ יִדְבַּק הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בָּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְתָּ כִּי הַיְסוֹדוֹת נִהְיוּ לִהְיוֹת מֵהֶם הַמּוֹצָאִים וְאַחַר כָּךְ הַמֵּצֶמַח וְאַחַר כָּךְ הַחַיִּים וְאַחַר כָּךְ הָאָדָם וְאַחַר כָּךְ סְגֻלַּת הָאָדָם, וְהַכֹּל נִהְיָה בַּעֲבוּר הַסְּגֻלָּה הַהִיא לְהִדָּבֵק בָּהּ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְהַסְּגֻלָּה הַהִיא בַּעֲבוּר סְגֻלַּת הַסְּגֻלָּה, כְּמוֹ הַנְּבִיאִים וְהַחֲסִידִים. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ נִסְדַּר מַאֲמַר הָאוֹמֵר: ״תֵּן פַּחְדְּךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ״, וְאַחַר כֵּן ״תֵּן כָּבוֹד לְעַמֶּךָ״, וְאַחַר כֵּן ״צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ״, מִפְּנֵי שֶׁהֵם סְגֻלַּת הַסְּגֻלָּה.

(מה) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר הָרוֹתָ הֶחָבֵר וְדִמִּיתָ, וְהֵיטַבְתָּ לְהָעִיר וּלְדַמּוֹת, אֲבָל הָיָה צָרִיךְ שֶׁנִּזְרָאֶה בָּכֶם מֵהַפְרוּשִׁים וְהָעוֹבְדִים יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהֵם בְּזוּלָתְכֶם.

(מו) אָמַר הֶחָבֵר: כַּמָּה קָשָׁה עָלַי שִׁכְחָתְךָ מַה שֶּׁהִקְדַּמְתִּי לְךָ מִן הַשָּׁרָשִׁים וְהוֹדֵיתָ אַתָּה בָהֶם. הֲלֹא הִסְכַּמְנוּ, כִּי לֹא יִתָּכֵן לְהִתְקָרֵב אֶל הָאֱלֹהִים כִּי אִם בְּמַעֲשִׂים מְצֻוִּים מֵאֵת הָאֱלֹהִים, הֲתַחְשֹׁב כִּי הַקִּרְבָה הִיא – הַשִּׂפְלוּת וְהַכְנִיעָה וְהַדּוֹמָה לָהֶם?

(מז) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן עִם הַצֶּדֶק. וְכֵן אֲנִי חוֹשֵׁב, וְכֵן קָרָאתִי בְּסִפְרֵיכֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״מַה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה״. וְאָמַר: ״מַה יְיָ דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד״, וְזוּלַת זֶה הַרְבֵּה.

(מח) אָמַר הֶחָבֵר: אִלֶּה וְהַדּוֹמֶה לָהֶם הֵם הַחֻקִּים הַשִּׂכְלִיִּים, וְהֵם הַקְּדֻמּוֹת וְהַצָּעוֹת לְתוֹרָה הָאֱלֹהִית, קוֹדְמוֹת לָהּ בְּטֶבַע וּבִזְמָן, אִי אֶפְשָׁר בִּלְעֲדֵיהֶם בְּהַנְהָגַת אֵיזוֹ קְהִלָּה שֶׁתִּהְיֶה מִבְּנֵי אָדָם, עַד שֶׁקְּהַל הַלִּסְטִים אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ הַצֶּדֶק בֵּינֵיהֶם, וְאִם לֹא, לֹא הָיְתָה מַתְמֶדֶת חֶבְרָתָם. וְכַאֲשֶׁר הִגִּיעַ הַמְּרִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל עִנְיָן, שֶׁהֻקְלוּ בַּתּוֹרוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת וְהַמִּנְהָגִיּוֹת, אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר מִבַּלְעֲדֵיהֶם לְכָל קְהִלָּה, כַּאֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְכָל יָחִיד מִבַּלְעֲדֵי הַדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּתְנוּעָה וּמְנוּחָה וְשֵׁנָה וְיִקִיצָה, וְהֻחֲזִיקוּ עִם זֶה בַּעֲבוֹדוֹת מְקֻרָבָנוֹת וְזוּלָתָם מִן הַתּוֹרוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת הַשִּׁמְעִיּוֹת, הִסְתַּפֵּק מֵהֶם בְּפָחוֹת, וְאָמַר: וּלְוַאי שֶׁתִּשְׁמְרוּ הַתּוֹרוֹת שֶׁשּׁוֹמְרִים אוֹתָם הַפְּחוּתִים שֶׁבַּקְּהִלּוֹת, וְהַקֹּל שֶׁבָּהֶם – מֵהַצֶּדֶק וְהַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַהוֹדָאָה בְּטוּב הַבּוֹרֵא. כִּי הַתּוֹרוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת לֹא תֻשְׁלַמְנָה אֶלָּא אַחַר הַשְׁלָמַת הַתּוֹרוֹת הַמִּנְהָגִיּוֹת וְהַשִּׂכְלִיּוֹת, וּבַתּוֹרוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת קָבְלַת הַצֶּדֶק וְהַהוֹדָאָה בְּטוּב הַבּוֹרֵא, וּמִי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּאֵלֶּה, אֵיךְ מַחֲזִיק בַּקְּרֻבָנוֹת וּבַשַּׁבָּת וְהַמִּילָה וְזוּלָתָם, מִמַּה שֶּׁאֵין הַשֵּׂכֶל מְחַיְּבוֹ וְלֹא מַרְחִיקוֹ, וְהֵם הַתּוֹרוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם הִתְיַחֲדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תּוֹסֶפֶת עַל הַשִּׂכְלִיּוֹת, וּבָהֶם הָיְתָה לָהֶם יִתְרוֹן הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי. וְלֹא יָדְעוּ אֵיךְ יִתְחַיְּבוּ אֵלּוּ הַתּוֹרוֹת, כַּאֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, אֵיךְ יָרַד כְּבוֹד ה׳ בֵּינֵיהֶם וְאֵשׁ ה׳ עַל קָרְבְּנוֹתָם, וְאֵיךְ שָׁמְעוּ דִּבּוּר הָאֵל, וְאֵיךְ אֵרַע לָהֶם כָּל מַה שֶּׁאֵרַע, מִמַּה שֶּׁאֵין הַדֵּעוֹת מְקַבְּלוֹת אוֹתוֹ לוּלֵא הַמַּעֲמָדוֹת וּרְאוּת הָעַיִן אֲשֶׁר אֵין בּוֹ מִדְחֶה. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה נֶאֱמַר לָהֶם: ״וּמָה ה׳ דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ״, וְ״עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם״, וְזוּלַת זֶה מִמַּה שֶּׁדּוֹמֶה לוֹ. הֲיִתָּכֵן שֶׁיַּחֲזִיק הַיִּשְׂרְאֵלִי בַּעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְיַעֲזֹב הַמִּילָה וְהַשַּׁבָּת וְתוֹרוֹת הַפֶּסַח וּשְׁאָר הַתּוֹרוֹת וְיַצְלִיחַ?

(מט) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא, כְּפִי אֲשֶׁר הִקְדַּמְתָּ, אֲבָל עַל דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים יִהְיֶה אָדָם חָסִיד וְלֹא יַרְגִּישׁ בְּאֵיזוֹ דָת שֶׁיִּתְקָרֵב, אִם בְּהִתְיַהֵד אוֹ בְּהִתְנַצֵּר אוֹ בְּזוּלַת זֶה, אוֹ בְּדָבָר שֶׁיִּבְדֶּה לְעַצְמוֹ. וּכְבָר שַׁבְנוּ אֶל הַהַקָּשָׁה וְהַסְּבָרָה הַשִּׂכְלִית וְהַהִתְחַכְּמוּת, וְיִהְיוּ כָּל בְּנֵי אָדָם מִשְׁתַּדְּלִים לְקַבֵּץ תּוֹרָה בְּמַה שֶׁמְּבִיאָה אֵלָיו הַקָּשָׁתָם וְזֶה בָּטֵל.

(נ) אָמַר הֶחָבֵר: וְתוֹרַת מֹשֶׁה לֹא הֻעֲבִידָה אוֹתָנוּ בִּפְרִישׁוּת, אַף בַּדֶּרֶךְ הַשָּׁוֶה וְלָתֵת לְכָל כֹּחַ מִכְּחוֹת הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף חֶלְקוֹ בְּצֶדֶק מִבְּלִי רִבּוּי בְּכֹחַ אֶחָד, קְצוּר בְּכֹחַ אַחֵר, וּמִי שֶׁנָּטָה עִם כֹּחַ הַתַּאֲוָה קְצֹר בְּכֹחַ הַמַּחֲשָׁבָה, וּבְהֶפֶךְ. וּמִי שֶׁנָּטָה עִם הַנִּצָּחוֹן קְצֹר בְּזוּלָתוֹ. וְאֵין רֹב הַתַּעֲנִית עֲבוּדָה לְמִי שֶׁתַּאֲוּוֹתָיו חֲלוּשׁוֹת וְכֹחוֹתָיו חֲלוּשִׁים וְגוּפוֹ רָזֶה, אֲבָל טוֹב שֶׁיְּעַדֵּן גּוּפוֹ, וְלֹא הַמְעָטַת הַמָּמוֹן עֲבוּדָה, כַּאֲשֶׁר יְזַדֵּמֵן מִן הַמֻּתָּר מִבְּלִי יְגִיעָה וְלֹא יַטְרִידֵהוּ קְנוֹתוֹ מִן הַחָכְמָה וְהַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים, כָּל שֶׁכֵּן לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ טָפוּל וּבָנִים, וּמַאֲוַיָּיו לְהוֹצִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, אַף הָרְבּוּי יוֹתֵר נָכוֹן לוֹ. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי תּוֹרָתֵנוּ נֶחֱלֶקֶת בֵּין הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה וְהַשִּׂמְחָה, תִּתְקָרֵב אֶל אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אַחַת מֵהֶנָּה, וְאֵין כְּנִיעָתְךָ בִּימֵי הַתַּעֲנִית יוֹתֵר קְרוֹבָה אֶל הָאֱלֹהִים מִשִּׂמְחָתְךָ בִּימֵי הַשַּׁבָּתוֹת וְהַמּוֹעֲדִים, כְּשֶׁתִּהְיֶה שִׂמְחָתְךָ בְּכַוָּנָה וְלֵב שָׁלֵם. וּכְמוֹ שֶׁהַתַּחֲנוּנִים צְרִיכִים מַחֲשָׁבָה וְכַוָּנָה כֵּן הַשִּׂמְחָה בְּמִצְוָתוֹ וּבְתוֹרָתוֹ צְרִיכִים מַחֲשָׁבָה וְכַוָּנָה, שֶׁתִּשְׂמַח בַּמִּצְוָה עַצְמָהּ מֵאַהֲבָתְךָ הַמְצַוֶּה בָהּ וְשֶׁתַּכִּיר מַה שֶּׁהֵטִיב לְךָ בָהּ, וּכְאִלּוּ אַתָּה בָּא בְאַכְסַנְיָתוֹ קָרוֹא אֶל שֻׁלְחָנוֹ וְטוּבוֹ, וְתוֹדֶה עַל זֶה בְּמַצְפּוּן וּבְגָלוּי, וְאִם תַּעֲבֹר בְּךָ הַשִּׂמְחָה אֶל הַנִּגּוּן וְהָרִקּוּד הִיא עֲבוֹדָה וּדְבֵקוּת בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי. וְאֻלָּה הַדְּבָרִים לֹא הִנִּיחָה אוֹתָם הַתּוֹרָה מֻפְקָרִים, אֲבָל כֻּלָּם תַּחַת מַסְוֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בִּיכֹלֶת בְּנֵי אָדָם לְחַלֵּק תַּקָּנוֹת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁוְהַגּוּף, וְשִׁעוּר מַה שֶּׁרָאוּי לָהֶם מֵהַמְּנוּחָה וְהַתְּנוּעָה, וְשִׁעוּר מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ עַד שֶׁתִּשְׁבֹּת בַּשִּׁמְטָה וְיוֹבֵל וְיִנָּתֵן מִמֶּנָּה הַמַּעֲשְׂרוֹת, וְזוּלָתֵי זֶה. וְצִוָּה עַל שְׁבִיתַת הַשַּׁבָּת וּשְׁבִיתַת הַמּוֹעֲדִים וּשְׁבִיתַת הָאָרֶץ, וְהַכֹּל זֶכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם וְזִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, מִפְּנֵי שְׁנֵי הָעִנְיָנִים דּוֹמִים מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּחֶפֶץ הָאֱלֹהִים לֹא בְּמִקְרֶה וְלֹא בְּטֶבַע. וְכַאֲשֶׁר אָמַר יִתְבָּרֵךְ: ״כִּי שְׁאַל־נָא לַיָּמִים רִאשֹׁונִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ״, ״הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים״, ״אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים״. וְהָיְתָה שְׁמִירַת הַשַּׁבָּת הִיא בְּעַצְמָהּ הַהוֹדָאָה בָּאֱלֹהוּת, אֲבָל –כְּאִלּוּ הִיא הוֹדָאָה בְּדִבּוּר מַעֲשִׂי, כִּי מִי שֶׁמְּקַבֵּל מִצְוַת שַׁבָּת בַּעֲבוּר שֶׁבָּהּ הָיָה כְּלוּת מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, כְּבָר הוֹדָה בַּחִדּוּשׁ מִבְּלִי סָפֵק, וּמִי שֶׁהוֹדָה בַּחִדּוּשׁ הוֹדָה בַּמְחַדֵּשׁ הָעוֹשֶׂה יִתְבָּרֵךְ. וּמִי שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ יִפֹּל בִּסְפֵקוֹת הַקֶּדְמוּת וְלֹא תַזִּזּ אֱמוּנָתוֹ לְבוֹרֵא הָעוֹלָם. אִם כֵּן שְׁמִירַת מִצְוֹת הַשַּׁבָּת מְקֻרֶבֶת אֶל הַבּוֹרֵא יוֹתֵר מֵהַפְרִישׁוּת וְהַנְּזִירוּת. וּרְאֵה הֵיאַךְ שַׁב הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַדָּבֵק בְּאַבְרָהָם וְאַחַר כֵּן בַּהֲמוֹן סְגֻלָּתוֹ וּבָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, מֵבִיא הָאֻמָּה מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה, וְנִזְהָר בַּזֶּרַע עַד שֶׁלֹּא נִמְלַט מֵהֶם אֶחָד, וְהִנִּיחַ אוֹתָם בַּטּוֹב שֶׁבְּמִקּוֹמוֹת וְהַפּוֹרֵי שֶׁבָּהֶם וְהִרְבָּם הָרִבּוּי הַהוּא הַמַּפְלִא, עַד שֶׁהֶעְתִּיק אוֹתָם וּנְטָעָם בָּאֲדָמָה הָרְאוּיָה לִסְגֻלָּה, וְנִקְרָא אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי יִצְחָק כַּאֲשֶׁר נִקְרָא יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים וְיוֹשֵׁב צִיּוֹן וְשׁוֹכֵן יְרוּשָׁלָיִם, לְדִמְיוֹנָם בַּשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם״, מִפְּנֵי הָרֳאוֹת אוֹרוֹ בָּאֱלֶה כְּהֲרָאוֹתוֹ בַּשָּׁמַיִם, אַף בְּמִצְוַת עָם רְאוּיִים לְקַבֵּל הָאוֹר הַהוּא, וְהוּא מַאֲצִיל אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם, וְנִקְרָא זֶה מְמֻנּוּ אֲהֻבָה. וְהִיא אֲשֶׁר נִקְבְּעָה לָנוּ וְנִתְחַיַּבְנוּ לְהַאֲמִינָהּ וּלְהוֹדוֹת עָלֶיהָ בְּ״אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ״, כְּדֵי שֶׁנָּשִׂים אֶל לְבָבֵנוּ שֶׁהַהִתְחָלָה מִמֶּנּוּ לֹא מִמֶּנּוּ אֲנַחְנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר בִּבְרִיאַת הַחַי עַל דֶּרֶךְ הַדִּמְיוֹן שֶׁהוּא לֹא בָרָא אֶת עַצְמוֹ אַף הָאֱלֹהִים יְצָרוֹ וְהִתְקִינוֹ כְּאֲשֶׁר רָאָה חָמֶר שֶׁרָאוּי לַצּוּרָה הַהִיא כֵּן הוּא יִתְבָּרֵךְ הַמַּתְחִיל לְהוֹצִיאֵנוּ מִמְּצָרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה וְיִהְיֶה לָנוּ לְמֶלֶךְ, כַּאֲשֶׁר הוּא אוֹמֵר וְשׁוֹנָה (ויקרא כב, כג ובמדבר טו, מא): ״אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים״. וְעוֹד, שֶׁאָמַר: ״יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר״.

(נא) אָמַר הַכּוּזָרִי: כַּמָּה יָצָא הַמַּאֲמָר בַּמָּקוֹם הַזֶּה יְצִיאָה גְּדוֹלָה, וּמָחֳלָה הַמְּלִיצָה מְחִילָה רַבָּה שֶׁיִּהְיֶה הַבּוֹרֵא מִתְפָּאֵר בְּבָשָׂר.

(נב) אָמַר הֶחָבֵר: הֶהָיָה זֶה קַל בְּעֵינֶיךָ בִּבְרִיאַת הַשֶּׁמֶשׁ.

(נג) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן, מִפְּנֵי גֹּדֶל מַעֲשֶׂיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אַחַר הַבּוֹרֵא הַסִּבָּה הַהֲוָיָה, וּבָהּ וּבַעֲבוּרָהּ מִסְתַּדֵּר הַלַּיְלָה וְהַיּוֹם וּפִרְקֵי הַשָּׁנָה וְהוֹוִים הַמּוֹצָאִים וְהַצֶּמַח וְהַחַיִּים, וּבְאוֹרָהּ הַבָּהִיר תִּהְיֶה הָרְאוּת וְהַמַּרְאִים הַנִּרְאִים, וְאֵיךְ לֹא יִהְיֶה בְּרִיאָתָהּ תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂהָ אֵצֶל הַמְדַבְּרִים.

(נד) אָמַר הֶחָבֵר: וַהֲלֹא אוֹר הַלְּבָבוֹת יוֹתֵר דַּק וּמְעֻלֶּה מֵאוֹר הָרְאוּת, וַהֲלֹא הָיוּ כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם בְּעִוָּרוֹן וּבְתָעוּת קֶדֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, זוּלָתֵי הַיְחִידִים אֲשֶׁר זְכַרְנוּם, וְהָיָה מֵהֶם עָם, שֶׁאוֹמְרִים שֶׁאֵין בּוֹרֵא וְשֶׁאֵין חֵלֶק מִן הָעוֹלָם יוֹתֵר רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה נִבְרָא מִשֶּׁיִּהְיֶה בּוֹרֵא, אַף הַכֹּל קָדְמוֹן. וְעָם אַחֵר אוֹמְרִים שֶׁהַגַּלְגַּל הוּא הַקָּדְמוֹן וּבוֹרֵא הַכֹּל, וְיַעַבְדוּהוּ, וְעַם אַחֵר טוֹעֲנִים שֶׁהָאֵשׁ הוּא עֶצֶם הָאוֹר וְהַמַּעֲשִׂים הַחֲזָקִים וְהַמַּפְלִאִים וְהִיא שֶׁרְאוּיָה לְעַבֵּד, וְשֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא אֵשׁ. וְעַם אַחֵר עוֹבְדִים זוּלַת זֶה מִשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ וְכוֹכָבִים וְצוּרוֹת בַּעֲלֵי חַיִּים נִתְלוֹת בְּצוּרוֹת הַגַּלְגַּל. וְעַם אַחֵר עוֹבְדִים מַלְכֵיהֶם אוֹ חַכְמֵיהֶם, וְכֻלָּם מַסְכִּימִים שֶׁאֵין נִרְאֶה בָּעוֹלָם דָּבָר יוֹצֵא מִן הַמִּנְהָג וְהַטֶּבַע, עַד אֲשֶׁר הַפִּילוֹסוֹפִים אֲשֶׁר דַּק עִיּוּנָם וְזָכָה מַחֲשַׁבְתָּם וְהוֹדוּ בְּסִבָּה רִאשׁוֹנִית, אֵינָהּ דּוֹמָה לִשְׁאָר הַדְּבָרִים, נָטוּ בְּהַקֶּשְׁתָּם, שֶׁאֵין לוֹ מַעֲשֶׂה בָּעוֹלָם כָּל שֶׁכֵּן בַּחֶלְקֵיוֹת, שֶׁמְּרוֹמְמִים אוֹתוֹ וּמַבְדִּילִים אוֹתוֹ מִידִיעָתָם וְקַל וָחֹמֶר שֶׁיְּחַדֵּשׁ בָּהֶם חִדּוּשׁ. עַד שֶׁנִּזְדַּכְּכָה הַקְּהִלָּה הַהִיא שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לְחוּל עָלֶיהָ הָאוֹר וְלַעֲשׂוֹת לָהּ הַמּוֹפְתִים הַנּוֹרָאִים וּלְשַׁנּוֹת לָהֶם הַמִּנְהָגִים, וְנִרְאֶה עַיִן בְּעַיִן כִּי יֵשׁ לָעוֹלָם מוֹשֵׁל וְשׁוֹמֵר וּמְסַדֵּר וְיוֹצֵר, יוֹדֵעַ הַקֶּטֶן וְהַגָּדוֹל שֶׁבּוֹ וְגוֹמֵל עַל הַטּוֹב וּמַעֲנִישׁ עַל הָרַע, וְהָיְתָה סִבָּה לְהַיְשָׁרַת הַלְּבָבוֹת. וְכָל מִי שֶׁבָּא אַחֲרֵיהֶם לֹא יוּכַל לָצֵאת מִיסּוֹדוֹתֵיהֶם, עַד שֶׁשָּׁבוּ הַיּוֹם כָּל יוֹשְׁבֵי הָעוֹלָם מוֹדִים בְּחִדּוּשׁ בָּעוֹלָם וּבַקֶּדְמוּת לְבוֹרֵא הָעוֹלָם, וּמוֹפְתָם עַל זֶה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַה שֶּׁנַּעֲשָׂה לָהֶם וּמַה שֶּׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם.

(נה) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה פְּאַר גָּדוֹל, וְיֵשׁ בֵּאוּר שֶׁהוּא פֶּלֶא, וּבֶאֱמֶת נֶאֱמַר: ״לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם״, ״וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה״, לְתִהְלָה לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת.

(נו) אָמַר הֶחָבֵר: הֲלֹא תִרְאֶה אֵיךְ הִצִּיעַ דָּוִד בְּשֶׁבַח הַתּוֹרָה כְּשֶׁהִקְדִּים סִפּוּר הַשֶּׁמֶשׁ בַּמִּזְמוֹר: ״הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל״, וְזָכַר אוֹרָהּ הַכּוֹלֵל וְזַכּוּת עַצְמָהּ וְיֹשֶׁר דַּרְכָּהּ וִיפִי מַרְאֶהָ, וְסָמַךְ לָזֶה: ״תּוֹרַת ה׳ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ״, וְהַתָּלוּי בּוֹ, כְּאִלּוּ אָמַר: אַל תִּתְמְהוּ מִן הַסִּפּוּרִים הָאֵלֶּה כִּי הַתּוֹרָה יוֹתֵר בְּהִירָה וּגְלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת וּמוֹעִילָה וּמְעֻלָּה, וְלוּלֵא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיְתָה הַתּוֹרָה, וְעוֹד כִּי לֹא הָיְתָה מַעֲלָתָם בַּעֲבוּר מֹשֶׁה אֲבָל מַעֲלַת מֹשֶׁה הָיְתָה בַּעֲבוּרָם, כִּי הָאַהֲבָה לֹא הָיְתָה כִּי אִם בַּהֲמוֹן זֶרַע אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וּבָחַר בְּמֹשֶׁה לְהַגִּיעַ הַטּוֹב אֲלֵיהֶם עַל יָדוֹ וַאֲנַחְנוּ אֵין אָנוּ נִקְרָאִים עִם מֹשֶׁה אֶלָּא עַם יְיָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״עַם יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם״. וְ ״עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם״. וְאֵין רַאָיוֹת הַחֵקִים הָאֱלֹהִיִּים דַּקּוּת הַמִּלּוֹת וּנְשִׂיאוּת גְּבִינֵי הָעִינַיִם וְהָעֲלֵם הַבָּבוֹת בְּתִחְנָה וּבִתְפִלָּה, וּבִתְנוּעוֹת וּבְמַאֲמָרִים שֶׁאֵין אַחֲרֵיהֶם מַעֲשִׂים, כִּי אִם הַמַּחֲשָׁבוֹת הַזּכוֹת אֲשֶׁר רַאֲיָתָם מַעֲשִׂים, מִטִּבְעָם שֶׁהֵם קָשִׁים עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם, אַף הוּא עוֹשֶׂה אוֹתָם בְּתַכְלִית הַתַּאֲוָה וְאַהֲבָה, בַּהֲלִיכָה אֶל מָקוֹם מֵהַמְּקוֹמוֹת לָחֹג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, וּמַה שֶּׁדּוֹמֶה מִן הַהוֹצָאוֹת וְהַטָּרַח, וְהוּא עוֹשֶׂהוּ בְּתַכְלִית הַשִּׂמְחָה וְהַגִּילָה, וּבְהוֹצָאַת מַעְשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעְשֵׂר שֵׁנִי וּמַעְשַׂר עָנִי וְהָרְאָיוֹן, וַעֲזִיבַת תְּבוּאוֹת הָאָרֶץ בִּשְׁמִטּוֹת וְיוֹבְלִים, וְהוֹצָאוֹת הַשַּׁבָּתוֹת וְהַמּוֹעֲדִים וּשְׂבִיעָתָם, וּמַתָּנוֹת בְּכוּרִים וּבְכוֹרוֹת וּמַתָּנוֹת כְּהֻנָּה וְרֹאשִׁית הַגֵּז וְרֹאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם מִבַּלְעֲדֵי הַנְּדָרִים וְהַנְּדָבוֹת, וּמִלְבַד מַה שֶּׁהוּא חַיָּב בּוֹ עַל כָּל זְדוֹן וּשְׁגָגָה, וְהַשְּׁלָמִים, וּמַה שֶּׁהוּא חַיָּב בּוֹ מִן הַקָּרְבָּנוֹת עַל הַמִּקְרִים אֲשֶׁר יִפְגָּעוּהוּ מִן הַטֻּמְאוֹת, עַל כָּל לֵדָה שֶׁתִּהְיֶה לוֹ וְכָל זִיבָה וְכָל צָרַעַת, וְזוֹלַת זֶה הַרְבֵּה. כָּל זֶה בְּמִצְוָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים לֹא מִשֶּׂכֶל בְּנֵי אָדָם וְהִתְחַכְּמוּתוֹ, וְאֵין בִּיכֹלֶת הַבָּשָׂר לְשַׁעֵר אֶת זֶה עַל סִדְרוֹ וּמִנְהָגוֹ וְעֶרְכּוֹ, לֹא יֵרָא לְהַכָּנְסוֹ מִכְשׁוֹל, כְּאִלּוּ שַׁעַר יִשְׂרָאֵל וְשַׁעַר תְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן צָמְחֵיהָ וּבְהֶמְתָּהּ, וְשַׁעַר שֵׁבֶט לֵוִי. וְצִוָּה בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָכִים הָאֵלֶּה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּדַע כִּי כְּשֶׁיִּסְתַּדֵּר הָעֵרֶךְ הַזֶּה, יִשָּׁאֲרוּ יִשְׂרָאֵל עֲשִׁירִים וְלֹא יֶחְסַר לַלְוִיִּם דָּבָר, וְלֹא יַגִּיעַ הָעִנְיָן לְדַלּוּת שֵׁבֶט אוֹ מִשְׁפָּחָה, כַּאֲשֶׁר צִוָּה בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל לָשׁוּב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה מֵחִלּוּק הָאָרֶץ, בְּחִלּוּקִים וְדִקְדּוּקִים, יֵצְרוּ הַסְּפָרִים מֵהֶכֵילֶם. וּמִי שֶׁהִתְבּוֹנֵן בָּהֶם יַכִּיר שֶׁאֵינָם מִמַּחֲשֶׁבֶת בָּשָׂר. יִשְׁתַּבַּח וְיִתְרוֹמֵם חוֹשְׁבָם, לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם. וְנִשְׁאַר הַסֵּדֶר הַזֶּה בִּשְׁנֵי הַבָּתִּים כְּמוֹ אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְאִלּוּ הָלְכוּ הָעָם עַל הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה, הָיָה מַתְמִיד כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

(נז) אָמַר הַכּוּזָרִי: אַתֶּם הַיּוֹם בִּמְבוּכָה גְּדוֹלָה מֵאֵלֶּה הַחוֹבוֹת הַגְּדוֹלוֹת, וְאֵיזוֹ עֵדָה תּוּכַל לִשְׁמֹר כָּל הַסֵּדֶר הַזֶּה.

(נח) אָמַר הֶחָבֵר: הָעֵדָה שֶׁצּוֹפָה וְעוֹנָשָׁהּ לְעִתָּהּ בְּתוֹכָהּ, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַשְּׁכִינָה, הֲלֹא תִרְאֶה מַה שֶּׁאָמַר יְהוֹשֻׁעַ: ״לֹא תוּכְלוּ לַעֲבֹד אֶת יְיָ כִּי הָאֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא״, וְזֶה עִם מַה שֶּׁהָיָה בַּעֲדָתוֹ מִן הַחֲסִידוּת וְהַזְּהִירוּת, בְּעִנְיַן שֶׁלֹּא נִמְצָא בָּהֶם עוֹבֵר בְּחֵרֶם יְרִיחוֹ זוּלַת עָכָן לְבַדּוֹ מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ וְהָיָה מַעֲנִישׁ לְעִתּוֹ עַל כָּל מַה שֶּׁהָיָה, וּמַה שֶּׁהָיָה מֵעֹנֶשׁ מֹרֶם בְּצָרַעַת וְעֹנֶשׁ נָדָב וַאֲבִיהוּא וְעֹנֶשׁ עֻזָּא וְעֹנֶשׁ אַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְיָ, וְהָיָה מְמוֹתְתֵי הַשְּׁכִינָה שֶׁיֵּרָאֶה הֶחָרוֹן הַמַּעַט עַל הָעֲוֹנוֹת לְעִתָּם בַּקִּירוֹת וְהַבְּגָדִים, וְכַאֲשֶׁר יֶחֱזַק הָעִנְיָן יֵרָאֶה בַּגּוּפִים עַל מַדְרֵגוֹת מִן הַחֹזֶק וְהַחֻלְשָׁה וְהַכְּהָנִים מֻעֲמָדִים לַחָכְמָה הַזֹּאת הַדַּקָּה, לְהַכִּיר מַה מִּמֶּנָּה אֱלֹהִי, וּמְצַפִּים בּוֹ שָׁבוּעִים כַּאֲשֶׁר צִפּוּ בְּמֹרֶם, וּמַה מִּמֶּנּוּ מִזְּגִי, מִתְיַשֵּׁב וּבִלְתִּי מִתְיַשֵּׁב, וְהִיא חָכְמָה מַפְלָאָה הִזְהִיר עָלֶיהָ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בְּמַה שֶּׁאָמַר: ״הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם״.

(נט) אָמַר הַכּוּזָרִי: הַיֵּשׁ אָצְלְךָ בָּזֶה דְּבָרִים מַסְפִּיקִים וּמְקֻרָבִים?

(ס) אָמַר הֶחָבֵר: כְּבָר אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁאֵין עֵרֶךְ בֵּין שִׂכְלֵנוּ וּבֵין הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְרָאוּי שֶׁלֹּא נִטְרַח לְבַקֵּשׁ עִלַּת אֵלֶּה הַגְּדוֹלוֹת וְהַדּוֹמֶה לָזֶה. אֲבָל אֲנִי אוֹמֵר אַחַר בַּקָּשַׁת הַמְּחִילָה, מִבִּלְתִּי שֶׁאֶגְזֹר שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה הַצָּרַעַת וְהַזִּיבוּת תְּלוּיוֹת בְּטֻמְאַת הַמֵּת, כִּי הַמָּוֶת הוּא הַהֶפְסֵד הַגָּדוֹל, וְהָאֲבֶר הַמִּצְרָע כְּמֵת וְהַזָּרַע הַנִּפְסָד כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בַּעַל רוּחַ טִבְעִי מוּכָן לִהְיוֹת טִפָּה שֶׁיִּהְיֶה מִמֶּנָּה אֱנוֹשׁ, וְהֶפְסְדוֹ כְּנֶגֶד כֹּחַ הַחַיּוּת וְהָרוּחַ, וְאֵינֶנּוּ מַשִּׂיג בַּהֶפְסֵד הַזֶּה לְרֹב דַּקּוּתוֹ אֶלָּא בַּעֲלֵי הָרוּחוֹת הַדַּקּוֹת וְהַנְּפָשׁוֹת הַחֲשׁוּבוֹת, הַמִּשְׁתַּדְּלוֹת לְהִדָּבֵק בָּאֱלֹהוּת וְהַנְּבוּאָה אוֹ בַּחֲלוֹמוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת וְהַמַּרְאוֹת הַבְּרוּרוֹת. וְעוֹד יֵשׁ עָם שֶׁיִּמְצְאוּ כֹּבֶד בְּעַצְמָם בְּעוֹד שֶׁלֹּא רָחֲצוּ מִקְרֵיהֶם, וּכְבָר נָסָה שֶׁמַּפְסִידִים בְּמַגָּעָם הַדְּבָרִים הַדַּקִּים, כַּפְּנִינִים וְהַיֵּינוֹת, וְרֻבְּנוּ מְשֻׁתָּנָה מִקְרֶבֶת הַמֵּתִים וְהַקְּבָרוֹת, וּמִתְבַּלְבֶּלֶת נַפְשֵׁנוּ זְמַן מָה בַּבַּיִת אֲשֶׁר הָיָה בּוֹ מֵת, וּמִי שֶׁהוּא עַב הַטֶּבַע אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה לָזֶה. כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים דִּמְיוֹן זֶה בַּשִּׂכְלִיּוֹת, מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְזַכּוֹת מַחֲשַׁבְתּוֹ בַּחָכְמוֹת הַמּוֹפְתִיּוֹת, אוֹ זַכּוֹת נַפְשׁוֹ לַתְּחִנָּה וְלַתְּפִלָּה יִמְצָא הֶזֵק מִישִׁיבַת הַנָּשִׁים, וְחֶבְרַת הַלֵּיצָנִים וְהִתְעַסֵּק בְּשִׁירֵי הָאַהֲבָה וְהַשְּׁחוֹק.

(סא) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה מַסְפִּיק לִי בְּהִסְתַּפֵּק הַנֶּפֶשׁ לָמָּה זֶה מְטַמֵּא הַמּוֹתָר הָעַצְמִי הַזֶּה, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַגָּרַע, וְכֻלּוֹ רוּחַ, מַה שֶּׁאֵינֶנּוּ מְטַמֵּא הַשָּׂתָן וְהַצּוֹאָה עִם כְּעוּר רֵיחוֹ וּמַרְאֵהוּ וְעִם רֻבּוֹ, וְנִשְׁאַר עָלַי צָרַעַת הַבַּיִת וְהַבֶּגֶד.

(סב) אָמַר הֶחָבֵר: כְּבָר אָמַרְתִּי לְךָ, כִּי זֶה מֻחֲקִי כְּחוֹת הַשְּׁכִינָה, כִּי הָיְתָה בְּיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲלַת הָרוּחַ בְּגוּף הָאָדָם, מוֹעִילָה אוֹתָם הַחַיּוּת הָאֱלֹהִית וְנוֹתָנָה לָהֶם זִיו וְהֶדֶר בְּגוּפוֹתָם וּבְתִכּוּנוֹתָם וּבְמִשְׁכְּנֵיהֶם, וּבְעֵת שֶׁמִּתְרַחֶקֶת מֵהֶם, מִסְתַּכֶּלֶת עֲצָתָם וְיִתְכַּעֲרוּ גוּפֵיהֶם וְיִשְׁתַּנֶּה יָפְיָם, וּכְשֶׁהִיא מִתְרַחֶקֶת מֵיחִידִים נִרְאֶה עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ סִמָּן הִתְרַחֵק אוֹר הַשְּׁכִינָה מִמֶּנּוּ, כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה הִתְרַחֵק הָרוּחַ פִּתְאוֹם בַּעֲבוּר פַּחַד אוֹ דְאָגָה מְשַׁנּוֹת הַגּוּף, וְנִרְאֶה בַּנָּשִׁים וּבַנְּעָרִים בַּעֲבוּר

חֲלִישׁוּת רוּחָם, שֶׁיֵּעָשׂוּ בְּגוּפוֹתָם מְקוֹמוֹת שְׁחוֹרִים וִירֻקִּים מֵהַיְצִיאָה בַּלַּיְלָה, וְהֵם מְיַחֲדִים זֶה אֶל הַשֵּׁדִים, וְאָפְשָׁר שֶׁיִּקָּרֶה מִזֶּה וּמֵרְאוֹת הַמֵּתִים וְהַהֲרוּגִים חֲלָיִים קָשִׁים בַּגּוּף וּבַנֶּפֶשׁ.

(סג) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲנִי רוֹאֶה תּוֹרָתְכֶם נִכְלָל בָּהּ כָּל דַּק וְעָמֹק מֵהַחָכְמוֹת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּזוּלָתָהּ.

(סד) אָמַר הֶחָבֵר: וְהַסַּנְהֶדְרִים הָיוּ מְצֻוִּים שֶׁלֹּא תֵּעָלֵם מֵהֶם חָכְמָה מֵהַחָכְמוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת וְהַדְּמְיוֹנִיּוֹת וְהַהֶסְכֵּמִיּוֹת עַד שֶׁהַכְּשָׁפִים וְהַלְּשׁוֹנוֹת הָיוּ יוֹדְעִים. וְאֵיךְ יִמָּצְאוּ תָּדִיר שִׁבְעִים זְקֵנִים חֲכָמִים, אִם לֹא תִּהְיֶינָה הַחָכְמוֹת מִתְפַּשְּׁטוֹת קַיָּמוֹת בָּאֻמָּה, וּבְעֵת שֶׁיָּמוּת זָקֵן אֶחָד, יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו כָּמוֹהוּ, וְאֵיךְ לֹא יִהְיֶה זֶה, וְכֻלָּם צְרִיכִים אֲלֵיהֶם בְּתוֹרָה: הַטִּבְעִיּוֹת, מֵהֶם צְרִיכִים אֲלֵיהֶם בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, לָדַעַת הַכְלָאִים וּלְהִזָּהֵר מֵהַשְׁבִּיעִית וְהָעֲרָלָה, וּבְהַכָּרַת הַצֶּמַח וּמִינָיו, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ עַל מַה שֶּׁנִּבְרְאוּ עָלָיו וְלֹא יִתְעָרֵב מִין בְּמִין. חָכְמָה גְּדוֹלָה, אִם הַשְּׁעוֹרָה הַנִּקְרֵאת כַּנְדְּרוֹס דֶּרֶךְ מָשָׁל־מִמִּין הַשְּׁעוֹרָה, אוֹ הַשִּׁפּוֹן מִמִּין חִטָּה, אוֹ הַכְּרֻבְתּוֹר מִמִּין הַכְּרוּב, וִידִיעַת כֹּחוֹת שָׁרְשֵׁיהֶם וְשִׁעוּר הִפְּשָׁטָם בָּאָרֶץ, וּמַה שֶּׁיִּשָּׁאֵר לְשָׁנָה אַחֶרֶת וּמַה שֶּׁאֵינוֹ נִשְׁאָר, לָדַעַת כַּמָּה יַנַּח בֵּין מִין לְמִין בַּמָּקוֹם וּבַזְּמָן. וּבְהַכָּרַת מִינֵי הַחַיִּים לָעִנְיָן הַזֶּה, וּלְעִנְיָן אַחֵר, בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ אֶרֶס וּמַה שֶּׁאֵין לוֹ אֶרֶס, וִידִיעַת הַטְּרֵפוֹת אֲשֶׁר הִיא יוֹתֵר דַּקָּה מִכָּל מַה שֶּׁזָּכַר אוֹתוֹ אֲרִיסְטוֹ מִידִיעַת מְמִיתֵי הַחַיִּים, לְהַרְחִיק מֵאֲכִילַת הַמֻּתָּה, וּבְמֵעַט אֲשֶׁר נִשְׁאַר בְּיָדֵינוּ מִן הַחָכְמָה הַזֹּאת מַה שֶּׁהַדֵּעוֹת תְּמֵהוֹת עָלָיו. וּבִידִיעַת הַמּוּמִים אֲשֶׁר בַּעֲבוּרָם מִתְעַכְּבִים הַפֹּהֲנִים מֵעֲבוֹדָה וּמוּמֵי הַבְּהֵמוֹת, שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לְקָרְבָּן, וְהַבְדָּלַת מִינֵי הַזִּיבוֹת לָאִישׁ וְלָאִשָּׁה, וְכַמּוּת הֶקֵּפֵי הַנִּדּוֹת, וּבִפְרָטָיו חָכְמוֹת שֶׁאֵין בָּשָׂר וָדָם יָכוֹל עֲלֵיהֶן בְּדֶרֶךְ סְבָרָתוֹ מִבְּלִי עֵזֶר אֱלֹהִי. וּבְחָכְמַת הַגַּלְגַּלִּים וַהֲלִיכוֹתָם, מַה שֶּׁהָעִבּוּר קָצָת תּוֹלְדוֹתֶיהָ, וּגְדֻלַּת מַעֲלַת תִּכֶּן הָעִבּוּר יְדוּעָה, וּמַה שֶּׁנִּקְבַּע בָּהּ לְאֻמָּה זֹאת הַדַּלַּת הַחֹמֶר הַחָזָקָת הַצּוּרָה. וְאֵיךְ אֵינֶנָּה כֵּן, וְהִיא אֵינֶנָּה מֻרְגֶּשֶׁת בֵּין הָאֻמּוֹת מִמְעוּטָהּ וְדַלּוּתָהּ וְגָלוּתָהּ, וּמְחֻבֶּרֶת אוֹתָהּ שְׁאֵרִית הַתּוֹרָה הָאֱלֹהִית חִבּוּר שֶׁהֵם בּוֹ כְּאֶחָד. וּמִן הַמֻּפְלָא שֶׁבָּהּ, הָעִבּוּר עַל הָעִקָּר הַמְקֻבָּל מִבֵּית דָּוִד מִתְּקוּפַת לְבָנָה שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מִכַּמָּה אֲלָפִים וּמֵאוֹת שָׁנִים, וּכְבָר נִשְׁתַּנּוּ קְרוּבֵי הַקּוֹבְעִים מִיָּיִן וְזוּלָתָם וְהֵצֶרְךָ בָּהֶם לְתִקּוּן וְתוֹסֶפֶת אַחַר מֵאָה שָׁנָה, וְזֶה נִשְׁאַר עַל אֲמִתָּתוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּנְבוּאָה. וְאִלּוּ הָיָה נִכְנָס שׁוּם שִׁנּוּי בְּחֵלֶק אֶחָד בָּעִקָּר, הָיָה הַיּוֹם הַהֶפְסֵד גָּדוֹל מְאֹד לִרְאֹתָהּ מַה שֶּׁיִּמְצָא בֵּין הַמּוֹלָד וְהָרְאִיָּה, וְכֵן מִבְּלִי סָפֵק הָיְתָה אֶצְלָם תְּקוּפַת הַחַמָּה וְזוּלָתָהּ מֵהַכּוֹכָבִים. אֲבָל חָכְמַת הַמּוּסִיקָה, חָשׁוּב בְּאֻמָּה שֶׁהִיא מְכֻבֶּדֶת הַנִּגּוּנִים וּמַעֲמֶדֶת אוֹתָם עַל הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּעָם, וְהֵם בְּנֵי לֵוִי, מִתְעַסְּקִים בַּנִּגּוּנִים בְּבֵית הַנִּכְבָּד בָּעִתִּים הַנִּכְבָּדִים, וְלֹא הֻצְרְכוּ לְהִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי הַפַּרְנָסָה בְּמַה שֶּׁהָיוּ לוֹקְחִים מֵהַמַּעֲשְׂרוֹת וְלֹא הָיָה לָהֶם עֵסֶק זוּלָתִי הַמּוּסִיקָה. וְהַמְּלָאכָה נִכְבֶּדֶת אֵצֶל בְּנֵי אָדָם, כַּאֲשֶׁר הִיא בְּעַצְמָהּ אֵינָהּ גְּרוּעָה וְלֹא פְּחוּתָה, וְהָעָם מֵחֲשִׁיבוּת הַשֹּׁרֶשׁ וְזִכּוּת הַטָּבַע כַּאֲשֶׁר הֵם, וּמֵרְאשֵׁיהֶם בַּמְּלָאכָה: דָּוִד וּשְׁמוּאֵל. וּמַה תַּחֲשֹׁב בַּמּוּסִיקָא, הֱיוּ יוֹדְעִים אוֹתָהּ אִם לֹא?

(סה) אָמַר הַכּוּזָרִי: שָׁמָּה בְּלִי סָפֵק נִגְמְרָה וְשָׁמָּה הָיְתָה מְעוֹרֶרֶת הַנְּפָשׁוֹת, כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר עָלֶיהָ, שֶׁהִיא מַעְתֶּקֶת אֶת הַנֶּפֶשׁ מִמִּדָּה אֶל הָפְכָּהּ, וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁתִּהְיֶה הַיּוֹם בְּעֶרֶךְ מִמַּה שֶּׁהָיְתָה, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁבָה פְּחוּתָה בְּהִתְעַסְּקוּת בָּהּ הַשְּׁפָחוֹת וְהַמְּכֹעָרִים מִבְּנֵי אָדָם, אַף יָרְדָה עִם חֲשִׁיבוּתָהּ כַּאֲשֶׁר יְרִדְתֶּם אַתֶּם עִם חֲשִׁיבוּתְכֶם.

(סו) אָמַר הֶחָבֵר: וּמַה תֹּאמַר בְּחָכְמַת שְׁלֹמֹה, וּכְבָר דִּבֵּר עַל כָּל הַחָכְמוֹת בְּכֹחַ אֱלֹהִי וְשִׂכְלִי וְטִבְעִי, וְהָיוּ נְשִׂי הָעוֹלָם בָּאִים אֵלָיו לְהַעְתִּיק חָכְמָתוֹ אֶל הָאֻמּוֹת עַד מֵהֹדּוּ, וְכָל הַחָכְמוֹת הֶעְתִּקוּ שָׁרְשֵׁיהֶן וּכְלָלָם מֵאִתָּנוּ אֶל הַכַּשְׂדִּים תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ אֶל פָּרַס וּמָדַי וְאַחַר כָּךְ אֶל יָוָן וְאַחַר כָּךְ אֶל רוֹמִי וּלְאֹרֶךְ הַזְּמָן וְרֹב הַמְּצוּעִים לֹא נִזְכַּר בַּחָכְמוֹת, שֶׁהֵם הֶעְתִּקוּ מִן הָעִבְרִיִּים אַף מִן הַיְּוָנִים וְהָרוֹמִים, וְהַמַּעֲלָה לָעִבְרִית בְּעֶצֶם הַלָּשׁוֹן וּבְמַה שֶּׁנִּכְלַל בָּהּ מֵהָעִנְיָנִים.

(סז) אָמַר הַכּוּזָרִי: חַיֵּשׁ לָעִבְרִית מַעֲלָה עַל לְשׁוֹן הָעֲרָב, הֵיא יוֹתֵר שְׁלֵמָה וּרְחָבָה מִמֶּנָּה, וַאֲנַחְנוּ רוֹאִים אֶת זֶה בְּעֵינֵינוּ.

(סח) אָמַר הֶחָבֵר: מָצָא אוֹתָהּ מַה שֶּׁמָּצָא נוֹשְׁאֶיהָ, נִתְדַּלְדְּלָה בְּדַלּוּתָם וְצָרָה בְּמִעוּטָם. וְהִיא בְּעַצְמָהּ הַחֲשׁוּבָה שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת מִקֶּבָּלָה וּסְבָרָא. הַקֶּבָּלָה, שֶׁהִיא הַלָּשׁוֹן אֲשֶׁר דִּבֶּר בָּהּ יְיָ יִתְבָּרַךְ עִם אָדָם וְחַוָּה, וּבָהּ דִּבְּרוּ שְׁנֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר יוֹרֶה עַל זֶה הַגֶּזֶר אָדָם מֵאֲדָמָה, וְאִשָּׁה מֵאִישׁ, וְחַוָּה מֵחַי, וְקַיִן מִקָּנִיתִי, וְשֵׁת מִשָּׁת, וְנֹחַ מִינָחֲמֵנוּ, עִם עֲדוּת הַתּוֹרָה וְקַבָּלַת דּוֹר אַחַר דּוֹר עַד עֵבֶר עַד נֹחַ עַד אָדָם, וְשֶׁהִיא לְשׁוֹן עֵבֶר וּבַעֲבוּרוֹ נִקְרֵאת עִבְרִית, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁאַר עָלֶיהָ עֵת הַפָּלָגָה וּבִלְבּוּל הַלְּשׁוֹנוֹת, וּכְבָר הָיָה אַבְרָהָם מְדַבֵּר בַּאֲרָמִית בְּאוּר כַּשְׂדִּים, שֶׁהָאֲרָמִית הִיא לְשׁוֹן כַּשְׂדִּים, וְהָיְתָה לוֹ הָעִבְרִית לְשׁוֹן מְיֻחֶדֶת לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְהָאֲרָמִית לְשׁוֹן חֹל, לָכֵן נָשָׂא אוֹתָהּ יִשְׂמָעֵאל אֶל הָעֲרָב, וְהָיוּ אִלּוּ שָׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת מְשֻׁתָּפוֹת מִתְדַּמּוֹת, הָאֲרָמִית וְהָעַרְבִית וְהָעִבְרִית, בְּשִׁמּוֹתֵיהֶם וּבְתַהֲלוּכוֹתֵיהֶם וּבְשִׁמּוּשֵׁיהֶם. וּמֵעַלָתָהּ מִדֶּרֶךְ הִסְבָּרָא לְפִי הָעָם הַמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ, בְּמַה שֶּׁהָיָה צָרִיךְ אֲלֵיו מֵהַמְּלִיצָה, כָּל שֶׁכֵּן עִם הַנְּבוּאָה הַפּוֹשֶׁטֶת בֵּינֵיהֶם, וְהַצֶּרֶךְ אֶל הָאַזְהָרָה וְאֶל הַנִּגּוּנִים וְהַזְּמִירוֹת, וּמַלְכֵיהֶם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְדָוִד וּשְׁלֹמֹה הָיְתָכֵן שֶׁיֵּחָסֵר לָהֶם מְלִיצָה בְּעֵת שֶׁהָיוּ צְרִיכִים אֵלֶיהָ לְדָבָר, כַּאֲשֶׁר תֶּחְסַר לָנוּ הַיּוֹם בַּעֲבוּר שֶׁאָבַד הַלָּשׁוֹן מִמֶּנּוּ? הֲרָאִיתָ סִפּוּר הַתּוֹרָה, הַמִּשְׁכָּן וְהָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן וְזוּלָתָם כְּשֶׁהֻצְרְכוּ אֶל שְׁמוֹת נָכְרִיּוֹת, הֵיאַךְ מָצְאוּ אוֹתָם עַד תֻּמָּם, וְכַמָּה נָאֶה סֵדֶר הַסִּפּוּר הַהוּא, וְכֵן שְׁמוֹת הָעֲמִים וּמִינֵי הָעוֹפוֹת וְהָאֲבָנִים, וּזְמִירוֹת דָּוִד, וְהִתְרַעֵם אִיּוֹב וְהִתּוֹכְחוּ עִם רֵעָיו, וְתוֹכָחוֹת יְשַׁעְיָה וּנְחֻמוֹתָיו, וְזוּלָתָם.

(סט) אָמַר הַכּוּזָרִי: תַּכְלִיתְךָ בָּזֶה וּבְזוּלָתוֹ שֶׁתַּשְׁוֶה אוֹתָהּ עִם זוּלָתָהּ מֵהַלְּשׁוֹנוֹת בִּשְׁלֵמוּת, וְאַיֵּה הַמַּעֲלָה הִיְתָרָה בָּהּ? אֲבָל – יֵשׁ יִתְרוֹן לְזוּלָתָהּ עָלֶיהָ בַּשִּׁירִים הַמְחֻבָּרִים הַנִּבְנִים עַל הַנִּגּוּנִים.

(ע) אָמַר הֶחָבֵר: כְּבָר הִתְבָּאֵר לִי כִּי הַנִּגּוּנִים אֵינָם צְרִיכִים אֶל מִשְׁקָל הַדִּבּוּר, וְשֶׁבֶּרֶק וְהַמָּלֵא יְכוֹלִים לְנַגֵּן "הוֹדוּ לה' כִּי טוֹב" בְּנִגּוּן, "לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת". זֶה בַּנִּגּוּנִים בַּעֲלֵי הַמַּעֲשִׂים, אֲבָל בַּשִּׁירִים הַנִּקְרָאִים אִינְשָׁאדֶיָא אֲשֶׁר בָּהֶם הוּא נָאֶה הַחִבּוּר, לֹא הִרְגִּישׁוּ עֲלֵיהֶם, בַּעֲבוּר הַמַּעֲלָה שֶׁהִיא מוֹעִילָה וּמְעֻלָּה יוֹתֵר.

(עא) אָמַר הַכּוּזָרִי: וּמַה הוּא?

(עב) אָמַר הֶחָבֵר: כִּי הַמְכֻוָּן מִן הַלָּשׁוֹן, הֲכִנֵס מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּנֶפֶשׁ הַמְדַבֵּר בְּנֶפֶשׁ הַשּׁוֹמֵעַ, וְזֹאת הַכַּוָּנָה לֹא תִגָּמֵר עַל תַּמָּה אֶלָּא פָּנִים אֶל פָּנִים, מִפְּנֵי שֶׁלְּדְבָרִים הַנֶּאֱמָרִים מַעֲלָה עַל הַדְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב, וְכַאֲשֶׁר אָמְרוּ: "מִפִּי סוֹפְרִים וְלֹא מִפִּי סְפָרִים", מִפְּנֵי שֶׁנֶּעֱזָרִים בַּדְּבָרִים שֶׁבְּעַל פֶּה בַּעֲמִידָה בִּמְקוֹם הַהַפְסָקָה, וּבְהַתְמָדָה בִּמְקוֹם הַסְּמוּךְ, וּבְחֹזֶק הַדִּבּוּר וְרִפְיוֹנוֹ, וּבִרְמִיזוֹת וּבְקִרְיצוֹת מִתְּמִיהָה וּשְׁאֵלָה וְהַגָּדָה וְיִחוּד וְהַפְלָגָה וְתִתְחַנָּה, וּתְנוּעוֹת, שֶׁמְּקֻצָּרֶת מֵהֶם הַמְּלִיצָה הַפְּשׁוּטָה. וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָזֵר הַמְדַבֵּר בְּתְנוּעוֹת עֵינָיו וְגַבּוֹתָיו וּבְכָל רֹאשׁוֹ וּבְיָדָיו לְהָבִין הַכַּעַס וְהָרָצוֹן וְהַתַּחֲנוּן וְהַגַּאֲוָה עַל הַשִּׁעוּר שֶׁהוּא רוֹצֶה. וּבַשְּׁאֵרִית הַזֹּאת אֲשֶׁר נִשְׁאֲרָה בִּלְשׁוֹנֵנוּ הַנּוֹצֶרֶת הַבְּרוּאָה עִנְיָנִים דַּקִּים וְעֲמֻקִּים, נִטְבְּעוּ בָּהּ לְהָבִין הָעִנְיָנִים וְלִהְיוֹתָם בִּמְקוֹם הַמַּעֲשִׂים הֵהֵם שֶׁהֵם פָּנִים בְּפָנִים, וְהֵם הַטְּעָמִים אֲשֶׁר יִקָּרֵא בָּהֶם הַמִּקְרָא, מְצַיְּרִין בָּהֶם מְקוֹם הַהֶפְסֵק וְהַסְּמוּךְ, וּמַפְרִיד מְקוֹם הַשְׁאֵלָה מִן הַתְּשׁוּבָה, וְהַהַתְחָלָה מִן הַהַגָּדָה, וְהַחִפָּזוֹן מִן הַמִּתּוּן, וְהַצִּוּוּי מִן הַבַּקָּשָׁה, שֶׁיְּחַבֵּר בָּהֶם חִבּוּרִים. וּמִי שֶׁזֶּה כַּוָּנָתוֹ מִבְּלִי סָפֵק שֶׁהוּא דוֹחֶה הַמְחֻבָּר, כִּי הַמְחֻבָּר לֹא יִתָּכֵן לְאָמְרוֹ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ אֶחָת, וְהוּא סוֹמֵךְ בְּרֹב בְּמִקּוֹם הַנִּפְרָד וְעוֹמֵד בְּמִקּוֹם הַסְּמוּךְ, וְלֹא יִתָּכֵן לְהַזְהֵר מִזֶּה אֶלָּא בְּטֹרַח גָּדוֹל.

(עג) אָמַר הַכּוּזָרִי: בֶּאֱמֶת נִדְחֲתָה מַעֲלָה שִׁמְעִית בַּעֲבוּר מַעֲלָה עִנְיָנִית, כִּי הַחִבּוּר מְהַנֶּה הַנִּשְׁמָע, וָמֻסָּרֶת הַזֹּאת – הָעִנְיָנִים. אֲבָל אֲנִי רוֹאֶה אֶתְכֶם קְהַל הַיְּהוּדִים שֶׁאַתֶּם טוֹרְחִים לְהַגִּיעַ אֶל מַעֲלַת הַסְּדוּר וּלְחַקּוֹת זוּלָתְכֶם מֵהָאֻמּוֹת, וְתַכְנִיסוּ הָעִבְרִית בְּמִשְׁקְלֵיהֶם.

(עד) אָמַר הֶחָבֵר: וְזֶה מִתָּעוּתֵנוּ וּמִרְיֹנוֹ. לֹא דַי לָנוּ הַנָּחָתֵנוּ הַמַּעֲלָה הַזֹּאת, אֶלָּא שֶׁאֲנַחְנוּ מַפְסִידִים תֹּכֶן לְשׁוֹנֵנוּ, שֶׁהוּא מוּשָׂם לְחֶבְרָה וּנְשִׁיבֵהוּ לְמַחְלֹקֶת.

(עה) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ הוּא זֶה?

(עו) אָמַר הֶחָבֵר: הֲלֹא רָאִיתָ מֵאָה אֲנָשִׁים קוֹרְאִים בַּמִּקְרָא כְּאִלּוּ הֵם אִישׁ אֶחָד, פּוֹסְקִים בְּעֵת אַחַת וּמְחַבְּרִים קְרִיאָתָם כְּאֶחָד.

(עז) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר הִתְבּוֹנַנְתִּי בָּזֶה וְלֹא רָאִיתִי כָּמוֹהוּ לֹא בָּאֱדוֹם וְלֹא בַּעֲרָב, וְלֹא יִתָּכֵן זֶה בְּמִקְרָא הַשִּׁירִים, הוֹדִיעֵנִי, מֵאַיִן הָיְתָה הַמַּעֲלָה הַזֹּאת לַלָּשׁוֹן הַזֹּאת, וְאֵיךְ תַּפְסִיד אוֹתוֹ הַמִּשְׁקָל.

(עח) אָמַר הֶחָבֵר: מִפְּנֵי שֶׁקִּבְּצוּ בָהּ בֵּין שְׁנֵי נָחִים וְלֹא קִבְּצוּ בֵּין שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת אֶלָּא עַל יְדֵי הַדֹּחַק, וּבָא הַדִּבּוּר נוֹטֶה אֶל הַנָּח, וְהוֹעִילָה זֹאת הַמַּעֲלָה, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַחֶבְרָה וְהַחֲרִיצוּת עַל הַקְּרִיאָה, וְהוּקַל בַּעֲבוּרָהּ הַזְּקָרוֹן וְהִכְנֵס הָעִנְיָנִים בַּנֶּפֶשׁ. וּתְחִלַּת מַה שֶּׁיִּפְסִיד בְּמִקְצַב הַשִּׁיר עִנְיַן אֵלֶּה הַשְּׁנֵי נָחִים, וְנִנִּיחַ הַמִּלְּעֵיל וְהַמִּלְרַע וְיָשׁוּב אֹכְלָה וְאָכְלָה שָׁוֶה, וְאָמְרוּ וְאָמְרוּ, שָׁוֶה בְּמִשְׁקַל אֹמֶר וְאֹמֵר, וְכֵן יִהְיֶה שַׁבְתִּי וְשָׁבַתִּי שָׁוֶה עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם מִן הַהֶפְרֵשׁ הָעוֹבֵר וְהָעָתִיד. וּכְבָר הָיָה לָנוּ רֹחַב בְּדִרְכֵי הַפִּיּוּט אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ מַפְסִיד לָשׁוֹן כְּשֶׁנִּשְׁמָר הַחֲרוּז, אֲבָל הִשִּׁינָנוּ בַּאֲמִירַת הַמְחֻבָּר מַה שֶּׁהִשִּׂיג אֶת אֲבוֹתֵינוּ, בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם: "וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם".

(עט) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֶשְׁאַל אוֹתְךָ: הֲתֵדַע לָמָּה מִתְנוֹעֲעִים הַיְּהוּדִים בִּקְרִיאַת הָעִבְרִית?

(פ) אָמַר הֶחָבֵר: אָמְרוּ, כִּי בַּעֲבוּר הָעִיר הַחֹם הַטִּבְעִי, וְאֵינֶנִּי סָבוּר שֶׁהוּא אֶלָּא מִצַּד הָעִנְיָן שֶׁאֲנַחְנוּ בוֹ, כִּי מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלִים לִקְרֹא רַבִּים מֵהֶם פֶּה אֶחָד הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבְּצוּ עֲשָׂרָה מֵהֶם אוֹ יוֹתֵר עַל סֵפֶר אֶחָד, וּבַעֲבוּר זֶה הָיוּ סְפָרֵינוּ גְּדוֹלִים, וְיִצְטָרֵךְ כָּל אֶחָד מֵהֶעָשָׂרָה שֶׁיִּהְיֶה עִם הָעִתִּים לְעֵין הַתֵּבָה, וְיָשׁוּב, וְהוּא נוֹטֶה וְשָׁב תָּמִיד מִפְּנֵי שֶׁהַסֵּפֶר בָּאָרֶץ, וְהָיָה זֶה הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְאַחַר כֵּן שָׁב מִנְהָג מִפְּנֵי הַהִסְתַּכְּלוּת וְהָרְאִיָּה וּלְהַדְּמוֹת כַּאֲשֶׁר הוּא טֶבַע מִבְּנֵי אָדָם. וְזוּלָתֵנוּ קוֹרֵא כָּל אֶחָד בְּסִפְרוֹ וּמְקֻרָבוֹ אֶל עֵינָיו אוֹ יִקְרַב הוּא אֵלָיו כְּפִי רְצוֹנוֹ, מִבְּלִי שֶׁיְּצַר עָלָיו חֲבֵרוֹ, וְאֵינֶנּוּ צָרִיךְ שֶׁיִּשָּׁה וְיָשׁוּב. וְאַחֲרֵי זֶה מַעֲלַת הַנִּקּוּד וּמָסֹרֶת הַשְּׁבָעָה מְלָכִים, וּמַה שֶּׁיֵּשׁ לָנוּ מֵהַדִּיּוּק וּמֵהַדְּקְדּוּק וְהַתּוֹעָלוֹת הַיּוֹצְאוֹת מֵהֶהְפְרֵשׁ אֲשֶׁר בֵּין הַקָּמֶץ וְהַפַּתָּח וּבֵין הַצֵּירֵי וְהַסְּגוֹל, וְתוֹעַלוֹתָם בָּעִנְיָנִים לְהַבְדִּיל בֵּין הָעוֹבֵר וְהֶעָתִיד בָּהֶם, כְּמוֹ שָׁמְתִּי וְשַׂמְתִּי, וּכְמוֹ וַאֲבָרְכֵהוּ וְאֶבָרְכֵהוּ וְיִבְדִּיל בֵּין פֹּעַל לְתֹאַר, כְּמוֹ חָכָם וְחָכָם, וּבֵין הֵא הַשְׁאָלָה וְהֵא הַיְדִיעָה, כְּמוֹ "הָעֹלָה הִיא לְמַעְלָה", וְזוּלַת זֶה מִמַּה שֶּׁהֵם מוֹעִילִים מִיפִי סֵדֶר גִּלְגּוּל הַדִּבּוּר בְּקִבּוּץ הַשְּׁנֵי נָחִים, עַד שֶׁתָּבֹא בַּדִּבּוּר הָעִבְרִי קְרִיאָה יִהְיוּ שָׁוִין בָּהּ קְהִלָּה מִבְּלִי טְעוּת. וַלְטָעֲמִים עוֹד תְּנָאִים אֲחֵרִים, כִּי צִדְדֵי הַדִּבּוּר בְּעִבְרִית בְּדֶרֶךְ הַחֲלָקָה, מַשִּׁיגִים קְמוּץ וּפְתִיחָה וְשָׁבֶר, וּבַחֲלָקָה אַחֶרֶת קְמוּץ גָּדוֹל וְהוּא קָמַץ,

וְקָמוּץ בֵּינוֹנִי וְהוּא חוֹלֶם, וְקָטָן וְהוּא שׁוּרֶק, וּפְתִיחָה גְּדוֹלָה וְהוּא פַּתָח, וּקְטַנָּה וְהוּא סְגוֹל, וְשֶׁבֶר גָּדוֹל וְהוּא צֵירִי, וְקָטָן וְהוּא חִירֶק. וְהַשְּׁוָא מוּנַעַת בְּאֵלֶּה כֻּלָּם בִּתְנָאִים, וְהִיא הַתְנוּעָה לְבַדָּהּ בְּלִי תּוֹסֶפֶת, מְבִיאָה נָח אַחֲרֶיהָ, וְהַקָּמֶץ יִהְיֶה סָמוּךְ לוֹ נָח מָשׁוּךְ וְלֹא יִהְיֶה סָמוּךְ לוֹ דָּגֵשׁ בַּתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה, וְאִם יָבֹא סָמוּךְ לוֹ דָּגֵשׁ יִהְיֶה בַּעֲבוּר דֹּחַק בַּתְּכוּנָה הַשְּׁנִיָּה אוֹ הַשְּׁלִישִׁית. וְנָחוֹ מָשׁוּךְ הֵא אוֹ אָלֶף, כְּמוֹ בָּרָא וְקָנָה, וְיָכוֹל שֶׁיָּבֹא אַחַר הַנָּח הַמָּשׁוּךְ, נָח נִרְאֶה, כְּמוֹ ״וְקָאם שָׁאוֹן״. הַחוֹלֶם יָבֹא אַחֲרָיו נָח מָשׁוּךְ, וְהַנָּח שֶׁלּוֹ וָאו אוֹ אָלֶף, כְּמוֹ לֹא לוֹ, וְאֶפְשָׁר שֶׁיָּבֹא אַחֲרָיו נָח נִרְאֶה, כְּמוֹ שׁוֹר שְׁמֹאל. הַצֵּירֵי יָבֹא אַחֲרָיו נָח מָשׁוּךְ, וְנָחוֹ אָלֶף אוֹ יוֹד, כְּמוֹ יוֹצֵא וְיוֹצְאִי. אֲבָל הַהֵא אֵינָהּ בָּאָה אַחֲרֵי הַצֵּירֵי בְּטֶבַע בַּתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה, אַךְ בָּאָה בַּתְּכוּנָה הַשְּׁנִית. הַשּׁוּרֶק מִתְנוֹעֵעַ עַל הַשָּׁלֹשׁ תְּכוּנוֹת, יָבֹא אַחֲרָיו הַמָּשׁוּךְ, וְיָבֹא אַחֲרָיו הַדָּגֵשׁ, וְהַנָּח הַנִּרְאֶה, וְנָחוֹ הָוָאו לְבַדּוֹ, כְּמוֹ לוֹ לָלוּז וְלַקַּח. הַחִירֶק כְּמוֹ הַשּׁוּרֶק, כְּמוֹ לִי וְלִין וְלִבִּי. הַפַּתָּח וְהַסְּגוֹל לֹא יָבֹא אַחֲרֵיהֶם נָח מָשׁוּךְ בַּתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל תִּמְשְׁכֵם הַתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית לְהִשָּׁעֵן עָלֶיהָ, אוֹ לְטַעַם אוֹ לְמָקוֹם הֶפְסֵק וָפֶרֶק. וְהַתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה תִּקַּבֵּל תְּנָאֶיהָ כְּשֶׁאַתָּה מְעַיֵּן בְּאוֹת אוֹת וְתֵבָה תֵּבָה, וְלֹא תַרְגִּישׁ עַל תַּקָּנַת גִּלְגּוּל הַדְּבָרִים הַמְחֻבָּרִים מֵחִבּוּר וְהֶפְסֵק וּמִלָּה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וְזוֹלַת זֶה, וְאָז יְכוֹנְנוּ לְךָ הַשִּׁבְעָה מְלָכִים עַל תְּכוּנָתָם הָרִאשׁוֹנָה מִבְּלִי חִלּוּף, וְהַשִּׁבָּא עַל עֶרְכָּהּ מִבְּלִי גְּעִיָא. וְהַתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית מְעַיֶּנֶת בִּיפִי חִבּוּרהַמִּלּוֹת וְגִלְגּוּלֵיהֶם, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁנֶּה מִן הַתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה לְתַקֵּן הַשֵּׁנִית. וְהַתְּכוּנָה הַשְּׁלִישִׁית מַעֲלַת הַטְּעָמִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁנֶּה דָּבָר מִשְּׁתֵּי הַתְּכוּנוֹת הַקּוֹדְמוֹת, וְאֵינֶנּוּ נָכְרִי בַּתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה רְדִיפַת שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בֵּינֵיהֶם נָח, וְלֹא דָגֵשׁ, אֲבָל בָּאָה תְּנוּעָה שְׁבָאִית אַחַר תְּנוּעָה שְׁבָאִית שָׁלֹשׁ וְיוֹתֵר, כַּאֲשֶׁר יַעֲבֹר זֶה בְּעַרְבִי, אֲבָל זֶה נָכְרִי בַּתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית. וּבְעֵת שֶׁיִּזְדַּמְּנוּ שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת בַּתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה, תִּמָּשֵׁךְ אַחַת מֵהֶם בַּתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית בְּשִׁעוּר נָח: כְּמוֹ, מִשְׁכָּבִי, לְשַׁכְנִי רִצָּפַת, כִּי הָעִבְרִית קָשֶׁה לָהּ רְדִיפַת שָׁלֹשׁ תְּנוּעוֹת אֶלָּא בִּפְגִישַׁת הַכָּפֶל, כְּמוֹ שָׁרַרְךָ, אוֹ אוֹתִיּוֹת אהח״ע, כְּמוֹ נַהֲרֵי נַחֲלֵי, וְאִם תִּרְצֶה תִּמְשֹׁךְ וְאִם תִּרְצֶה תְּמַהֵר. וְכֵן תַּכְשִׁיר הַתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה קִבּוּץ שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת זֹאת אַחַר זֹאת נִמְשָׁכוֹת כְּשִׁעוּר שְׁנֵי נָחִים, וְרָאֲתָה הַתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית כִּי הַדִּבּוּר בָּזֶה לֹא יִהְיֶה נָאֶה, וְהִפִּילָה אֶחָד מִשְּׁנֵי הַמְּשָׁכִים וְהִשְׁאִירָה הַשֵּׁנִי, כְּמוֹ שָׁמְתִּי וְשַׂמְתִּי וְכָל הַדּוֹמֶה לוֹ. הֲלֹא תִרְאֶה ״פָּעַל״ וַחֲבֵרָיו הַדִּבּוּר בּוֹ בְּהֶפֶךְ הַנִּקּוּד, תְּמָשֵׁךְ הָעַיִן וְהִיא פַּתָּח וְתָנוּחַ הַפֵּא וְהִיא קָמֵץ וּמְשִׁיכַת הָעַיִן אֵינֶנָּה כִּי אִם לְהַשְׁעִן לֹא לְנָח רָפֶה, וְעַל כֵּן הִשְׁאִירוּ ״אָמַר־לִי״ וְ ״עָשָׂה־לִי״ עַל הַתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁעֲנוּ עַל הַמִּלָּה הַקְּטַנָּה. וְכֵן אָנוּ רוֹאִין ״פָּעַל״ בִּשְׁנֵי קְמָצִין וְהוּא פֹּעַל עָבַר. וּנְבַקֵּשׁ עִלַּת זֶה וְנִמְצָאֶהוּ בְּאֶתְנָח אוֹ בְּסוֹף פָּסוּק, וְנֹאמַר שֶׁזֶּה הַנָּח נִתְיַשֵּׁב בַּתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית בַּעֲבוּר הָעֲמִידָה וְהַהֶפְסֵק. וְנִמְצָא הָעִנְיָן הַזֶּה הוֹלֵךְ כֵּן, עַד שֶׁנִּמְצָא עוֹד פֹּעַל בִּשְׁנֵי קְמָצִים בְּזָקֵף, וּנְבַקֵּשׁ עִלָּתוֹ וְנִמְצָאֶהוּ מְקוֹם הֶפְסֵק בָּעִנְיָן, וְהָיָה דִינוֹ שֶׁיִּהְיֶה אֶתְנָח אוֹ סוֹף פָּסוּק, לוּלֵא דְּחָקִים אֲחֵרִים הִצְרִיכוּ שֶׁלֹּא יִפֹּל בְּאֶתְנָח וְלֹא בְּסוֹף פָּסוּק, כַּאֲשֶׁר נִמְצָא גַּם כֵּן שְׁנֵי פַּתָּחִים בְּאֶתְנָח וּבְסוֹף פָּסוּק עַל זוֹלַת הַהִלּוּךְ הַהוּא, כְּמוֹ וַיֵּלֶךְ וַיֹּאמֶר, וַיֹּאמַר וְזָקַנְתִּי, וַתִּשָּׁבַרְנָה. וְנִמְצָא עִלַּת ״וַיֹּאמֶר״, מִפְּנֵי הַהַקְפָּדָה עַל הָעִנְיָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דִּין ״וַיֹּאמֶר״ לַעֲמֹד בּוֹ, מִפְּנֵי צָרְכּוֹ אֶל מַה שֶּׁאַחֲרָיו בְּהַשְׁלָמַת הָעִנְיָן, אֶלָּא הַמְעַט, כְּמוֹ ״כַּאֲשֶׁר אָמַר״, כִּי עִנְיָנוֹ שָׁלֵם בַּהַשָּׁבָה עַל מַה שֶּׁקָּדַם, וְהוּא רָאוּי לַקָּמֵץ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקוֹם הֶפְסֵק. אַךְ וַיֵּלֶךְ וַתִּשָּׁבַרְנָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בֶּאֱמֶת ״וַיֵּלֵךְ״, ״וַתִּשְׁבֹּרְנָה״ וּמִפְּנֵי שֶׁקָּשֶׁה לְהַעְתִּיק הַשֶּׁבֶר אֶל פַּתְּחָא גְּדוֹלָה מִבְּלִי גִּלְגּוּל, אֲבָל הֶעְתִּיקוּהוּ אֶל פַּתָּח. וְשָׁמָּא ״וָקַנְתִּי״ מֵהֶדֶךְ הַזֶּה, בַּעֲבוּר שֶׁשָּׁרְשׁוֹ זָקֵן וְהֶעְתִּיקוּ הַצֵּירֵי בָּעֲמִידָה אֶל פַּתָּח. וְכֵן נִתְמַהּ מִ״פָּעַל״ וְכָל אֲשֶׁר בָּא עַל מִשְׁקָלוֹ מִלְּעֵיל, מִשּׁוּם הַפֵּא וְהוּא בְּסִגּוֹל, עַד שֶׁנִּחְשַׁב שֶׁאִם לֹא מָשְׁכוּ הַפֵּא הָיָה מֵבִיא צֹרֶךְ הַדִּבּוּר הָעִבְרִי לִמְשֹׁךְ הָעַיִן וְיָשׁוּב מִלְּרַע, וְיִהְיֶה בֵּין הָעַיִן וְהַלָּמֶד נָח רָפֶה אַחַר סְגוֹל, וְזֶה דָּבָר תִּמַהּ. וְאֵין תִּמַהּ בַּפֵּא כִּי אִי אֶפְשָׁר לָהּ בְּלִי נָח, וּמִקּוֹם הַנָּח רֵיק, וְהַמֻּשָּׁךְ הַהוּא שֶׁהוּא מִלְּעֵיל, אָמְנָם הוּא כְּנֶגֶד פֶּן־עָל, לֹא כְּנֶגֶד פֶּן־עָל, שֶׁכַּאֲשֶׁר יָבֹא בְּאֶתְנָח אוֹ בְּסוֹף פָּסוּק שָׁב פָּעַל כְּנֶגֶד פָּאן־עָל וְרָאִינוּ צֹרֶךְ הַמֻּשָּׁךְ כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּשַׁמְתִּי וְשָׂמְתִּי. וְכֵן נִתְמַהּ מִ״שַׁעַר״ וְ״נַעַר״ וְחַבְרֵיהֶם עַל הַמֻּשָּׁךְ הַפֵּא שֶׁלָּהֶם וְהוּא פַּתָּח, וְנִחְשַׁב וְנִרְאֶה שֶׁהוּא בְּמָקוֹם ״פֶּעַל״, וְאָמְנָם נִפְתְּחוּ בַּעֲבוּר ״אהח״ע, וְעַל כֵּן לֹא נִשְׁתַּנָּה בְּסִמּוּךְ כַּאֲשֶׁר יִשְׁתַּנֶּה ״נָהָר״ וְ ״קָהָל״ וְ ״זָהָב״, בַּסִּמּוּךְ, כִּי הוּא עַל מִשְׁקַל ״דָּבָר״. וְכֵן נִמְצָא אֶעֱשֶׂה יֵעָשֶׂה אֶקְנֶה בְּסִגּוֹל עִם נָח רָפֶה, וְנִחְשַׁב בְּדִמְיוֹן הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא אֶפְעֶל יִפְעַל, וְנִרְאֶה שֶׁעַיִן הַפֹּעַל לֹא נִבְנָה עַל מֻשָּׁךְ אֲבָל עַל נָח נִרְאֶה עִם פַּתָּח לְעוֹלָם, וְיֵשׁ לָנוּ אֲמַתְלָא עַל שֶׁלֹּא נַקֵּד בְּפַתָּח גָּדוֹל וְהָיוּ אוֹמְרִים אֶעֱשֶׂה, בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא תִּפֹּל פַּתְחָא עַל הֵא נָחָה אֶלָּא בְּקָמֵץ, וְהַקָּמֵץ מֻשּׁוּךְ, וְעַיִן הַפֹּעַל אֵינֶנּוּ מֻשּׁוּךְ כָּל עִקָּר אֶלָּא אִם תִּעְתִּק אֵלָיו תְּנוּעָה אוֹ תִּפֹּל עַל אָלֶף כְּמוֹ אֵצֵא. וְרָאוּי לְהַעְתִּיק אֶעֱשֶׂה אֶל סְגוֹל מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמְעַט שֶׁבַּתְּנוּעוֹת, יָשׁוּב וְיִשְׁתַּתֵּף עִם הַצֵּירֵי כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ בַּתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית לְיַשְּׁבוֹ תְּמוּרָתוֹ בַּעֲמִידָה, וּכְמַעַט שֶׁלֹּא יֵרָאֶה לַהֵא בְּאֶעֱשֶׂה מָקוֹם אֶלָּא בְּהֶפְסֵק אוֹ בְּטַעַם, וְיֵקֵל הַדָּגֵשׁ עִמָּהּ, אֶעֱשֶׂה־לְּךָ אֶבְנֶה לִי, עַד שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאֵצֵא וְאָבֹא וַיָּבֹא לִי, וְלֹא יָבֹא אַחֲרָיו דָּגֵשׁ וְיָבֹא לְפָנָיו צֵירֵי בַּעֲבוּר הֵרָאוֹת הָאָלֶף, וַהֲלֹא תִרְאֶה קַלּוּתָם בַּהֵא עַד שֶׁהִפִּילוּהָ מִן הַכְּתָב וְהַלָּשׁוֹן בְּ״וַיִּבֶן״ ״וַיִּקֶן״ ״וַיַּעַשׂ״, וְאֵיךְ תִּתַּיְשֵׁב בְּצֵירֵי, אֲבָל הִיא נוֹתֶנֶת הַמְעַטָּה שֶׁבַּתְּנוּעוֹת וְהִיא הַסְּגוֹל. זֶה בַּתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה עַד שֶׁתַּעְתִּיקֶנָּה בַּתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית אֶל הַצֵּירֵי בְּהֶפְסֵק. וְכֵן נִתְמַהּ מִ״מַּרְאֶה״ וּמִ״מַּעֲשֶׂה״ וּ ״מִקְנֶה״ וְחַבְרֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה אוֹתָם בְּסִמּוּךְ בְּצֵירֵי, וּבִלְתִּי סָמוּךְ בְּסִגּוֹל, וְנִהְיֶה סְבוּרִים שֶׁהָאֱמֶת בְּהֶפְךְ זֶה. וְכַאֲשֶׁר נַחְשֹׁב עַל לָמֶד הַפֹּעַל הַנָּחָה וְהִיא הַהֵא, כִּי הִיא נֶחְשָׁבָה כְּאַיִן, וּכְאִלּוּ הַשֵּׁמוֹת הָאֵלֶּה אֵינָם כִּי אִם מֵרֹא מַעַשׂ מֶקֶן, לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְזוֹלַת הַסְּגוֹל, עַד שֶׁיָּבוֹא צֹרֶךְ לְהַרְאוֹתָהּ בְּנָח רָפֶה בְּמַרְאֶה וּמַעֲשֶׂה, וּמַרְאֵיהֶן וּמַעֲשֵׂיהֶן, הוֹשִׁב הַסְּגוֹל צֵירֵי לַעֲמֹד בְּעֵת הַסְּמוּךְ בְּמָקוֹם הַפֹּעַל בְּמַרְאָם וּמַעֲשָׂם. וַאֲשֶׁר בָּא עַל הַתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה וְלֹא שִׁנְּתָה אוֹתָהּ הַתְּכוּנָה הַשֵּׁנִית בַּנִּקּוּד אֶלָּא בַּדִּבּוּר, ״בֵּן״ כְּשֶׁהוּא נִפְרָד בְּצֵירֵי וְסָמוּךְ בְּסִגּוֹל, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּמְשְׁכֵהוּ הַטַּעַם, כְּמוֹ בֶּן יָאִיר, וְהוּא עַל תְּכוּנָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה בְּסִגּוֹל. וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּחְפְּזֵנוּ הַטַּעַם ״בֵּן אַחַר״ וְהוּא עַל תְּכוּנָתוֹ

הָרִאשׁוֹנָה בְּצִירִי. וְאֵין סָפֵק בְּ״פָּעֵל״ מִלְּרַע שֶׁהוּא בְּצִירִי, וְלִמְחַבֵּר הַחָכְמָה הַדַּקָּה הַזֹּאת סוֹדוֹת נַעֲלָמִים מִמֶּנּוּ, וְאֶפְשָׁר שֶׁעָמַדְנוּ עַל קְצָתָם. וְכֵן בָּהֶם לְהָעִיר עַל הַפְּרוּשִׁים, כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּ״הָעֲלָה הִיא לְמָעְלָה״, וּבְמַה שֶּׁמַּבְדִּיל בֵּין הָעוֹבֵר וְהֶעָתִיד וּבֵין הַנִּפְעָל הָעוֹמֵד וְהַנִּפְעָל הָעוֹבֵר, וְינַקְּדוּ נֶאֱסָף אֶל עַמִּי בְקָמֶץ, וְכַאֲשֶׁר נֶאֱסַף בְּפַתָּח, וְינַקְּדוּ וַיִּשְׁחָט, וַיִּשְׁחָט, וַיִּשְׁחָט בְּקָמֶץ, וְאִם אֵינָם בְּמִקּוֹם הֶפְסֵק דִּבּוּר, זֶה הָיָה בְּמִקּוֹם הֶפְסֵק עִנְיָן, וְהַרְבֵּה שֶׁמַּנְהִיגִים הַסְּגוֹל הַבָּא אַחַר הַזָּרְקָא מִנְהַג הָאֶתְנָח וְהַסּוֹף פָּסוּק וְהַזָּקֵף וְיִשְׁתַּנֶּה מֵהַתְּכוּנָה הָרִאשׁוֹנָה. וְאִלּוּ הָיִיתִי מַרְחִיב בַּשַּׁעַר הַזֶּה הָיִיתִי מַאֲרִיךְ הַסֵּפֶר. וְלֹא הֶרְאֵיתִי לְךָ כִּי אִם מְעַט מֵהַחָכְמָה הַזֹּאת הַדַּקָּה וְשֶׁאֵינָהּ מֻפְקֶרֶת אֲבָל הִיא בְּעִלּוֹת וּבְמָסוֹרוֹת.

(פא) אָמַר הַכּוּזָרִי: דַּי לִי בָּזֶה לְחִבּוּב הַלָּשׁוֹן אֶצְלִי. וַאֲנִי מְחַלֶּה פָּנֶיךָ שֶׁתָּעִתֵּק עִמִּי אֶל תֹּאַר הָעוֹבֵד אֱלֹהִים אֶצְלְכֶם, וְאַחַר כֵּן אֶשְׁאַל אוֹתְךָ עַל טַעֲנָתְכֶם עַל הַקָּרָאִים, וְאַחַר כֵּן אֲבַקֵּשׁ מִמְּךָ בַּדְּעוֹת וּבָאֱמוּנוֹת שָׁרָשִׁים, וְאַחַר כֵּן אֶשְׁאָלְךָ עַל מַה שֶּׁנִּשְׁאַר בְּיֶדְכֶם מִן הַחָכְמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.

מאמר ג

(א) אָמַר הֶחָבֵר: מִנְהַג הָעוֹבֵד אֶצְלֵנוּ, אֵינֶנּוּ נִגְזָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְמַשָּׂא עָלֵינוּ וְיִהְיֶה לְמַשָּׂא הַחַיִּים שֶׁהֵם מִטּוֹבוֹת הַבּוֹרֵא, וְזוֹכֵר טוֹבָתוֹ עָלָיו בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא״ ״וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים״, אֲבָל – אוֹהֵב הָעוֹלָם וַאֲרִיכוּת הַיָּמִים מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַקְנֶה אוֹתוֹ הָעוֹלָם הַבָּא, וְכָל אֲשֶׁר יוֹסִיף טוֹבָה יַעֲלֶה מַדְרֵגָה לָעוֹלָם הַבָּא, אַף הוּא מִתְאַוֶּה זֶה – אִלּוּ הָיָה מַגִּיעַ לְמַדְרֵגַת חֲנוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ״וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים״, אוֹ לְמַדְרֵגַת אֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב, וּלְהָפְנוֹת עַד שֶׁיִּתְיַחֵד לְחֶבְרַת הַמַּלְאָכִים, וְלֹא יִהְיֶה מִשְׁתּוֹמֵם בִּיחִידוּת וּבְבְדִידוּת, אֲבָל הֵם צָוָתוֹ. וְיִשְׁתּוֹמֵם בִּמְלֹא עָם, מִפְּנֵי שֶׁנִּעְדָּר מִמֶּנּוּ רְאִיַּת מַלְכוּת שָׁמַיִם, אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה צָרִיךְ עִמָּהּ לְמַאֲכָל וּלְמִשְׁתֶּה, וְלִכְמוֹ אֵלֶּה תִּהְיֶה רְאוּיָה הַבְּדִידוּת הַשְּׁלֵמָה, אַף מִתְאַוִּים הַמָּוֶת מִפְּנֵי שֶׁהִגִּיעוּ אֶל הַתַּכְלִית אֲשֶׁר אֵין אַחֲרֶיהָ מַדְרֵגָה שֶׁיִּקְווּ תּוֹסַפְתָּהּ. וְלַחֲכָמִים הַמִּתְפַּלְסְפִים אַהֲבָה בַּבְּדִידוּת, כְּדֵי שֶׁתִּזְדַּכְּנָה מַחְשְׁבוֹתָם לֵילֵד מִסְּבָרוֹתָם הַתּוֹלָדוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת עַד שֶׁיַּגִּיעוּ אֶל הָאֱמֶת בְּמַה שֶּׁנִּשְׁאַר עֲלֵיהֶם מֵהַסְּפֵקוֹת, וְרוֹצִים עִם זֶה פְּגִישַׁת תַּלְמִידִים שֶׁיְּבִיאוּ אוֹתָם אֶל הַמֶּחְקָר וְהַזְּכָרוֹן, כְּמִי שֶׁשָּׁגָה בְּקִבּוּץ הַמָּמוֹן וְהוּא שׁוֹנֵא לְהִתְעַסֵּק אֶלָּא עִם מִי שֶׁיִּסְחַר כְּדֵי שֶׁיַּרְוִיחַ עִמּוֹ, וְזֹאת מַדְרֵגַת סָקְרָט וְהַדּוֹמֶה לוֹ, וְאִלֶּה הַיְחִידִים אֵין תִּקָּוָה לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָתָם עַתָּה, אֲבָל בְּהִמָּצֵא הַשְּׁכִינָה בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה בָּעָם הַמּוּכָן לַנְּבוּאָה – הָיוּ אֲנָשִׁים נִפְרָדִים וְשׁוֹכְנִים בַּמִּדְבָּרוֹת, מִתְחַבְּרִים עִם מִי שֶׁדּוֹמֶה לָהֶם, לֹא הָיוּ מִתְבּוֹדְדִים לְגַמְרֵי, אֲבָל הָיוּ נֶעֱזָרִים עַל חָכְמַת הַתּוֹרָה וַמַּעֲשֶׂיהָ הַמְקֻרָבִים אֶל הַמַּדְרֵגָה הַהִיא בִּקְרֻבָּה וּבְטָהֳרָה, וְהֵם בְּנֵי הַנְּבִיאִים. וְאַף בַּזְּמַן הַזֶּה וּבַמָּקוֹם הַזֶּה וְהָעָם הַזֶּה – וְאֵין חָזוֹן נִפְרָץ, עִם מְעוּט הַחָכְמָה הַקְּנוּיָה וְהֶעְדֵּר הַחָכְמָה הַהִיא הַטְּבָעִית, מִי שֶׁהִכְנִיס עַצְמוֹ לְהִנָּזֵר בִּפְרִישׁוּת, כְּבָר הִכְנִיס נַפְשׁוֹ בְּיִסּוּרִין וָחֳלִי נַפְשִׁי וְגִשְׁמִי, וְתָרָאָה עָלָיו דַּלּוּת הֶחָלָיִים, וְיִהְיוּ סְבוּרִים בְּנֵי אָדָם שֶׁהוּא דַּלּוּת הַכְּנִיעָה וְהַשִּׁפְלוּת, וְיָשׁוּב נֶאֱסָר, מוֹאֵס בְּחַיָּיו מִפְּנֵי קִיצָתוֹ בְּמַאֲסָרָיו וּמַכְאוֹבָיו, לֹא מִתַּאֲוָתוֹ לַבְּדִידוּת. וְאֵיךְ לֹא יִהְיֶה כֵּן, וְהוּא אֵינֶנּוּ דָּבֵק בְּאוֹר אֱלֹהֵי שֶׁיִּמְצָא בּוֹ עֶזֶת כַּנְּבִיאִים, וְלֹא הִגִּיעַ לַחָכְמוֹת שֶׁמַּסְפִּיקִים לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם וְלִמְצֹא עֲרֵבוּת בָּם שְׁאָר חַיָּיו כַּפִּילוֹסוֹפִים. וְאֶמֹר – כִּי הוּא יָרֵא וְחָסִיד, אוֹהֵב שֶׁיִּפְנֵע אֱלֹקָיו בִּבְדִידוּת וְהֶעָמִידָה וְהִתְחַנָּה וְהִתְפִּלָּה, בְּמַה שֶּׁהוּא יוֹדֵעַ מֵהַתַּחֲנוּנִים וְהַבַּקָּשׁוֹת, אֵלֶּה הַחֲדָשׁוֹת אֵין לָהֶם עֲרֵבוּת כִּי אִם יָמִים מְעַטִּים בְּעוֹד שֶׁהֵם חֲדָשִׁים, וְכָל אֲשֶׁר יִשָּׁנוּ עַל הַלָּשׁוֹן, לֹא תִּפָּעֵל לָהֶם הַנֶּפֶשׁ וְלֹא יִמְצָא לָהֶם כְּנִיעָה וְלֹא חֲנִינָה, וְיִשָּׁאֵר בְּעִתֵּי הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְנַפְשׁוֹ תִּתְבָּעֲנוּ בְּכֹחוֹתֶיהָ אֲשֶׁר נִטְבְּעָה עֲלֵיהֶם, מֵהַשְׁמַע וְהָרְאִיָּה וְהַדִּבּוּר וְהָעֵסֶק וְהָאֲכִילָה וְהַשְׁתִּיָּה וְהַמִּשְׁגָּל וְהָרֵוַח בְּמָמוֹן וְתַקָּנַת בֵּיתוֹ וְעֶזְרַת דַּלִּים וְעֶזֶר הַתּוֹרָה בְּמָמוֹנוֹ – כְּשֶׁיִּרְאֶה שׁוּם קִלְקוּל, הֲלֹא יִשָּׁאֵר מִתְחָרֵט עַל מַה שֶּׁקִּשֵּׁר נַפְשׁוֹ אֵלָיו, וְיוֹסִיף בַּחֲרָטָתוֹ רֹחַק מֵהָעִנְיָן הָאֱלֹהִי אֲשֶׁר טָרַח לְהִתְקָרֵב אֵלָיו.

(ב) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן סַפֵּר לִי מַעֲשֶׂה הֶחָסִיד שֶׁבָּכֶם הַיּוֹם.

(ג) אָמַר הֶחָבֵר: הֶחָסִיד הוּא, הַנִּזְהָר בִּמְדִינָתוֹ, מְשַׁעֵר וּמְחַלֵּק לְכָל אֲנָשָׁיהָ טַרְפָּם וְכָל סְפָקָם, וְינַהֵג בָּהֶם בְּצֶדֶק, לֹא יוֹנֶה אֶחָד מֵהֶם, וְלֹא יִתֵּן לוֹ יוֹתֵר מֵחֶלְקוֹ הָרָאוּי לוֹ, וְיִמְצָאֵם בְּעֵת צָרְכוֹ אֲלֵיהֶם שׁוֹמְעִים לוֹ, מְמַהֲרִים לַעֲנוֹתוֹ בְּעֵת קָרְאוֹ, יְצַוֵּם וְיַעֲשׂוּ כְּמִצְוָתוֹ, וְיַזְהִירֵם וְיַזְהִירוּ.

(ד) אָמַר הַכּוּזָרִי: עַל חָסִיד שְׁאִלְתִּיךָ לֹא עַל מוֹשֵׁל.

(ה) אָמַר הֶחָבֵר: הֶחָסִיד הוּא מִי שֶׁהוּא מוֹשֵׁל, נִשְׁמָע בְּחוּשָׁיו וְכֹחוֹתָיו הַנַּפְשִׁיִּים וְהַגּוּפִיִּים, וּמַנְהִיגָם הַמַּנְהָגָה הַגּוּפִיִּית, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֶד עִיר״. וְהוּא הַמּוּכָן לְמֶמְשָׁלָה, כִּי אִלּוּ הָיָה מוֹשֵׁל בִּמְדִינָה הָיָה נוֹהֵג בָּהּ בְּצֶדֶק כַּאֲשֶׁר נָהַג בְּגוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ, וְחָסַם הַכֹּחוֹת הַתַּאֲוַיִּים וּמָנַע אוֹתָם מִן הָרִבּוּי אַחַר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם חֶלְקָם, וְהִסְפִּיק לָהֶם מַה שֶּׁיִּמָּלֵא חֶסְרוֹנָם, מֵהַמַּאֲכָל הַמַּסְפִּיק וְהַמִּשְׁתֶּה הַמַּסְפִּיק עַל הַדֶּרֶךְ הַשָּׁוֶה גַּם כֵּן, וְחָסַם הַכֹּחוֹת הַכַּעֲסָנִים הַמְבַקְּשִׁים לְנִצּוּחַ, אַחַר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם חֶלְקָם בַּנִּצָּחוֹן הַמּוֹעִיל בִּדְבָרֵי הַחָכְמוֹת וְהַדֵּעוֹת וְגַעֲרַת הָאֲנָשִׁים הָרָעִים, וְנָתַן לַחוּשִׁים חֶלְקָם בְּמַה שֶּׁמּוֹעִיל לוֹ, וּמְשַׁמֵּשׁ בְּיָדָיו וְרַגְלָיו וּלְשׁוֹנוֹ בְּעִנְיַן הַצֶּרֶךְ וּבְחֶפְצוֹ הַמּוֹעִיל, וְכֵן הַשְּׁמַע וְהָרְאוּת וְהַהַרְגָּשָׁה הַמִּשְׁתַּתֶּפֶת הוֹלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם, וְאַחַר כֵּן הַיְצֵר וְהָרְעָיוֹן וְהַמַּחֲשָׁב וְהַזִּכָּרוֹן, וְאַחַר כֵּן הַכֹּחַ הַחֶפְצִי הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל אֵלֶּה, וְהֵם מְשַׁמְּשִׁים עוֹבְדִים לְחֶפֶץ הַשֵּׂכֶל. וְלֹא עָזַב אֶחָד מֵאֵלּוּ הַכֹּחוֹת וְהָאֲבָרִים שֶׁיַּרְבֶּה בְּמַה שֶּׁהוּא מְיֻחָד בּוֹ וְיַפְחִית

הַנִּשְׁאָרִים. וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה צָרְכֵי כָל אֶחָד מֵהֶם וְנָתַן לַטִּבְעִיִּים מַה שֶּׁיִּסְפִּיק לָהֶם מֵהַמְּנוּחָה וְהַשֵּׁנָה, וְלַחִיּוּנִיִּים מַה שֶּׁיַּסְפִּיק לָהֶם מֵהַקִּיצָה וְהַתְּנוּעָה בְּמַעֲשֵׂי הָעוֹלָם, אָז יִקָּרֵא אֶל עֲדָתוֹ, כְּמוֹשֵׁל הַנִּשְׁמָע שֶׁקּוֹרֵא אֶל חֵילוֹ הַשּׁוֹמֵעַ לַעֲזֹר לוֹ, לְהִדָּבֵק בַּמַּדְרֵגָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַמַּדְרֵגָה הָאֱלֹהִית אֲשֶׁר הִיא לְמַעְלָה מֵהַמַּדְרֵגָה הַשִּׂכְלִית, וְיַסֵּדֵר עֲדָתוֹ וְיַתְקָנָהּ, וְדוֹמֶה לַמֶּלֶךְ שֶׁסִּדֵּר מִשֶּׁה עָלָיו הַשָּׁלוֹם לַעֲדָתוֹ סְבִיבוֹת הַר סִינַי, וּמְצַוֶּה הַכֹּחַ הַחֻפְצִי שֶׁיִּהְיֶה מְקַבֵּל וְשׁוֹמֵר לַאֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶצְלוֹ צִוּוּי, וְיַעֲשֶׂה בַּכֹּחוֹת וּבָאֲבָרִים כְּפִי אֲשֶׁר יְצַוֶּה מִבְּלִי הַמְרוֹת, וְיִצַּוֶּה אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִפְנֶה אֶל הַשָּׂדִים הַמַּחֲשָׁבִיִּים וְהַמִּתְדַּמִּים, וְלֹא יְקַבְּלֵם וְלֹא יַאֲמִין בָּם, עַד שֶׁיִּוָּעֵץ אֶת הַשֵּׂכֶל, וְאִם יַכְשִׁיר מַה שֶּׁיֵּשׁ אֶצְלָם יְקַבְּלֵם, וְאִם לֹא – יַמְרֵם, וְיַקְבֵּל הַחֻפְצִי זֶה מִמֶּנּוּ וְיַסְכִּים לַעֲשׂוֹתוֹ. וּמְיֻשָּׁר כְּלִי הַמַּחֲשָׁב וּמְפֻנֶּה אוֹתוֹ מִכָּל אֲשֶׁר קֶדֶם מֵהַמַּחֲשָׁבוֹת הָעוֹלָמִיּוֹת. וּמְצַוֶּה הַמְדַמֶּה לְהַמְצִיא הֶהָדוּר שֶׁבַּצּוּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת אֶצְלוֹ בְּעֵזֶר הַזִּכָּרוֹן, לְדַמּוֹת אֵלָיו הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַמְבֻקָּשׁ, כְּמוֹ מַעֲמַד הַר סִינַי וּמַעֲמַד אַבְרָהָם וְיִצְחָק בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, וּכְמוֹ מִשְׁכַּן מֹשֶׁה וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה וְחוּל הַכָּבוֹד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְזוּלַת זֶה הַרְבֵּה. וּמְצַוֶּה הַשּׁוֹמֵר לִשְׁמֹר אֶת זֶה וְלֹא יִשְׁכָּחֵהוּ, וְיִגְעַר הַמַּחֲשָׁבִי וְשֶׁדָּיו מִבַּלְבֵּל הָאֱמֶת וּמְסַפְּקוֹ. וְיִגְעַר בַּכַּעֲסָנִי וּבַתַּאֲוָנִי מֵהַטּוֹת הַחֻפְצִי וַהֲנִיעוֹ וְהַטְרִידוֹ בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ אֶצְלָם מֵהַכַּעַס וְהַתַּאֲוָה. וְאַחַר זֹאת הַהַצָּעָה יַנְהִיג הַכֹּחַ הַחֻפְצִי כָּל הָאֲבָרִים הַמְשַׁמְּשִׁים אוֹתוֹ בְּזְרִיזוּת וַחֲרִיצוּת וְשִׂמְחָה, וְיַעֲמְדוּ בְּעֵת הָעֲמִידָה מִבְּלִי עַצְלָה, וְיִשְׁתַּחֲווּ עֵת שֶׁיְּצַוֶּה לְהִשְׁתַּחֲווֹת, וְיֵשְׁבוּ בְּעֵת הַיְשִׁיבָה, וּמַבִּיטוֹת הָעֵינַיִם הַבָּטַת הָעֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו, וְיַעֲמְדוּ הַיָּדַיִם מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְלֹא תִתְקַבֵּץ הָאַחַת עִם הָאַחַת, וְתִשְׁתַּוֶּינָה הָרַגְלַיִם לָעֲמִידָה, וְיַעַמְדוּ כָּל הָאֲבָרִים כִּנְבוֹהֲלִים הַיְרֵאִים לַעֲשׂוֹת מִצְוַת מַנְהִיגָם, לֹא יַרְגִּישׁוּ עַל מֵחוּשׁ וְלֹא עַל הֶפְסֵד אִם יִהְיֶה לָהֶם, וְיִהְיֶה הַלָּשׁוֹן מְסֻכִּים עִם הַמַּחֲשָׁבָה לֹא יוֹסִיף עָלֶיהָ, וְלֹא יַבְטֵא בְּתִפְלָתוֹ עַל דֶּרֶךְ הַמִּנְהָג וְהַטֶּבַע כְּמוֹ הַזַּרְזִיר וְהַבַּבָּגָא אֶלָּא עִם כָּל מִלָּה מַחֻשָּׁבָה וְכַוָּנָה בָהּ, וְתִהְיֶה הָעֵת הַהִיא לֵב זְמַנּוֹ וּפְרִיוֹ, וְיִהְיוּ שְׂאָר עִתּוֹתָיו כְּדָרָכִים הַמַּגִּיעִים אֶל הָעֵת הַהִיא, יִתְאַוֶּה קִרְבָתוֹ שֶׁבּוֹ מִתְדַּמֶּה בְּרוּחָנִיִּים וְיִתְרַחֵק מֵהַבַּהֲמִיִּים, וְיִהְיֶה פְּרִי יוֹמוֹ וְלֵילוֹ הַשָּׁלֹשׁ עִתּוֹת הֵהֵם שֶׁל תְּפִלָּה, וּפְרִי הַשָּׁבוּעַ יוֹם הַשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְעַמֵּד לְהִדָּבֵק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וַעֲבוֹדָתוֹ בְּשִׂמְחָה לֹא בִכְנִיעָה, כַּאֲשֶׁר הִתְבָּאֵר. וְהַסֵּדֶר הַזֶּה מֵהַנֶּפֶשׁ כְּסֵדֶר הַמָּזוֹן מֵהַגּוּף, מִתְפַּלֵּל לְנַפְשׁוֹ וְנִזּוֹן לְגוּפּוֹ, וּמַתְמֶדֶת עָלָיו בִּרְכַּת הַתְּפִלָּה עַד עֵת תְּפִלָּה אַחֶרֶת, כְּהַתְמָדַת כֹּחַ סַעֲדַת הַיּוֹם עַד שֶׁיִּסְעַד בַּלַּיְלָה, וְכָל אֲשֶׁר תִּרְחַק עֵת הַתְּפִלָּה מֵהַנֶּפֶשׁ הִיא הוֹלֶכֶת וְקוֹדֶרֶת בְּמַה שֶּׁפּוֹגֵעַ אוֹתָהּ מֵעִסְקֵי הָעוֹלָם כָּל שֶׁכֵּן אִם יִבְיאֵהוּ הַצֹּרֶךְ לְחֶבְרַת נְעָרִים וְנָשִׁים וְרָעִים, וְיִשְׁמַע מַה שֶּׁיַּעְכִּיר זַכּוּת נַפְשׁוֹ, מִדְּבָרִים כְּעוּרִים וְנִגּוּנִים שֶׁתִּטֶּה הַנֶּפֶשׁ אֲלֵיהֶם וְלֹא יוּכַל לִמְשֹׁל־בָּהּ. וּבְעֵת הַתְּפִלָּה מְטַהֵר נַפְשׁוֹ מִכָּל מַה שֶּׁקָּדַם, וְיַתְקָנָהּ לֶעָתִיד, עַד שֶׁלֹּא יַעֲבֹר שָׁבוּעַ עַל זֶה הַסֵּדֶר עַד שֶׁיִּתְקַן הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף, וּכְבָר נִקְבְּצוּ מוֹתָרִים מַקְדִּימִים עִם אֹרֶךְ הַשָּׁבוּעַ לֹא יִתֵּכֶן לְטַהֲרָם וּלְנַקּוֹתָם אֶלָּא בְּהַתְמָדַת עֲבוֹדַת יוֹם עִם מְנוּחַת הַגּוּף, וְאָז יִרְצֶה הַגּוּף בַּשַּׁבָּת אֶת אֲשֶׁר חָסַר לוֹ מִשֵּׁשֶׁת הַיָּמִים, וְיִהְיֶה נָכוֹן לֶעָתִיד. וְכֵן הַנֶּפֶשׁ תִּזְכֹּר מַה שֶּׁחָסְרָה עִם טִרְדַּת הַגּוּף, וּכְאִלּוּ הִיא בַּיּוֹם הַהוּא מִתְרַפְּאָה מֵחֳלִי שֶׁקָּדַם וּמִתְעַתֶּדֶת לְמַה שֶּׁיִּדְחֶה מִמֶּנָּה הֶחֳלִי בֶּעָתִיד. דּוֹמֶה לְמַה שֶּׁהָיָה עוֹשֶׂה אִיּוֹב בְּכָל שָׁבוּעַ בְּבָנָיו, כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר: ׳אוּלַי חָטְאוּ בָנַי׳, וְאַחַר כֵּן יִהְיֶה עָתִיד לְרְפוּאָה הַחָדְשִׁית שֶׁהִיא זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם, רְצוֹנִי לוֹמַר: תּוֹלְדוֹת הֶחֳדָשִׁים וְחִדּוּשֵׁי הַיָּמִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ׳כִּי לֹא־תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם׳. וְאַחַר כֵּן יִהְיֶה עָתִיד לְשָׁלֹשׁ רְגָלִים. וְאַחֲרֵי כֵן אֶל הַצּוֹם הַנִּכְבָּד אֲשֶׁר בּוֹ יִנָּקֶה מִכָּל עָוֹן שֶׁקָּדַם, וְיַשִּׂיג בּוֹ מַה שֶּׁחָסַר לוֹ בַּיָּמִים וּבַשָּׁבוּעִים וּבֶחֳדָשִׁים, וְתִנָּקֶה הַנֶּפֶשׁ מֵהַבִּלְבּוּלִים הַמַּחֲשָׁבִיִּים וְהַכַּעֲסִיִּים וְהַתַּאֲוִיִּים, וְתָשׁוּב מִנְּטוֹת אֲלֵיהֶם תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה בֵּין בְּמַחֲשָׁבָה בֵּין בְּמַעֲשֶׂה. וְאִם לֹא תִתֵּכֶן הַתְּשׁוּבָה מֵהַמַּחֲשָׁבָה בַּעֲבוּר גְּבוּרַת הָרַעְיוֹנִי עָלֶיהָ, בְּמַה שֶּׁקָּדַם לָהּ מִזִּכְרוֹן מַה שֶּׁשָּׁמְעָה מִימֵי הַנְּעוּרִים מִשִּׁירִים וְחִידוֹת וְזוּלָתָם, תִּנָּקֶה מֵהַמַּעֲשֶׂה וְתִתְוַדֶּה עַל הָרַעְיוֹנִים וּתְקַבֵּל שֶׁלֹּא תִּזְכֹּרֵם בִּלְשׁוֹנָהּ כָּל שֶׁכֵּן שֶׁתַּעֲשֶׂה, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: זַמֹּתִי בַּל־יַעֲבָר־פִּי. וְצוֹמוֹ בַּיּוֹם הַהוּא צוֹם שֶׁהוּא קָרוֹב בּוֹ לְהִתְדַּמּוֹת בַּמַּלְאָכִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹמְרוֹ בִּכְנִיעָה וּבְשִׁפְלוּת וּבַעֲמִידָה וּבְכְרִיעוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת וּתְהִלּוֹת, וְכָל כֹּחוֹתָיו הַגּוּפִיִּים צָמִים מֵהָעִנְיָנִים הַטִּבְעִיִּים, מִתְעַסְּקִים בַּתּוֹרִיִּים, כְּאִלּוּ אֵין בּוֹ טֶבַע בַּהֲמִי. וְכֵן יִהְיֶה צוֹם הֶחָסִיד בְּכָל עֵת שֶׁיְּצוּם, שֶׁיִּעָנֶה בּוֹ הָרְאוּת וְהַשְּׁמַע וְהַלָּשׁוֹן, וְלֹא יַטְרִידֵם בְּזוּלַת מַה שֶּׁיְּקָרֵב אוֹתוֹ אֶל הָאֱלֹהִים, וְכֵן הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים מִדִּמְיוֹן וּמַחֲשָׁבָה וְזוּלָתִי זֶה, וְעִם זֶה יִהְיוּ הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים.

(ו) אָמַר הַכּוּזָרִי: הַמַּעֲשִׂים הַיְדוּעִים.

(ז) אָמַר הֶחָבֵר: הַמַּעֲשִׂים הַמִּנְהָגִיִּים וְהַחֻקִּים הַשִּׂכְלִיִּים הֵם הַיְדוּעִים, אֲבָל הָאֱלֹהִיִּים הַנּוֹסָפִים עֲלֵיהֶם לָחוּל בְּאֻמַּת אֵל חַי שֶׁנִּהְיֶנֶה, אֵינָם יְדוּעִים עַד שֶׁיָּבֹאוּ מֵאֶצְלוֹ מְפֹרָשִׁים וּמְחֻלָּקִים. וְעוֹד, כִּי אֵין הַמִּנְהָגִיִּים וְהַשִּׂכְלִיִּים הֵהֵם יְדוּעִים, שֶׁאִם נֵדָעֵם בְּעַצְמָם לֹא נֵדַע שִׁעוּרָם, כִּי אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים שֶׁהַעֲנָקָה חוֹבָה, וּמוֹסֵר הַנֶּפֶשׁ בִּכְנִיעָה וּבְשִׁפְלוּת חוֹבָה, וְהַהוֹנָאָה מְגֻנֶּה, וְהַהֶפְקֵר עִם הַנָּשִׁים מְגֻנֶּה, וְהַבִּיאָה אֶל קְצָת הַקְּרוֹבוֹת מְגֻנֶּה, וְכִבּוּד הָאָבוֹת חוֹבָה, וְכַדּוֹמֶה לָאֵלֶּה, אַךְ הַגְבָּלַת זֶה וְשִׁעוּרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה טוֹב לְפֹל, אֵינֶנּוּ כִּי אִם לֵאלֹהִים יִתְבָּרֵךְ. אֲבָל הַמַּעֲשִׂים הָאֱלֹהִיִּים אֵין שִׂכְלֵנוּ מַגִּיעַ אֲלֵיהֶם [וְהֵם] (נִדְחִים) [נִדְחִים] אֵצֶל הַשֵּׂכֶל, וְהֵם נִשְׁמָעִים כַּאֲשֶׁר יִשְׁמַע הַחוֹלֶה אֶל הָרוֹפֵא בִּרְפוּאוֹתָיו וְהַנְהָגוֹתָיו. הֲלֹא תִרְאֶה הַמִּילָה, כַּמָּה הִיא רְחוֹקָה מִן הַהַקָּשָׁה וְאֵין לָהּ דֶּרֶךְ אֶל הַנַּהֲגָה, וּכְבָר קִבֵּל אוֹתָהּ אַבְרָהָם, עִם קְשִׁי הָעִנְיָן עַל הַטֶּבַע, וְהוּא בֶּן מְאַת שָׁנָה, בְּנַפְשׁוֹ וּבְבָנָיו, וְהָיְתָה אוֹת בְּרִית לְהִדָּבֵק בּוֹ וּבְזַרְעוֹ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וְהָקִמוֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ.

(ח) אָמַר הַכּוּזָרִי: בֶּאֱמֶת קִבַּלְתֶּם הַתּוֹרָה הַזֹּאת כָּרָאוּי, וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָהּ בְּהִשְׁתַּדְּלוּת גְּדוֹלָה בְּמַקְהֵלִים בְּהִזְדַּמֵּן אֵלֶיהָ, לְשַׁבֵּחַ עָלֶיהָ וְלִזְכֹּר שָׂרָשֶׁיהָ וְעִלָּתָהּ בַּבְּרָכָה, וְזוּלָתְכֶם טָרַח לְהַדְּמוֹת אֲלֵיכֶם, וְעָלָה בְיָדוֹ הַצָּעַר, מִבְּלִי הֶהָנֵאָה אֲשֶׁר יִמְצָאֶנָּה מִי שֶׁהוּא חוֹשֵׁב בַּסִּפָּה אֲשֶׁר בַּעֲבוּרָהּ סוֹבֵל הַצַּעַר הַזֶּה.

(ט) אָמַר הֶחָבֵר: וְכֵן שְׁאָר הַדִּמְיוֹנִים לֹא יָכְלָה אֻמָּה מִן הָאֻמּוֹת לְהִתְדַּמּוֹת אֵלֵינוּ בְּדָבָר. הֲלֹא תִרְאֶה אֲשֶׁר קָבְעוּ יוֹם לִמְנוּחָה בְּמָקוֹם יוֹם הַשַּׁבָּת, הֲיוּכְלוּ לְהִדַּמּוֹת אֶלָּא כַּאֲשֶׁר יִדַּמּוּ צוּרוֹת הַצַּלְמִים אֶל צוּרוֹת בְּנֵי אָדָם הַחַיִּים.

(י) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר חָשַׁבְתִּי בְעִנְיָנְכֶם, וְרָאִיתִי שֶׁיֵּשׁ לֵאלֹהִים סוֹד בְּהַשְׁאִירְכֶם, וְשֶׁהוּא שָׁם הַשַּׁבָּתוֹת וְהַמּוֹעֲדִים מֵהַגְּדוֹל שֶׁבַּסִּבּוֹת בְּהַשְׁאִיר תָּאָרְכֶם וַהֲדַרְכֶם, כִּי הָאֻמּוֹת הָיוּ מְחַלְּקוֹת אֶתְכֶם לַעֲבָדִים בַּעֲבוּר בֵּינַתְכֶם וְזֹךְ דַּעְתְּכֶם, וְהָיוּ מְשִׂימִים אֶתְכֶם עוֹד אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה, לוּלֵא אֱלֶה הָעִתִּים שֶׁאַתֶּם שׁוֹמְרִים אוֹתָם הַשְׁמִירָה הַזֹּאת הַמַּעֲלָה מִפְּנֵי שֶׁהֵם מֵאֵת הָאֱלֹהִים וּלְעֻלּוֹת חֲזָקוֹת, כְּמוֹ זֶכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם, זֵכֶר לְמַתַּן תּוֹרָה, וְכֻלָּם עִנְיָנִים אֱלֹהִיִּים, אַתֶּם מְזֻהָרִים בִּשְׁמִירָתָם. וְלוּלֵא הֵם לֹא הָיָה אֶחָד מִכֶּם לוֹבֵשׁ בֶּגֶד נָקִי, וְלֹא הָיָה לָכֶם קִבּוּץ לְזִכָּרוֹן תּוֹרָתְכֶם מִפְּנֵי שִׁפְלוּת נַפְשְׁכֶם בְּהִתְמַדַּת הַגָּלוּת עֲלֵיכֶם. וְלוּלֵא הֵם לֹא הֱיִיתֶם מִתְנַעֲמִים יוֹם אֶחָד בְּאָרְךְ יְמֵיכֶם, וּכְבָר הָיָה לָכֶם בָּזֶה שִׁשִּׁית יְמֵיכֶם מְנוּחַת הַגּוּף וּמְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ, אֵין הַמְלָכִים יְכוֹלִים עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשׁוֹתָם אֵינָם מִתְיַשְּׁבוֹת בְּיוֹם מְנוּחָתָם, כִּי, אִם יִצְטָרְכוּ בַּיּוֹם הַהוּא לִיגִיעָה וּתְנוּעָה, הָיוּ נָעִים וְיִגָּעִים, וְאֵין נַפְשׁוֹתָם בְּמְנוּחָה שְׁלֵמָה. וְלוּלֵא הֵם, הָיָה כָּל יְגִיעֲכֶם לְזוּלָתְכֶם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְזֻמָּן לְשָׁלָל. אִם כֵּן הוֹצָאַתְכֶם בָּהֶם רֶוַח לָכֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהַהוֹצָאָה בָהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם.

(יא) אָמַר הֶחָבֵר: הֶחָסִיד מְמֻנֶּה נְזָהָר בְּמִצְוַת אֱלֹה הַדְּבָרִים הָאֱלֹהִיִּים, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַמִּילָה וְהַשַּׁבָּת וְהַמּוֹעֲדִים וְתוֹרָתָם הַמְצֻוִּים מֵאֵת הָאֱלֹהִים, וּלְהִשָּׁמֵר מִן הָעֲרָיוֹת, וְהַכְּלָאַיִם בַּצֶּמַח וּבַבְּגָדִים וּבַחַיִּים, וּבְשָׁמְטָה וּבַיּוֹבֵל, וּלְהִשָּׁמֵר מֵעֲבוֹדָה זָרָה וּמַה שֶּׁנִּתְלָה בָהּ, וּלְהִשָּׁמֵר מִדְּרוֹשׁ יִדְעֹנִי הַנַּעֲלָם מִזּוּלָתִי הַנְּבוּאָה אוֹ הָאוּרִים וְהַתֻּמִּים אוֹ הַחֲלוֹמוֹת הַנֶּאֱמָנִים, וְלֹא יִשְׁמַע אֶל קוֹסֵם וְאֶל חוֹבֵר וְאֶל מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ. וּלְהִזָּהֵר מֵהַזִּיבוֹת וְהַנִּדּוֹת וּלְהִשָּׁמֵר מִבַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמַגָּעוֹ וּמִן הַצְּרַעַת, וּלְהִשָּׁמֵר מֵהַדָּם וְהַחֵלֶב מִפְּנֵי שֶׁהֵם חֵלֶק אִשֵּׁי ה׳, וּשְׁמִירַת מַה שֶּׁהוּא חַיָּב בּוֹ עַל כָּל עֲבֵרָה בְּשׁוֹגֵג וּמֵזִיד מִקָּרְבָּן, זוּלַת מַה שֶּׁהוּא חַיָּב בּוֹ מִפִּדְיוֹן בְּכוֹר וְהַבְּכוֹרוֹת וְהַבְּכוּרִים וְעַל כָּל לֵדָה שֶׁתִּהְיֶה לוֹ, קָרְבָּן. וּמַה שֶּׁנִּטְהַר מִמֶּנּוּ מִזִּיבוֹת וְצָרַעַת, קָרְבָּן וּמִנְחָה, בִּלְעֲדֵי מַה שֶּׁהוּא חַיָּב בּוֹ מַמַּעְשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּמַעְשַׂר עָנִי וְהָרְאָיוֹן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, וְהַפֶּסַח וְתוֹרוֹתָיו שֶׁהוּא קָרְבַּן ה׳, חַיָּב בּוֹ כָּל אֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל, וְהַסֻּכָּה וְהַלּוּלָב וְהַשּׁוֹפָר, וּמַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ מֵהַכֵּלִים וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ הַטְּהוֹרִים לַמְּנָחוֹת וְלַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה, וּמַה שֶּׁהוּא חַיָּב בּוֹ מֵהַקְדָּשָׁה וְהַטָּהֳרָה, וּשְׁמִירַת הַפֶּאָה וְהָעָרְלָה וְקֹדֶשׁ הִלּוּלִים. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁיִּשְׁמֹר מֵהָעִנְיָנִים הָאֱלֹהִיִּים מַה שֶּׁיּוּכַל, לִהְיוֹת נֶאֱמָן בְּאָמְרוֹ: ״לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי״, מִלְּבַד הַנִּדָּרִים וְהַנְּדָבוֹת וְהַשְּׁלָמִים וּמַה שֶּׁהוּא מְקֻבָּל עַל עַצְמוֹ מֵהַנְּזִירוּת. אֵלֶּה וְהַדּוֹמֶה לָהֶם הֵם הַתּוֹרוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, וְהַשְׁלֶמֶת רֻבָּם בַּעֲבוֹדַת כֹּהֲנִים. אֲבָל הַתּוֹרוֹת הַמְּנָהֲגִיּוֹת, כְּמוֹ לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹב, לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ, וְכִבּוּד אָב וָאֵם, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר, וְלֹא תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ, וְהִתְרַחֵק מִן הַנֶּפֶשׁ וְהָרְבִּית, וְהִזָּהֵר בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק, אַבְנֵי צֶדֶק, וְאֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק, וַעֲזִיבַת הַלֶּקֶט וְהָעֹלֵלוֹת וְהַפֵּאֲרוֹת, וְהַדּוֹמֶה לָזֶה. וְהַתּוֹרוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת, כְּמוֹ אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְלֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְלֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה׳ אֱלֹהֶיךָ, עִם תּוֹסֶפֶת מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בַּתּוֹרָה הַזֹּאת, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ יוֹדֵעַ מַצְפוּנֵי בְנֵי אָדָם כָּל שֶׁכֵּן מַעֲשֵׂיהֶם וְדִבְרֵיהֶם, וְשֶׁהוּא גּוֹמֵל עַל הַטּוֹב וְעַל הָרַע מֵהֶם, וְכִי עֵינֵי ה׳ מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ. וְאֵין הֶחָסִיד מִתְעַסֵּק וְלֹא חוֹשֵׁב וְלֹא מְדַבֵּר עַד שֶׁיַּאֲמִין, שֶׁעֵמּוֹ עֵינַיִם רוֹאוֹת וְצוֹפוֹת וְגוֹמְלוֹת אוֹתוֹ עַל הַטּוֹב וְעַל הָרַע, וּפוֹקְדוֹת עָלָיו כָּל מְעֻוֶּת מִדְּבּוּרוֹ וּמַעֲשֵׂהוּ, וְהוּא הוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב כְּיָרֵא וְחָרֵד הַמִּתְבַּיֵּשׁ מִמַּעֲשָׂיו לְעִתִּים, כַּאֲשֶׁר הוּא שָׁמֵחַ וְשָׂשׂ, וְתִיקַר נַפְשׁוֹ אֶצְלוֹ בְּעֵת טוֹבָתוֹ, וּכְאִלּוּ הוּא זוֹכֵר טוֹבָתוֹ לֵאלֹהָיו כְּשֶׁהוּא סוֹבֵל הַצַּעַר בַּעֲבוֹדָתוֹ. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁהוּא מַאֲמִין וּמְקַבֵּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה: דַּע מַה־לְּמַעְלָה מִמֶּךָּ: עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים. וְיִרְאֶה מַה שֶּׁאָמַר דָּוִד הַטְּעָנָה הַנֶּאֱמָנָה: ״הַנֹּטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט״, וְכָל מַה שֶּׁאָמַר בְּמִזְמוֹר: ה׳ חָקַרְתַּנִי וַתֵּדָע, וַיַּחְשֹׁב כִּי כָל אֲבָרָיו מוּשָׁמִים בְּחָכְמָה וְסֵדֶר וְשִׁעוּר, וְיִרְאֶה אוֹתָם נִשְׁמָעִים לְחֻפְצוֹ, וְהוּא אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ מַה שֶּׁרָאוּי לְהָנִיעַ מֵהֶם. עַל הַדִּמְיוֹן, שֶׁיִּרְצֶה לָקוּם וְיִמְצָא כָּל הָאֲבָרִים כְּעוֹזְרִים הַשּׁוֹמְעִים כְּבָר הֻקִּימוּ גּוּפוֹ וְהוּא לֹא יֵדַע הָאֲבָרִים הֵהֵם, וְכֵן כְּשֶׁיִּרְצֶה לָלֶכֶת אוֹ לָשֶׁבֶת וּשְׁאָר הַמַּצָּבִים. וְלָזֶה רָמַז בְּאָמְרוֹ: אַתָּה יָדַעְתָּ שִׁבְתִּי וְקוּמִי, אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ וְכָל־דְּרָכַי הִסְכַּנְתָּה. וְיוֹתֵר מִזֶּה, וַדַּק וְעָמֹק מִמֶּנּוּ אֲבָרֵי הַדִּבּוּר; תִּרְאֶה הַתִּינוֹק מְדַבֵּר כָּל מַה שֶּׁהוּא שׁוֹמֵעַ, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה אֵבָר, בְּאֵיזֶה עֶצֶב וּבְאֵיזֶה מִיתָר רָאוּי לְדַבֵּר. וְכֵן כְּלֵי הֶחָזֶה בְּטַעֲמֵי הַנִּגּוּן הוּא מְדַמֶּה אוֹתָם וּמְתַקְּנָם, וְאֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה דָּבָר, כְּאִלּוּ יוֹצְרָם מַמְצִיאָם וּמַעֲבִידָם לוֹ בְּכָל הָעִתִּים כְּצָרְכּוֹ. וְהַדָּבָר כֵּן אוֹ קָרוֹב לְכֵן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין עִנְיַן הַבְּרִיאָה דּוֹמֶה לְעִנְיַן הַמְּלָאכָה, כִּי הָאֻמָּן כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה רַחַיִם, עַל הַדִּמְיוֹן, וְיֵלֵךְ לוֹ, וְיַעֲשׂוּ הָרַחַיִם מַה שֶּׁבַּעֲבוּרוֹ נַעֲשׂוּ, וְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ בּוֹרֵא הָאֲבָרִים וְנוֹתֵן לָהֶם כֹּחוֹת וּמַמְשִׁיךְ לָהֶם עִם הָרָגָעִים, וְאִלּוּ הָיוּ מַעֲלִים עַל לֵב הִסְתַּלְקוּת הַשְׁגָּחָתוֹ וְהַנְהָגָתוֹ רֶגַע אֶחָד הָיָה נִפְסָד הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. וּכְשֶׁיִּהְיֶה הֶחָסִיד חוֹשֵׁב זֶה בְּכָל תְּנוּעוֹתָיו, אֵיךְ לֹא תִהְיֶינָה תְּנוּעוֹתָיו כֻּלָּם כְּבָר נָתַן בָּהֶם חֵלֶק הַבּוֹרֵא אֲשֶׁר בְּרָאָם תְּחִלָּה וּמַמְשִׁיךְ לָהֶם בְּעֵזֶר תָּמִיד בְּהַשְׁלָמָתָם, וְהוּא לְעוֹלָם כְּאִלּוּ הַשְׁכִּינָה עִמּוֹ וְהַמַּלְאָכִים מִתְחַבְּרִים עִמּוֹ בְּכֹחַ, וְאִם יֶחֱזַק בַּחֲסִידוּת וְיִהְיֶה בַּמְּקוֹמוֹת הָרְאוּיִים לַשְׁכִּינָה יִתְבָּרְכוּהוּ בְּפֹעַל, וְיִרְאֶה אוֹתָם עַיִן בְּעַיִן לְמַטָּה מִמַּדְרֵגַת הַנְּבוּאָה, כַּאֲשֶׁר הָיוּ טוֹבֵי הַחֲכָמִים בְּבֵית שְׁנֵי רוֹאִים הַצּוּרוֹת וְשׁוֹמְעִים בַּת קוֹל וְהִיא מַדְרֵגַת הַחֲסִידִים, וּלְמַעְלָה מִמֶּנָּה מַדְרֵגַת הַנְּבִיאִים. וְיִקַּבֵּל הֶחָסִיד מִכְּבוֹד הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַנִּמְצָא עִמּוֹ מַה שֶּׁרָאוּי לְקַבֵּל הָעֶבֶד מֵאֲדוֹנָיו שֶׁבָּרָאוֹ וְהֵטִיב לוֹ וְהוּא צוֹפֶהוּ לְגָמְלוֹ אוֹ לְעָנְשׁוֹ. וְאַל יִגְדַּל בְּעֵינֶיךָ מַה שֶּׁאוֹמֵר הֶחָסִיד קֹדֶם הִכָּנְסוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא: הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים קְדוֹשִׁים, כָּבוֹד לַשְׁכִינָה, וְהִתְרַחֲקוּ אַחֲרֵי יְצִיאָתוֹ בְּבִרְכַּת אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה. וְכַמָּה גְּדוֹלָה הַבְּרָכָה הַזֹּאת בְּעִנְיָנָהּ וְכַמָּה מְתֻקָּנוֹת מְלוֹתֶיהָ לְמִי שֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בָּהֶן בְּעֵין הָאֱמֶת, שֶׁהִקְדִּים

תְּחִלָּה ׳בְּחָכְמָה׳ וְחוֹתֵם בְּ׳רוֹפֵא כָּל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת׳ — לָמַד עַל פְּלִיאוֹת מַה שֶּׁבָּרָא בַּחַיִּים מֵהַכֹּחוֹת הַדּוֹחִים וְהַמַּחֲזִיקִים, וְכָלַל כָּל הַחַיִּים בְּאָמְרוֹ ׳כָּל בָּשָׂר׳. וְקוֹשֵׁר מַצְפּוּנוֹ בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי בְּתַחְבּוּלוֹת, מֵהֶם מִצְוֹת כְּתוּבוֹת וּמֵהֶם מְקֻבָּלוֹת, וְהוּא נוֹשֵׂא הַתְּפִלִּין עַל מְקוֹם הַמַּחֲשָׁבָה וְהַזִּכָּרוֹן מֵהָרֹאשׁ וְאוֹצֵל מֵהֶם רְצוּעָה מַגַּעַת אֶל יָדוֹ כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָהּ עִם הַשָּׁעוֹת, וּתְפִלִּין שֶׁל יָד עַל מַבּוּעַ הַכֹּחוֹת, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַלֵּב, וְנוֹשֵׂא הַצִּיצִית כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִידוּהוּ חוּשָׁיו בָּעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם. וְהַכָּתוּב בַּתְּפִלִּין: הַיִּחוּד וְהַגְּמוּל וְהָעֹנֶשׁ וְזֵכֶר יְצִיאַת מִצְרַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְעָנָה שֶׁאֵין בָּהּ מִדְחֶה, כִּי לָעִנְיָן הָאֱלֹהִי הִתְחַבְּרוּת בַּבְּרוּאִים וְהַשְׁגָּחָה עֲלֵיהֶם וִידִיעָה בְּמַעֲשֵׂיהֶם. אַחַר כֵּן מִתְגַּלְגֵּל בְּכָל חוּשָׁיו לָתֵת חֵלֶק הָאֱלֹהִים בָּהֶם, וּכְבָר קִבַּלְנוּ כִּי הַמַּעַט שֶׁבַּשִּׁעוּרִים אֲשֶׁר יֵצֵא הָאָדָם בָּהֶם יְדֵי חוֹבָתוֹ מֵהַתִּשְׁבָּחוֹת הֵם מֵאָה בְּרָכוֹת לֹא פָּחוֹת, מֵהֶם הַמְפֹרָסָמוֹת. וְאַחַר כֵּן יִשְׁתַּדֵּל בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם לְהַשְׁלִימָם בְּרִיחָנִים וּמַאֲכָלִים וּשְׁמוּעוֹת וּמַרְאוֹת, יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, וְכָל אֲשֶׁר יוֹסִיף יִהְיֶה תּוֹסֶפֶת מְקֹרֶבֶת אֶל הָאֱלֹהִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: פִּי יַסְפֵּר צִדְקֹתֶךָ כָּל־הַיּוֹם תְּשׁוּעָתֶךָ כִּי לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: כִּי שִׁבְחֲךָ לֹא יִכְלְלֵהוּ הַמִּנְיָן אֲבָל אֲקַבְּלֵנוּ עָלַי כָּל יָמַי וְלֹא אֶמְנַע מִמֶּנּוּ תָּמִיד. וְהָאַהֲבָה וְהַיִּרְאָה מֵאֵין סָפֵק נִכְנָסוֹת בַּנֶּפֶשׁ עִם אֵלֶּה הָעִנְיָנִים, וּמְשֻׁעָרִים בְּשִׁעוּר תּוֹרִיי, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבִיא הַשִּׂמְחָה בְּשַׂבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֶל מַה שֶּׁמֻּבְיָא אֶל הַשְּׂחוֹק וְהַתַּאֲוָה וְהַבַּטָּלָה, וּלְהִמָּנַע מֵהַתְּפִלּוֹת בְּעִתָּם כָּרָאוּי, וְשֶׁלֹּא תּוֹצִיא הַיִּרְאָה אֶל גְּבוּל שֶׁמְּיָאֵשׁ מֵהַמְּחִילָה וְהַסְּלִיחָה, וְיִשָּׁאֵר דּוֹאֵג כָּל יָמָיו וְיַעֲבֹר כָּל מַה שֶּׁיְּצַוֶּה הַבּוֹרֵא מֵהַשִּׂמְחָה בְּמַה שֶּׁחָנָנוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ, וְיִמְעַט שִׂבְחוֹ עַל טוֹבַת הָאֱלֹהִים, כִּי הַשֶּׁבַח הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַשִּׂמְחָה, וְיִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר בּוֹ: תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ וגו׳, וְשֶׁלֹּא תוֹצִיאֵנוּ הַקְּנָאָה בְּ׳הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ׳ וּבְדִבְרֵי הַחָכְמוֹת, לִידֵי הַכַּעַס וְהַנְּטִירָה, וְתִטָּרֵד נַפְשׁוֹ מֵהִזְדַּכְּכוּת בְּעִתּוֹת הַתְּפִלּוֹת. וְיִיַּשֵּׁב בְּלִבּוֹ צִדּוּק הַדִּין יָשׁוּב שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְמָגֵן וּלְמִסְתּוֹר מֵהַפְּגָעִים וְהַצָּרוֹת הַהוֹוֹת בָּעוֹלָם, כְּשֶׁיִּתְיַשֵּׁב בְּנַפְשׁוֹ עֶדֶק בּוֹרֵא הַחַיִּים וּמַטְרִיפָם וּמַנְהִיגָם בְּחָכְמָתוֹ, וְשֶׁאֵין הַדֵּעוֹת מַשִּׂיגוֹת פְּרָטֶיהָ אֲבָל מַשִּׂיגוֹת כְּלָלֶיהָ, בְּמַה שֶּׁהֵם רוֹאוֹת מִתִּקּוּן הַבְּרִיאָה בָּהֶם, וּמַה שֶּׁכּוֹלֵל מֵהַפְּלִיאוֹת הַמּוֹרוֹת עַל כַּוָּנַת חָכְמָם וְחָפֵץ יוֹדֵעַ וְיָכוֹל, בַּאֲשֶׁר שָׁם לְקָטֹן וְגָדוֹל מֵהֶם מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לוֹ מֵחוּשִׁים נִסְתָּרִים וְנִרְאִים וְרוּחוֹת וְאֲבָרִים, וְשָׁם הַכֵּלִים מִפִּיקִים רְאוּיִים לָרוּחוֹת, וְשָׁם לַצְּבוּעִים מִדַּת הַגְּבוּרָה וּכְלֵי הַדְּרִיסָה וְהַטֶּרֶף, וְשָׁם לָאַרְנֶבֶת וְלָאַיָּל כְּלֵי הַבְּרִיחָה וּמִדַּת הַמֶּרְחָק. וּמִי שֶׁמְּחַשֵּׁב בִּבְרִיאַת הָאָבָרִים וְתוֹעֲלוֹתֵיהֶם וְעֶרְכָּם מִן הָרוּחוֹת, יִרְאֶה בָּזֶה מֵהַצֶּדֶק וְהַסִּדּוּר הַחָכְמִי, מַה שֶּׁלֹּא יַשִּׂיאִיר בְּלִבּוֹ סָפֵק בְּצֶדֶק הַבּוֹרֵא. וְאִם יָבוֹא שָׂטָן הַמַּחְשָׁבָה לְהַרְאוֹת לוֹ הָעָוֶל עַל הָאַרְנֶבֶת בַּאֲשֶׁר הִיא מַאֲכָל לַצְּבוּעִים, וְהַזִּבּוּב לָעַכָּבִישׁ, יָשִׁיב עָלָיו הַשֵּׂכֶל וְיִגְעַר בּוֹ, לוֹמַר: אֵיךְ אַיֵּחַס הָעָוֶל אֶל חָכָם שֶׁנִּתְבָּרֵר לִי צִדְקוֹ וְשֶׁאֵינֶנּוּ צָרִיךְ אֶל הָעָוֶל, וְאִלּוּ הָיָה צִידַת הַצְּבוּעִים לָאַרְנֶבֶת וְצִידַת הָעַכָּבִישׁ לַזְּבוּב בְּמִקְרֶה, הָיִיתִי אוֹמֵר בְּטַעֲנַת ׳הַמִּקְרֶה׳, אַף אֲנִי רוֹאֶה הֶחָכָם הַהוּא הַמַּנְהִיג הַצַּדִּיק, הוּא אֲשֶׁר שָׂם כְּלֵי הַצַּיִד לָאַרְיֵה: מִגְבּוּרָה וְיכֹלֶת וְשִׁנַּיִם וְצִפָּרְנַיִם, וְשָׂם הָעַכָּבִישׁ נֵכָר לְתַחְבּוּלָה, וְשָׂם לוֹ הָאֲרִיגָה לְבוּשׁ מִבְּלִי לְמִידָה, יֶאֱרֹג הַשָּׁבָכִים לַזְּבוּב, וְשָׂם לוֹ כֵּלִים רְאוּיִים לַמְּלָאכָה הַזֹּאת, וְזִמֵּן לוֹ הַזְּבוּב לְמִחְיָה וּלְמָזוֹן, כַּאֲשֶׁר זִמֵּן לְהַרְבֵּה מִדְּגֵי הַיָּם מָזוֹן דָּגִים אֲחֵרִים, הַאֹמַר עַל זֶה, שֶׁיִּהְיֶה, אֶלָּא לְחָכְמָה שֶׁאֵינֶנִּי מַשִּׂיגָהּ, וְאַצְדִּיק מִי שֶׁנִּקְרָא ׳הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ׳. וּמִי שֶׁנִּתְיַשֵּׁב עַל נַפְשׁוֹ זֶה יִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים עַל נָחוּם אִישׁ גַּם זוּ. כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָאֵהוּ צָרָה אוֹמֵר: גַּם זוּ לְטוֹבָה, וְיִחְיֶה חַיִּים עֲרֵבִים תָּמִיד, וְתָקֵל עָלָיו הַצָּרוֹת, אֲבָל אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׂמַח בָּהֶם כְּשֶׁיִּרְגִּישׁ לְעֹוֶן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו, כְּמִי שֶׁיִּפְרַע חוֹבוֹ וְהוּא שָׂמֵחַ בְּמַה שֶּׁהֵקֵל מֵעָלָיו מִמֶּנּוּ, וְיִשְׂמַח לַשָּׂכָר וְלַגְּמוּל הַצָּפוּי לוֹ, וְיִשְׂמַח בְּמַה שֶּׁהוּא מְלַמֵּד לִבְנֵי אָדָם מֵהַסֵּבֶל וְהַצְּדָקַת דִּין הַבּוֹרֵא, וְיִשְׂמַח בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ עָלָיו בָּזֶה מֵהַשֵּׁם הַטּוֹב וְהַתְּפְאֶרֶת, זֶה בַּצָּרוֹת הַמְיֻחָדוֹת בּוֹ, וְכֵן יַעֲשֶׂה בַּצָּרוֹת הַכּוֹלְלוֹת כְּשֶׁיַּעֲבִירוּ בִּלְבּוֹלֵי הַמַּחֲשָׁב עַל לִבּוֹ אֹרֶךְ הַגָּלוּת וּפִזּוּר הָאֻמָּה וּמַה שֶּׁהִגִּיעַ אֵלֶיהָ מֵהַדַּלּוּת וְהַמְעוּט, יִתְנַחֵם תְּחִלָּה בְּצִדּוּק הַדִּין כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי, וְאַחַר כֵּן בִּנְכוּי עֲוֹנוֹתָיו, וּבַשָּׂכָר הַצָּפוּן לָעוֹלָם הַבָּא, וּבְהִדָּבֵק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאִם יֵיָאֲשֵׁנוּ שָׂטָנוֹ מִזֶּה, בְּאָמְרוֹ: ׳הַתִּחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה׳, לְגֹדֶל מַה שֶּׁנִּכְחַדְנוּ מִגּוֹי וְנִשְׁפַּח זִכְרֵנוּ, וּכְמָה שֶׁנֶּאֱמַר: יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵנוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ, יַחְשֹׁב בְּאֵיכוּת יְצִיאַת מִצְרַיִם וְכָל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּ׳כַמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ׳, וְלֹא יִהְיֶה קָשֶׁה בְּעֵינָיו אֵיךְ נָשׁוּב לְקַדְּמוּתֵנוּ אֲפִלּוּ אִם לֹא יִשָּׁאֵר מִמֶּנּוּ אֶלָּא אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: ׳אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב׳, כִּי מַה הוּא הַנִּשְׁאָר מִן הָאָדָם כְּשֶׁשָּׁב תּוֹלַעַת בְּקִבְרוֹ.

(יב) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּמוֹ זֶה יִהְיֶה בַּגָּלוּת חַיִּים עֲרֵבִים וְיֵאָרֶה פְּרִי תּוֹרָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, וּמִי שֶׁהוּא סוֹבֵל הַגָּלוּת מִתְקַצֵּף, כְּמִעַט שֶׁהוּא מַפְסִיד עוֹלָמוֹ וְאַחֲרִיתוֹ.

(יג) אָמַר הֶחָבֵר: וּמַה שֶּׁיַּחֲזִיק עֲרֵבוּתוֹ וְיִקְבָּעֶנּוּ וְיוֹסִיף לוֹ עֲרֵבוּת עַל עֲרֵבוּת, שֶׁיִּבָּרֵךְ תָּמִיד עַל כָּל מַה שֶּׁהוּא מוֹצֵא מִן הָעוֹלָם וּמַה שֶּׁמּוֹצְאוֹ מִמֶּנּוּ.

(יד) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ הוּא זֶה, וְהַבְּרָכוֹת טֹרַח יָתֵר.

(טו) אָמַר הֶחָבֵר: הֲלֹא הָאָדָם הַשָּׁלֵם יוֹתֵר רָאוּי שֶׁיְּסַפֵּק בְּהַרְגָּשַׁת הַהֶנְאָה בְּמַה שֶּׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה מֵהַתִּינוֹק וְהַבְּהֵמָה, כַּאֲשֶׁר הַבְּהֵמָה יוֹתֵר רָאוּיָה לַהֶנְאָה מֵהַצֶּמַח אַף עַל פִּי שֶׁהַצֶּמַח נִזּוֹן תָּמִיד.

(טז) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן הוּא לְיִתְרוֹן הַחוּשׁ וְהַהֶרְגֵּשׁ בַּהֶנְאָה, כִּי אִם הָיוּ מְבִיאִים אֶל הַשִּׂכּוּר כָּל אֲשֶׁר יִתְאַוֶּה, וְהוּא בְּעִנְיַן שִׂכְרוּתוֹ, וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִשְׁמַע הַנְּגוּנִים וְיִתְחַבֵּר עִם מִי שֶׁיֶּאֱהַב וּתְחִבְּקֵהוּ אֲהוּבָתוֹ, וְיִסַּפֵּר לוֹ כָּל זֶה כְּשֶׁיֵּרָפֵא מִשִּׂכְרוּתוֹ, הָיָה דּוֹאֵג עַל זֶה וְיַחְשֹׁב הַכֹּל הֶפְסֵד וְלֹא רֶוַח, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיָדוֹ

הַהֲנָאוֹת הָהֵם וְהוּא בְּעִנְיָן שֶׁיַּרְגִּישׁ וְיִנְעַם בָּהֶם.

(יז) אָמַר הֶחָבֵר: הַהִזְדַּמְּנוּת לַהֲנָאָה וְהַרְגָּשָׁתָהּ, וְשֶׁיַּחְשֹׁב בְּהֶעְדְּרָהּ קֹדֶם לָכֵן, כּוֹפֵל הַהֲנָאָה. וְזֶה מִתּוֹעֶלֶת הַבְּרָכוֹת לְמִי שֶׁהוּא רָגִיל בָּהֶם בְּכַוָּנָה וַהֲבָנָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מְצִיָּרוֹת מִין הַהֲנָאָה בַּנֶּפֶשׁ וְהַשֵּׁבַח עָלֶיהָ לְמִי שֶׁחָנָּנָהּ וּכְבָר הָיָה מְזֻמָּן לְהֶעְדְּרָהּ, וְאָז תִּגְדַּל הַשִּׂמְחָה בָהּ. כְּמוֹ שֶׁאָתָּה אוֹמֵר ׳שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ׳, וּכְבָר הָיִיתָ מְזֻמָּן לָמוּת וְתוֹדָה עַל שֶׁהֶחֱזִיקְךָ, וְתִרְאֶה זֶה רֶוַח, וְיִקַּל בְּעֵינֶיךָ הֶחָלְי וְהַמָּוֶת כַּאֲשֶׁר יָבֹא, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר חָשַׁבְתָּ עִם נַפְשְׁךָ וְרָאִיתָ שֶׁרָוַחְתָּ עִם בּוֹרְאֶךָ, שֶׁאָתָּה רָאוּי לְהֶעָדֵר מִמְּךָ כָּל טוּב בְּטִבְעֲךָ כִּי עָפָר אַתָּה, וְהֵטִיב לְךָ בַּחַיִּים וְהַהֲנָאוֹת, וְתוֹדָה עַל כֵּן, וּבְעֵת שֶׁיְּסִירֵם מִמְּךָ תּוֹדָה וְתַעֲבֹד וְתֹאמַר: ה׳ נָתַן וַה׳ לָקַח יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ, וְתִהְיֶה נֶהֱנֶה כָּל יָמֶיךָ. וּמִי שֶׁאֵינוֹ אוֹחֵז הַדֶּרֶךְ הַזֶּה, אַל תַּחְשֹׁב כִּי הֲנָאָתוֹ הֲנָאָה אֱנוֹשִׁית, אַף הֲנָאָה בַּהֲמִית אֵינֶנּוּ מְבִינָה, כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ בַּשִּׁפּוּר. וְכֵן יַעֲלֶה הֶחָסִיד עַל לִבּוֹ עִנְיַן כָּל בְּרָכָה וְיָבִין הַכַּוָּנָה מִמֶּנָּה וּמַה שֶּׁהוּא נִתְלֶה בָהּ. הִנֵּה יְצִיר בְּ׳יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת׳, סֵדֶר עוֹלַם הָעֶלְיוֹן וְגֹדֶל הָאִישִׁים הֵהֵם, וְגֹדֶל תּוֹעֲלוֹתָם, וְשֶׁהֵם אֹצֶל בּוֹרְאָם כַּקָּטֹן שֶׁבָּרְמָשִׂים, וְאִם הֵם גְּדוֹלִים בְּעֵינֵינוּ לְגֹדֶל תּוֹעֲלוֹתֵינוּ בָהֶם. וְהָרְאָיָה שֶׁהֵם אֹצֶל בּוֹרְאָם כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי, שֶׁחָכְמָתוֹ וְהַנְהָגָתוֹ בִּיצִירַת הַנִּפְלָה וְהַדְּבוֹרָה אֵיננָּה מְקֻצֶּרֶת מֵחָכְמָתוֹ וְהַנְהָגָתוֹ לַשֶּׁמֶשׁ וְגַלְגָּלָהּ, אַף סִפְנֵי הַחָכְמָה וְהַהַשְׁגָּחָה יוֹתֵר דַּקִּים וְנִפְלָאִים בַּנִּמְלָה וּבַדְּבוֹרָה לְמַה שֶּׁהֵנַּח בָּהֶם מֵהַפְחוֹת וְהַכֵּלִים עִם קָטְנוּתָם. יַחֲשֹׁב בָּזֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגְדְּלוּ בְעֵינָיו הַמְּאוֹרוֹת וִיסִיתֵהוּ הַשָּׂטָן בְּקִצַּת דֵּעוֹת אֲנָשֵׁי הָרוּחָנִיּוֹת, וְיַעֲלֶה בְלִבּוֹ שֶׁהֵם מוֹעִילִים וּמַזִּיקִים בְּעַצְמָם, וְאֵינֶנּוּ כֵן, אֲבָל בְּאֵיכוּתָם כָּרוּחַ וְכָאֵשׁ, וְיִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: אִם־אֶרְאֶה אוֹר כִּי יָהֵל... וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי. וְכֵן יִתֵּן אֶל לִבּוֹ בְּ׳אַהֲבַת עוֹלָם׳, הִדָּבֵק הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בָּעֵדָה הַמּוּכָנֶת לְקַבּוּלוֹ כְּהִדָּבֵק הָאוֹר בַּמַּרְאָה הַזַּכָּה, וְשֶׁהַתּוֹרָה מֵאֶצְלוֹ הַתְחָלַת חֵפֶץ מִמֶּנּוּ לְהֶרָאוֹת מַלְכוּתוֹ בָּאָרֶץ כְּהֶרָאוֹתָהּ בַּשָּׁמַיִם, וְלֹא גְּזֵרָה הַחָכְמָה שֶׁיִּבְרָא מַלְאָכִים בָּאָרֶץ, אֲבָל אָדָם מִזֶּרַע וָדָם–מִתְגַּבְּרִים בָּהֶם הַטְּבָעִים וּמִתְנַצְּחִים בָּהֶם הַמִּדּוֹת, כְּפִי הִתְחַלְּפוּת הַהַצָּלָחָה וְרֹעַ הַמַּזָּל, כַּאֲשֶׁר נִתְבָּאֵר בְּסֵפֶר יְצִירָה. וְכַאֲשֶׁר יַזִּדְּ מֵהֶם יָחִיד אוֹ קָהָל, יָחוּל עָלָיו הָאוֹר הָאֱלֹהִי וְיִנְהִיגֵנוּ בִּנְפְלָאוֹת וּבְנוֹרָאוֹת יוֹצְאוֹת מִסֵּדֶר הָעוֹלָם הַטִּבְעִי, וְיִקָּרֵא זֶה מִפְּנֵי אַהֲבָה וְשִׂמְחָה. וְלֹא מָצָא הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי מְקֻבָּל, מַסְכִּית לְדָבָרוֹ, דָּבֵק בַּסֵּדֶר אֲשֶׁר צִוָּה בּוֹ, אֲחֵרֵי הַמְּאוֹרוֹת וְהַגַּלְגַּלִּים, אֶלָּא חֲסִידֵי בְּנֵי אָדָם, הָיוּ יְחִידִים מֵאָדָם וְעַד יַעֲקֹב, וְאַחַר כֵּן שָׁבוּ קָהָל, וְחָל עֲלֵיהֶם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי לְאַהֲבָה לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים, וְסִדְּרָם בַּמִּדְבָּר כְּסֵדֶר הַגַּלְגַּלִּים, אַרְבָּעָה דְּגָלִים כְּאַרְבַּעַת רִבְעֵי הַגַּלְגַּל, וּשְׁנֵים עָשָׂר שֵׁבֶט כִּשְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת, וּמַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנוֹת, כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּסֵפֶר יְצִירָה: ״וְהֵיכָל קָדוֹשׁ מְכֻוָּן בָּאֶמְצַע וְהוּא נוֹשֵׂא אֶת כֻּלָּם״, וְזֶה כֻּלּוֹ מוֹרֶה עַל אַהֲבָה. וְיִהְיֶה מְשַׁבֵּחַ עָלֶיהָ וְיִסְמֹךְ לָזֶה קִבּוּלוֹ הַתּוֹרָה בְּקֶרְיַאת שְׁמַע. וְאַחַר כֵּן בְּמַה שֶׁכּוֹלֵל אֱמֶת וְיַצִּיב מֵהָעִנְיָנִים הַנִּמְרָצִים לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה – כְּאִלּוּ אַחַר שֶׁנִּתְבָּאֵר לוֹ כָּל אֲשֶׁר קָדַם וְהֻבִּין אוֹתוֹ וְהִכִּירוֹ, אָסַר עַל נַפְשׁוֹ אִסָּר וְהֶעִיד עֲדֵים שֶׁקִּבְּלוּ כַּאֲשֶׁר קִבְּלוּהוּ הָאָבוֹת לְפָנָיו, וְכֵן יְקַבְּלוּהוּ הַבָּנִים עַד עוֹלְמֵי עַד, כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר: עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ וְעַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ דָּבָר טוֹב וְקַיָּם חֹק וְלֹא יַעֲבֹר. וְאַחַר כֵּן מְסַדֵּר הַקְּשָׁרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִשְׁלְמוּ קִשְׁרֵי הַיְּהוּדִים, וְהוּא שֶׁיּוֹדֶה בֶּאֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וּבְקַדְמוּתוֹ וּבְהַשְׁגָּחָתוֹ עַל אֲבוֹתֵינוּ, וְשֶׁהַתּוֹרָה מֵעִמּוֹ, וּבַמּוֹפֵת עַל כָּל זֶה, וְהוּא הַחְתּוּם וְהוּא יְצִיאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: אֱמֶת שֶׁאַתָּה הוּא ה׳ אֱלֹהֵינוּ, אֱמֶת מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ, וְעֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ, וְאֱמֶת מִמְּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ. וּמִי שֶׁהִשְׂלִים כָּל אֵלֶּה בְּכַוָּנָה גְּמוּרָה הוּא יִשְׂרָאֵל אֲמִתִּי וְרָאוּי לוֹ שֶׁיִּקָּוֶה לְהִדָּבֵק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַדָּבֵק בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמְּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ ה׳ אֱלֹהֵינוּ. וּמִי שֶׁהִשְׂלִים כָּל אֵלֶּה בְּכַוָּנָה גְּמוּרָה הוּא יִשְׂרָאֵל אֲמִתִּי וְרָאוּי לוֹ שֶׁיִּקָּוֶה לְהִדָּבֵק בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַדָּבֵק בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּלְעֲדֵי שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְיֵקַל עָלָיו לַעֲמֹד לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה, וְיִשְׁאַל וְיֵעָנֶה. וְהִתְחַיֵּב לְסִמֹּךְ ׳גְּאָלָה׳ לִ׳תְּפִלָּה׳ בְּתַכְלִית הַחֲרִיצוּת וְהַזְּרִיזוּת כַּאֲשֶׁר הִקְדִּימוּ. וְיַעֲמֹד לַתְּפִלָּה עַל הַתְּנָאִים אֲשֶׁר קָדַם זִכְרָם בַּבְּרָכוֹת הַכּוֹלְלוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַבַּקָּשָׁה וְהַתְּפִלָּה בְּמַה שֶׁמִּתְיַחֵד בּוֹ הַיָּחִיד, אֵינָם אֶלָּא מִן הָרְשׁוּת, וּכְבָר קִבְּעוּ לָזֶה מָקוֹם בְּ׳שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה׳ לְמִי שֶׁהוּא רוֹצֶה. וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ מֵהַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה הַנִּקְרֵאת אָבוֹת, מַעֲלַת הָאָבוֹת, וְשֶׁבְּרִית הָאֱלֹהִים קַיָּם לָהֶם עַד עוֹלָם לֹא יָמוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר: וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם. וּמֵהַבְּרָכָה הַשֵּׁנִית הַנִּקְרֵאת גְּבוּרוֹת, כִּי לֵאלֹהִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מֶמְשָׁלָה מַתְמֶדֶת, וְאֵינֶנּוּ כַּאֲשֶׁר חוֹשְׁבִים הַטִּבְעִיִּים שֶׁהוּא עַל הַטְּבָעִים אֲשֶׁר נִסּוּם, וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ שֶׁהוּא מְחַיֶּה הַמֵּתִים בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה עִם רֹחַק זֶה מֵהַקֶּשֶׁת הַטִּבְעִיִּים, וְכֵן מַשִּׁיב הָרוּחַ וְזוֹלָתוֹ, וּבְחֶפְצוֹ מַתִּיר אֲסוּרִים וְזוֹלָתוֹ, וּכְבָר הִתְבָּאֵר זֶה מֵעִנְיְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאַחַר שֶׁיַּאֲמִין בְּאָבוֹת וּגְבוּרוֹת שֶׁהֵם מְדַמּוֹת שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ נִתְלֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגּוּפָנִי, יְרוֹמְמֵהוּ וְיַקְדִּישֵׁהוּ וְיַגְדִּילֵהוּ שֶׁיַּשִּׂיגֵהוּ אוֹ יִתְלֶה בּוֹ דָּבָר מִסְּפוּרֵי הַגּוּפָנִיִּים, בְּקֶדֶשֶׁת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהוּא אַתָּה קָדוֹשׁ. וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ מֵהַבְּרָכָה הַזֹּאת כָּל אֲשֶׁר סִפְּרוּהוּ בּוֹ הַפִּילוֹסוֹפִים מֵהַקֶּדֶשֶׁה וְהָרוֹמְמוּת אַחַר שֶׁיְּקַיְּמוּ אֱלֹהוּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּאָבוֹת וּגְבוּרוֹת, כִּי בָהֶם נִתְבָּרֵר אֶצְלֵנוּ שֶׁיֵּשׁ לָנוּ מוֹשֵׁל וּמְצַוֶּה, וְלוּלֵא הֵם הָיִינוּ מְסֻפָּקִים בְּדִבְרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים עִם אַנְשֵׁי הַקֶּדֶמוּת. וְהִתְחַיֵּב לְהַקְדִּים אָבוֹת וּגְבוּרוֹת עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, וּלְאַחַר שֶׁמְּקַדְּשֵׁהוּ וּמְרוֹמְמֵהוּ בָּזֶה, יַתְחִיל בְּבַקָּשַׁת צָרְכֵיו בִּכְלַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יַעֲבֹר זֶה, כִּי הַתְּפִלָּה הַנַּעֲנֵית אֵינָהּ כִּי אִם לְקָהָל אוֹ בְּקָהָל, אוֹ לְאֶחָד שֶׁיִּהְיֶה בִּמְקוֹם קָהָל, וְהוּא נֶעְדָּר בִּזְמַנֵּנוּ זֶה.

(יח) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְלָמָּה זֶה, הֲלֹא שֶׁיִּתְיַחֵד הָאָדָם יוֹתֵר טוֹב וְתִהְיֶה נַפְשׁוֹ זַכָּה וּמַחֲשַׁבְתּוֹ פְּנוּיָה יוֹתֵר.

(יט) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל הַיִּתְרוֹן לַקָּהָל מִכַּמָּה פָּנִים. מֵהֶם כִּי הַקָּהָל אֵינָם מִתְפַּלְּלִים בְּמַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶפְסֵד לַיָּחִיד וְהַיָּחִיד אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּמַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶפְסֵד לְיָחִידִים אֲחֵרִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ בַּיְּחִידִים הֵהֵם מִי שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּמַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֶפְסֵדוֹ. וּמִתְּנָאֵי הַתְּפִלָּה הַנַּעֲנֵית שֶׁתִּהְיֶה בְּמַה שֶׁיּוֹעִיל הָעוֹלָם וְלֹא יַזִּיקֵהוּ בְּשׁוּם פָּנִים. וּמֵהֶם שֶׁמִּמְעַט הוּא שֶׁתִּשְׁתַּלֵּם תְּפִלָּה לְיָחִיד מִבְּלִי שְׁגָגָה וּפְשִׁיעָה. וּמִפְּנֵי כֵן קָבְעוּ לָנוּ שֶׁיִּתְפַּלֵּל הַיָּחִיד תְּפִלַּת הַצִּבּוּר, וְשֶׁתִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ בְּצִבּוּר, בְּעוֹד שֶׁיּוּכַל, לֹא פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים קִצָּתָם מַה שֶּׁיֶּחְסַר בְּקִצָּתָם בִּשְׁגָגָה אוֹ בִּפְשִׁיעָה, וְיִסְתַּדֵּר מֵהַכֹּל תְּפִלָּה שְׁלֵמָה בְּכַוָּנָה זַכָּה, וְתָחוּל הַבְּרָכָה עַל הַכֹּל

וְיִגִּיעַ לְכָל אֶחָד מֵהַיְחִידִים חֶלְקוֹ מִמֶּנָּה. כִּי הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כַּמָּטָר מַרְוֶה אֶרֶץ מֵהָאֲרָצוֹת כְּשֶׁתִּהְיֶה הָאָרֶץ כֻּלָּהּ רְאוּיָה לוֹ, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּכְלֹל בָּהּ מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ מֵהַיְחִידִים וְיִצְלְחוּ בַּעֲבוּר הָרֹב, וּבְהִפּוּךְ זֶה, יִמָּנַע הַמָּטָר מֵאֶרֶץ מֵהָאֲרָצוֹת מִפְּנֵי שֶׁהָאָרֶץ כֻּלָּהּ אֵינָהּ רְאוּיָה לוֹ, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּכְלֹל בָּהּ יְחִידִים הָיוּ רְאוּיִים לוֹ וְנִמְנַע מֵהֶם בַּעֲבוּר הָרֹב. אֶלָּה דִּינָיו יִתְבָּרַךְ הָעוֹלָמִיִּים. וְאָצְלוֹ יִתְבָּרַךְ הַגְּמוּל לַיְחִידִים הֶהֵם בָּעוֹלָם הַבָּא, וְעוֹד שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה יִתֵּן לָהֶם תְּמוּרָה טוֹבָה וְיֵיטִיב לָהֶם בְּקֻצָּת טוֹבָה יִהְיוּ בָהּ נִפְרָעִים מִשְּׁכֻנְיֵהֶם, אַךְ מְעַט שֶׁיְּנָצְלוּ מֵהָעֹנֶשׁ הַכּוֹלֵל הַצָּלָה גְּמוּרָה. וּמְשַׁל מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ, כְּמְשַׁל מִי שֶׁהִשְׁתַּדֵּל לְחַזֵּק אֶת בֵּיתוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא רָצָה לְהַכְנִס עִם אֲנָשֵׁי הַמְּדִינָה בְּהֶעָזְרָם עַל חִזּוּק חוֹמוֹתָם, הוּא מוֹצִיא הַרְבֵּה וְעוֹמֵד עַל הַסַּכָּנָה, וַאֲשֶׁר יִכָּנֵס בְּמַה שֶּׁנִּכְנָסִים בּוֹ הַצִּבּוּר, מוֹצִיא מְעַט וְעוֹמֵד בְּבִטְחָה, כִּי מַה שֶּׁמְּקַצֵּר מִמֶּנּוּ אֶחָד מַשְׁלִימוֹ אַחֵר, וְתָקוּם הַמְּדִינָה בְּתִכְלִית מַה שֶּׁיֵּשׁ בַּיְכֹלֶת, וְיִהְיוּ אֲנָשֶׁיהָ מַגִּיעִים כֻּלָּם אֶל בִּרְכָתָהּ בְּהוֹצָאָה מֻעֶטֶת עִם הַדִּין וְהַהִסְכָּמָה. וְעַל כֵּן קוֹרֵא אַפִּלְטוֹן מַה שֶּׁיּוֹצִיא בְּצַד הַתּוֹרָה: ׳חֵלֶק הַכֹּל׳, וּבְעוֹד שֶׁיִּתְעַלֵּם הַיָּחִיד מֵחֶלֶק הַכֹּל וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּקָּנַת צִבּוּרוֹ, אֲשֶׁר הוּא חֵלֶק מִמֶּנּוּ, וְחָשַׁב כִּי יוֹתִירֶנּוּ לְעַצְמוֹ, הוּא חוֹטֵא עַל הַכֹּל וְחוֹטֵא לְנַפְשׁוֹ יוֹתֵר, כִּי הַיָּחִיד בִּכְלַל הַצִּבּוּר כָּאֵבֶר הָאֶחָד בִּכְלַל הַגּוּף. אִלּוּ הָיָה מַקְפִּיד הַזְּרוֹעַ עַל דָּמוֹ כְּשֶׁהֻצָּרַךְ אֶל הַהַקָּזָה, הָיָה נִפְסָד הַגּוּף כֻּלּוֹ וְנִפְסָד הַזְּרוֹעַ בְּהֶפְסֵדוֹ. אַךְ רָאוּי לַיָּחִיד לִסְבֹּל הַצַּעַר גַּם הַמָּוֶת בְּצַד תַּקָּנַת הַכֹּל. וְהַנָּחוּץ מִמַּה שֶּׁיַּעֲיֵן עָלָיו הַיָּחִיד, הוּא חֵלֶק הַכֹּל שֶׁיִּתְּנֶנּוּ וְלֹא יִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ. וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה דָּבָר שֶׁתַּשִּׂיגֵהוּ הַהַקָּשָׁה, צִוָּה בּוֹ הַבּוֹרֵא בַּמַּעֲשְׂרוֹת וְהַמַּתָּנוֹת וְהַקָּרְבָּנוֹת וְזוּלַת זֶה, וְהוּא חֵלֶק הַכֹּל מֵהַמָּמוֹנוֹת. אַךְ מֵהַמַּעֲשִׂים: הַשַּׁבָּתוֹת וְהַמּוֹעֲדִים וְהַשְּׁמִטּוֹת וְהַיּוֹבְלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, וּמֵהַמַּאֲמָרִים: הַתְּפִלּוֹת וְהַבְּרָכוֹת וְהַתִּשְׁבָּחוֹת, וּמֵהַמִּדּוֹת: הָאַהֲבָה וְהַיִּרְאָה וְהַשִּׂמְחָה. וְהָרְאוּיָה לְהַקְדִּים מֵהַבַּקָּשׁוֹת, בַּקָּשַׁת הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת, שֶׁבָּהֶם יַגִּיעַ הָאָדָם לְהִתְקָרֵב אֶל אֱלֹהָיו, עַל כֵּן הִקְדִּים חוֹנֵן הַדַּעַת, סְמוּכָה אֶל מַה שֶּׁאַחֲרֶיהָ, רְצוֹנִי לוֹמַר: הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַחָכְמָה וְהַדַּעַת וְהַבִּינָה הַהִיא בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר: הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ. וּמִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם בִּלְתִּי חֵטְא וָפֶשַׁע הִתְחַיֵּב לְהִתְפַּלֵּל עַל סְלִיחַת הַחֵטְא בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה בִּבְרִכַּת חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלֹחַ. וְסוֹמֵךְ אֶל הַתְּפִלָּה הַזֹּאת תּוֹלָדַת הַסְּלִיחָה וְהָאוֹת שֶׁלָּהּ וְהִיא הַגְּאֻלָּה מִמַּה שֶּׁאָנַחְנוּ בוֹ, וּמַתְחִיל ׳רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ׳ וְחוֹתֵם ׳גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל׳. וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל עַל בְּרִיאוּת הַגּוּפִים וְהַנְּפָשׁוֹת, וְסוֹמֵךְ לַתְּפִלָּה הַזֹּאת הִזְדַּמְּנוּת מְזוֹנָם לִשְׁמִירַת כֹּחָם בִּ׳בִרְכַּת הַשָּׁנִים׳. וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל עַל קִבּוּץ הַגָּלוּת בִּ׳מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׳, וְיִסְמֹךְ לוֹ הָרְאוּת הַצֶּדֶק וְסִדּוּר הָעִנְיָן בְּמַה שֶּׁאוֹמֵר ׳וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה ה׳ לְבַדֶּךָ׳ וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל לְבָעֵר הַסִּיגִים בְּבִרְכַּת הַמִּינִים וְסוֹמֵךְ לָהּ שְׁמִירַת הַסְּגֻלָּה הַזֹּאת, בְּאָמְרוֹ ׳עַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים׳. וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל לְהָשִׁיב שְׁבוּת יְרוּשָׁלַיִם וּלְשׁוּמָהּ מְקוֹם שְׁכִינָתוֹ, וְיִתְפַּלֵּל סָמוּךְ לָהּ עַל ׳מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד׳, וַיַּשְׁלִים מֵהַצְּרָכִים הָעוֹלָמִיִּים, וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל עַל קִבּוּל הַתְּפִלּוֹת בְּ׳שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה׳. וְיִתְפַּלֵּל סָמוּךְ לָהּ לְהֶרְאוֹת הַשְּׁכִינָה עַיִן בְּעַיִן כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לַנְּבִיאִים וְלַחֲסִידִים וּלְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, בְּאָמְרוֹ ׳וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן׳ וְיִחְתֹּם ׳הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׳, וְיַחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ שֶׁהַשְּׁכִינָה נִצַּבַת נֶגְדּוֹ וְיִשְׁתַּחֲוֶה לְנָכְחָהּ, כַּאֲשֶׁר הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּחֲוִים בְּרָאוֹתָם הַשְּׁכִינָה, וְיִכְרַע כְּרִיעוֹת ׳מוֹדִים׳ בִּ׳בִרְכַּת הוֹדָאָה׳ שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת הַהוֹדָאָה בְּטוֹבוֹת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ וְהַשַּׁבָּח עֲלֵיהֶם יַחְדָּו, וְסוֹמֵךְ לָהּ ׳עוֹשֶׂה שָׁלוֹם׳ שֶׁהִיא הַחֲתִימָה כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה פְּטִירָתוֹ מִלִּפְנֵי הַשְּׁכִינָה בְּ׳שָׁלוֹם׳.

(כ) אָמַר הַכּוּזְרִי: לֹא נִשְׁאַר לִי מָקוֹם שְׁאֵלָה, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי רוֹאֶה כָּל הָעִנְיָנִים מְתֻקָּנִים וּמְסֻדָּרִים. וַאֲשֶׁר הָיִיתִי תּוֹפְשׂוֹ עֲלֵיכֶם הוּא מְעוּט מַה שֶּׁאֲנִי רוֹאֶה בִּתְפִלּוֹתֵיכֶם מִזִּכְרוֹן הָעוֹלָם הַבָּא, כְּבָר הֻשִּׁיבוֹתַנִי עָלָיו, כִּי מִי שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל לְהִדָּבֵק בְּאוֹר הָאֱלֹהִי בְּחַיָּיו, עַד שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל לִרְאוֹתוֹ בְּעֵינָיו, וְיִתְפַּלֵּל עַל מַדְרֵגַת הַנְּבוּאָה, וְאֵין קוֹרְבָה לְאָדָם אֶל הָאֱלֹהִים גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה, כְּבָר הִתְפַּלֵּל מִבְּלִי סָפֵק עַל מַה שֶּׁהוּא גָּדוֹל מֵהָעוֹלָם הַבָּא, וְאִם יַגִּיעַ אֵלָיו יַגִּיעַ אֶל הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי מִי שֶׁדָּבְקָה נַפְשׁוֹ בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי וְהִיא טְרוּדָה בְּמִקְרֵי הַגּוּף וּמַכְאוֹבָיו, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁתִּדְבַּק בּוֹ כְּשֶׁתִּתְיַחֵד וְתַעֲזֹב אֵלֶּה הַכֵּלִים הַמְלַכְלְכִים.

(כא) אָמַר הֶחָבֵר: אוֹסִיפְךָ בֵּאוּר בָּזֶה בְּמִשַּׁל אָדָם שֶׁבָּא אֶל הַמֶּלֶךְ וְקֵרְבוֹ הַמֶּלֶךְ קוֹרְבָה גְּדוֹלָה וְנָתַן לוֹ רְשׁוּת לָבוֹא אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וְהָיָה הוּא רָגִיל עִם הַמֶּלֶךְ עַד שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיָּבֹא אֶל בֵּיתוֹ וְשֶׁיִּהְיֶה בְּסִעֻדָּתוֹ וְהָיָה עוֹשֶׂה, וְשׁוֹלֵחַ אֵלָיו סְגֻלַּת שָׂרָיו, וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ מַה שֶּׁלֹּא הָיָה עוֹשֶׂה עִם זוּלָתוֹ, וּבְעֵת שֶׁהָיָה הָאָדָם הַזֶּה שׁוֹגֵג אוֹ פּוֹשֵׁעַ וְהָיָה הַמֶּלֶךְ פּוֹסֵק מִמֶּנּוּ, לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ וּמִתְחַנֵּן כִּי אִם שֶׁיָּשׁוּב אֶל מִנְהָגוֹ לָבֹא אֵלָיו וְשֶׁלֹּא יַפְסִיק שָׂרָיו מִלְּבַקְּרוֹ. וַאֲנִשֵׁי הַמְּדִינָה כֻּלָּם לֹא הָיוּ מִתְחַנְּנִים כִּי אִם, בְּעֵת שֶׁיֵּלְכוּ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, שֶׁיִּשְׁלַח עִמָּם הַמֶּלֶךְ מִי שֶׁיַּצִּילֵם מִן הַלִּסְטִים וְהַחַיּוֹת וּפְגָעֵי הַדֶּרֶךְ, וְהָיוּ בוֹטְחִים בַּמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנָם בָּזֶה, וְשֶׁיַּשְׂגִּיחַ עֲלֵיהֶם בַּהֲלִיכָתָם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִשְׂגִּיחַ עֲלֵיהֶם בְּהִיוֹתָם בָּעִיר, וְהָיָה מִתְפָּאֵר כָּל אֶחָד מֵהֶם עַל חֲבֵרוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ יַשְׂגִּיחַ עָלָיו יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁיַּשְׂגִּיחַ עַל זוּלָתוֹ, בְּדֶרֶךְ הַקֻּשְׁטָהּ, כִּי הוּא מְרוֹמַם הַמֶּלֶךְ יוֹתֵר מִזּוּלָתוֹ. וְהָיָה הָאָדָם הַזֶּה הַנָּכְרִי, מִעֵט מַה שֶּׁהָיָה זוֹכֵר הֲלִיכַת הַדֶּרֶךְ, וְלֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ מִי שֶׁיְּלַוֶּה אוֹתוֹ. וְכַאֲשֶׁר הִגִּיעַ עֵת הֲלִיכָתוֹ, אָמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר: תֵּדַע כִּי אַתָּה מֵת בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה הַמְסֻכָּן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לְךָ מִי שֶׁיְּלַוֶּה אוֹתָךְ. אָמַר לָהֶם: מִי הוּא הַמַּלְוֶה אֶתְכֶם? אָמְרוּ לוֹ: הַמֶּלֶךְ, שֶׁבִּקַּשְׁנוּ מִמֶּנּוּ וְשָׁאַלְנוּ מֵאִתּוֹ לְלַוּוֹתֵנוּ מִיּוֹם הֱיוֹתֵנוּ בָּעִיר הַזֹּאת, וְלֹא רָאִינוּךָ אַתָּה, שֶׁהָיִיתָ שׁוֹאֵל עַל זֶה מֵעוֹלָם. אָמַר לָהֶם: מְשֻׁגָּעִים, וּמִי שֶׁהוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּעֵת הַבִּטְחָה, הֲלֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּקָּרֵהוּ בְּעֵת הַמָּגוֹר, אֲפִלּוּ אִם לֹא יִפְתַּח פִּיו בָּזֶה? וְהוּא שֶׁעוֹנָהוּ בְּעֵת הַשַּׁלְוָה, הֲלֹא רָאוּי לוֹ שֶׁיַּעֲנֵהוּ יוֹתֵר בְּעֵת הַצָּרָה? וְאִם אַתֶּם טוֹעָנִים שֶׁהוּא מַשְׂגִּיחַ עֲלֵיכֶם בַּעֲבוּר שֶׁאַתֶּם מְרוֹמְמִים אוֹתוֹ, הַיֵּשׁ בָּכֶם מִי שֶׁקִּבַּלְתִּי אֲנִי, וּמִי שֶׁמְּרוֹמֵם אוֹתוֹ כְּמוֹנִי וְקָבַל מִן הַצַּעַר בַּעֲבוּר שְׁמוּר מִצְוֹתָיו מַה שֶּׁקִּבַּלְתִּי, וְנִזְהָר מִן הַטֻּמְאָה בְּעֵת זְכִרוֹן שְׁמוֹ מַה שֶּׁנִּזְהַרְתִּי, אוֹ מִי שֶׁחָלַק כָּבוֹד לִשְׁמוֹ וּלְתוֹרָתוֹ מַה שֶּׁחָלַקְתִּי, וְכָל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי – בְּמִצְוָתוֹ וּבִלְמוּדוֹ? וְאַתֶּם מְרוֹמְמִים אוֹתוֹ מֵהַקָּשָׁה וּסְבָרָא, וְאֵינוֹ מְאַבֵּד שְׂכָרְכֶם, וְאֵיךְ יַעַזְבֵנִי בַּהֲלִיכָתִי, בַּעֲבוּר

שֶׁלֹּא הוֹצֵאתִי הַדָּבָר בְּפִי, כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם אַתֶּם, מִפְּנֵי שֶׁבָּטַחְתִּי בְצִדְקוֹ. וְזֶה הַדִּמְיוֹן אָמְנָם הוּא לְמִי שֶׁהִתְעַקֵּשׁ וְלֹא קִבֵּל דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וְאִם לֹא, הִנֵּה תְּפִלּוֹתֵינוּ כֻּלָּם מְלֵאוֹת מִזֶּכֶר העולם הבא, וְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁקִּבְּלוּ מֵהַנְּבִיאִים מְלֵאִים מֵהַגְּבָלַת גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם כַּאֲשֶׁר בֵּאַרְתִּי לָךְ. וּכְבָר סִפַּרְתִּי לְךָ מַה שֶּׁעוֹשֶׂה הֶחָסִיד בִּזְמַנֵּנוּ זֶה, וְהֵיאַךְ אַתָּה סָבוּר שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַהַצָּלָחָה הַהוּא, וּבְמָקוֹם הָאֱלֹהִי, וּבְתוֹךְ הָעָם הֶהֵם, שֶׁשָּׁרְשָׁם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְהֵם סְגֻלָּתָם, מֻטְבָּעִים עַל הַצְּנִיעוּת, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, אֵין עֲוֹלָה בִלְשׁוֹנוֹתָם, וְהֶחָסִיד בֵּינֵיהֶם מִתְהַלֵּךְ וְאֵין נַפְשׁוֹ מִתְלַכְלֶכֶת בְּדִבְרֵי נְבָלָה שֶׁיִּשְׁמַע אוֹתָם מֵהֶם, וְאֵין נִתְלֵית בְּגוּפוֹ וּבְבָגְדָיו טֻמְאַת זִיבוּת וְנִדּוּת וּשְׁרָצִים וּמֵתִים וְצָרַעַת וְזוּלַת זֶה, בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ דְּבֵקִים בַּקֶּדֶשָׁה וּבַטָּהֳרָה וְכָל שֶׁכֵּן מִי שֶׁהָיָה שׁוֹכֵן בְּעִיר הַשְּׁכִינָה, וְאֵינֶנּוּ פּוֹגֵעַ כִּי אִם כִּתּוֹת עַל מַדְרֵגוֹת הַקְּדֻשָּׁה, מִכֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וּנְזִירִים וַחֲבֵרִים וּנְבִיאִים וַחֲכָמִים וְשׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, אוֹ יִרְאֶה הֲמוֹן חוֹגֵג בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה בְּ׳שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׳, וְאֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ כִּי אִם שִׁיר ה׳ וְלֹא רוֹאֶה כִּי אִם מְלֶאכֶת ה׳, וְכָל שֶׁכֵּן אִם יִהְיֶה כֹּהֵן אוֹ לֵוִי יוֹתֵר מִלֶּחֶם ה׳ וְעוֹמֵד בְּבֵית ה׳ מִנְּעוּרָיו כִּשְׁמוּאֵל, וְאֵינֶנּוּ צָרִיךְ לְבַקֶּשֶׁת הַמִּחְיָה וּמִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדַת ה׳ כָּל יָמָיו, מָה אַתָּה סָבוּר בְּמַעֲשֵׂהוּ וּבְזִכּוּת נַפְשׁוֹ וְתִקּוּן מַעֲשָׂיו?

(כב) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֹאת מַדְרֵגַת הַתַּכְלִית, אֵין אַחֲרֶיהָ כִּי אִם מַדְרֵגַת הַמַּלְאָכִים. וּבְדִין מְקֻוִּים לַנְּבוּאָה בִּכְמוֹת הַקִּבּוּל הַזֶּה, כָּל שֶׁכֵּן עִם הִמָּצֵא הַשְּׁכִינָה. וּכְמוֹ זֹאת תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה שֶׁאֵין צָרִיךְ עִמָּהּ לִפְרֹשׁ וּלְהַנְזֵר. וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ עַתָּה שֶׁתְּבָאֵר לִי קְצָת בֵּאוּר בְּמַה שֶּׁאֶצְלְךָ בַּקְּרָאִים, כִּי אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מְשֻׁתָּדְלִים בַּעֲבוֹדָה יוֹתֵר מֵהָרַבָּנִים, וַאֲנִי שׁוֹמֵעַ טַעֲנוֹתָם יוֹתֵר מַכְרִיעוֹת וְיוֹתֵר מְפִיקוֹת לְפִשְׁט הַתּוֹרָה.

(כג) אָמַר הֶחָבֵר: הֲלֹא הִקְדַּמְתִּי לְךָ בִּדְבָרַי, כִּי הַהִתְחַכְּמוּת וְהַסְּבָרָה בַּתּוֹרָה אֵינֶנּוּ מֵבִיא אֶל רְצוֹן הָאֱלֹהִים. וְאִם לֹא, הַמַּשְׁנִים וְאַנְשֵׁי הַקַּדְמוּת וּבַעֲלֵי הָרוּחָנִיּוֹת וְהַגְּזָרִים בֶּהָרִים וְשׁוֹרְפֵי בְנֵיהֶם בָּאֵשׁ, מִשְׁתַּדְּלִים לְהִתְקָרֵב אֶל הָאֱלֹהִים, וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁאֵין מִתְקָרְבִים אֶל הָאֱלֹהִים כִּי אִם בְּמִצְוֹת הָאֱלֹהִים עַצְמָם, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שִׁעוּרָם וּמִשְׁקָלָם וּזְמַנָּם וּמְקוֹמוֹתָם וּמַה שֶּׁהוּא תָלוּי בְּאֵלֶּה הַקַּבָּלוֹת, אֲשֶׁר בְּהַשְׁלָמָתָם יִהְיֶה הָרָצוֹן וְהַדְּבִיקָה בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּמַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן אֲשֶׁר אָמַר בְּכָל מְלֶאכָה מְמֻנוּ: וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת הָאָרוֹן, וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת, וַיַּעַשׂ יְרִיעוֹת, וּבְכָל אַחַת מֵהֶם: ׳כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה׳ רוֹצֶה לוֹמַר: בְּלֹא תוֹסֶפֶת וּמִגְרַעַת, וְאֵין בִּדְבַר מֵהַמְּלָאכוֹת הָהֵם מַה שֶּׁהוּא מַסְכִּים לְדַעְתֵּנוּ וְלִסְבָרָתֵנוּ, וְחָתַם בָּהּ בְּאָמְרוֹ: וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אוֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם מֹשֶׁה. וְהָיָה סָמוּךְ לְהַשְׁלָמָתוֹ חוּל הַשְּׁכִינָה מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁלְמוּ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר הֵם עִמּוּדֵי הַתּוֹרָה, הָאֶחָד מֵהֶם שֶׁתִּהְיֶה הַתּוֹרָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים, וְהַשֵּׁנִי שֶׁתִּהְיֶה מְקֻבֶּלֶת בְּלֵב נֶאֱמָן מֻהַקָּהָל. וְהַמִּשְׁכָּן הָיָה מִמְּצוֹת הָאֱלֹהִים וְהָיָה מַעֲשֵׂהוּ מִכָּל הַקָּהָל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ, בְּתַכְלִית הַחֵפֶץ וְהָרָצוֹן, וְהִתְחַיֵּב הַשְׁלָמַת הַתּוֹלָדָה שֶׁהִיא הַשְּׁכִינָה, כַּאֲשֶׁר אָמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם. וּכְבָר דִּמִּיתִי לְךָ בִּיצִירַת הַצֶּמַח וְהַחַיִּים, וְאָמַרְתִּי כִּי הַצּוּרָה אֲשֶׁר בָּהּ יִהְיֶה עֵצֶם צֶמַח מִבִּלְתִּי צֶמַח וְחַי מִבִּלְתִּי חַי, אֵינֶנָּה מִן הַטְּבָעִים אַף מַעֲשֶׂה אֱלֹהֵי מֵאֵת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ, קוֹרְאִים אוֹתוֹ הַחָכָמִים ׳טֶבַע׳, וְאֻמַּת הוּא כִּי הַטְּבָעִים מְזֻדָּמְנִים לְקַבּוּל הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא כְּפִי עֵרְכָּם מֵהַחֹם וְהַקֹּר וְהַלַּחוּת וְהַיֹּבֶשׁ, וְיִהְיֶה זֶה תָּמָר וְזֶה גֶּפֶן וְזֶה סוּס וְזֶה אֲרִי. וְהָעֲרָכִים הָהֵם אֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְשַׁעֵר אוֹתָם, וְאִלּוּ הָיִינוּ יְכוֹלִים לְשַׁעֵר אוֹתָם, הָיִינוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת דָּם וְחֶלְב, דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְשִׂכְבַת זֶרַע מִלֵּחוּיּוֹת שֶׁנִּשְׁעַר מִזְּגֵיהֶם, עַד שֶׁנּוּכַל לִבְרֹא חַיִּים שֶׁיְּחוּל הָרוּחַ בָּהֶם, אוֹ שֶׁנּוּכַל לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁיְּעַמֵּד מְקוֹם הַלֶּחֶם מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָם מִן הַמְּזוֹנוֹת, בְּשַׁעֲרֵנוּ הַחֹם וְהַלַּחוּת וְהַקֹּר וְהַיֹּבֶשׁ, כָּל שֶׁכֵּן אִם נֵדַע הָעֲרָכִים הַגַּלְגַּלִּיִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם הָעוֹזְרִים, עַל דַּעַת הַחוֹזִים, בְּכָל מַה שֶּׁרוֹצִים לְהַרְאוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּכְבָר רָאִינוּ חֻרְפַּת כָּל מִי שֶׁהִשְׁתַּדֵּל בְּדָבָר מֵהַדְּרָכִים הָאֵלֶּה מִבַּעֲלֵי הַכִּמְיָה וּבַעֲלֵי הָרוּחָנִיּוֹת. וְאַל תְּשִׁיבֵנִי מִמַּה שֶּׁיְּכוֹלִים עָלָיו הָאֲנָשִׁים מִבְּרִיאַת בַּעֲלֵי חַיִּים: בַּעֲשׂוֹת הַדְּבוֹרִים מִבְּשַׂר הַבָּקָר, וְהַיַּתּוּשִׁין מֵהַיַּיִן, כִּי זֶה אֵינֶנּוּ מִשְׁעוּרָם וְחָכְמָתָם, אֲבָל הוּא מִנְּסִיּוֹנוֹת שֶׁמְּצָאוּם, כַּאֲשֶׁר מָצְאוּ הַמַּשְׁגֵּל יִהְיֶה מִמֶּנּוּ הַוָּלָד, וְאֵין לָאָדָם בָּהּ יוֹתֵר מֵהַנָּחַת הַזֶּרַע בָּאֲדָמָה שֶׁהִיא מְזֻמֶּנֶת לְקַבּוּלוֹ וּלְהַצָּלָחָתוֹ בָּהּ, וְשִׁעוּר הָעֲרָכִים שֶׁרָאוּיָה לָהֶם הַצּוּרָה הָאֱנוֹשִׁית אֵינֶנּוּ כִּי אִם לְיוֹצְרָהּ יִתְבָּרַךְ. וְכֵן שִׁעוּר הָאֲמָה הַחַיָּה רְאוּיָה לְחוּל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בֵּינָהּ, אֵינֶנּוּ כִּי אִם לֵאלֹהִים לְבַדּוֹ, וְצָרִיךְ לִשְׁמֹעַ אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר וְהָעֵרֶךְ מִמֶּנּוּ, וְאַל יִתְחַכֵּם אָדָם עַל דְּבָרוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה׳. וְאֵיךְ אַתָּה רוֹאֶה הַתַּחְבּוּלָה שֶׁנִּתְדַּמָּה לַאֲבוֹתֵינוּ לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם וְלֹא נִתְחַכֵּם אֲנַחְנוּ בַּתּוֹרָה?

(כד) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵין דֶּרֶךְ לָזֶה אֶלָּא בְּהַעְתָּקַת דִּבְרֵיהֶם וְסֶמֶךְ מַעֲשֵׂיהֶם, אִם יִמְצָא מִי שֶׁיֵּאָמֵן בָּזֶה, מֻרְבִּים אַחֲרֵי רַבִּים, שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל כַּמּוּתָם הַהַסְכָּמָה, מִקַּבָּלַת הַתּוֹרָה וְתוֹלְדוֹתֶיהָ וּפֵרוּשֶׁיהָ מִמֹּשֶׁה, בְּרוּרָה בַלְּבָבוֹת אוֹ בַסְּפָרִים.

(כה) אָמַר הֶחָבֵר: וּמַה תֹּאמַר אִם יִמְצָא חִלּוּף בְּסֵפֶר אֶחָד אוֹ בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה.

(כו) אָמַר הַכּוּזָרִי: יְעַיְּנוּ בְּרֹב הַסְּפָרִים, כִּי הָרַבִּים לֹא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם הַכָּזָב, וְיַנִּיחוּ הַיְחִידִים, וְכֵן יֵעָשֶׂה בַּמַּעְתִּיקִים כְּשֶׁיְּחַלְּקוּ הַמְּעוּט יָשׁוּבוּ לְדַעַת הָרֹב.

(כז) אָמַר הֶחָבֵר: וּמַה תֹּאמַר בְּאוֹת שֶׁתִּמָּצֵא בַּסְּפָרִים בְּחִלּוּף הַהַקָּשָׁה, כְּמוֹ ׳צָדוּ צְעָדֵינוּ׳ הֲתִרְאֶה שֶׁהוּא ׳צָרוּ׳ וַ׳אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי׳ יְשִׁיבוּהוּ ׳נַפְשׁוֹ׳, וְזוּלַת זֶה הַרְבֵּה שֶׁלֹּא נוּכַל לְסָפְרָם.

(כח) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם תִּשְׁלֹט הַהַקָּשָׁה עַל אֵלֶּה וְהַדּוֹמֶה לָהֶם, תְּשַׁנֶּה הַסְּפָרִים כֻּלָּם: בָּאוֹתִיּוֹת תְּחִלָּה, וְאַחַר כֵּן בַּמִּלּוֹת, וְאַחַר כֵּן בַּחִבּוּרִים, וְאַחַר כֵּן בַּנִּקּוּד, וְאַחַר כֵּן בַּטְּעָמִים, וְיִשְׁתַּנּוּ הָעִנְיָנִים, וְכַמָּה פְּסוּקִים יָכוֹל הָאָדָם לְהַעְתִּיק עִנְיָנֵיהֶם אֶל הֶפְכָּם בְּהַעְתָּקַת אֶחָד מֵאֵלֶּה הַמָּסוֹרוֹת, כָּל שֶׁכֵּן כֻּלָּם.

(כט) אָמַר הֶחָבֵר: וְאֵיךְ תַּחְשֹׁב שֶׁהִנִּיחַ מֹשֶׁה סֵפֶר תּוֹרָתוֹ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

(ל) אָמַר הַכּוּזָרִי: מִבְּלִי סָפֵק שֶׁהָיָה סֵפֶר פָּשׁוּט, מֵאֵין נִקּוּד וּטְעָמִים, כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים סִפְרֵי הַתּוֹרָה הַיּוֹם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּסְכִּימוּ עָלֵיהֶם בֶּהָמוֹן, כְּמוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּסְכִּימוּ עַל הַמַּצָּה בַּפֶּסַח וּשְׁאָר תּוֹרוֹתָיו שֶׁהֵם זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁמִּתְיַשֶּׁבֶת בְּנַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל אֲמִתַּת יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּמַּעֲשִׂים הָהֵם הַמַּתְמִידִים, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַסְכִּים עֲלֵיהֶם בְּשָׁנָה מֵהַשָּׁנִים מִבְּלִתִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲלֵיהֶם מוֹחֶה.

(לא) אָמַר הֶחָבֵר: מִבְּלִי סָפֵק שֶׁהָיָה שָׁמוּר בַּלְּבָבוֹת בַּפִּתְחָא וְהַקָּמֶץ וְהַשֶּׁבָא וְהַנְּטִיָּה וְהַשְּׁוָא וְהַטְּעָמִים. בְּלֵב הַכֹּהֲנִים מִפְּנֵי צָרְכָּם לַעֲבוֹדָה וּלְהוֹרוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּבְלֵב הַמְּלָכִים מִפְּנֵי שְׁנִצְטַוּוּ: 'וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו', וּבְלֵב הַשּׁוֹפְטִים מִפְּנֵי צָרְכָּם אֲלֵיהֶם בַּדָּיָנִים, וּבְלֵב הַסַּנְהֶדְרִין מִפְּנֵי צָרְכָּם אֲלֵיהֶם בְּמַה שֶּׁכָּתוּב: וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם, וּבְלֵב הַחֲסִידִים כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, וּבְלֵב אַנְשֵׁי הַחִנָּף לְהִתְגַּדֵּר בָּהֶם. וְשָׁמוּ שִׂבְעַת הַמְּלָכִים וְהַטְּעָמִים אוֹתוֹת לַתְּכוּנוֹת הָהֵם אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּם בְּקַבָּלָה מִמֹּשֶׁה. וּמַה תַּחְשֹׁב עַל אֵלֶּה אֲשֶׁר תִּקְּנוּ הַמִּקְרָא בִּפְסוּקִים תְּחִלָּה, אַחַר כֵּן בְּנִקּוּד, וְאַחַר כֵּן בְּטְעָמִים, וְאַחַר כֵּן בַּמָּסֹרֶת עַל שְׁמִירַת הַמָּלֵא וְהֶחָסֵר, עַד אֲשֶׁר מָנוּ אוֹתִיּוֹתֶיהָ וּבֵרְרוּ כִּי וָו דְּגָחוֹן חֲצִי הַתּוֹרָה, וּשְׁמִירַת כָּל נָכְרִי מִקָּמֶץ וּפַתָּח וְצֵירֵי וּסְגוֹל יוֹצֵא מִן הַהֶקֵּשָׁה. הֲתַרְאֶה שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם בָּזֶה לָרִיק וּלְבַטָּלָה, אוֹ הִשְׁתַּדְּלוּת בִּדְבַר חוֹבָה.

(לב) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲבָל, הִשְׁתַּדְּלוּת בִּדְבַר חוֹבָה, עִם שְׁמִירַת הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה דֶּרֶךְ לְשַׁנּוֹתָהּ, עִם הַחָכְמָה הַמַּפְלָאָה, כִּי נִרְאֶה מִקְּבִיעוּת הַנִּקּוּד וְהַטְּעָמִים סֵדֶר שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֶלָּא מֵחָכְמָה נֶעֱזֶרֶת, אֵינֶנָּה מֵעֵרֶךְ חָכְמָתֵנוּ בְּשׁוּם פָּנִים, וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה מְקֻבָּל אֵצֶל הֶהָמוֹן אֶלָּא מֵרַבִּים רְצוּיִים אוֹ מִיָּחִיד רָצוּי, וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּקֻבַּל הֶהָמוֹן מִיָּחִיד אֶלָּא אִם יִהְיֶה נָבִיא אוֹ נֶעֱזָר בָּעִנְיָן הָאֱלֹהִי, כִּי הֶחָכָם שֶׁאֵינֶנּוּ נֶעֱזָר, טוֹעֵן מִי שֶׁהוּא קָרוֹב לוֹ בְּחָכְמָתוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂהוּ.

(לג) אָמַר הֶחָבֵר: אִם כֵּן, הַקַּבָּלָה — אֲנַחְנוּ וְהַקָּרָאִים חַיָּבִין בָּהּ, וְכָל מִי שֶׁיּוֹדֶה כִּי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַנִּמְצֵאת, הַנִּקְרֵאת עַל הַתְּכוּנָה הַזֹּאת, הִיא תּוֹרַת מֹשֶׁה.

(לד) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן אוֹמְרִים הַקָּרָאִים, אֲבָל אַחַר שֶׁמָּצְאוּ הַתּוֹרָה שְׁלֵמָה אֵינָם צְרִיכִים אֶל הַקַּבָּלָה.

(לה) אָמַר הֶחָבֵר: וְהִנֵּה זֶה סֵפֶר מֹשֶׁה הַפָּשׁוּט הֻצְרַכְנוּ בְּמִלּוֹתָיו וּבַדִּבּוּר בּוֹ אֶל כַּמָּה כִּתּוֹת מִן הַקַּבָּלָה, מִן הַנִּקּוּד, וּמִטַּעַם, וּמִפָּסוּק, וּמִמָּסֹרֶת; עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אָנוּ צְרִיכִים בְּעִנְיָנֵינוּ, כִּי הָעִנְיָן רָחָב מִן הַמִּלּוֹת. הֲתִרְאֶה כַּאֲשֶׁר אָמַר לָהֶם: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, עַל הַדִּמְיוֹן, לֹא נִסְתַּפֵּק הָעָם אִם רָצָה לוֹמַר: חָדְשֵׁי הַמִּצְרִים שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם, אוֹ חָדְשֵׁי הַכַּשְׂדִּים שֶׁהָיוּ עִם אַבְרָהָם בְּאוּר כַּשְׂדִּים, אוֹ רָצָה חָדְשֵׁי הַשֶּׁמֶשׁ, אוֹ חָדְשֵׁי הַיָּרֵחַ, אוֹ שְׁנֵי הַיֶּרַח בְּתַחְבּוּלוֹת יַסְכִּימוּ עִם שְׁנֵי הַשֶּׁמֶשׁ, כַּאֲשֶׁר בְּחָכְמַת הָעִבּוּר. הָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיְּשִׁיבוּנִי הַקָּרָאִים תְּשׁוּבָה מַסְפֶּקֶת עַל זֶה וְהַדּוֹמֶה לוֹ, וְאָשׁוּב לְדַעְתָּם, כִּי רְצוֹנִי לְהִשְׁתַּדֵּל וְלֶשְׁיְשִׁיבוּנִי תְּשׁוּבָה מַסְפֶּקֶת כַּאֲשֶׁר אֶשְׁאַלֵם עַל מַה שֶּׁיִּתִּיר לָאֶכֶל, וּמָה עִנְיַן הַזִּבִּיחָה, וְשֶׁמָּא הִיא נְחִירָה אוֹ חֶרֶג כַּאֲשֶׁר יְזַדַּמֵּן, וְלָמָּה נֶאְסְרוּ זִבְחֵי גוֹיִם, וּמַה הוּא שֶׁיֵּשׁ בֵּין זָבְחוֹ וְהָפְשֵׁטוֹ וּשְׁאָר מְלַאכְתּוֹ, וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיְּבָאֵר לִי הַחֵלֶב הָאָסוּר, וְהוּא דָּבֵק עִם הַמֵּתָר בַּמֵּעַיִם וְהַקֵּיבָה, וְזוּלַת זֶה מִנִּקּוּר הַבָּשָׂר, וְשֶׁיִּמְסֹר אֵלַי הַגְּדֵר שֶׁבֵּין הַמֵּתָר וְהָאָסוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא חִלּוּף בּוֹ עִם חֲבֵרוֹ, וְכֵן הָאַלְיָה הָאֲסוּרָה אֶצְלָם, הֲיֵשׁ לָהּ גְּדֵר? וְשֶׁמָּא הָאֶחָד יָסִיר קְצָת הַזָּנָב וְאֶחָד יָסִיר הַכַּף כְּמוֹ שֶׁהוּא. וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיְּבָאֵר לִי הָעוֹף הַטָּהוֹר מִן הַטָּמֵא, זוּלַת הַמְפֻרָסָמִים, רְצוֹנִי לוֹמַר: בֶּן־יוֹנָה אוֹ תּוֹר: וּמֵאַיִן הוּא אוֹמֵר שֶׁאֵין הַתַּרְנְגֹלֶת וְהָאַוָּז וְהַקּוֹרֵא וְאַלְבְּרַכְיָה מֵהַטְּמֵאִים. וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן לִי גְּבוּל 'אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ' בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, אִם הוּא בֵּיתוֹ אוֹ חֲצֵרוֹ אוֹ רְשׁוּתוֹ, אִם יִהְיוּ לוֹ חֲצֵרִים רַבִּים, אוֹ מְבוֹאוֹ, אוֹ שְׁכוּנָתוֹ, אוֹ מְדִינָתוֹ, אוֹ מִגְרָשׁ עִירוֹ, אַחַר שֶׁתִּבַּת 'מָקוֹם' סוֹבֶלֶת זֶה וְיוֹתֵר מִזֶּה. וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיֹּרֵאֶה לִי גֶּדֶר הַמְּלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשַּׁבָּת, וּמַה הוּא הַמּוּנָּע מֵהַקֶּלְמוֹס וְהַקֶּסֶת לְהַגִּיהַּ הַתּוֹרָה, וְהַמַּתִּיר לוֹ לְטַלְטֵל הַסֵּפֶר הַגָּדוֹל וְהַשֻּׁלְחָן וּשְׁאָר הַמַּאֲכָלִים וּסְעֻדַּת הָאוֹרְחִים, וְלִטְרֹחַ בְּכָל מַה שֶּׁיִּטְרַח הָאָדָם לְאוֹרְחָיו, וְהֵם בִּמְנוּחָה וְהוּא בִּיגִיעָה, וְיוֹתֵר מִזֶּה עֲבָדָיו וְנָשָׁיו, וּכְבָר נֶאֱמַר: לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ. וְלָמָּה נֶאְסְרָה רְכִיבַת בַּהֲמוֹת הַגּוֹיִים בַּשַּׁבָּת, וְלָמָּה זֶה נֶאְסְרָה הַסְּחוֹרָה. וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיְּדִין בֵּין שְׁנֵי בַעֲלֵי דִינִין מִסֵּדֶר 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים' וְ'כִּי תֵצֵא'. וְהַפָּשׁוּט שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא סָתוּם, כָּל שֶׁכֵּן הַסָּתוּם, כִּי לֹא הָיוּ סוֹמְכִים אֶלָּא עַל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְהָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁאֶרְאֶה דִינָיו וּמִשְׁפָּטָיו בְּכָל הַיֵּרֵשׁוֹת מִפָּרָשַׁת בְּנוֹת צְלָפְחָד, אוֹ אֵיכוּת הַמִּילָה וְהַצִּיצִית וְהַסֻּכָּה. וְיבָאֵר לִי מֵאַיִן הוּא חַיָּב בִּתְפִלָּה לָאֵל. וּמֵאַיִן הוּא מַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ בֵּית מוֹעֵד לְכָל חַי וּגְמוּל וְעֹנֶשׁ אַחַר הַמִּיתָה. וְאֵיךְ הֵם דָּנִין בַּמִּצְוֹת הַדְּוחוֹת זוֹ אֶת זוֹ, כַּמִּילָה עִם הַשַּׁבָּת וְהַפֶּסַח עִם הַשַּׁבָּת, מִי נִדְחֶה מִפְּנֵי מִי, וְזוּלַת זֶה מִמַּה שֶּׁיֵּאָרֵךְ סִפּוּר כְּלָלָיו כָּל שֶׁכֵּן פְּרָטָיו. הֲשָׁמַעְתָּ, מָלֵךְ כּוּזָר, עַל חִבּוּר לַקָּרָאִים בְּדָבָר מִמַּה שֶּׁזְּכַרְתִּי לָךְ, בְּסֶמֶךְ אוֹ בְּקַבָּלָה, שֶׁאֵין בּוֹ בֵּינֵיהֶם מַחְלֹקֶת, מִמָּסֹרֶת אוֹ מִנִּקּוּד אוֹ מִטְּעָמִים אוֹ מֵאִסּוּר וְהֶתֵּר אוֹ מִדִּינִין.

(לו) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא רָאִיתִי וְלֹא שָׁמַעְתִּי, אֲבָל אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מִשְׁתַּדְּלִים.

(לז) אָמַר הֶחָבֵר: זֶה מִמַּה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ מֵהַהִתְחַכְּמוּת וְהַסְּבָרָא. וְהַמִּתְחַכְּמִים בָּעֲבוֹדָה לִמְלֶאכֶת הַשָּׁמַיִם יוֹתֵר מִשְׁתַּדְּלִים מֵעוֹשֵׂי מְלֶאכֶת ה' הַמְצֻוִּים עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁאֵלֶּה בְּמִנּוּחָה בְּמַה שֶּׁקִּבְּלוּ מִמְּלֶאכֶת ה', וּבְטֻחָה נַפְשָׁם כַּהוֹלֵךְ בָּעִיר, שֶׁלֹּא הִזְדַּמְּנוּ לְמַחְלֹקֶת חוֹלֵק, וְאֵלֶּה כַּהוֹלֵךְ בַּמִּדְבָּר אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ מַה יִּפְגַּע, וְהוּא

מִזְדַּמֵּן בִּשְׁלָחִים חָלוּץ לַמִּלְחָמָה וּמְלֻמָּד בָּהּ. וְאַל יַשִּׂיאֲךָ מַה שֶּׁאַתָּה רוֹאֶה מֵהִשְׁתַּדְּלוּתָם, וְאַל יַעַצְּלְךָ מַה שֶּׁאַתָּה רוֹאֶה מֵרְפְיוֹן הַמְקֻבָּלִים, רְצוֹנִי לוֹמַר: הָרַבָּנִים, כִּי אֵלֶּה בְּקֹשׁוּ מִבְצָרִים לְהִבָּצֵר בָּהֶם, וְאֵלֶּה שׁוֹכְנִים עַל עַרְשׁוֹתָם בְּעִיר קְדוּמָה וּבְצוּרָה.

(לח) אָמַר הַכּוּזָרִי: כָּל מַה שֶּׁאָמַרְתָּ בְּדִין הוּא, כִּי הַתּוֹרָה הִזְהִירָה עַל תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד, וּכְפִי סְבָרָתָם יִרְבּוּ הַתּוֹרוֹת כְּפִי סְבָרַת כָּל אֶחָד מֵהֶם, וְעוֹד: כִּי הָאֶחָד לֹא יַעֲמֹד עַל תּוֹרָה אֶחָת, כִּי בְכָל יוֹם תִּתְחַדֵּשׁ לוֹ דַּעַת וְיוֹסִיף דַּעְתּוֹ, וְיִפְגַּע מִי שֶׁיְּשִׁיבֵהוּ בִטְעָנָה וְצָרִיךְ שֶׁיְּעַתֵּק בְּהַעְתָּקַת דַּעְתּוֹ. וְאִם נִמְצָאִם מַסְכִּימִים גַּדַע כִּי הֵם מְקֻבָּלִים מֵאֶחָד אוֹ מֵרַבִּים שֶׁקָּדְמוּם, וּמִן הַדִּין שֶׁנִּכְפֹּר עֲלֵיהֶם הַהַסְכָּמָה, וְנֹאמַר לָהֶם: אֵיךְ הִסְכַּמְתֶּם בְּמִצְוָה פְּלוֹנִית וְהַדַּעַת מַכְרַעַת בְּדִבְרֵי הָאֶל אֶל פָּנִים רַבִּים? וְאִם אָמְרוּ: כֵּן הָיְתָה דַּעַת עָנָן אוֹ בִנְיָמִין אוֹ שָׁאוּל אוֹ זוּלָתָם – חִיְּבוּ עַצְמָם טַעֲנַת הַמְקֻבָּלָה מִמִּי שֶׁהוּא יוֹתֵר קָדְמוֹן וְיוֹתֵר רָאוּי לְהַאֲמִין, רְצוֹנִי לוֹמַר: רַבּוֹתֵינוּ, כִּי הֵם רַבִּים וְאֵלֶּה יְחִידִים, וְדַעַת הַחֲכָמִים סְמוּכָה עַל הַמְקֻבָּלָה מֵהַנְּבִיאִים, וְאֵלֶּה סְבָרָא גְּרִידָא בִּלְבָד, וְהַחֲכָמִים מַסְכִּימִים וְאֵלֶּה חוֹלְקִים וְהַחֲכָמִים דִּבְּרֵיהֶם מִן הַמָּקוֹר אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳, וַאֲפִלּוּ אִם הָיוּ דָּנִים מִסְּבָרָתָם גְּרִידָא מִן הַדִּין הָיָה לְקַבְּלָם, וְאֵלֶּה אֵינָם כֵּן. וּמִי יִתֵּן שֶׁיִּשְׁמִיעוּנִי תְּשׁוּבָתָם בְּשְׂאֵלַת ׳הַחֹדֶשׁ הַזֶּה׳, וַאֲנִי רוֹאֶה חַכְמֵיהֶם הוֹלְכִים אַחֲרֵי הָרַבָּנִים בְּעִבּוּר אָדָר בַּאֲדָר, וְהֵם מַקְשִׁים לָהֶם בְּרִאשִׁית יֶרַח תִּשְׁרֵי, אֵיךְ צַמְתֶּם צוֹם כִּפּוּר בְּתִשְׁעָה בְתִשְׁרֵי, הֲלֹא יֵבוֹשׁוּ, וְהֵם אֵינָם יוֹדְעִים אִם הַחֹדֶשׁ הַהוּא אֱלוּל אוֹ תִשְׁרֵי כְּשֶׁיַּעְבְּרוּ אוֹ אִם הוּא תִשְׁרֵי אוֹ מַרְחֶשְׁוָן כְּשֶׁאֵינָן מְעֻבָּרִין, וַהֲלֹא הָיוּ אוֹמְרִים: ׳אֲנַחְנוּ הַטּוֹבְעִים וּמַה נִּפְחַד מֵהַבְלִילָה׳, אֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע אִם הַחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי אוֹ מַרְחֶשְׁוָן אוֹ אֱלוּל, וְאֵיךְ נַקְשֶׁה לְמִי שֶׁאָנוּ הוֹלְכִים בְּעִקְּבוֹתֵיהֶם וְנִלְמַד מֵהֶם, הֲתָצוּמוּ בַּתְּשִׁיעִי אוֹ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ.

(לט) אָמַר הֶחָבֵר: תּוֹרָתֵנוּ קְשׁוּרָה בַהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי אוֹ מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה׳ מִירוּשָׁלָיִם, בְּמַעֲמַד שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים וְכֹהֲנִים וְסַנְהֶדְרִים, וַאֲנַחְנוּ מְצֻוִּים שֶׁנִּשְׁמַע מֵהַשּׁוֹפֵט הַמְמֻנֶּה בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: אוֹ אֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה וגו׳ וְסָמַךְ לוֹ אָמְרוֹ: ׳וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׳, ׳לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר׳, ׳וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא׳, חִבֵּר הַמְרוֹת הַכֹּהֵן וְהַשּׁוֹפֵט לְגָדוֹלָה שֶׁבָּעֲבֵרוֹת, בְּאָמְרוֹ: ׳וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׳ וְסָמַךְ לוֹ ׳וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׳, בְּעוֹד שֶׁהַסַּדֵּר נִשְׁאָר מֵהָעֲבוֹדָה וְהַסַּנְהֶדְרִין וּשְׁאָר הַכִּתּוֹת, אֲשֶׁר בָּהֶם יִשְׁלַם הַסֵּדֶר וְיִדְבַּק בָּהֶם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בְּלִי סָפֵק, בֵּין בִּנְבוּאָה בֵּין בְּאֹמֶץ וְהוֹדָעָה, כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּבֵית שֵׁנִי, וְלֹא יִתָּכֵן לַעֲבוֹר עַל כְּמוֹתָם הַהַסְכָּמָה מִדַּעְתָּם. וּבָזֶה נִתְחַיְּבְנוּ בְּמִצְוֹת מְגִלָּה וּפוּרִים וּמִצְוֹת חֲנֻכָּה, וְיִכְלְנוּ לוֹמַר: ׳אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה׳, וּ׳לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה׳, וְ׳לִגְמֹר אֶת הַהַלֵּל׳ וְ׳לִקְרֹא׳, וְ׳עַל נְטִילַת יָדַיִם׳, וְ׳עַל מִצְוַת עֵרוּב׳, וְזוּלַת זֶה. וְאִלּוּ הָיוּ חֲקֵינוּ יוֹצְאִים אַחַר הַגָּלוּת לֹא הָיוּ נִקְרָאִים ׳מִצְוֹת׳, וְלֹא הָיִינוּ חַיָּבִים לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, אַךְ הָיוּ אוֹמְרִים בָּהֶם שֶׁהֵם ׳תַּקָּנָה׳ אוֹ ׳מִנְהָג׳. וְרֹב מִצְוֹתֵינוּ סְמוּכוֹת אֶל מֹשֶׁה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינָי. וְכֵן רָאוּי, שֶׁהָיָה עַם שֶׁלֹּא הֻצְרְכוּ לְטָרַח בְּמִזּוֹנוֹת אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא בִלְבּוּשׁ וְלֹא בְדִירָה, וְהֵם כַּאֲשֶׁר הָיוּ מִן הָרֹב וּמֹשֶׁה נִמְצָא עִמָּם וְהַשְּׁכִינָה אֵינֶנָּה זָזָה מֵהֶם, וְהוּא כְּבָר צִוָּה אוֹתָם בִּכְלָלֵי הַמִּצְוֹת, הֲיַעֲלֶה בַּדַּעַת שֶׁלֹּא יִשְׁאֲלוּ עַל פְּרָטֵיהֶם עִם הַשָּׁעוֹת וְיַעֲתִיקוּ פֵּרוּשֵׁיהֶם וּמַחְלְקוֹתָם, וּכְבָר אָנוּ רוֹאִים, ׳וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי־הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרוֹתָיו׳, וְהוּא כְּבָר אָמַר לָהֶם בָּאַחֲרוֹנָה: ׳כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם׳. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לְהַכְזִיב הַפָּסוּק הַזֶּה יִרְאֶה עִנְיַן הַקָּרָאִים, וּמִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהַאֲמִין בּוֹ יִרְאֶה חָכְמַת הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא, וְהֵם מְעַט מֵהַרְבֵּה מֵהַחָכְמוֹת הַטִּבְעִיּוֹת וְהָאֱלֹהִיּוֹת וְהַמּוּסָרִיּוֹת וְהַגַּלְגַּלִּיּוֹת, וְיִרְאֶה שֶׁבֶּאֱמֶת רָאוּי לָהֶם לְהִתְפָּאֵר עַל כָּל הָעַמִּים בְּחָכְמָתָם. וּקְצָת מִצְוֹתֵינוּ – מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ עִם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים. וּכְבָר הִתְמִידָה הַנְּבוּאָה בְּבֵית שֵׁנִי קָרוֹב לְאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּכְבָר שִׁבַּח יִרְמְיָהוּ עַד מְאֹד בִּנְבוּאָתוֹ אַנְשֵׁי בֵית שֵׁנִי וַחֲסִידוּתָם וְחָכְמָתָם וְיִרְאָתָם, וְאִם לֹא נִסְמֹךְ עַל אֵלֶּה עַל מִי נִסְמֹךְ? וּכְבָר אָנוּ רוֹאִים מַה שֶּׁנִּקְבַּע אַחֲרֵי מֹשֶׁה וְהָיְתָה מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת תּוֹךְ הֶחָצֵר וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת בְּזוּלַת הַמִּזְבֵּחַ, וְעָשָׂה הֶחָג שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁבַעַת יָמִים וּמַה שֶּׁכָּתַב דָּוִד וּשְׁמוּאֵל מִסֵּדֶר הַמְשׁוֹרְרִים בַּבַּיִת, וְהָיוּ לְמִצְוֹת תְּמִידוֹת, וּמַה שֶּׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה בַּמִּקְדָּשׁ, וּמַה שֶּׁהִנִּיחַ מִמַּה שֶּׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, וּמַה שֶּׁהֶעֱמִיד עֶזְרָא בְּבֵית שֵׁנִי עַל קָהָלוֹ לָתֵת שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל, וּמַה שֶּׁהֶעֱמִידוּ בְּמָקוֹם הָאָרוֹן תְּכוּנָה שֶׁתָּלוּ לְפָנֶיהָ הַפָּרֹכֶת, בַּעֲבוּר שֶׁיְּדָעוּ כִּי הָאָרוֹן גָּנוּז לְשָׁם.

(מ) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵיךְ יִתָּכֵן זֶה עִם ׳לֹא תוֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ׳.

(מא) אָמַר הֶחָבֵר: לֹא נֶאֱמַר זֶה אֶלָּא לְהָמוֹן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְדְּשׁוּ מִשִּׂכְלָם וְיִתְחַכְּמוּ מִדַּעְתָּם וְיַקְבְּעוּ לְעַצְמָם תּוֹרוֹת מֵהַקָּשָׁתָם כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂים הַקָּרָאִים, וּמִזֶּהִיר לִשְׁמֹעַ מִן הַנְּבִיאִים אַחֲרֵי מֹשֶׁה וּמִן הַכֹּהֲנִים וְהַשּׁוֹפְטִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּנָּבִיא: נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וגו׳, וְאָמַר בַּכֹּהֲנִים וּבַשּׁוֹפְטִים שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵיהֶם נִשְׁמָעִים. וְהָיָה מַאֲמָרוֹ: לֹא תוֹסִיפוּ עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם, עַל מַה שֶּׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְעַל יְדֵי נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאֲחֶיךָ, עַל הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בַּנְּבוּאָה, וּמַה שֶּׁנִּקְבְּצוּ עָלָיו הַכֹּהֲנִים וְהַשּׁוֹפְטִים מִן ׳הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳, מִפְּנֵי שֶׁהֵם נֶעֱזָרִים בַּשְּׁכִינָה, וְלֹא יִתָּכֵן לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם שֶׁיַּסְכִּימוּ בְּדָבָר שֶׁחוֹלֵק עַל הַתּוֹרָה, בַּעֲבוּר רַבָּם. וְלֹא תַעֲבֹר עֲלֵיהֶם הַטָּעוּת לְחָכְמָתָם הָרְחָבָה הַיְרוּשָׁה וְהַטִּבְעִית הַקְנוּיָה, כַּאֲשֶׁר קִבְּלוּ, כִּי הַסַּנְהֶדְרִין הָיוּ מְצֻוִּים לָדַעַת כָּל הַחָכְמוֹת, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁמִּעַט שֶׁנִּסְתַּלְּקָה מֵהֶם הַנְּבוּאָה אוֹ מַה שֶּׁעוֹמֵד בִּמְקוֹמָהּ מִבַּת־קוֹל וְזוּלַת זֶה. וֶאֱמֹר, שֶׁלֹּא נַחֲלֹק עִם הַקָּרָאִים בְּמַה שֶּׁהֵם טוֹעֲנִים עָלֵינוּ מִן הַמּוּבָן מִמִּלַּת ׳מִמְּחֳרַת הַשַּׁבָּת׳ וְ׳עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת׳ שֶׁהוּא מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְאַחַר כֵּן נֹאמַר שֶׁאֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים אוֹ הַשּׁוֹפְטִים אוֹ הַמְּלָכִים,

הָרְצוּיִים עִם דַּעַת הַמְּנֻהָדְרִין וְכָל הַחֲכָמִים, רָאָה כִּי הַמְּנוּנָה מִן הַמִּסְפָּר הַהוּא לְשׁוֹם חֲמִשִּׁים יוֹם בֵּין בִּכּוּרֵי קְצִיר שְׁעוֹרִים וּבִכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים, וּשְׁמִירַת שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת שֶׁהֵם שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת, וְנָתַן לָנוּ דְּמְיוֹן בְּתְחִלַּת יוֹם מֵהַשָּׁבוּעַ, לוֹמַר: אִם תִּהְיֶה הַהַתְחָלָה ׳מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה׳ מִיּוֹם רִאשׁוֹן – תַּגִּיעוּ עַד יוֹם הָרִאשׁוֹן, לְהַקִּישׁ מִמֶּנּוּ, שֶׁאִם תִּהְיֶה הַהַתְחָלָה מִיּוֹם שֵׁנִי – נַגִּיעַ עַד יוֹם שֵׁנִי. וְ׳הָחֵל חֶרְמֵשׁ׳ מַנָּח אֵלֵינוּ, בְּכָל עֵת שֶׁנִּרְאֶה שֶׁהוּא רָאוּי – נַתְחִיל בּוֹ וְנִסְפֹּר מִמֶּנּוּ. וְקָבְעוּ אוֹתוֹ שֶׁיִּהְיֶה יוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח וְלֹא יִהְיֶה בָּזֶה סְתִירָה לַתּוֹרָה, וְהִתְחַיְּבוּ לְקַבְּלוֹ לְ׳תוֹרָה׳, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִן ׳הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ ׳ עִם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים. וְשֶׁמָּא הָיָה זֶה בִּנְבוּאָה מֵאֵת הַבּוֹרֵא, וְכוֹל לִהְיוֹת, וְנִהְיֶה נְקִיִּים מִבִּלְבּוּל הַמְּבַלְבְּלִים.

(מב) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר פָּסַקְתָּ הֶחָבֵר בַּכְּלָלוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא אוּכַל לְהַכְחִישָׁם מֵחֲלָקִים הָיוּ בְּלִבֵּי מִטַּעֲנוֹת הַקָּרָאִים, הָיִיתִי סָבוּר שֶׁאַשְׁתִּיקְךָ בָּהֶם.

(מג) אָמַר הֶחָבֵר: כְּשֶׁיִּתְבָּרְרוּ הַכְּלָלוֹת אַל תִּתֵּן לִבְּךָ לַחֲלָקִים, כִּי הַרְבֵּה שֶׁיִּכָּנֵס בָּהֶם הַטָּעוּת, וְעוֹד – שֶׁאֵין לָהֶם תַּכְלִית, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מִסְתַּבְּכִים וְלֹא יִמָּלְטוּ הַמְדַבְּרִים מִבִּלְבּוּלָם. וְזֶה כְּמִי שֶׁנִּתְבָּרֵר אֶצְלוֹ צֶדֶק הַבּוֹרֵא, וְשֶׁחָכְמָתוֹ כוֹלֶלֶת – אֵינֶנּוּ מַבִּיט לְמַה שֶּׁהוּא נִרְאֶה בָּעוֹלָם מִן הָעָוֶל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַּמְּדִינָה אַל־תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ. וּכְמִי שֶׁנִּתְבָּרֵר אֶצְלוֹ בְּמוֹפֵת עֲמִידַת הַנֶּפֶשׁ אַחַר כְּלוֹת הַגּוּף, וְשֶׁאֵינָהּ גַּשְׁמִית אֲבָל עֶצֶם נִפְרָד מֵהַגּוּף כַּמַּלְאָכִים – אֵינֶנּוּ מַבִּיט אֶל מַה שֶּׁתַּקְשֶׁהוּ הַמַּחֲשָׁבָה מֵהֶעְדֵּר פְּעֻלּוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּעֵת הַשֵּׁנָה, וְעֵת הֶחָלְיָ, שֶׁהוּא מְאַבֵּד הַמַּחֲשָׁבָה, וּמַה שֶּׁהִיא הוֹלֶכֶת אַחַר מֶזֶג הַגּוּף, וְזוּלַת זֶה מִן הַמַּחֲשָׁבוֹת הַמְבַלְבְּלוֹת.

(מד) אָמַר הַכּוּזָרִי: עִם כָּל זֶה אֵין מַסְפִּיק לִי עַד שֶׁאֶשְׁמַע מִדַּבֵּר עִמְּךָ עַל הַחֲלָקִים, וְאִם יֵשׁ לִתְפֹּשׂ עָלַי בָּזֶה, אַחַר אֲשֶׁר הוֹדֵיתִי בַּכְּלָלִים אֲשֶׁר הֲבִיאוֹתָם.

(מה) אָמַר הֶחָבֵר: אֱמֹר מַה שֶּׁתִּרְצֶה.

(מו) אָמַר הַכּוּזָרִי: הֲלֹא עֹנֶשׁ הַנִּזֶק מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, בְּמַה שֶּׁאָמַר ׳עַיִן תַּחַת עַיִן׳, וְ׳כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׳.

(מז) אָמַר הֶחָבֵר: וַהֲלֹא נֶאֱמַר בּוֹ אַחַר כֵּן: ׳וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׳, הֲלֹא זֶה הַכֹּפֶר, וַהֲלֹא לֹא הָיָה אוֹמֵר: מִי שֶׁהִכָּה סוּסוֹ – הַכֵּה סוּסוֹ, אֲבָל אוֹמֵר: קַח סוּסוֹ, כִּי אֵין לְךָ תּוֹעֶלֶת בְּהַכּוֹת סוּסוֹ, וְכֵן מִי שֶׁכָּרַת יָדֵךְ אֵין אוֹמְרִים לְךָ: קַח יָדוֹ, כִּי אֵין לְךָ תּוֹעֶלֶת בִּכְרֹת אֶת יָדוֹ. כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה נִכְנָס בַּדִּינִין הָאֵלֶּה מַה שֶּׁסּוֹתֵר אוֹתוֹ הַשִּׂכֶל, מִ׳פֶּצַע תַּחַת פָּצַע׳ וְ׳חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׳, אֵיךְ נוּכַל לְשַׁעֵר זֶה, שֶׁמָּא יָמוּת אֶחָד מֵהֶם מִפֶּצַע וְלֹא יָמוּת הָאַחֵר מִכְּמוֹתוֹ, וְאֵיךְ נוּכַל לְשַׁעֵר כְּמוֹתוֹ, וְאֵיךְ נִקַּח עַיִן מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא עַיִן אַחַת כֹּפֶר עַיִן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי עֵינַיִם, וְיִשָּׁאֵר הָאֶחָד סוֹמֵא וְהַשֵּׁנִי בְּעַיִן אַחַת, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה: ׳כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׳. וּמַה צָּרְכִי לְדַבֵּר עִמְּךָ עַל אֵלֶּה הַחֲלָקִים, אֲחֲרֵי אֲשֶׁר הִקְדַּמְתִּי לְךָ צֹרֶךְ הַקַּבָּלָה עִם אֲמִתַּת הַמְקֻבָּל מֵהֶם וּגְדֻלָּתָם וְחָכְמָתָם וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם.

(מח) אָמַר הַכּוּזָרִי: עִם כָּל זֶה טוֹב הוּא בְּעֵינַי לָדַעַת לָמָּה צִוָּה הַשֵּׁם הַשְּׁמִירָה מִן הַשְּׂאֹרוֹת.

(מט) אָמַר הֶחָבֵר: הַשְּׂאֹרָה וְהַקְּדֵשָׁה שְׁנֵי עִנְיָנִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה, לֹא יִמָּצֵא הָאֶחָד אֶלָּא בְּהִמָּצֵא הַשֵּׁנִי, וּמָקוֹם שֶׁאֵין קְדֵשָׁה אֵין טֻמְאָה, כִּי עִנְיַן הַטֻּמְאָה אֵינֶנּוּ כִּי אִם דָּבָר שֶׁאָסַר עַל בְּעָלָיו לִנְגֹּעַ בְּדָבָר מִדִּבְרֵי הַקְּדֵשָׁה מִמַּה שֶּׁהוּא מְקֻדָּשׁ לֵאלֹהִים, כְּמוֹ: הַכֹּהֲנִים וּמַאֲכָלָם וּמַלְבּוּשָׁם וְהַתְּרוּמוֹת וְהַקָּרְבָּנוֹת וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְזוּלַת זֶה הַרְבֵּה. וְכֵן עִנְיַן הַקְּדֵשָׁה: דָּבָר שֶׁאָסַר עַל בְּעָלָיו לִנְגֹּעַ בִּדְבָרִים רַבִּים יְדוּעִים וּמְפֻרָסָמִים, וְרֹב מֵהֶם תְּלוּיִים בְּמַעֲמַד הַשְּׁכִינָה, וּכְבָר חָסַרְנוּ אוֹתָהּ. וּמַה שֶּׁאָצְלֵנוּ הַיּוֹם מֵאסּוּר שְׁכִיבַת הַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת, אֵינוֹ מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה אֲבָל הִיא מִצְוָה גְּרִידָא מֵאֵת הַבּוֹרֵא, וְכֵן מַה שֶּׁאָצְלֵנוּ מֵהַרְחָקַת הָאֲכִילָה עִמָּהּ וּלְהִשָּׁמֵר מִקּוּרְבָתָהּ, אֵין זֶה כִּי אִם מְנִיעוֹת וּסְיָגוֹת שֶׁלֹּא יִתְגַּלְגֵּל הָעִנְיָן לִשְׁכַּב עִמָּהּ. אֲבָל חוֹבוֹת הַטֻּמְאָה בָּטְלוּ מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בְּאֶרֶץ טְמֵאָה וְאַוִּיר טָמֵא. וְכָל שֶׁכֵּן מַה שֶּׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ מֵהַקְּבָרוֹת וְהַשְּׂרָצִים וְהַמִּצְרָעִים וְהַזָּבִים וְהַמִּתִּים וְזוּלַת זֶה. וְכֵן אֲסוּרָה עָלֵינוּ הַנְּבֵלָה וְלֹא מִפְּנֵי טֻמְאָתָהּ אֲבָל מִצְוָה גְּרִידָא בְּאִסּוּר הַנְּבֵלָה, וּתְנַאי הַטֻּמְאָה תּוֹסֶפֶת. וְלוּלֵא שֶׁאָמְרוּ: עֶזְרָא תִּקֵּן טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרִיין, לֹא הָיִינוּ חַיָּבִין בָּהּ חוֹבַת הַתּוֹרָה אַף חִיּוּב טָהֳרָה וּנְקִיּוּת. וְאִם הֵם מְקַבְּלִים אוֹתָהּ עַל עַצְמָם לְעִנְיַן הַנְּקִיּוּת, אֵין גְּנַאי בָּזֶה מִבְּלִתִּי שֶׁיְּקַבְּלוּהָ לְ׳תוֹרָה׳, וְאִם לֹא – כְּבָר הֵם מִתְחַכְּמִים מִסְּכְלוּת מֵהֶם וּמְשַׁנִּים הַתּוֹרָה וְגוֹרְמִים לְמִינוּת, רְצוֹנִי לוֹמַר: חִלּוּק הַדֵּעוֹת, אֲשֶׁר הוּא שׁוֹרֶשׁ הַפְסָדַת הָאֱמֶת וִיצִיאָתָהּ מִ׳תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד׳, כִּי כָּל אֲשֶׁר נָקֵל בּוֹ אֲנַחְנוּ עַל עַצְמֵנוּ מֵהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּשַּׁבָּתוֹת בְּבָתֵּינוּ בְּעֵרוּב, וְאִם הוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נָאֶה, יֵקַל אֵצֶל מַה שֶּׁתְּסַבֵּב דַּעְתָּם מֵהַמַּחְלֹקֶת וְהַכַּפְרָנוּת עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּבֵית אֶחָד עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּעֶשֶׂר דֵּעוֹת. וְאִם לֹא הָיוּ הַמִּצְוֹת אֲצֻלֵנוּ קְשׁוּרוֹת בִּגְבוּלִים שֶׁלֹּא יַעַבְרוּם, לֹא הָיָה מַבְטָח מֵהִכָּנֵס בָּהּ מַה שֶּׁאֵין מִמֶּנָּה, וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה קָצַת מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּהּ, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא לוֹקֵחַ בְּהֶקֵּשׁוֹ וְטַעְמוֹ. וְיֵקַל בְּעֵינֵי הַקָּרָאִים הֲנָאַת עֲבוֹדָה זָרָה מִכֶּסֶף וְזָהָב וּקְטֹרֶת וָיַיִן, וְעַל הָאֱמֶת – הַמָּוֶת מִבַּלְעֲדֵי זֶה טוֹב. וְיִקָּשֶׁה בְּעֵינָיו שֶׁיִּהְנֶה מֵהַחֲזִיר אָפְלוּ בִּרְפוּאָה, וְעַל הָאֱמֶת – הוּא מֵהֶעֲבֵרוֹת הַקַּלּוֹת, חַיָּב בָּהֶם מַלְקוּת. וְכֵן יֵקַל עַל הַנָּזִיר אֲכִילַת הַצִּמּוּקִים וְהָעֲנָבִים יוֹתֵר מֵהַשִּׁכְּרוּת מִשְּׁכַר הַדְּבַשׁ אוֹ שְׁכַר הַתַּפּוּחִים, וְהָאֱמֶת הֵפֶךְ זֶה, כִּי הָאִסּוּר אֵינוֹ אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיָּצָא מֵהַגֶּפֶן בִּלְבָד, וְאֵין הַכַּוָּנָה אִסּוּר הַשִּׁכְרוּת כַּאֲשֶׁר יַעֲלֶה בַּמַּחֲשָׁבָה, אֲבָל הָאֱלֹהִים יוֹדֵעַ וּנְבִיאָיו וּבְחוּרָיו. וְלֹא יִתָּכֵן לְהַחֲזִיק בַּסְּכָלִים אַנְשֵׁי הַקַּבָּלָה אוֹ אַנְשֵׁי הַסְּבָרָא בָּזֶה, כִּי מִלַּת שֵׁכָר גְּלוּיָה וִידוּעָה, וְקִבְּלוּ שֵׁיֵּן וְשֵׁכָר הָאָמוּר בַּכְּתוּבִים כּוֹלֵל כָּל מִינֵי

שֵׁכָר וְשֵׁיִן וְשֵׂכָר הָאָמוּר בַּנָּזִיר אֵינָנּוּ כִּי אִם מֵעֲסִיס הַיָּיִן. וְלִמְצוֹת גְּבוּלִים מְדֻקְדָּקִים עֲלֵיהֶם בְּחָכְמָה וְאִם לֹא יֵרָאוּ בְּמַעֲשִׂים נָאִים, וְהַזָּרִיז יִרְחַק מֵהֶם מִבְּלִי שֶׁיֵּאָסֹר אוֹתָם, כְּמוֹ בְּשַׂר כֹּס כֹּס, אֲשֶׁר הוּא מֻתָּר בַּעֲבוּר שֶׁאֵינוֹ בָּטוּחַ מִמּוֹת הַבְּהֵמָה הַהִיא, וְלָאוֹמֵר שֶׁיֹּאמַר כִּי תֵּרָפֶא וְהַתְּרָפָה שֶׁנִּרְאֵית בְּרִיאָה אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֲלִי מֵמִית מִבְּלִי סָפֵק, וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁתִּתְרַפֵּא, וְנֶאֶסְרָה, וְעִם הַסְּבָרָא וְהַהִתְחַכְּמוּת יָשׁוּבוּ הַדִּינִין הָאֵלּוּ בְּהֵפֶךְ. עַל כֵּן לֹא תְהַלֵּךְ אַחַר סְבָרָתְךָ וְהַקָּשָׁתְךָ בְּתוֹלְדוֹת הַמְּצוֹת, פֶּן תִּפֹּל בִּסְפֵקוֹת יְבִיאוּךָ לְמִינוּת, וְלֹא תַסְפִּים דַּעְתְּךָ עִם חֲבֵרֶיךָ בְּדָבָר מֵהֶם, כִּי לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי אָדָם סְבָרָא וְהַקָּשָׁה. אָמְנָם צָרִיךְ שֶׁתְּעַיֵּן בַּשָּׁרָשִׁים מִן הַמְקֻבָּל וְהַכָּתוּב וְהַהַקָּשׁוֹת הַנּוֹהֲגוֹת עַל הַסֵּדֶר הַמְקֻבָּל לְהָשִׁיב הַתּוֹלָדוֹת אֶל הָאָבוֹת, וּמַה שֶּׁיּוֹצִיאֲךָ אֵלָיו, הַאָמֵן בּוֹ, וְאִם יִהְיֶה רָחוֹק אֵצֶל סְבָרָתְךָ וּמַחֲשַׁבְתְּךָ, כַּאֲשֶׁר תַּרְחִיק הַמַּחֲשָׁבָה וְהַסְּבָרָא הֶעְדֵּר הֶרְקוּת, וְהַהַקָּשׁוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת מְחַיְּבוֹת זֶה. וְכַאֲשֶׁר תַּרְחִיק הַסְּבָרָא שֶׁיָּכוֹל לְהִתְחַלֵּק הַגּוּף לְאֵין תַּכְלִית, וְהַהַקָּשָׁה הַשִּׂכְלִית מְחַיֶּבֶת זֶה. וְכַאֲשֶׁר תַּרְחִיק הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁהָאָרֶץ כַּדּוּרִית, וְשֶׁהִיא חֵלֶק אֶחָד מִמְּאָה וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ מַעֲגוּל הַשָּׁמַיִם, וְכָל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּמוֹתְרֵי הַתְּכוּנָה, מִמַּה שֶּׁתַּרְחִיקֵהוּ הַמַּחֲשָׁבָה. כִּי כָל מַה שֶּׁהִתִּירוּ חֲכָמִים לֹא הָיָה לִסְבָרָתָם וְלֹא בְמַה שֶּׁנִּרְאָה לְרַעְתָּם, אַף בְּתוֹלְדוֹת הַחָכְמָה הַיְרוּשָׁה וְהַמְקֻבֶּלֶת אֶצְלָם, וְכָל מַה שֶּׁאָסְרוּ כֵּן. וּמִי שֶׁנִּלְאֶה מֵהַשִּׂיג חָכְמָתָם וְלָקַח דִּבְרֵיהֶם כְּטַעְמוֹ וּסְבָרָתוֹ, יִהְיוּ נָכְרִים בְּעֵינָיו כַּאֲשֶׁר הֵם דִּבְרֵי הַטִּבְעִיִּים וְהַגַּלְגַּלְיִים נָכְרִים בְּעֵינֵי עַמֵּי הָאָרֶץ. וְהֵם כְּשֶׁמְּדַקְדְּקִין בִּגְבוּלֵי הַדִּינִין וְיוֹרוּ הַהֶתֵּר וְהָאִסּוּר בַּאֲמִתַּת הַדִּין, מַרְאִים לְךָ מַה שֶּׁאֵינוֹ נָאֶה מֵהַגְּבוּלִים הֵהֵם, כַּאֲשֶׁר הֵם מְגַנִּים אֲכִילַת בְּשַׂר כֹּס כֹּס, וְהוֹצָאַת מָמוֹן בְּתַחְבּוּלַת הַדִּינִים וְהַתָּרַת הַהֲלִיכָה בַּשַּׁבָּת בְּתַחְבּוּלוֹת מִן הָעֵרוּב, וְהַתָּרַת הַנְּפָשִׁים בְּתַחְבּוּלוֹת שֶׁהַנְּשׁוּאִים מֻתָּרִים בָּהֶם, וְהַתָּרַת הַשְּׁבוּעוֹת וְהַנְּדָרִים בְּמִינֵי הָעָרְמוֹת, אֲשֶׁר הֵם עוֹבְרִים אֵצֶל הָעִיּוּן הַדִּינִי מִבְּלִתִּי הַהִשְׁתַּדְּלָה הַתּוֹרִיָּה. וּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים צָרִיךְ אֲלֵיהֶם. כִּי אִם תִּיָּחֵד הָעִיּוּן הַדִּינִי, יַעַבְרוּ בִּגְבוּלָיו מִינִים מֵהַתַּחְבּוּלוֹת, לֹא יִתָּכֵן לְקָשְׁרָם, וְאִם תַּעֲזֹב הַגְּבוּלִים שֶׁל דִּינִים אֲשֶׁר הֵם סְיָג הַתּוֹרָה וְתִסְמֹךְ עַל הַהִשְׁתַּדְּלָה, יִהְיֶה סִבָּה לְמִינוּת וְיֹאבַד הַכֹּל.

(נ) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּוָן שֶׁהַדָּבָר כֵּן. אֲנִי מוֹדֶה לָרַבָּנִי שֶׁמְּקַבֵּץ אֵלֶּה שְׁנֵי הַפָּנִים, בְּיִתְרוֹנוֹ עַל הַקָּרָאִים בַּנִּרְאֶה וּבַנִּסְתָּר, וְיִהְיֶה עִם זֶה טוֹב לֵב בְּתוֹרָתוֹ, בַּעֲבוּר שֶׁהִיא מְקֻבֶּלֶת מֵחֲכָמִים מְאֻמָּתִים שֶׁחָכְמָתָם מֵאֵת הָאֱלֹהִים, כִּי הַקָּרָאִי, וְאִם תַּגִּיעַ הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ מַה שֶּׁתַּגִּיעַ, לֹא יִיטַב לִבּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ סְבָרָא וְהַקָּשָׁה, וְלֹא יִבְטַח שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, הוּא הַנִּרְצֶה אֵצֶל הַבּוֹרֵא, וְיֵדַע כִּי בָעַמִּים הַרְבֵּה אֲנָשִׁים מִשְׁתַּדְּלִים יוֹתֵר מֵהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ. אֲבָל נִשְׁאַר לִי לִשְׁאֹל אוֹתְךָ בָּעֵרוּב וְהוּא קַלּוּת בְּמִצְוֹת הַשַּׁבָּת, אֵיךְ יַתִּיר מַה שֶּׁאָסְרוּ הַבּוֹרֵא בַּתַּחְבּוּלָה הַהִיא הַנְּקֻלָּה וְהַפְּחוּתָה.

(נא) אָמַר הֶחָבֵר: חָס וְשָׁלוֹם שֶׁיַּסְכִּימוּ הֲמוֹן חֲסִידִים וַחֲכָמִים עַל מַה שֶּׁיִּתִּיר קֶשֶׁר מִקְשְׁרֵי הַתּוֹרָה, אַף הֵם מִזְרָזִים וְאוֹמְרִים: 'עֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה'. וּמִן הַסְּיָגוֹת שֶׁאָסְרוּ הַהוֹצָאָה וְהַהַכְנָסָה מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים וּבְהֵפֶךְ, מַה שֶּׁלֹּא אָסְרָה זֶה הַתּוֹרָה, וְאַחַר כֵּן גִּלְגְּלוּ בַסְּיָג הַהוּא גִּלְגּוּל לְהַרְוָחָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵחָשֵׁב הִשְׁתַּדְּלוּתָם כַּתּוֹרָה, וְשֶׁיִּהְיֶה רֶוַח לִבְנֵי אָדָם בְּהִשְׁתַּמְּשָׁם וְלֹא יַגִּיעוּ אֶל הֶרֶוַח הַהוּא אֶלָּא בְּרִשּׁוּת, וְהָרִשּׁוּת הוּא עֲשׂוֹת הָעֵרוּב, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַכָּרָה בֵּין הַמַּתָּר לְגַמְרֵי וּבֵין הָאָסוּר.

(נב) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר הִסְפִּיק לִי זֶה. אֲבָל לֹא חָזְקָה אֶצְלִי מְלֹאכֶת הָעֵרוּב עַד שֶׁתִּהְיֶה מְחֻבֶּרֶת בֵּין שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת.

(נג) אָמַר הֶחָבֵר: אִם כֵּן לֹא חָזְקָה אֶצְלְךָ הַמִּצְוָה כֻּלָּהּ. הֶחָזֵק בְּעֵינֶיךָ הַתָּרַת הַנְּכָסִים וְהַמָּמוֹן וְהַבָּעָלִים וְהָעֲבָדִים בִּלְקִיחַת הַקִּנְיָן וְהַצְּוָאָה, וְהַתָּרַת הָאִשָּׁה וְאִסּוּרָהּ אַחַר שֶׁהָיְתָה מֻתֶּרֶת בְּאָמְרוֹ: 'תְּהֵא לִי מְקֻדֶּשֶׁת', וְהַתָּרָתָהּ אַחַר שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה בְּאָמְרוֹ: 'כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ גֵּט', וְכָל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים מִמַּה שֶּׁהַשְׁלָמָתָם תָּלוּי בְּמַעֲשִׂים מִן הַמַּעֲשִׂים אוֹ בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְהַבַּיִת הַתְּלוּיָה בְּמַאֲמַר הַכֹּהֵן 'טָמֵא' אוֹ 'טָהוֹר'. וְכָל הַמִּשְׁכָּנָה לֹא חָלָה הַקְּדֻשָּׁה עָלֶיהָ אֶלָּא בַּהֲקָמַת מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּשִּׁיחָה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְכֵן הַכֹּהֲנִים לֹא חָלָה הַקְּדֻשָּׁה עֲלֵיהֶם אֶלָּא בַּמִּלּוּאִים וּבַתְּנוּפָה, וְהַלְוִיִּם בַּטָּהֳרָה וְהַתְּנוּפָה, וְטַהֵר הַטְּמֵאִים בְּמֵי נִדָּה שֶׁבּוֹ אֵפֶר הַפָּרָה וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וְעֵץ אֶרֶז, וְחִטּוּי הַבַּיִת בִּשְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת וְהַמְּלָאכָה הַהִיא. וְכִפּוּר הָעֲוֹנוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְטָהֳרַת מְקֻדָּשׁ מֵהַטְּמָאוֹת בִּשְׁעִיר עֲזָאזֵל עִם הַמַּעֲשִׂים הַתְּלוּיִים בּוֹ, וּבִרְכַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּנְשֹׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו וּבֶאֱמֹר: 'יְבָרֶכְךָ ה'. וְהָיָה חָל עִם כָּל מַעֲשֶׂה מֵהַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, כִּי מַעֲשֵׂי הַתּוֹרָה כַּהֲוָיוֹת הַטִּבְעִיּוֹת, כֻּלָּם מְשֻׁעָרוֹת מֵאֵת הַבּוֹרֵא, וְאֵין שִׁעוּרָם בִּיכֹלֶת בָּשָׂר וָדָם, כַּאֲשֶׁר תִּרְאֶה הַהֲוָיוֹת הַטִּבְעִיּוֹת, מְשֻׁתָּעֲרוֹת וּמִתְאַזְּנוֹת וְנֶעֱרָכוֹת בְּהִמָּזְגָם מִן הַטְּבָעִים הָאַרְבָּעָה, וּבִמְעַט דָּבָר יִשְׁלְמוּ וְיִתָּכְנוּ וְתָחוּל בָּהֶם הַצּוּרָה אֲשֶׁר הִיא רְאוּיָה לָהֶם מֵחַיִּים וּצְמָחִים וְיִהְיֶה לְכָל מֶזֶג הַצּוּרָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לוֹ, וּבִמְעַט דָּבָר יִפָּסֵד. הֲלֹא תִרְאֶה הַבֵּיצָה שֶׁיִּפָּסִידָהּ מִקְרֶה מְעַט מֵחֹם גָּדוֹל אוֹ קֹר אוֹ תְנוּעָה, וְלֹא תְקַבֵּל צוּרַת הָאֶפְרֹחַ, וַיִּשָּׁלֵימֶנָּה חֹמוּם הַתַּרְנְגֹלֶת אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה שָׁבוּעוֹת וְתָחוּל בּוֹ הַצּוּרָה עַל הַשְּׁלֵמוּת. וּמִי זֶה אֲשֶׁר יוּכַל לְשַׁעֵר הַמַּעֲשִׂים עַד שֶׁיָּחוּל בָּהֶם הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כִּי אִם הָאֱלֹהִים לְבַדּוֹ. וּכְמוֹ זֶה טָעוּ בַּעֲלֵי הַכִּמְיָה וְהָרוּחָנִיִּים. הַכִּמְיִים חָשְׁבוּ שֶׁיְּשַׁעֲרוּ הָאֵשׁ הַטִּבְעִית בְּמִשְׁקָלֶיהָם עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מַה שֶּׁיִּרְצוּ וְתַהֲפֹּךְ לָהֶם הָעֲצָמִים, כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֵשׁ הַחֹם הַטִּבְעִי בַּחַיִּים אֲשֶׁר יַהֲפֹךְ הַמָּזוֹן לְדָם וּבָשָׂר וְעֶצֶם וּשְׁאָר הָאֲבָרִים; וְטוֹרְחִים לְמְצֹא כָּאֵשׁ הַזֹּאת. וְהִתְעוּ אוֹתָם נִסְיוֹנוֹת שֶׁמָּצְאוּ אוֹתָם בְּמִקְרֶה לֹא מִשְׁעוּרָם, כַּאֲשֶׁר נִמְצָא הָאָדָם נִהְיָה מֵהַנָּחַת הַשִּׂכְבַת זֶרַע בָּרֶחֶם. וְהָרוּחָנִיִּים כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ מֵאָדָם עַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁהָיָה נַעֲשֶׂה לָהֶם בַּקָּרְבָּנוֹת, מֵהָרָאוֹת הָאוֹתוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, חָשְׁבוּ כִּי הַהִתְחָלָה אָמְנָם הִיא מֵהַמֻּחְקָר וְהַחִפּוּשׂ, וְשֶׁהַנִּבְיאִים אָמְנָם הָיוּ חֲכָמִים מְחֻכָּמִים

וּמַשִּׂיגִים הַפְּלָאוֹת הֵהֵם בְּהַקָּשָׁתָם וְקוּשׁ שֶׁיִּשַׁעֲרוּ הֵם גַּם כֵּן קָרְבָּנוֹת בְּעִתִּים יְדוּעִים וּמַבָּטִים כּוֹכָבִיִּים, כְּפִי מַה שֶּׁהֵבִיאָה אֵלָיו סְבָרָתָם עִם מַעֲשִׂים וּקְטֹרֶת, עַד שֶׁעוֹשִׂין סְפָרִים לַכּוֹכָבִים וְזוֹלַת זֶה מִמַּה שֶּׁזִּכְרוֹ אָסוּר. וְזוֹלַת אֱלֹה – בַּעֲלֵי הַשֵּׁמוֹת, כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ עַל נָבִיא שֶׁדִּבֵּר בְּכֹה וְכֹה וְנַעֲשָׂה לוֹ הַפֶּלֶא שֶׁנַּעֲשָׂה, חָשְׁבוּ כִּי הַדִּבּוּר הַהוּא הוּא סִבָּה בַּפֶּלֶא הַהוּא וְחָתְרוּ זֶה לָרִיק. אֵין הָעוֹשֶׂה כַּמַּטְבֵּע. הַמַּעֲשִׂים הַתּוֹרִיִּים דּוֹמִים לַטִּבְעִיִּים, אֵינְךָ יוֹדֵעַ תְּנוּעוֹתָם וְתַחְשְׁבֵם תְּהוּ, עַד שֶׁתִּרְאֶה הַתּוֹלָדוֹת וּתְרוֹמֵם מַנְהִיגָם וּמְנִיעָם וּתְיַחֵד לוֹ הַיְכֹלֶת. כַּאֲשֶׁר אִם לֹא הָיִיתָ שׁוֹמֵעַ מֵעוֹלָם ׳מִשְׁגָּל׳ וְלֹא יָדַעְתָּ הַתּוֹלָדָה מִמֶּנּוּ, וְתִרְאֶה עַצְמְךָ נִזְקָק אֶל הַכָּעוּר שֶׁבְּאֶבְרֵי הָאִשָּׁה, וְאַתָּה יוֹדֵעַ מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּקִרְבָּתָהּ מֵהַפְחִיתוּת, וּמַה שֶּׁיֵּשׁ בַּכְּנִיעוּת אֶל הָאִשָּׁה מֵהַגְּרִיעוּת, הָיִיתָ נִפְלָא וְאוֹמֵר: אֵין הַתְּנוּעוֹת הָאֵלֶּה אֶלָּא תֹהוּ וְשָׁגָעוֹן, עַד שֶׁתִּרְאֶה ׳דְּמְיוֹנְךָ׳ נוֹלַד מִן הָאִשָּׁה יַפְלִיא אוֹתְךָ הַדָּבָר וְתַחְשֹׁב כִּי אַתָּה עָזַרְתָּ הַיְצִירָה, וְשֶׁהַיּוֹצֵר כֵּוִן בָּזֶה יִשּׁוּב הָעוֹלָם. וְכֵן הֵם הַמַּעֲשִׂים הַתּוֹרִיִּים הַמְשֻׁעָרִים מֵאֵת הָאֱלֹהִים. תִּשְׁחַט הַכֶּבֶשׂ עַל הַדְּמְיוֹן, וְתִתְלַכְלֵךְ בְּדָמוֹ וְהַפְשָׁטָתוֹ וּבְרִחְיצַת מֵעָיו וְהַדָּחָתוֹ וְנִתּוּחוֹ וּזְרִיקַת דָּמוֹ וַעֲרֵיכַת עֵצָיו וַהֲקָדַת אִשּׁוֹ וּמַעֲרַכְתּוֹ, וְאִלּוּ לֹא הָיָה בְּמִצְוֹת אֱלֹהִים, הָיִיתָ לוֹעֵג לַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, וְהָיִיתָ חוֹשֵׁב כִּי הֵם מֵרְחִיקִים מִן הָאֱלֹהִים לֹא מְקָרְבִים, עַד שֶׁכַּאֲשֶׁר יִשְׁלַם כָּרְאוּי וְתִרְאֶה הָאִשׁ הַשָּׁמַיְמִית אוֹ תִּמְצָא בְּעַצְמְךָ רוּחַ אַחֶרֶת לֹא הָיִיתָ רָגִיל בָּהּ, אוֹ חֲלוֹמוֹת אֲמִתִּיּוֹת אוֹ ׳גְּדוּלוֹת׳ תֵּדַע כִּי הֵם תּוֹלְדוֹת מַה שֶּׁהִקְדַּמְתָּ, וְהַדָּבָר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בּוֹ דָּבַקְתָּ, אֵלָיו הִגַּעְתָּ. וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ אִם תָּמוּת אַחֲרֵי אֲשֶׁר דָּבַקְתָּ בּוֹ, כִּי אֵין מוּתְךָ כִּי אִם כְּלוֹת הַגּוּף בִּלְבָד, אֲבָל הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִקְדַּמְתָּ אֶל הַמַּעֲלָה הַהִיא אֵין לָהּ יְרִידָה מִמֶּנָּה וְלֹא רֹחַק מִן הַמַּדְרֵגָה הַהִיא. וְנִתְבָּאֵר מִזֶּה כִּי אֵין קוּרְבָה אֶל הָאֱלֹהִים אֶלָּא בְּמִצְוֹת הָאֱלֹהִים. וְאִי אֶפְשָׁר לָדַעַת מִצְוֹת אֱלֹהִים אֶלָּא מִדֶּרֶךְ נְבוּאָה לֹא בְּהַקָּשָׁה וְלֹא בְּסִבָּרָא, וְאֵין בֵּינֵינוּ וּבֵין הַדְּבָרִים הֵהֵם קוּרְבָה אֶלָּא בַּקַּבָּלָה הַנֶּאֱמָנָה. וַאֲשֶׁר מָסְרוּ לָנוּ הַמִּצְוֹת הֵהֵם, לֹא הָיוּ יְחִידִים אֲבָל הָיוּ רַבִּים וַחֲכָמִים וּגְדוֹלִים שֶׁהִגִּיעוּ הַנְּבִיאִים, וַאֲפִלּוּ לֹא הָיוּ כִּי אִם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהַזְּקֵנִים, אֲשֶׁר הָיוּ נוֹשְׂאִים הַתּוֹרָה, וְלֹא פָּסְקוּ מִמֹּשֶׁה.

(נד) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא רָאִיתִי אַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי אֶלָּא שֶׁכְּבָר שָׁכְחוּ הַתּוֹרָה וְלֹא יָדְעוּ מִצְוֹת הַסֻּכָּה עַד שֶׁמְּצָאוּהָ כְּתוּבָה וְכֵן מִצְוַת לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, וְנֶאֱמַר בָּהֶם: ׳וַיִּמְצְאוּ כָתוּב בַּתּוֹרָה׳, וְזֶה רְאָיָה עַל אָבְדַן הַתּוֹרָה.

(נה) אָמַר הֶחָבֵר: אִם כֵּן אֲנַחְנוּ הַיּוֹם חֲכָמִים וְיוֹדְעִים יוֹתֵר מֵהֶם, שֶׁאֲנַחְנוּ יוֹדְעִים הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, כְּפִי מַחֲשַׁבְתֵּנוּ.

(נו) אָמַר הַכּוּזָרִי: כֵּן אֲנִי אוֹמֵר.

(נז) אָמַר הֶחָבֵר: אִם הָיִינוּ הַיּוֹם מְצֻוִּים לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת הֱיִינוּ יוֹדְעִים אֵיךְ נִשְׁחָטֵם, וּלְאֵיזֶה צַד, וְקִבּוּל דָּמוֹ וְהֶפְשֵׁטוֹ וְנִתּוּחוֹ, וּלְכַמָּה נָתָחִים יִנָּתֵחַ, וְאֵיךְ יֵקָרֵב וְאֵיךְ יִזֶּרֶק הַדָּם וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ, וְהַשִּׁיר הָרָאוּי לוֹמַר עָלָיו. וּמַה שֶּׁהַכֹּהֲנִים חַיָּבִים בּוֹ מִקְּדֻשָּׁה וְטָהֳרָה וּמִשִּׁיחָה וּבְגָדִים וּתְכוּנוֹת, וְאֵיךְ אוֹכְלִין הַכֹּהֲנִים הַקָּדָשִׁים, וּזְמַנֵּיהֶם וּמְקוֹמוֹתָם, וְזוֹלַת זֶה מִמַּה שֶּׁיֵּאָרֵךְ סִפּוּרוֹ.

(נח) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא נֵדַע זֶה אֶלָּא מִפִּי אוֹ נָבִיא.

(נט) אָמַר הֶחָבֵר: הֲלֹא רָאִיתָ אַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי אֵיךְ בָּנוּ הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁעָזָרָם הָאֱלֹהִים עַל בִּנְיַן הַבַּיִת, וְאַחַר כֵּן בִּנְיַן הַחוֹמָה, הַתַּחֲשֹׁב שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים מִבְּלִי סֵדֶר כְּפִי שֶׁיִּזְדַּמֵּן.

(ס) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא יִתָּכֵן שֶׁתִּהְיֶה עוֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ, וְהִיא מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ שִׂכְלִית, עַד שֶׁיִּשְׁלְמוּ כָּל חֶלְקֶיהָ בִּרְשׁוּת הַבּוֹרֵא וּבְמִצְוָתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁכְּבָר יָדְעוּ מִצְוַת יוֹם הַכִּפּוּרִים וּמַה שֶּׁהוּא גָּדוֹל מֵהַסֻּכָּה, וְכֻלָּם צְרִיכוֹת לְחָכְמָה מֻפְלָאָה וּמְלַמֵּד מְזֻמָּן.

(סא) אָמַר הֶחָבֵר: וּמִי שֶׁיּוֹדֵעַ אֵלֶּה הַדִּקְדּוּקִים בַּתּוֹרָה, הֲיֵעָלֵם מִמֶּנּוּ עֲשׂוֹת הַסֻּכָּה וּמִצְוַת לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי.

(סב) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן מַה נֹּאמַר בְּ׳וַיִּמְצְאוּ כָתוּב בַּתּוֹרָה׳.

(סג) אָמַר הֶחָבֵר: הַטַּעַם הַבָּרוּר הוּא שֶׁכּוֹתֵב הַמִּקְרָא לֹא הִרְגִּישׁ לַנִּסְתָּרוֹת אֲבָל כָּתַב הַמְכֻרָּסָמוֹת הַגְּלוּיוֹת וְלֹא הֶעְתִּיק מִיהוֹשֻׁעַ מֻחְכְּמָתוֹ שֶׁקִּבֵּל מֵאֱלֹהִים וּמֹשֶׁה דָּבָר, אֲבָל זָכַר יוֹם עֲמִידַת הַיַּרְדֵּן וְיוֹם עֲמִידַת הַשֶּׁמֶשׁ וְיוֹם הַמִּילָה בַּעֲבוּר פִּרְסוּמָם אֵצֶל הֶהָמוֹן, וְכֵן מִסְפּוּרֵי שִׁמְשׁוֹן וּדְבוֹרָה וְגִדְעוֹן וּשְׁמוּאֵל וְדָוִד וּשְׁלֹמֹה לֹא זָכַר מֻחְכְּמָתָם וְלֹא מִמַּה שֶּׁהָיָה לָהֶם מֵהַמַּעֲשִׂים בַּתּוֹרָה דָּבָר, אֲבָל זָכַר מִדִּבְרֵי שְׁלֹמֹה סְעֻדּוֹתָיו הַגְּדוֹלוֹת וְעָשְׁרוֹ הַגָּדוֹל, וְלֹא זָכַר מִכָּל חָכְמוֹתָיו הַנִּפְלָאוֹת חוּץ מֵ׳אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זוֹנוֹת׳ בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה הַדָּבָר בְּמַעֲמַד הֶהָמוֹן, אֲבָל חָכְמָתוֹ עִם מַלְכַּת שְׁבָא וְזוּלָתָם לֹא זָכַר, כִּי לֹא הָיְתָה כַּוָּנַת הַכּוֹתֵב לְזִכּוֹר כִּי אִם הַדָּבָר הַמְפֻרְסָם בֶּהָמוֹן אֲשֶׁר נִשְׁאוּהוּ כָּל הָעָם, אַף הַדְּבָרִים הַמְיֻחָדִים אֲשֶׁר הָיוּ מְנֻשָּׂאִים אוֹתָם הַיְחִידִים, כֻּלָּם אָבְדוּ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הַמְּעַט מֵהֶם, וְהַמְּלִיצוֹת הַצָּחוֹת מֵהַנְּבוּאָה שֶׁעָרְבוּ לִבְנֵי אָדָם לְשָׁמְרָם לְיִקְרַת עִנְיָנֵיהֶם וְצַחוּת דִּבְרֵיהֶם, וְכֵן לֹא כָּתַב מִדִּבְרֵי עֻזָּרָא וּנְחֶמְיָה אֶלָּא הַמְפֻרְסָם בֶּהָמוֹן, וְהָיָה יוֹם עֲשׂוֹת הַסֻּכָּה יוֹם מְפֻרְסָם, בְּמַה שֶּׁחָרְדוּ הָעָם וְעָלוּ לָהָרִים בַּעֲבוּר עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְּמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבוֹת. וּמַה שֶּׁאָמַר: ׳וַיִּמְצְאוּ כָתוּב׳, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁשָּׁמְעוּ עַם הָאָרֶץ וְהֶהָמוֹן וְחָרְדוּ לַעֲשׂוֹת הַסֻּכּוֹת, אֲבָל הַיְחִידִים לֹא אָבְדָה מֵהֶם מִצְוָה קַלָּה כָּל שֶׁכֵּן גְּדוֹלָה, וְכֵוָן הַכּוֹתֵב לְהַגִּדִּיל עִנְיַן הַיּוֹם הַהוּא, כַּאֲשֶׁר

כֵּן בַּיּוֹם שֶׁגֵּרְשׁוּ הָעַמּוֹנִיּוֹת וְהַמּוֹאֲבִיּוֹת מִפְּנֵי שֶׁהָיָה יוֹם מַעֲשֶׂה גָּדוֹל לְגָרֵשׁ הָעָם אֶת נְשֵׁיהֶם, אִמּוֹת בָּנֵיהֶם וְהוּא דָּבָר קָשֶׁה עַד מְאֹד, וְאֵינֶנִּי סָבוּר שֶׁאֲמָּה מִן הָאֻמּוֹת תְּקַבֵּל כָּעֲבוֹדָה הַזֹּאת לֵאלֹהֶיהָ, זוּלָתִי הַסְּגֻלָּה הַזֹּאת. וְעַל פֵּרְסוּם הַמַּעֲמָד הַזֶּה אָמַר ׳וַיִּמָּצְאוּ כָתוּב׳ רְצוֹנוֹ לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר הִגִּיעַ הַקּוֹרֵא אֶל עַם הָאָרֶץ אֶל ׳לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי׳ חָרְדוּ הָעָם וְהָיְתָה חֲרָדָה גְּדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא.

(סד) אָמַר הַכּוּזָרִי: רוֹצֶה אֲנִי שֶׁתָּבִיא לִי טַעַם מֵאֵיכוּת הַקַּבָּלָה, הַמּוֹרֶה עַל אֲמִתָּתָהּ.

(סה) אָמַר הֶחָבֵר: כִּי הַנְּבוּאָה הִתְמִידָה עִם אַנְשֵׁי בֵּית שֵׁנִי אַרְבָּעִים שָׁנָה, מֵהַזְּקֵנִים הַנֶּעֱזָרִים בְּכֹחַ הַשְּׁכִינָה שֶׁהָיְתָה בְּבֵית רִאשׁוֹן, שֶׁהַנְּבוּאָה הַנִּקְנֵית נִסְתַּלְּקָה בְּהִסְתַּלֵּק הַשְּׁכִינָה, וְלֹא הָיוּ מְקוּיִם לָהּ אֶלָּא בְּעֵת מַפָּלָא וּבַעֲבוּר כֹּחַ גָּדוֹל, כְּמוֹ אַבְרָהָם וּמֹשֶׁה וְהַמְּשִׁיחַ שֶׁאֲנַחְנוּ מְקוּיִם וְאֵלְיָהוּ וְהַדּוֹמִים לָהֶם, אֲשֶׁר הֵם בְּעַצְמָם מָעוֹן לַשְּׁכִינָה, וּבְהִמָּצְאָם יִקְנוּ הַנִּמְצָאִים מַדְרֵגַת הַנְּבוּאָה. וְנִשְׁאַר לָעָם בְּשׁוּבָם אֶל הַבַּיִת חַגַּי וּזְכַרְיָה וְעֶזְרָא וְזוּלָתָם. וְאַחַר הָאַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה הֶמּוֹן הַחָכָמִים הַנִּקְרָאִים אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, וְלֹא יִסְפְּרוּ מֹרֶב, וְהֵם שֶׁעָלוּ עִם זְרֻבָּבֶל סָמְכוּ קַבָּלָתָם אֶל הַנְּבִיאִים, כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ: ׳וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה׳. וְאַחֲרֵיהֶם דּוֹר שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק כֹּהֵן גָּדוֹל וּמִי שֶׁהָיוּ בְּסִיָּעְתּוֹ מִתַּלְמִידִים וַחֲבֵרִים. וְאַחֲרָיו אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ מְפֻרָסָם, וּמִתַּלְמִידָיו צָדוֹק וּבַיְתוֹס שֶׁהָיוּ שֹׂרֶשׁ לַכּוֹפְרִים, וּבָהֶם נִקְרְאוּ הַצְּדוֹקִים וְהַבַּיְתוֹסִים. וְאַחֲרָיו יוֹסֵף בֶּן־יוֹעֶזֶר חָסִיד שֶׁבְּכְהֻנָּה וְיוֹסֵף בֶּן־יוֹחָנָן וְחַבְרֵיהֶם, וּבוֹ אָמְרוּ: מְשֻׁמֶּשֶׁת יוֹסֵף בֶּן־יוֹעֶזֶר בָּטְלוּ הָאַשְׁכּוֹלוֹת שֶׁנֶּאֱמַר: ׳אֵין־אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל׳, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדְעוּ לוֹ עָוֹן מִנְּעוּרָיו עַד יוֹם מוֹתוֹ. אַחֲרָיו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־פְּרַחְיָה, דְּבָרוֹ מְפֻרָסָם, וְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי הָיָה מִתַּלְמִידָיו וְנִתַּי הָאַרְבֵּלִי הָיָה בְּדוֹרוֹ. וְאַחֲרָיו יְהוּדָה בֶּן־טָבַי וְשִׁמְעוֹן בֶּן־שָׁטַח וְחַבְרֵיהֶם. וּבִימֵיהֶם הִתְחִילָה דַּעַת הַקָּרָאִים, בַּעֲבוּר מַה שֶּׁאֵרַע לַחֲכָמִים עִם נַי הַמֶּלֶךְ, וְהָיָה כֹּהֵן וְהָיְתָה אִמּוֹ חֲשׁוּדָה שֶׁהִיא חָלָלָה, וְרָמַז אֵלָיו אֶחָד מִן הַחֲכָמִים שֶׁאָמַר לוֹ: ׳נַי הַמֶּלֶךְ, רַב לְךָ כֶּתֶר מַלְכוּת וְהַנַּח כֶּתֶר כְּהֻנָּה לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן׳. וְיִצְעֲדוּהוּ חֲבֵרָיו לְהַבְאִישׁ בַּחֲכָמִים וּלְכַלּוֹתָם וּלְהַגְלוֹתָם וְלַהֲמִיתָם. וְאָמַר לָהֶם: ׳כַּאֲשֶׁר נַאֲבֵד הַחֲכָמִים מִמֶּנִּי נִלְמַד הַתּוֹרָה׳. אָמְרוּ לוֹ, הֲרֵי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, כָּל הָרוֹצֶה יָבֹא וְיִלְמַד, וְאַל תַּרְגִּישׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְהֶאֱמִין לָהֶם וְשָׁמַע דִּבְרֵיהֶם וְהִגְלָה הַחֲכָמִים, וּבִכְלָלָם שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, וְהָיָה חָתָנוֹ, וְנִתְקַלְקְלָה הָרַבָּנוּת זְמַן מֻעָט, וְטָרְחוּ לְהַחֲזִיק בַּתּוֹרָה בְּשִׁקּוּל דַּעְתָּם וְהַקְּשׁוֹתָם, וְנִלְאוּ וְלֹא יָכְלוּ, עַד שֶׁהוּשַׁב שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח וְתַלְמִידָיו מֵאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא וְשָׁבָה הַקַּבָּלָה לְאֵיתָנָהּ. וּכְבָר הִשְׁרִישׁוּ הַקָּרָאִים שֹׂרֶשׁ עִם אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ דוֹחִים תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וּמִתְחַכְּמִים בְּטַעֲנוֹת, כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה שֶׁעוֹשִׂין הַיּוֹם. אֲבָל הַצְּדוֹקִים וְהַבַּיְתוֹסִים הֵם הַמִּינִים שֶׁאָנוּ מִתְפַּלְּלִים עֲלֵיהֶם בִּתְפִלָּתֵנוּ, וְאָמְנָם יֵשׁוּ וַחֲבֵרָיו הֵם הַמְשֻׁעְמָדִים הַנִּכְנָסִים בְּתוֹרַת הַמַּעֲמִידִית הַטְּבוּלִים בַּיַּרְדֵּן. אַף הַקָּרָאִים הֵם מְשֻׁתַּדְּלִים בַּשָּׂרָשִׁים מִתַּחְכְּמִים בַּתּוֹלָדוֹת, וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעַ הַהֶפְסֵד גַּם אֶל הַשָּׂרָשִׁים רַק מִסִּכְלוּתָם, לֹא בְּכַוָּנָה מֵהֶם. וְאַחֲרָיו הָיָה שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, וּמִתַּלְמִידֵיהֶם הִלֵּל וְשַׁמַּי. וְהָיָה מֵעִנְיַן הִלֵּל מַה שֶּׁהוּא מְפֻרָסָם מֵחָכְמָתוֹ וַעֲנָוָתָנוּתוֹ, וְהוּא מִזֶּרַע דָּוִד, וְחָיָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, הָיוּ לוֹ כַּמָּה אֲלָפִים תַּלְמִידִים, וּבַמֻּבְחָרִים מֵהֶם אָמְרוּ: שְׁמוֹנִים תַּלְמִידִים הָיוּ לְהִלֵּל הַזָּקֵן, שְׁלֹשִׁים מֵהֶם רְאוּיִים שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶם, וּשְׁלֹשִׁים מֵהֶם רְאוּיִים לְעַבֵּר הַשָּׁנִים, וְעֶשְׂרִים בֵּינוֹנִים, גָּדוֹל שֶׁבָּהֶם יוֹנָתָן בֶּן־עַזּוּאֵל, קָטֹן שֶׁבָּהֶם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּי, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ מִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד וַהֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת וְכָל מִדּוֹת חֲכָמִים וְכָל מִדּוֹת סוֹפְרִים וְכָל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁלֹּא לָמַדוֹ, וְאָמְרוּ עָלָיו שֶׁלֹּא שָׁח שִׂיחַת חֻלִּין מִיָּמָיו, וְלֹא הִנִּיחַ אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְיָצָא, וְלֹא קָדְמוֹ אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא יָשַׁן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לֹא שְׁנַת קֶבַע וְלֹא שְׁנַת עֲרַאי. וְלֹא הָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין, וְלֹא מְצָאוֹ אָדָם יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם אֶלָּא יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ, וְלֹא פָּתַח אָדָם לְתַלְמִידָיו אֶלָּא הוּא, וְלֹא אָמַר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע מִפִּי רַבּוֹ, וְלֹא אָמַר: הִגִּיעַ עֵת לֵעָמֹד מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ. וְכֵן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר תַּלְמִידוֹ נוֹהֵג אַחֲרָיו. וְזֶה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי חָיָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה כְּרַבּוֹ, וְהָיָה בְּבֵית שֵׁנִי. וּמִתַּלְמִידָיו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוֹרְקְנוֹס שֶׁיֵּשׁ לוֹ ׳פִּרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר׳ הַמְפֻרָסָמִים בַּתְּכוּנָה וּמִדּוֹת הַגִּלְגֻּלִּים וְהָאָרֶץ וְכָל דָּבָר מֻפְלָא בְּחָכְמַת הַכּוֹכָבִים. וּמִתַּלְמִידָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהוּא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁל ׳הֵיכָלוֹת׳ וְ׳הַכָּרַת פָּנִים׳ וּ׳מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה׳, כִּי יָדַע סוֹדוֹתֵיהֶם עַד שֶׁהָיָה רָאוּי לְמַדְרֵגָה קְרוֹבָה מֵהַנְּבוּאָה, וְהוּא הָאוֹמֵר: ׳פַּעַם אַחַת נִכְנַסְתִּי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת וְרָאִיתִי אַכְתְּרִיאֵל יָהּ יְיָ צְבָאוֹת׳, וּשְׁאָר הָעִנְיָן. וּמִתַּלְמִידָיו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאָרְעוּ לוֹ עִם רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַדְּבָרִים הַיְדוּעִים, וְרַבִּי יוֹסֵף וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ שֶׁאָמְרוּ עָלָיו: ׳אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם׳. וּבְאֵלֶּה הַדּוֹרוֹת זוּלָתִי אֵלּוּ הַמְפֻרָסָמִים וְזוּלַת הֶמּוֹן הַחֲכָמִים וְזוּלַת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם שֶׁהָיְתָה תּוֹרָתָם אֻמָּנוּתָם, לֹא פָּסְקוּ הַשִּׁבְעִים סַנְהֶדְרִין וְחָכְמָתָם, עַל פִּיהֶם הָיוּ מְמַנִּים הַמְמֻנֶּה וּמַעֲבִירִין הַמָּעֳבָר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יוֹחַאי: ׳כְּךָ מְקֻבָּל אֲנִי מִפִּי שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם זְקֵנִים בְּיוֹם שֶׁהוֹשִׁיבוּ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בַּיְשִׁיבָה׳. וְנִמְשָׁכִים אַחַר הַשִּׁבְעִים מֵאוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ כְּמוֹתָם, וְנִמְשָׁכִים אַחַר הַמֵּאוֹת אֲלָפִים, אַחַר שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לְהוֹצִיא שִׁבְעִים שִׁלְמִים אֶלָּא מִמֵּאוֹת שֶׁהֵם לְמַטָּה מֵהֶם, וְכֵן עַל הַהַדְרָגָה. וְאַחֲרֵי אֵלֶּה רַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יוֹסֵף הַגְּלִילִי וְחַבְרֵיהֶם, וְכֻלָּם אַחַר הַחֻרְבָּן. וְהִגִּיעַ רַבִּי עֲקִיבָא אֶל גְּבוּל קָרוֹב מֵהַנְּבוּאָה עַד שֶׁהָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּעוֹלַם הָרוּחָנִיִּים, כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ עָלָיו: אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס. אֶחָד הִצִּיץ וָמֵת, אֶחָד הִצִּיץ וְנִפְגַּע, אֶחָד הִצִּיץ וְקִצֵּץ בַּנְּטִיעוֹת, אֶחָד בָּא בְשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם, וּמַנּוּ? — רַבִּי עֲקִיבָא. וְהָיָה הַמֵּת, מִי שֶׁלֹּא סָבַל רְאִיַּת הָעוֹלָם הַהוּא עַד שֶׁנִּתְקָה הַרְכָּבָתוֹ. וְהַשֵּׁנִי נִפְגַּע וְנִטְרְפָה דַּעְתּוֹ, הַטָּרוּף הָאֱלֹהִי, וְלֹא הוֹעִילוּ בּוֹ בְּנֵי אָדָם. וְהַשְּׁלִישִׁי הִפְסִיד הַמַּעֲשִׂים מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁקִיף עַל הַשְּׁכָלִים, אָמַר: אֵלֶּה הַמַּעֲשִׂים הֵם כֵּלִים וּמִשְׁתַּמְּשִׁים מַגִּיעִים אֶל הַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת הָרוּחָנִית, וַאֲנִי כְּבָר הִגַּעְתִּי אֵלֶיהָ וְלֹא אַרְגִּישׁ עַל מַעֲשֶׂה הַתּוֹרָה. וְנִפְסַד וְהִפְסִיד, וְתָעָה וְהִתְעָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת מִבְּלִי נֵזֶק

שֶׁהִשִּׂיגוֹ, וּכְבָר נֶאֱמַר עָלָיו: ׳רָאוּי הוּא שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה כְּמֹשֶׁה אֶלָּא שֶׁאֵין הַשָּׁעָה רְאוּיָה לְכָךְ׳. וְהוּא מַעֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת, וְהוּא אֲשֶׁר בְּשָׁעָה שֶׁהֻגְרוּהוּ הָיָה שׁוֹאֵל לְתַלְמִידָיו אִם הוּא עֵת קְרִיאַת שְׁמַע לִקְרֹא אוֹתָהּ, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבֵּנוּ, עַד כָּאן? ! אָמַר לָהֶם: כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל מִקְרָא זֶה: ׳בְּכָל נַפְשְׁךָ׳ – אֲפִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ, עַכְשָׁו שֶׁבָּא לְיָדִי – לֹא אֲקַיְּמֶנּוּ? ! וְהָיָה מַאֲרִיךְ בְּ׳אֶחָד׳ עַד שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתוֹ.

(סו) אָמַר הַכּוֹזָרִי: כָּזֶה יִחְיֶה הַחַיִּים הָעֲרֵבִים, וְיָמוּת הַמִּיתָה הָעֲרֵבָה, וְאַחַר כֵּן יִחְיֶה הַחַיִּים הַתְּמִידִיִּים בְּתַעֲנוּג מַתְמִיד.

(סז) אָמַר הֶחָבֵר: וְאַחֲרֵיהֶם בְּדוֹר אַחֵר רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי וְרַבִּי חֲנִינָה בֶּן תְּרַדְיוֹן וְחַבְרֵיהֶם. וְאַחֲרֵי אֱלֶּה רַבִּי, וְהוּא רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וְהוּא רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, וְעִמּוֹ רַבִּי נָתָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה וְזוּלָתָם רַבִּים וְהֵם הָאַחֲרוֹנִים מִבַּעֲלֵי הַמִּשְׁנָה, הַנִּקְרָאִים תַּנָּאִים, וְאֵין אַחֲרֵיהֶם אֶלָּא הָאֱמוֹרָאִים, וְהֵם בַּעֲלֵי הַגְּמָרָא. וְחִבֵּר רַבִּי הַמִּשְׁנָה בְּשָׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים לַשְּׁטָרוֹת, וְהוּא שְׁנַת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים לְחֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, אַחַר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה לְהֶפְסֵק הַנְּבוּאָה, נִתְגַּלְגֵּל בָּהּ כָּל מַה שֶּׁזָּכַרְנוּ. אֵלֶּה רְמָזִים מְעַט מֵהַרְבֵּה מִדִּבְרֵיהֶם וּמִמַּעֲשֵׂיהֶם. וְהִשְׁתַּדְּלוּ בַּמִּשְׁנָה כְּהִשְׁתַּדְּלוּתָם בַּתּוֹרָה, מֵחַבְּרָם אוֹתָהּ וְסִדּוּרָהּ וּמִסְפַּר סְדָרֶיהָ וּפְרָקֶיהָ וְהִלְכוֹתֶיהָ, וְהִזְהֲרָם בַּשְּׁמוּעוֹת, מַה שֶּׁהוּא רָחוֹק מֵהַדַּעַת שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר מֻסְכָּם עָלָיו, וְנִתְגַּלְגֵּל בָּהּ מִצַּחוּת הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית, מַה שֶּׁאֵינֶנּוּ נִגְזָר מִלְּשׁוֹן הַמִּקְרָא, הַרְבֵּה, אֲבָל קְצוּר דְּבָרֶיהָ וְיֹפִי חִבּוּרָהּ וְנוֹי עֶרְכָּהּ וְכִלּוּל אָפְנֵי הָעִנְיָנִים עִם הַפֶּסֶק, בְּלִי סָפֵק בָּעִנְיָן, שֶׁיִּרְאֶה הַמְעַיֵּן בְּעֵין הָאֱמֶת כִּי בָשָׂר וָדָם יִקְצַר מֵחַבֵּר כְּמוֹתָהּ אֶלָּא בְּעֶזְרַ אֱלֹהִי. וְאֵין שׁוֹנֵא אוֹתָהּ אֶלָּא מִי שֶׁאֵינוֹ מְבִינָהּ וְלֹא מִתְעַסֵּק בְּלִמּוּדָהּ וּקְרִיאָתָהּ, וְיִשְׁמַע מִדִּבְרֵי הַחֲכָמִים הַשִּׂיחוֹת וְהַדְּרָשׁוֹת, וְיִגְזֹר עֲלֵיהֶם בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה וּבְחִסָּרוֹן, כַּאֲשֶׁר גּוֹזֵר עַל הָאָדָם בְּחִסָּרוֹן, מִי שֶׁיִּפְגָּעֵנוּ מִבְּלִי מִבְחָן וְאֹרֶךְ חֶבְרָה. וּמִדְּמְיוֹנֵי סְמִיכָתָם עַל הַנִּבוּאָה, מַה שֶּׁאָמְרוּ: אָמַר נַחוּם הַלָּבְלָר מְקֻבָּל אֲנִי מִפִּי רַבִּי מַיאשָׁה שֶׁקִּבֵּל מֵאַבָּא שֶׁקִּבֵּל מֵהַזּוּגוֹת שֶׁקִּבְּלוּ מֵהַנְּבִיאִים הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּמֵהֶזְהֲרָם מִקַּבָּלַת הַיְחִידִים, מַה שֶּׁאָמַר אֶחָד מֵהֶם לִבְנוֹ שֶׁצִּוָּהוּ בְּעֵת מוֹתוֹ: ׳בְּנִי, חֲזוֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר לָךְ׳. אָמַר לוֹ: ׳וְאַתָּה לָמָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ?׳ אָמַר לוֹ: ׳אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבִּים וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי רַבִּים, אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָם, אַתָּה שָׁמַעְתָּ מִפִּי יָחִיד – מוּטָב שֶׁתַּנִּיחַ דִּבְרֵי יָחִיד וְלֶאֱחֹז דִּבְרֵי רַבִּים׳. אֶלָּה מְעַט מֵהַרְבֵּה כְּטִפָּה מִן הַיָּם מִן הָרְאָיוֹת עַל מַעֲלַת שְׁמוּעוֹת הַמִּשְׁנָה. אֲבָל שְׁמוּעוֹת הַגְּמָרָא וְהַמְקֻבָּלִים אוֹתוֹ, יֵאָרְכוּ הַדְּבָרִים בָּהֶם וּבְדִרְכֵיהֶם וּבְדִבְרֵיהֶם וּבְמִשְׁלֵיהֶם, וְאִם יֵשׁ בָּהֶם מַה שֶּׁאֵינוֹ הַיּוֹם מְשֻׁבָּח, כְּבָר הָיָה בַּדּוֹרוֹת הָהֵם נָהוּג וּמְשֻׁבָּח.

(סח) אָמַר הַכּוֹזָרִי: כֵּן אֲנִי רוֹאֶה בְּחֶלְקֵי דִּבְרֵיהֶם מַה שֶּׁסּוֹתֵר מַה שֶּׁאַתָּה מְסַפֵּר מִכְּלָלוֹתֵיהֶם, מֵהוֹצָאָתָם פְּסוּקֵי הַתּוֹרָה אֶל פָּנִים שֶׁמְּרַחֶקֶת אוֹתָם הַהֶקֵּשָׁה, וְתָעִיד הַנֶּפֶשׁ כִּי לֹא הָיְתָה הַכַּוָּנָה בַּפָּסוּק הַהוּא מַה שֶּׁזָּכְרוּ, פַּעַם בַּדִּינִין פַּעַם בַּדְּרָשׁוֹת, וְכֵן מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהֶם מֵהַגָּדוֹת וּמַעֲשִׂים רַבִּים מִמַּה שֶּׁמַּרְחִיק אוֹתָם הַשֵּׂכֶל.

(סט) אָמַר הֶחָבֵר: הֲרָאִיתָ מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהֶם מֵהַדְּקְדּוּק בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה וְהַבְּרָיְתָא, וּמַה שֶּׁמַּגִּיעִים בָּהּ מִן הַמֶּחְקָר וְהַבֵּרוּר מִבְּלִי יְתוּר וְחִסּוּר בְּמִלָּה כָּל שֶׁכֵּן בְּעִנְיָן.

(ע) אָמַר הַכּוֹזָרִי: רָאִיתִי מַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה מִכָּל חָכְמַת הַנִּצָּחוֹן, אֲבָל הוּא הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר אֵין לְהָשִׁיב עָלָיו.

(עא) אָמַר הֶחָבֵר: הַנַּחְשֹׁב עַל מִי שֶׁיְּדַקְדֵּק הַדְּקְדּוּק הַהוּא שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵהַפָּסוּק מַה שֶּׁנֶּדְעֶהוּ.

(עב) אָמַר הַכּוֹזָרִי: זֶה אִי אֶפְשָׁר, אַף הַדָּבָר עַל אֶחָד מִשְּׁנֵי פָּנִים, שֶׁנִּהְיֶה אֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע דַּרְכֵי פֵּרוּשָׁם לַתּוֹרָה, אוֹ שֶׁמְּפָרְשֵׁי הַהֲלָכָה אֵינָם מְפָרְשֵׁי הַתּוֹרָה. וְאֵלֶּה הַפָּנִים הַשְּׁנֵיִים אִי אֶפְשָׁר; וּמְעַט הוּא שֶׁנִּרְאֶה לָהֶם פָּסוּק שֶׁמַּסְכִּים לַהֶקֵּשָׁה וְלַנִּרְאֶה מֵהַמִּלּוֹת, כַּאֲשֶׁר אֵין אֲנַחְנוּ רוֹאִים לָהֶם כְּלָל פֵּרוּשׁ הַהֲלָכָה אֶלָּא בְּתַכְלִית הַהִסְכָּמָה לַהֶקֵּשָׁה.

(עג) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל נֹאמַר אֶחָד מִשְּׁנֵי דְּבָרִים. יָכוֹל שֶׁהָיָה לָהֶם סוֹדוֹת נַעֲלָמוֹת מִמֶּנּוּ בְּדֶרֶךְ פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה, הָיוּ אֶצְלָם בְּקַבָּלָה בְּהַנְהָגַת ׳שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת׳, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הֲבָאָתָם לַפְּסוּקִים עַל דֶּרֶךְ ׳אַסְמַכְתָּא׳, שֶׁהֵם שָׂמִים אוֹתָהּ כְּסָמָן לְקַבָּלָתָם, כַּאֲשֶׁר שָׂמוּ פָּסוּק: ׳וַיְצַו ה׳ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר׳, סָמָן לְשֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ. ׳וַיְצַו׳ אֵלּוּ הַדִּינִין, ׳ה״ בִּרְכַת הַשֵּׁם, ׳אֱלֹהִים׳ זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, ׳עַל־הָאָדָם׳ זוֹ שְׁפִיכַת דָּמִים, ׳לֵאמֹר׳ זוֹ גִּלּוּי עֲרָיוֹת, ׳מִכֹּל־עֵץ־הַגָּן׳ זֶה גָּזֵל, ׳אָכֹל תֹּאכֵל׳ זֶה אֵבֶר מִן הֶחָי. כַּמָּה רָחוֹק בֵּין אֵלּוּ הָעִנְיָנִים וּבֵין הַפָּסוּק הַזֶּה, אַף אִצְל הָעָם קַבָּלָה מִשֶּׁבַע הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, סוֹמְכִין אוֹתָהּ בַּפָּסוּק הַזֶּה בְּסָמָן שֶׁמֻּקָּל עֲלֵיהֶם זִכְרָם. וְשֶׁמָּא שְׁנֵי הַפָּנִים יַחְדָּו יֵשׁ לָהֶם בְּפֵרוּשׁ הַפְּסוּקִים, אוֹ שֶׁיֵּשׁ שָׁם פָּנִים אֲחֵרִים נֶעְלָמוּ מִמֶּנּוּ, וּמִן הַדִּין שֶׁנִּסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, מֵאַחַר שֶׁנִּתְבָּרְרָה חָכְמָתָם וַחֲסִידוּתָם וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם וַהֲמוֹנָם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן בּוֹ שׁוּם הִסְכָּמָה, וְאֵין לַחֲשֹׁד לְדִבְרֵיהֶם אֲבָל נַחֲשֹׁד לְדִבְרֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר נַעֲשֶׂה בַּתּוֹרָה וּמַה שֶּׁנִּכְלַל בָּהּ, מִמַּה שֶּׁלֹּא יִתְיַשֵּׁב בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ, וְאֵין חֶשֶׁד אֶצְלֵנוּ בְּדָבָר מִמֶּנּוּ אֲבָל נִתְלֶה הַקְּצוּר בְּנַפְשֵׁנוּ. אַף הַהַגָּדוֹת, מֵהֶם שֶׁנּוֹהֲגִים מֵהֶם דֶּרֶךְ הַצָּעָה וְהַקְדָּמָה לְעִנְיָן שֶׁרוֹצִים לְנַחֵצוֹ וּלְאַמְּצוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: כְּשֶׁיָּרַד רִבּוֹן הָעוֹלָמִים לְמִצְרַיִם, לְנַחֵץ הָאֱמוּנָה שֶׁיִּצִיאַת מִצְרַיִם הָיְתָה בְּכַוָּנָה מֵאֵת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ, לֹא בְּמִקְרִים וְלֹא בְּמִצּוּעִים מִתַּחְבּוּלוֹת בְּנֵי אָדָם וּבְרוּחָנִיּוּת כּוֹכָבִים וּמַלְאָכִים וְשֵׁדִים, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲבֹר בְּלֵב־מְחַשֵּׁב, אֲבָל בִּדְבַר הָאֱלֹהִים לְבַדּוֹ, וְאָמְרוּ עַל

דֶּרֶךְ מַה שֶּׁהֵם אוֹמְרִים ׳כְּבַיָּכוֹל׳, רְצוֹנָם לוֹמַר: אִם הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת כָּךְ הָיָה כָּךְ וְכָךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה נִמְצָא בַּגְּמָרָא וְלֹא יִמָּצֵא כִּי אִם בְּקֻצָּת הַסִּדּוּרִים, אַךְ בְּעֵת שֶׁתִּמְצָא כְּמוֹהוּ אֶל הָעִנְיָן הַזֶּה הוּא נוֹטֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר מִיכָיְהוּ לְאַחְאָב: ׳רָאִיתִי אֶת יְיָ יוֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם׳ וְגוֹ׳ ׳וַיֹּאמֶר יְיָ מִי יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל׳ וְגוֹ׳ ׳וַיֵּצֵא הָרוּחַ׳ וְגוֹ׳ וּשְׁאָר הָעִנְיָן, וְלֹא הָיָה בְּעִקַּר יוֹתֵר מֵאָמְרוֹ: ׳הִנֵּה נָתַן ה׳ רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאֶיךָ אֵלֶּה׳, וְזוֹלַת זֶה הַקְּדָמָה וְהַצָּעָה הֲלָצִית מְנֻחֶצֶת הַדָּבָר הַזֶּה כִּי הוּא אֱמֶת. וּמֵהֶם סִפּוּרִים מִמַּרְאוֹת רוּחָנִיּוֹת רָאוּם, וְאֵין זֹאת פְּלִיאָה עַל הַחָסִידִים הָהֵם שֶׁיִּרְאוּ צוּרוֹת, מֵהֶם דְּמְיוֹנוֹת בַּעֲבוּר גֹּדֶל מַחְשְׁבוֹתָם וְזַכּוּת דֵּעוֹתָם, וּמֵהֶם צוּרוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מָשָׁל אֲמִתִּי מִחוּץ כַּאֲשֶׁר רָאוּ אוֹתָם הַנְּבִיאִים, וְכֵן בַּת קוֹל שֶׁלֹּא פָסְקָה מֵהֶם בְּבֵית שֵׁנִי, וְהִיא מַדְרֵגָה לְמַטָּה מִמַּדְרֵגַת הֶחָזוֹן וְהַדִּבּוּר. וְאַל יְהִיֶה רָחוֹק אֶצְלְךָ מַה שֶּׁאָמַר ר׳ יִשְׁמָעֵאל: ׳שָׁמַעְתִּי בַּת קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כְּיוֹנָה׳ וְזוֹלַת זֶה, שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֵר מִמַּעֲמַד מֹשֶׁה וְאֵלָיְהוּ מַה שֶּׁיָּשִׂים זֶה בְּאֶפְשָׁר, וְכַאֲשֶׁר יָבֹא בַקְּבָלָה הַנֶּאֱמָנָה מֵהַדִּין לְקַבְּלוֹ. וְנֹאמַר בְּמַה שֶּׁאָמַר: ׳אוֹי לִי שֶׁהֶחֱרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי׳, כַּאֲשֶׁר נֹאמַר בְּ׳וַיִּנָּחֵם יְיָ׳, ׳וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ׳. וּמֵהֶם מַה שֶּׁהֵם מְשָׁלִים מוּבָאִים עַל סוֹדוֹת הַחָכְמוֹת נִמְנַע גְּלוּיָם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לֶהָמוֹן תּוֹעֶלֶת מֵהֶם, וְהֵם מַנָּחִים לַחָקֹר וּלְחַפֵּשׂ לִיחִידִים, כְּשֶׁיַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם מִי שֶׁהוּא רָאוּי לָהֶם אֶחָד בְּדוֹר אוֹ בְּדוֹרוֹת. וּמֵהֶם מַה שֶּׁנִּרְאִים כְּשֶׁקֶר וְיִתְבָּאֵר עִנְיָנָם עִם מְעַט עִיּוּן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: ׳שִׁבְעָה דְבָרִים נִבְרְאוּ קֹדֶם הָעוֹלָם; גַּן עֵדֶן וְתוֹרָה וְצַדִּיקִים וְיִשְׂרָאֵל וְכִסֵּא הַכָּבוֹד וּירוּשָׁלַיִם וּמָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד׳, דּוֹמֶה לְמַה שֶּׁאָמְרוּ הַחָכָמִים: ׳תְּחִלַּת הַמַּחֲשָׁבָה סוֹף הַמַּעֲשֶׂה׳, וְכַאֲשֶׁר הָיְתָה כַּוָּנַת הַחָכְמָה בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם — הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא גּוּף הַחָכְמָה וְנוֹשְׂאֶיהָ הֵם הַצַּדִּיקִים, וּבִינֵיהֶם כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וְהַצַּדִּיקִים בֶּאֱמֶת לֹא יִהְיוּ כִּי אִם מֻסְתָּגֶלֶת וְהֵם יִשְׂרָאֵל, וְאֵין רָאוּי לָהֶם כִּי אִם הַסְּגֻלָּה מֵהַמְּקוֹמוֹת וְהִיא יְרוּשָׁלַיִם, וְלֹא יֵחָבְרֵם כִּי אִם הֶחָשׁוּב שֶׁבַּבְּרוּאִים וְהוּא הַמְּשִׁיחַ, וְאַחֲרִיתָם וַהֲלִיכָתָם אֶל גַּן עֵדֶן, הָיָה בְּדִין שֶׁיּוּשְׁמוּ אֵלֶּה בְּרוּאִים בְּכֹחַ קֹדֶם הָעוֹלָם. וּמֵהַנִּרְאִים עוֹד שֶׁקֶר מַה שֶּׁאָמְרוּ: ׳עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת: פִּי הָאָרֶץ וּפִי הַבְּאֵר וּפִי הָאָתוֹן וְכוּ׳׳, לְהָפִיק בֵּין הַתּוֹרָה וְהַטֶּבַע, כִּי הַטֶּבַע אוֹמֵר בְּמִנְהָג, וְהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת בְּשִׁנּוּי הַמִּנְהָג, וְהַהֶפְקָה בֵּינֵיהֶם כִּי הַמִּנְהָגִים שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ הֵם בְּטֶבַע, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בְּחֶפְץ הַקַּדְמוֹן מֵתְּנָה בָהֶם וּמִסְכָּם עֲלֵיהֶם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. וַאֲנִי מוֹדֶה לְךָ, מֶלֶךְ כּוּזָר, שֶׁבַּגְּמָרָא דְבָרִים שֶׁאֵינֶנִּי יָכוֹל לְהַטְעִימְךָ בָהֶם טְעָמִים מַסְפִּיקִים וְלֹא לַהֲבִיאָם בְּקֶשֶׁר עִנְיָן, וְהֵם שֶׁהִכְנִיסוּ אוֹתָם הַתַּלְמִידִים בַּגְּמָרָא מֵהִשְׁתַּדְּלוּתָם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אֶצְלָם שֶׁ׳שִׂיחַת הַחֲכָמִים צְרִיכָה תַּלְמוּד׳, וּמַה שֶּׁהָיוּ נִזְהָרִים לֶאֱמֹר רַק מַה שֶּׁשָּׁמְעוּ מֵרַבּוֹתֵיהֶם, עִם הִשְׁתַּדְּלוּתָם שֶׁיְּחַבְּרוּ כָּל מַה שֶּׁשָּׁמְעוּ מֵהֶם, וְהָיוּ נִזְהָרִים שֶׁיֹּאמְרוּ אוֹתָם בְּמִלּוֹתָם בְּעַצְמָם, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ מְבִינִים עִנְיָנוֹ, וַיֹּאמְרוּ ׳כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְנוּ וְקִבַּלְנוּ, וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיָה לְרַבּוֹתֵיהֶם בַּמַּאֲמָר הַהוּא עִנְיָנִים נֶעֱלָמוּ מֵהַתַּלְמִידִים, וְהִגִּיעַ הַדָּבָר אֵלֵינוּ וְהֻקַּלְנוּ בוֹ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדַעְנוּ עִנְיָנוֹ. אַךְ כָּל זֶה בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ בַּמַּתָּר וּבָאָסוּר, עַל כֵּן לֹא נַרְגִּישׁ אֵלָיו וְלֹא יִפְחַת הַחִבּוּר עִם הַפָּנִים אֲשֶׁר זְכַרְתִּים.

(עד) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר הֻטִיבוֹתָ לִבִּי וְחִזַּקְתָּ אֱמוּנָתִי בַּקַּבָּלָה. וּרְצוֹנִי עַתָּה שֶׁתַּרְאֶה לִי טַעַם מֵחָכְמוֹתָם אַחַר שֶׁתּוֹסִיף לִי בֵּאוּר בִּשְׁמוֹת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ, וְתַרְחִיב לִי בָּעִנְיָן מְעַט בְּעֶזְרַת אֱלֹהִים.

מאמר ד

(א) אָמַר הֶחָבֵר: ׳אֱלֹהִים׳ תֹּאַר לְמוֹשֵׁל בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וּלְדַיָּן שֶׁלּוֹ, וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה בַּכֹּל כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה בּוֹ מוֹשֵׁל בָּעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה בְּחֵלֶק כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה בּוֹ כֹּחַ מִכֹּחוֹת הַגַּלְגַּל, אוֹ טֶבַע מִן הַטְּבָעִים, אוֹ דַּיָּן מִבְּנֵי אָדָם. וְנִבְנָה הַשֵּׁם הַזֶּה בִּלְשׁוֹן קִבּוּץ, בַּעֲבוּר מַה שֶּׁהָיָה נוֹהֵג בֵּין הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי הָאֱלִילִים, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים צְלָמִים וְהָיוּ מַאֲמִינִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם יָחוּלוּ בּוֹ כֹּחוֹת הַגַּלְגַּלִּים וּמַה שֶּׁדּוֹמֶה לָזֶה, וְכָל אֶחָד מֵהֶם אֶצְלָם אֱלוֹהַּ, וְהָיוּ קוֹרְאִים כֻּלָּם אֱלֹהִים, וְהָיוּ נִשְׁבָּעִים בָּהֶם, וּכְאִלּוּ הֵם מוֹשְׁלִים בָּהֶם, וְהֵם מִתְרַבִּים, בְּרִבּוּי הַכֹּחוֹת הַמַּנְהִיגִים אֶת הַגּוּף, וְהַכֹּחוֹת הַמַּנְהִיגִים אֶת הָעוֹלָם, כִּי הַכֹּחוֹת כְּנִוּי לְסִבּוֹת הַתְּנוּעוֹת, כִּי כָל תְּנוּעָה הִיא בָּאָה מִכֹּחַ זוּלָתִי כֹּחַ הַתְּנוּעָה הָאַחֶרֶת, כִּי גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ וְגַלְגַּל הַיָּרֵחַ אֵינָם רָצִים בְּכֹחַ אֶחָד אֲבָל בְּכֹחוֹת מִתְחַלְּפִים. וְלֹא פָנוּ אֶל הַכֹּחַ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ בָּאוּ כָּל הַכֹּחוֹת הָאֵלֶּה, אִם בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא הוֹדוּ בּוֹ, וְטָעֲנוּ כִּי קִבּוּץ הַכֹּחוֹת הָאֵלֶּה הוּא הַמְסֻבָּב אֱלוֹהַּ, וְשֶׁהַנֶּפֶשׁ גַּם כֵּן אֵינָהּ כִּי אִם קִבּוּץ הַכֹּחוֹת הַמַּנְהִיגִים אֶת הַגּוּף, אוֹ שֶׁהוֹדוּ בֵּאלֹהִים אַךְ הָיָה רָחוֹק בְּעֵינֵיהֶם שֶׁתּוֹעִיל עֲבוֹדָתוֹ, וְחָשְׁבוּ כִּי הוּא נֶעֱלָם וּמְרוֹמָם שֶׁיִּדָּעֵנוּ כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיַּשְׁגִּיחַ בָּנוּ, חָלִילָה לָאֵל מִדִּבְרֵיהֶם. עַל כֵּן לֹא הָיוּ עוֹבְדִים דָּבָר אֶחָד אַךְ רַבִּים שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתָם אֱלֹהִים, כְּלָל שֶׁכּוֹלֵל הַסִּבּוֹת מֵאֵין חִלּוּק. וְהַדֵּיקוּת וְהַמַּעֲלָה הַיְתֵרָה אֵינָהּ כִּי אִם בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד יוֹד הֵא וָו הֵא יִתְבָּרַךְ, הוּא שֵׁם נוֹדָע רָמוּז אֵלָיו בְּמִדּוֹת, לֹא בְּמָקוֹם, אַחַר אֲשֶׁר לֹא הָיָה נוֹדָע, כִּי הָיָה נִקְרָא אֱלֹהִים בִּכְלָל, וְנִקְרָא ה׳ בְּהִתְיַחֵד. כְּאִלּוּ שָׁאַל הַשּׁוֹאֵל: ״אֵיזֶה אֱלוֹהַּ רָאוּי לַעֲבֹד: הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ הַיָּרֵחַ אוֹ הַשָּׁמַיִם אוֹ הַמַּזָּלוֹת אוֹ אַחַד הַכּוֹכָבִים אוֹ הָאֵשׁ אוֹ הָרוּחַ אוֹ הַמַּלְאָכִים הָרוּחָנִיִּים אוֹ זוּלָתָם? כִּי לְכָל אֶחָד מֵהֶם מַעֲשֶׂה וּמְמֻשָּׁלָה, וְכָל אֶחָד מֵהֶם סִבָּה בַּהֲוָיָה וּבַהֶפְסֵד״. וְתִהְיֶה הַתְּשׁוּבָה: ה׳! כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: ׳פְּלוֹנִי׳ בְּשֵׁם נוֹדָע, כְּ׳רְאוּבֵן׳ וְ׳שִׁמְעוֹן׳, אַחֲרֵי אֲשֶׁר יוּבַן מִמַּלַּת ׳רְאוּבֵן׳ וְ׳שִׁמְעוֹן׳ אֲמִתַּת עַצְמֵיהֶם.

(ב) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ אוֹדִיעַ בְּשֵׁם מַה שֶּׁאֵין עָלָיו רֶמֶז, אַךְ הָרְאָיָה עָלָיו מִמַּעֲשָׂיו.

(ג) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל רוֹמְזִים אֵלָיו בָּרְמִיזָה הַנְּבוּאִית וּבָרְאִיָּה הָרוּחָנִית, כִּי הָרְאָיוֹת מַתְעִים וּמִן הָרְאָיוֹת יָבוֹא אָדָם לְאֶפִּיקוּרְסוּת וּלְדֵעוֹת מַפְסָדוֹת. וְכִי מָה הֵבִיא הַמַּשְׂנִים, לֵאמֹר בְּשִׁתֵּי סְבוֹת קְדוּמוֹת, אֶלָּא הָרְאָיוֹת. וְכֵן אַנְשֵׁי הַקַּדְמוּת מָה הֱבִיאָם לֵאמֹר בְּקַדְמוּת הַגַּלְגַּל וְשֶׁהוּא סִבַּת עַצְמוֹ וְסִבַּת זוּלָתוֹ, אֶלָּא הָרְאָיוֹת. וְכֵן עוֹבְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְעוֹבְדֵי הָאֵשׁ – הָרְאָיוֹת הֵבִיאוּ אוֹתָם אֶל זֶה. אַף דַּרְכֵי הָרְאָיוֹת נֶחְלְקוּ, מֵהֶם מְדֻקְדָּקוֹת עַד תַּכְלִית וּמֵהֶם מְקֻצָּרוֹת. וְהַמְדֻקְדָּק שֶׁבָּהֶם – הַפִּילוֹסוֹפִים, וְדַרְכֵי הָרְאָיוֹת הֱבִיאוּם לֵאמֹר בֵּאלֹהִים, שֶׁלֹּא יוֹעִילֵנוּ וְלֹא יַזִּיקֵנוּ, וְלֹא יֵדַע תְּפִלָּתֵנוּ וְקָרְבָּנוֹתֵינוּ, וְלֹא עֲבוֹדָתֵנוּ וְלֹא מְרִיבָנוּ, וְשֶׁהָעוֹלָם קַדְמוֹן כְּקַדְמוּתוֹ, וְאֵין אֶצֶל אֶחָד מֵהֶם שֵׁם נוֹדָע שֶׁרוֹמְזִין אֵלָיו. אַךְ אֶצֶל מִי שֶׁשָּׁמַע דְּבָרָיו וְצִוּוּיוֹ וְהַזְהָרָתוֹ וּגְמוּלוֹ עַל הָעֲבוֹדָה וְעָנְשׁוֹ עַל הָעֲבֵרָה, וְהוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּשֵׁם נוֹדָע, כְּנוּי לָזֶה שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ, וְאִמֵּת אֶצְלוֹ שֶׁהוּא בּוֹרֵא הָעוֹלָם אַחַר שֶׁלֹּא הָיָה. וּתְחִלָּתָם אָדָם, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ ה׳ לוּלֵא דִּבּוּרוֹ עִמּוֹ וּגְמוּלוֹ וְעָנְשׁוֹ וְשֶׁבָּרָא לוֹ חַוָּה מִצַּלְעוֹתָיו, וְנִתְבָּרֵר לוֹ שֶׁהוּא בּוֹרֵא הָעוֹלָם, וְרָמַז לוֹ בְּדִבּוּר וּבְמִדּוֹת וְקָרָא אוֹתוֹ ״יְיָ״. וְלוּלֵא זֶה הָיָה נִשְׁאָר עַל שֵׁם ״אֱלֹהִים״, שֶׁאֵין מִתְבָּרֵר מַה הוּא, אִם הוּא אֶחָד אוֹ יוֹתֵר מֵאֶחָד, אִם הוּא יוֹדֵעַ הַחֲלָקִים אִם לֹא. וְאַחַר כֵּן קַיִן וְהֶבֶל יָדְעוּהוּ אַחַר שֶׁקִּבְּלוּהוּ מֵאֲבִיהֶם, בָּרְאִיָּה הַנְּבוּאִית, וְאַחַר כֵּן נֹחַ, וְאַחַר כֵּן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב עַד מֹשֶׁה וּמִי שֶׁהָיָה אַחֲרָיו מֵהַנְּבִיאִים. וּקְרָאוּהוּ הֵם ״יְיָ״ בִּרְאָיָתָם, וּקְרָאוּהוּ הָעָם הַמְקַבְּלִים מֵהֶם בְּהַאֲמָנָתָם אוֹתָם, ״יְיָ״, בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה דְּבָרוֹ וְהַנְהָגָתוֹ דָּבֵק בִּבְנֵי אָדָם וְהָיוּ דְּבֵקִים הַסְּגֻלָּה מִבְּנֵי אָדָם בּוֹ, עַד שֶׁהָיוּ רוֹאִים אוֹתוֹ בְּמִצּוּעַ מָה נִקְרָא ״כָּבוֹד וּשְׁכִינָה וּמַלְכוּת וְאֵשׁ וְעָנָן וְצֶלֶם וּתְמוּנָה וּמַרְאֶה הַקֶּשֶׁת״ וְזוּלַת זֶה מִמַּה שֶׁהָיָה רְאָיָה לָהֶם שֶׁהַדִּבּוּר עִמָּם מֵאֶצְלוֹ, וְקוֹרְאִים אוֹתוֹ ׳כְּבוֹד יְיָ׳. וְיֵשׁ שֶׁיִּקְרְאוּ הָאָרוֹן ״יְיָ״ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים ׳קוּמָה ה׳ ! וְשׁוּבָה ה׳ ! בְּנוּחָה ה׳ ! וְעָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה ה׳ בְּקוֹל שׁוֹפָר׳, וְהֵם הָיוּ רוֹצִים אַרוֹן ה׳. וְיֵשׁ שֶׁיִּקְרְאוּ הַיַּחַס שֶׁיֵּשׁ בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵינוֹ וְהַהִצְטָרֵף ״יְיָ״, וּבָזֶה נֶאֱמַר: הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה׳ אֶשְׂנָא, וְאֹיְבֶי ה׳, רוֹצִים: עַם ה׳ אוֹ בְּרִית ה׳ אוֹ תּוֹרַת ה׳, כִּי אֵין צָרוּף בֵּינוֹ וּבֵין אֻמָּה מֵהָאֻמּוֹת, כִּי אֵינֶנּוּ אוֹצֵל אוֹרוֹ כִּי אִם עַל הַסְּגֻלָּה וְעַל בַּעֲלֵי דָּת הָאֲמִתִּית, וְהֵם מְקֻבָּלִים מִמֶּנּוּ וְהוּא מְקֻבָּל מֵהֶם, וְכֵן נִקְרָא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִקְרָאִים הֵם ״עַם ה״ וְ׳עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם׳. וְאֶמֹר, שֶׁקָּצַת הָאֻמּוֹת הָלְכוּ אַחֲרָיו וְעָבְדוּ אוֹתוֹ מִשֶּׁמַע וְקַבָּלָה, אַיֵּה קִבְּלוּ אוֹתָם וְהִדְבִּיקוּ בָּהֶם וּרְצוֹתוֹ בַּעֲבוֹדָתָם וְקִצְפּוֹ בְּהַמְרוֹתָם? אַךְ אֲנַחְנוּ רוֹאִים אוֹתָם נֶעֱזָבִים אֶל הַטֶּבַע וְהַמִּקְרֶה, טוֹבָתָם וְרָעָתָם כְּפִיהֶם, לֹא בְּעִנְיָן מִתְבָּרֵר שֶׁהוּא בְּדָבָר אֱלֹהֵי לַבְּדוֹ. וְכֵן יִחֵד אוֹתָנוּ בְּאָמְרוֹ: ׳ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר׳. וְהָיָה הַשֵּׁם הַזֶּה מְיֻחָד בָּנוּ שֶׁאֵין אַחֵר יוֹדֵעַ אוֹתוֹ אֲמִתַּת יְדִיעָתוֹ זוּלָתֵנוּ. וְהוּא שֵׁם נוֹדָע, לֹא יִסְבֹּל הֵא הַיְדִיעָה כַּאֲשֶׁר הִיא נוֹסֶפֶת עַל אֱלֹהִים, וְיֵאָמַר: הָאֱלֹהִים. וְהַשֵּׁם הַזֶּה מִכְּלָל הַמַּעֲלוֹת הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר יַחַדְנוּ בָהֶם, וְסוֹדוֹ נִסְתָּר. אַךְ מַעֲלַת הָאוֹתִיּוֹת הַמְיֻחָדוֹת לוֹ הִיא הַמְדֻבָּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהֵם אוֹתִיּוֹת אהו״י אֲשֶׁר הֵם עִלַּת הֶרְאוֹת כָּל הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁאֵין מְדֻבָּרִים בְּאוֹת מֵהָאוֹתִיּוֹת בְּעוֹד שֶׁלֹּא תִמְצָא אֵלֶּה, ר״ל הַפַּתְחָא לָאָלֶף וְהַהֵא, וְהַקְּמוּץ לַוָּו, וְהַשֶּׁבֶר לַיּוֹד, וְהַמָּה כָּרוּחוֹת וּשְׁאָר הָאוֹתִיּוֹת כַּגּוּפוֹת. וְ׳הֶ׳ כְּמוֹהוּ. אֲבָל ׳אֶהְיֶה׳ אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה מִן הַשֵּׁם הַזֶּה, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה נִגְזָר מִ ׳הָיָה׳, וְרָצָה בוֹ: לִמְנֹעַ מֵחָשֹׁב בַּאֲמִתּוּת הָעֶצֶם אֲשֶׁר יְדִיעָתוֹ נִמְנַעַת, וְכַאֲשֶׁר שְׁאָלוֹ וְאָמַר: ׳וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ?׳ עָנָהוּ לֵאמֹר: מַה לָּהֶם לְבַקֵּשׁ מַה שֶּׁלֹּא יוּכְלוּ לְהַשִּׂיגוֹ?׳ דּוֹמֶה לְמַה שֶּׁאָמַר הַמַּלְאָךְ: ׳לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי, וְהוּא פֶּלְאִי׳, אַף אֱמֹר לָהֶם אֶהְיֶה, וּפְרוּשׁוֹ, אֲשֶׁר אֶהְיֶה, וְהַטַּעַם הַנִּמְצָא אֲשֶׁר אֶמְצָא לָהֶם בְּעֵת שֶׁיְּבַקְּשׁוּנִי, אַל יְבַקְּשׁוּ רְאָיָה גְּדוֹלָה מֵהֶמְצְאִי עִמָּהֶם, וִיקַבְּלוּנִי כֵּן, וְאָמַר: אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם. וּכְבָר קָדַם וְשָׂם מוֹפְתוֹ לְמֹשֶׁה בְּזֶה הָעִנְיָן בְּאָמְרוֹ: כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת וגו׳, וְהָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ הוּא שֶׁאֶמְצָא לְךָ בְּכָל מָקוֹם. וְסָמַךְ לוֹ מַה שֶּׁדּוֹמֶה לָזֶה בְּאָמְרוֹ: ״אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב״. הַמְפֹרָסָמִים בְּהִמָּצֵא הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי עִמָּם תָּמִיד, וֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים׳ – ׳כְּנוּי׳, בַּעֲבוּר שֶׁכָּל הַכֹּחוֹת הַפּוֹעָלִים צְרִיכִים אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיְּסַדְּרֵם וְיַנְהִיגֵם, וַ׳אֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים׳ כְּמוֹהוּ. אֲבָל ׳אֵל׳ נִגְזָר מֵאֱיָלוּת, וּמִמֶּנּוּ יֵצְאוּ כָּל הַכֹּחוֹת, וְהוּא מְרוֹמָם מֵהֶתְדַּמּוֹת לָהֶם, וְכָשֵׁר לוֹמַר: ״מִי־כָמוֹךָ בָּאֵלִם״ – קִבּוּץ ׳אֵל׳. וְ׳קָדוֹשׁ׳ – כְּנוּי, שֶׁהוּא נִקְדָּשׁ וּמְרוֹמָם מִשֶּׁתֵּאוֹת לוֹ מִדָּה מִמִּדּוֹת הַבְּרוּאִים, וְאִם יִקָּרֵא בָהֶם – הוּא דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה. וְעַל כֵּן שָׁמַע יְשַׁעְיָהוּ ׳קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ׳ עַד אֵין תַּכְלִית, וְהַטַּעַם שֶׁהוּא נִקְדָּשׁ וּמְרוֹמָם מִשֶּׁתַּשִּׂיגֵהוּ מְאוּמָה מִשֶּׁמְאוֹת הָעָם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן כְּבוֹדוֹ בֵּינֵיהֶם, וְעַל כֵּן רָאָה אוֹתוֹ עַל ׳כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא׳. וְיִכָּנֵה בְּקָדוֹשׁ, הָרוּחָנִי אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּשֵּׁם וְלֹא יִתָּלֶה בּוֹ דָּבָר, מִמַּה שֶּׁיִּתָּלֶה בַּגַּשְׁמִים. וְיֵאָמַר: ״קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל״ כְּנוּי לָעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַדָּבֵק בּוֹ וְאַחֲרָיו בַּהֲמוֹן זַרְעוֹ, דְּבֵקוּת מַחְשָׁבָה וְהַנְהָגָה, לֹא דְּבֵקוּת נְגִיעָה. וְאֵין מֶתֶר לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁיֹּאמַר: ״אֱלֹהַי וּקְדוֹשִׁי״ אֶלָּא דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה בְּדֶרֶךְ הַקַּבָּלָה, אַף עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת לֹא יֹאמַר אוֹתוֹ כִּי אִם נָבִיא אוֹ חָסִיד שֶׁיְּדֻבַּק בּוֹ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְעַל כֵּן אָמְרוּ לַנָּבִיא: ״חַלֵּנָא אֶת־פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ״. וְהַכַּוָּנָה הָיְתָה בָּאֻמָּה הַזֹּאת שֶׁיִּהְיֶה עֶרְכָּם מִן הָאֻמּוֹת עֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ מִן הָעָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם״. אֲבָל ׳אֲדֹנָי׳ הַנִּכְתָּב בְּאָלֶף דָּלֶת נוּן יוֹד הוּא כֶּרֶמֶז אֶל דָּבָר, וְאִם בָּאֱמֶת הוּא נַעֲלֶה מִן הֶרֶמֶז, כִּי הֶרֶמֶז הוּא לְצַד מִבְלְתִּי צַד, כִּי יֵשׁ שֶׁיִּרְמְזוּ אֶל הַדְּבָרִים הַנִּפְעָלִים מֵאִתּוֹ הַמְשֻׁמָּשִׁים לוֹ שְׁמוּשׁ רִאשׁוֹן, כַּאֲשֶׁר יִרְמְזוּ אֶל הַשֵּׂכֶל וְיֹאמְרוּ שֶׁהוּא בַּלֵּב אוֹ בַּמֹּחַ, וְיֹאמְרוּ: ״הַשֵּׂכֶל הַזֶּה״ אוֹ ״הַשֵּׂכֶל הַלָּזֶה״, וְאֵין רֶמֶז בָּאֱמֶת אֶל מַה שֶּׁאֵינֶנּוּ נִגְבָּל בְּמָקוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הָאֲבָרִים מְשַׁמְּשִׁים לַשֵּׂכֶל, הַשְּׁמוּשׁ הַהוּא הוּא בְּמִצּוּעַ הַלֵּב אוֹ הַמֹּחַ, כְּכָלְיוֹ הָרֹאשׁוֹנִים, רוֹמְזִים אֲלֵיהֶם שֶׁהַשֵּׂכֶל שָׁמָּה. כֵּן רוֹמְזִים אֶל הַשָּׁמַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי מְשַׁמֵּשׁ בְּחֶפְצוֹ גְּרִידָא מִבְּלְתִּי סִבּוֹת אֲחֵרוֹת אֶמְצָעִיּוֹת בֵּינֵיהֶם, וְאֵין רוֹמְזִין אֶל דָּבָר מֵהַמֻּרְכָּבוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כֵּלִים מְשֻׁמָּשִׁים בְּמִצּוּעַ סִבּוֹת אֲחֵרוֹת מִשְׁתַּלְשְׁלִים אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ שֶׁהוּא סִבַּת הַסִּבּוֹת, וְיֵאָמַר: ״הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם״, כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמָיִם, וְיֵשׁ שֶׁיֵּאָמַר עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה, ״יִרְאַת שָׁמַיִם״, ״יֵרָא שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר״ וּ״מִן הַשָּׁמַיִם יֵרָחֵמוּ״. וְכֵן רוֹמְזִים אֶל עַמּוּד הָאֵשׁ וְעַמּוּד הֶעָנָן, וּמִשְׁתַּחֲוִים נִכְחוֹ, וְאוֹמְרִים כִּי הָאֱלֹהִים שָׁמָּה, כִּי הָעַמּוּד הַהוּא מְשַׁמֵּשׁ בְּחֶפְצוֹ לְבַד, וְאֵינֶנּוּ כִּשְׁאָר הָעֲנָנִים וְהָאֵשִׁים

הַנִּקָּרִים בָּאֲוִיר מִסִּבּוֹת אֲחֹרוֹת. וְכֵן רוֹמְזִים אֶל ״אֵשׁ אוֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר״ אֲשֶׁר רָאוּהָ הֲמוֹן הָעָם, וְאֶל הַצּוּרָה הָרוּחָנִית אֲשֶׁר רָאֲתָה הָאֲצִילִים, ״וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר״. וְקָרְאוּ אוֹתָהּ: ״אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״. וְכֵן רוֹמְזִים אֶל אֲרוֹן הַבְּרִית וְאוֹמְרִים עָלָיו ״אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ״, בַּעֲבוּר הֱרָאוֹת הַפְּלָאוֹת בְּהַמְצָאוֹ, וְהֶעְדָּרָם בִּלְעָדָיו, כַּאֲשֶׁר קָרְאוּ הָעֵינַיִם ״רוֹאוֹת״, וְהַדָּבָר שֶׁהָרְאוּת בּוֹ – זוֹלָתָם, וְהִיא הַנֶּפֶשׁ. וְיֵשׁ שֶׁרוֹמְזִים אֶל הַנְּבִיאִים וְהַחֲכָמִים הַחֲסִידִים, כִּי הֵם כַּכֵּלִים הָרִאשׁוֹנִים לְחֵפֶץ הָאֱלֹהִים, מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּחֵפְצוֹ וְלֹא יַמְרוּ מִדְּבָרוֹ מְאוּמָה, וְיֵרָאוּ הַמּוֹפְתִים עַל יְדֵיהֶם. וּבְכָמוֹ הֲרֶמֶז הַזֶּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: ״״אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא׳, לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים״, וְהַדִּין לְמִי שֶׁהוּא בַּמַּעֲלָה הַזֹּאת שֶׁיִּקָּרֵאוּהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים, תֹּאַר מֶרְכָּב מִן הָאֱנוֹשׁוּת וְהָאֱלֹהוּת, כְּאִלּוּ אָמַר: ה״אֱנוֹשׁ הָאֱלֹהִי״. וְכַאֲשֶׁר יִהְיֶה הַדִּבּוּר עִם דָּבָר אֱלֹהִי שֶׁרוֹמְזִים אֵלָיו, יֹאמַר: ״אֲדֹנָי״ בְּאָלֶף דָּלֶת נון יוֹד, כְּאִלּוּ הוּא אוֹמֵר: ״אַתָּה מוֹשְׁלִי״. וְרוֹמְזִים עַל מַה שֶּׁיִּגָּבֵּל בְּמָקוֹם דֶּרֶךְ הָעֲבָרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״יֹשֵׁב צִיּוֹן, יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים, שׂכֶן יְרוּשָׁלָיִם״. וְרַבּוּ הַמִּדּוֹת וְהָעֶצֶם אֶחָד, בַּעֲבוּר הִתְחַלְּפוּת הַמָּעוֹן הַמְקַבֵּל, כְּהִתְחַלְּפוּת הַנִּיצוֹצוֹת וְהַשֶּׁמֶשׁ אֶחָד, וְזֶה הַדִּמְיוֹן אֵינֶנּוּ נָאוֹת בַּכֹּל, אֶלָּא אִם הָיְתָה הַשֶּׁמֶשׁ בִּלְתִּי מֻשָּׂגֶת וְיִמָּצְאוּ הַנִּיצוֹצוֹת וְלֹא תֵּשֵׁג סִבָּתָם אֶלָּא בְּדֶרֶךְ הָרְאָיָה. וְהַאֲרֵךְ מֵבִיא לְהַרְחִיב מְעַט בִּדְבָרִים בְּכָאן, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא מְקוֹם טַעֲנָה אֵיךְ רוֹמְזִים אֶל מְקוֹם־מִי שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם, וְנַאֲמִין כִּי הַנִּרְמָז אֵלָיו הוּא הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה. וַאֲנַחְנוּ מַצִּיעִים בִּתְשׁוּבַת זֶה הַצָּעָה, וְנֹאמַר, כִּי הַחוֹשִׁים אֵינָם מַשִּׂיגִים מִן הַמּוּחָשִׁים כִּי אִם מִקְרֵיהֶם, לֹא עַצְמֵיהֶם, וְאֵינָם מַשִּׂיגִים מִן הַמֶּלֶךְ, עַל הַדִּמְיוֹן, זוֹלָתִי הַמַּרְאִים וְהַתָּכְנִיּוֹת וְהַשִּׁעוּרִים, וְאֵינֶנּוּ זֶה אֲמִתַּת הַמֶּלֶךְ שֶׁהֵם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם לְרוֹמְמוֹ, אֲבָל אַתָּה רוֹאֵהוּ בַּמִּלְחָמָה בְּתַכְשִׁיט אֶחָד וְתִרְאֵהוּ בַּמִּדִינָה בְּתַכְשִׁיט אַחֵר, וּבְבֵיתוֹ בְּתַכְשִׁיט אַחֵר, וְתֹאמַר כִּי הוּא הַמֶּלֶךְ, בִּגְזֵרַת הַשֵּׂכֶל לֹא בִּגְזֵרַת הַחוּשׁ, וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּרְאֶה אוֹתוֹ נַעַר, וְאַחַר כֵּן בָּחוּר, וְאַחַר כֵּן זָקֵן, וְאַחַר כֵּן יָשִׁישׁ, וְתִרְאֶה אוֹתוֹ בָּרִיא, וְאַחַר כֵּן חוֹלֶה, וּכְבָר נֶחְלְפוּ מַרְאָיו וּמְשׁוּשָׁיו וְלֶחוֹתָיו וּמִדּוֹתָיו, וְאַתָּה אוֹמֵר שֶׁהוּא הוּא, וְגָזַרְתָּ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא אֲשֶׁר דִּבֵּר עִמְּךָ וְצִוָּךְ וְהִזְהִירָךְ, וְזֶה מִמֶּנּוּ אֵינֶנּוּ כִּי אִם הַשֵּׂכֶל אוֹ הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, וּכְבָר הִתְקַיֵּם, כִּי הַחֵלֶק הַהוּא מִמֶּנּוּ עֶצֶם בִּלְתִּי נִגְדָּר וְאֵין רְמִיזָה אֵלָיו, וְאַתָּה כְּבָר רָמַזְתָּ אֵלָיו וְגָזַרְתָּ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ, וְכַאֲשֶׁר מֵת וָרָאִיתָ מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁהָיִיתָ רוֹאֶה, גָּזַרְתָּ כִּי הוּא אֵינֶנּוּ הַמֶּלֶךְ, אַךְ גּוּף יְנִיעֵהוּ מִי שֶׁיִּרְצֶה וְיִפְעַל עַל כַּמָּה פָּנִים מֵאֶפְנֵי הַהִפְעָלִיּוֹת מֵהַמִּקְרֶה וְהַחֵפֶץ, כְּעָנְנִים הַנִּקָּרִים בָּאֲוִיר, יִשְׁאֵם רוּחַ וְיִתְבִיאֵם אַחֶרֶת, וְיִתְקַבְּצֵם רוּחַ וִיתַפְּזֵרֵם אַחֶרֶת, וְהָיָה קֹדֶם לָכֵן גֶּשֶׁם לֹא יִפְעַל כִּי אִם בְּחֵפֶץ נֶפֶשׁ הַמֶּלֶךְ הַהוּא. וְהָיָה כְּעִמּוּד הֶעָנָן הָאֱלֹהִי אֲשֶׁר לֹא יַפְזְרוּהוּ הָרוּחוֹת. דִּמְיוֹן אַחֵר, הַשֶּׁמֶשׁ – נִרְאֶה אוֹתָהּ עִגּוּל פָּשׁוּט כְּשִׁעוּר הַצִּנָּה וּבְתָאֳרָה: מַזְהִירָה, חַמָּה, נָחָה, וְהַשֵּׂכֶל גּוֹזֵר כִּי הוּא כַּדּוּר גָּדוֹל מִכַּדּוּר הָאָרֶץ בְּמֵאָה וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ פְּעָמִים, וְשֶׁאֵינָהּ חַמָּה וְלֹא נָחָה, אַךְ הִיא מִתְנוֹעַעַת שְׁתֵּי תְנוּעוֹת מִתְהַפְּכוֹת: מִזְרָחִית וּמַעֲרָבִית, בְּתְנָאִים יֻאֳרַךְ פְּרוּשָׁם, וְלֹא הוּשַׂם לַחוּשִׁים כֹּחַ לְהַשִּׂיג עֶצֶם הַדְּבָרִים, אַךְ כֹּחַ מְיֻחָד לְהַשִּׂיג מִקְרִים תְּלוּיִים בָּהֶם, יִקַּח הַשֵּׂכֶל מֵהֶם רְאָיָה עַל עַצְמָם וְסִבָּתָם, וְלֹא יַעֲמֹד עַל הַמַּהוּת וְעַל הָעִנְיָן, אֶלָּא הַשֵּׂכֶל הַשָּׁלֵם, וְכָל אֲשֶׁר הוּא שֵׂכֶל בְּפֹעַל כַּמַּלְאָכִים, יַשִּׂיג הָעִנְיָנִים וְהַמַּהֲיוֹת בְּעַצְמָם, מֵאֵין צֹרֶךְ אֶל הַמִּקְרִים שֶׁיִּהְיוּ בָּאֶמְצַע, אֲבָל שִׂכְלֵנוּ אֲשֶׁר הוּא תְּחִלָּה בְּכֹחַ בַּהְיוּלִי, לֹא יוּכַל לַעֲמֹד עַל אֲמִתַּת הַדְּבָרִים אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁחָנָנוּ הַבּוֹרֵא מִכֹּחוֹת מְיֻחָדִים, שָׂמָם בַּחוּשִׁים רְאוּיִים לְמִקְרֵי הַמּוּחָשִׁים דְּבֵקִים תָּמִיד בְּכָל הַמִּין, כִּי אֵין מַחְלֹקֶת בֵּין רְאוּת עֵינַי וּרְאוּת עֵינֶיךָ, שֶׁהַשָּׁטַח הַהוּא הֶעָגֹל הַמֵּאִיר הַמְחֻמָּם הוּא הַשָּׁמֶשׁ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה מְרֻחָקוֹת אֵצֶל הַשֵּׂכֶל לֹא יַזִּיק זֶה בַּמִּין, אֲבָל הוֹעִיל, מֵחֲמַת שֶׁלָּקְחָנוּ מֵהֶם רְאָיָה עַל חֶפְצָנוּ, כַּאֲשֶׁר יְקַבֵּל תּוֹעֶלֶת הַפִּקֵּחַ הַמַּשְׂכִּיל אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ גְּמֻלוֹ, בְּמַאֲמַר אַלְעַמַּשׁ אַלְאַחְוַל (שֶׁעֵינָיו טְרוּטוֹת וְשֶׁרוֹאֶה מֵאֶחָד שְׁנַיִם): ״אֲנִי רוֹאֶה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי שְׁנֵי כַּרְכִּיּוֹת (גְּרָנִיק); וְהַפִּקֵּחַ יֵדַע כִּי הַגָּמָל הוּא שֶׁרָאָה, בַּחֲלִישׁוּת רְאוּתוֹ נִדְמָה לוֹ כִּי הוּא כַּרְכִּיָּה, וּבַעֲבוּר עִוּוּת רְאוּתוֹ נִדְמָה לוֹ שֶׁהֵם שְׁנַיִם, וְהוֹעִיל הַפִּקֵּחַ בְּעֵדוּתוֹ, וְדָן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת בְּרֹעַ מְלִיצָתוֹ מִפְּנֵי רֹעַ רְאוּתוֹ וְכֵן הַחוּשִׁים וְהַכֹּחַ הַדִּמְיוֹנִי אֵצֶל הַשֵּׂכֶל. וְכַאֲשֶׁר שָׂם הַבּוֹרֵא בְּחָכְמָתוֹ הָעֵרֶךְ הַזֶּה בֵּין הַחוּשׁ הַנִּרְאֶה וְהַמּוּחָשׁ הַגַּשְׁמִי, כֵּן שָׂם בְּחָכְמָה עֵרֶךְ בֵּין הַחוּשׁ הַנִּסְתָּר וְהָעִנְיָן שֶׁאֵינֶנּוּ גַּשְׁמִי, וְשָׂם לְמִי שֶׁבָּחַר מִבְּרוּאָיו עַיִן נִסְתֶּרֶת רוֹאָה דְּבָרִים בְּעֵינֵיהֶם, לֹא יִתְחַלְּפוּ, וְיִקַּח מֵהֶם הַשֵּׂכֶל רְאָיָה עַל עִנְיַן הַדְּבָרִים הָהֵם וְלִבּוֹתָם. וּמִי שֶׁנִּבְרְאָה לוֹ הָעַיִן הַהִיא הוּא הַפִּקֵּחַ בֶּאֱמֶת, וְיִרְאֶה כָּל בְּנֵי אָדָם כְּעִוָּרִים, וְיוֹרֵם וְיַיְשִׁירֵם, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ הָעֵינַיִם הָהֵם הֵם הַכֹּחַ הַמְדַמֶּה בְּעוֹד שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ הַכֹּחַ הַשִּׂכְלִי, וְתִרְאֶינָה צוּרוֹת גְּדוֹלוֹת נוֹרָאוֹת מוֹרוֹת עַל אֲמִתּוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם סָפֵק, וְהָרְאָיָה הַגְּדוֹלָה עַל אֲמִתּוּתָם הַסְכָּמַת כָּל הַמִּין הַהוּא עַל הַצּוּרוֹת הָהֵם, רְצוֹנִי לוֹמַר: כָּל הַנִּבְיאִים שֶׁרוֹאִים דְּבָרִים יָעִיד בָּהֶם קְצָתָם לְקְצָתָם, כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים בְּמוּחָשֵׁינוּ, כִּי אֲנַחְנוּ מְעִידִים בִּמְתִיקוּת הַדְּבַשׁ וּמְרִירוּת הַלַּעֲנָה, וְאִם נִרְאֶה מִי שֶׁיְּחַלֵּק עָלֵינוּ נֹאמַר שֶׁהוּא יוֹצֵא מֵהָעִנְיָן הַטִּבְעִי. וְאֵלֶּה מֵאֵין סָפֵק רוֹאִים הָעוֹלָם הַהוּא הָאֱלֹהִי בָּעַיִן הַנִּסְתֶּרֶת. וְרוֹאִים צוּרוֹת רְאוּיוֹת לְטִבְעֵיהֶם וּמַה שֶּׁהִרְגִּילוּ, וּמְסַפְּרִים אוֹתָם בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר רָאוּם מֻגְשָׁמוֹת, וְהַתַּבְנִיּוֹת הָהֵם אֲמִתִּיּוֹת בְּהַעֲרָכָתָם אֶל מַה שֶּׁיְּבַקְּשֵׁהוּ הַמֻּחְשָׁב וּבַדִּמְיוֹן וְהַחוּשׁ, וְאֵינָם אֲמִתִּיּוֹת בְּהַעֲרָכָתָם אֶל הָעֶצֶם אֲשֶׁר יְבַקְּשֵׁהוּ הַשֵּׂכֶל, כַּאֲשֶׁר הֶבִיאוֹנוּ הַדִּמְיוֹן בַּמֶּלֶךְ, כִּי מִי שֶׁיֹּאמַר שֶׁהוּא הָאָרֹךְ הַלָּבָן הַלּוֹבֵשׁ הַמֶּשִׁי אֲשֶׁר הַנֵּזֶר עַל רֹאשׁוֹ וְהַדּוֹמֶה לָזֶה, אֵינֶנּוּ כּוֹזֵב, וּמִי שֶׁיֹּאמַר שֶׁאֵינֶנּוּ כִּי אִם הַמַּשְׂכִּיל הַמַּכִּיר הַמְצָוֶה הַמְזַהִיר בְּאֶרֶץ פְּלוֹנִית בִּזְמַן פְּלוֹנִי עַל אֲמָה פְּלוֹנִית, אֵינֶנּוּ כּוֹזֵב גַּם כֵּן. וּכְשֶׁרוֹאֶה הַנָּבִיא בָּעַיִן הַנִּסְתֶּרֶת הַצּוּרָה הַתְּמִימָה שֶׁבַּצּוּרוֹת, אֲשֶׁר רָאָה אוֹתָהּ בִּדְמוּת מֶלֶךְ אוֹ שׁוֹפֵט יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין בְּעִנְיַן צִוּוִי וְאַזְהָרָה, מְהָקִים וּמְהֻעֶדֶת, יֵדַע שֶׁהִיא צוּרָה רְאוּיָה לְמֶלֶךְ נֶעֱבָד נִשְׁמָע. וְכַאֲשֶׁר יִרְאֶה דְּמוּת נוֹשֵׂא כֵּלִים אוֹ נוֹשֵׂא כְּלֵי סְפָרוּת, אוֹ חָגוּר לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, יֵדַע שֶׁהִיא צוּרָה רְאוּיָה לְעוֹבֵד שׁוֹמֵעַ. וְאַל יִקָּשֶׁה בְּעֵינֶיךָ דְּמוּת אָדָם לַבּוֹרֵא, כִּי בִּבְחִינַת הַשֵּׂכֶל נִדְמֶה לוֹ תְּחִלָּה בָּאוֹר, כִּי הוּא הֶחָשׁוּב שֶׁבַּמּוּחָשִׁים וְהַדַּק שֶׁבָּהֶם וְהַסּוֹבֵב וְהַכּוֹלֵל חֶלְקֵי הָעוֹלָם יוֹתֵר מִכֻּלָּם. וְכַאֲשֶׁר נַחְשֹׁב בַּמִּדּוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדַחוֹתָם, בֵּין עַל דֶּרֶךְ

הַמַּעֲבָרָה בֵּין עַל דֶּרֶךְ הָאֻמָּת, כְּמוֹ: ״חַי׳ וְיָכוֹל׳ וְיוֹדֵעַ׳ וְחָפֵץ׳ וּמְסַדֵּר׳ וְנוֹתֵן לְכָל דָּבָר מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ׳, וְשׁוֹפֵט צֶדֶק׳, לֹא נִמְצָא בְּמֶה שֶׁאָנוּ רוֹאִים דְּמְיוֹן קָרוֹב מֵהַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, וְהוּא הָאָדָם הַשָּׁלֵם, וְזֶה מִצַּד שֶׁהוּא אָדָם, לֹא מִצַּד שֶׁהוּא גּוּף כִּי הוּא מִשְׁתַּתֵּף בָּזֶה עִם הַצֶּמַח, וְלֹא מִצַּד שֶׁהוּא חַי כִּי הוּא מִשְׁתַּתֵּף בָּזֶה עִם הַבְּהֵמוֹת. וּכְבָר דִּמּוּ הַפִּילוֹסוֹפִים הָעוֹלָם בְּאָדָם גָּדוֹל, וְהָאָדָם בְּעוֹלָם קָטָן. וְאִם הַדָּבָר כֵּן וְהָאֱלֹהִים הוּא רוּחַ הָעוֹלָם וְנַפְשׁוֹ וְשִׂכְלוֹ וְחַיּוּתוֹ, כַּאֲשֶׁר נִקְרָא ׳חֵי הָעוֹלָם׳, כְּבָר נִתְבָּרֵר הַדִּמְיוֹן עַל דֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלִּנְבוּאָה רְאוּת יוֹתֵר גָּלוּי מֵהַהַקָּשָׁה, וְהָרְאוּת הַהוּא הִשִּׂיג הֶהָמוֹן הָעֲלִיּוֹן עַיִן בְּעַיִן וְרָאָה צְבָא הַשָּׁמַיִם מֻהָרוּחָנִיִּים הַקְּרוֹבִים וְזוּלָתָם בִּצְוּרַת אָדָם, וְלָהֶם רָמַז בְּאָמְרוֹ: ׳נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ׳, וְהַטַּעַם כִּי כְּבָר הִדְרַגְתִּי הַיְצִירָה וַהֲבֵאתִיהָ עַל סֵדֶר הַחָכְמָה, מִן הַיְסוֹדוֹת אֶל הַמֻּחְצָבִים, אֶל הַצְּמָחִים, אֶל הַחַי אֲשֶׁר בָּאֲוִיר וּבַמַּיִם, וְאַחַר כֵּן אֶל הַחַי אֲשֶׁר בָּאָרֶץ בַּעֲלֵי הַחוּשִׁים הַזַּכִּים וְהַיְדִיעוֹת הַנִּפְלָאוֹת, וְאֵין אַחַר הַמַּדְרֵגָה הַהִיא אֶלָּא מַדְרֵגָה שֶׁהִיא קְרוֹבָה מִן הַסּוּג הָאֱלֹהִי הַמַּלְאָכִי, וּבְרָא הָאָדָם בְּצוּרַת מַלְאָכָיו וּמִשָּׁרְתָיו הַקְּרוֹבִים אֵלָיו בְּמַדְרֵגָה לֹא בְּמָקוֹם, כִּי הִתְעָלָה מֵהַמָּקוֹם, וְעַל שְׁנֵי הַדְּמְיוֹנִים לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה דְּמוּתוֹ אֵצֶל הַדִּמְיוֹן אֶלָּא צוּרַת הַגָּדוֹל שֶׁבִּבְנֵי אָדָם, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵא הַתֹּכֶן וְהַסֵּדֶר לִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם עַל מַדְרֵגוֹת, כַּאֲשֶׁר יוֹצֵא מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ סֵדֶר הָעוֹלָם וּמַתְכֻּנְתּוֹ, וְרוֹאִים אוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁהוּא מְהַעְדֵּה וּמְהָקִים וְדָן אֶת הַמַּלְכִים, ׳עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִב׳. וּבְעֵת הַמַּעַס וְהַמַּחֲשָׁבָה לִנְסֹעַ ׳יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וּשְׁרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ׳. וּבְעֵת הַנְּסִיעָה – הַמֶּרְכָּבָה אֲשֶׁר רָאָה יְחֶזְקֵאל וּשְׁמָרָהּ כַּלָּהּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ חוּץ לְמָקוֹם הַנְּבוּאָה, וְהוּא כַּאֲשֶׁר שָׂת אֶת גְּבוּלוֹ מִיַּם־סוּף עַד יָם פְּלִשְׁתִּים, וְיִכָּנֵס בּוֹ מִדְבַּר סִינַי וְשֵׂעִיר וּפָארָן, גַּם מִצְרַיִם, כִּי לַמָּקוֹם הַהוּא מַעֲלָה כַּאֲשֶׁר הִזְדַּמֵּן בּוֹ שֶׁיִּפְגַּע הַתְּנָאִים הַתּוֹרִיִּים וְהַמְצֻוֶּה בָּהֶם, תִּתָּרֶאֶינָה הַצּוּרוֹת הֶהֵם עַיִן בְּעַיִן בְּמַרְאֶה וְלֹא בְּחִידוֹת, כַּאֲשֶׁר נִרְאָה לְמֹשֶׁה הַמַּשְׂכֶּן וְסֵדֶר עֲבוֹדָה וְאֶרֶץ כְּנַעַן וַחֲלָקֶיהָ, וּמַעֲמַד ׳יַעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא׳, וּמַעֲמַד אֱלִיָּהוּ בַּמָּקוֹם הַהוּא בְּעַצְמוֹ. וְאֵלֶּה הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר לֹא יַשִּׂגוּ מֶרְכָּבָה הַקְּשָׁה, בְּטֻלּוּם פִּילוֹסוֹפֵי יָוָן מִפְּנֵי שֶׁהַקְּשָׁה מְרֻחֶקֶת מַה שֶּׁלֹּא נִרְאָה כָּמוֹהוּ, וְקִימוּ אוֹתָם הַנְּבִיאִים מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָכְלוּ לְהַכְחִישׁ מַה שֶּׁרָאוּהוּ בָּעַיִן הָרוּחָנִית אֲשֶׁר נִתַּן לָהֶם יִתְרוֹן בָּהּ, וְהָיוּ קְהִלּוֹת, וּבְדוֹרוֹת נֶחֱלָקִים – לֹא תַעֲבֹר עֲלֵיהֶם הַהַסְכָּמָה, וְהוֹדוּ לָהֶם הַחֲכָמִים אֲשֶׁר הִשִּׂיגוּם, וְרָאוּ אוֹתָם בְּעֵת נְבוּאָתָם, וְאִלּוּ הָיוּ רוֹאִים פִּילוֹסוֹפֵי יָוָן הַנְּבִיאִים בְּעֵת נְבוּאָתָם וּמוֹפְתֵיהֶם, הָיוּ מוֹדִים לָהֶם וְהָיוּ מְבַקְּשִׁים פָּנִים מֵאָפְנֵי הַהַקָּשָׁה אֵיךְ יַגִּיעַ הָאָדָם לַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת. וּכְבָר עָשָׂה קָצָתָם זֶה, כָּל שֶׁכֵּן הַמִּתְפַּלְסְפִים מֵאַנְשֵׁי הַתּוֹרוֹת. וְאֶל כְּמוֹ זֶה יִהְיֶה הָרֶמֶז בְּאָלֶף דָּלֶת נוּן יוֹד לְעִנְיָן אֱלֹהֵי נִמְצָא, כְּאִלּוּ הוּא אוֹמֵר: ׳אֲדוֹנִי׳. וּ׳מַלְאָכוּת יְיָ׳ כְּנוּי לַשֻּׁלְיחוּת, וְהַמַּלְאָךְ יֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה נִבְרָא לְעִתּוֹ מִן הַגּוּפִים הַיְסוֹדִיִּים הַדַּקִּים, וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה מִן הַמַּלְאָכִים הַנִּצְחִיִּים, וְשֶׁמָּא הֵם הָרוּחָנִיִּים שֶׁאוֹמְרִים הַפִּילוֹסוֹפִים, וְאֵין לָנוּ לִדְחוֹת דִּבְרֵיהֶם וְלֹא לְקַבֵּל אוֹתָם. וְהַסָּפֵק בְּמַה שֶּׁרָאָה יְשַׁעְיָהוּ וְיֶחְזְקֵאל וְדָנִיֵּאל, אִם הוּא מֵהַנִּבְרָאִים לְעֵת הַצֹּרֶךְ אוֹ מִן הַצּוּרוֹת הָרוּחָנִיּוֹת הַקַּיָּמוֹת. וּ׳כְבוֹד יְיָ׳ הוּא הַגּוּף הַדַּק הַהוֹלֵךְ אַחֲרֵי חֵפֶץ הָאֱלֹהִים הַמִּצְטַיֵּר כְּפִי שֶׁיִּרְצֶה לְהָרָאוֹת עַל הַנָּבִיא כְּפִי הַדַּעַת הָרִאשׁוֹנָה, אַף עַל הַדַּעַת הַשֵּׁנִיָּה יִהְיֶה כְּבוֹד יְיָ כְּלָל הַמַּלְאָכִים וְהַכֹּחוֹת הָרוּחָנִיִּים, כִּפֵּא וּמֶרְכָּבָה וְרָקִיעַ וְאוֹפַנִּים וְגַלְגַּלִּים, וְזוּלַת זֶה מִמַּה שֶּׁהוּא קַיָּם עוֹמֵד, וְהוּא נִקְרָא כְּבוֹד יְיָ כַּאֲשֶׁר נִקְרְאוּ שְׁמוּשֵׁי הַמֶּלֶךְ ׳כְּבוּדָּה׳, וְאֶת הַכְּבוּדָּה לִפְנֵיהֶם. וְשָׁמָּא זֹאת הָיְתָה בַּקָּשַׁת מֹשֶׁה בְּאָמְרוֹ: הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבוֹדֶךָ, וְאָמַר לוֹ: הֵן, עַל מְנָת שֶׁיְּזַהֵר מִרְאוֹת הַפָּנִים אֲשֶׁר אֵין יְכֹלֶת לָאָדָם לִרְאוֹתָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי. וּבַכָּבוֹד הַהוּא מַה שֶּׁיּוּכַל לְסָבְלוֹ רְאוּת הַנְּבִיאִים, וְיֵשׁ בְּעִקְבוֹתָיו מַה שֶּׁרָאוּתָנוּ סוֹבֶלֶת אוֹתוֹ, כְּמוֹ הֶעָנָן וְאֵשׁ אוֹכֶלֶת מִמַּה שֶּׁהוּא רָגִיל אֶצְלָנוּ, וְיֵשׁ אַחֲרָיו דַּק יוֹתֵר מִדַּק עַד שֶׁצִּיְּעַ לְמַדְרֵגָה שֶׁלֹּא יַשִּׂיגֶנָּה הַנָּבִיא, וְאִם יַהֲרֹס אֵלָיו תִּנָּתֵק הַרְכָּבָתוֹ, כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּכֹחוֹת הָרְאוּת, כִּי מִי שֶׁרְאוּתוֹ חֲלוּשָׁה לֹא יִרְאֶה אֶלָּא בְּאוֹרָה הַמֻּעֶטֶת שֶׁהִיא נִשְׁאֶרֶת בֵּין הָעַרְבַּיִם, כָּעֲטַלֵּף, וּמִי שֶׁעֵינָיו תְּרוּטוֹת, וַחֲלוּשֵׁי הָרְאוּת לֹא יִרְאוּ כִּי אִם בַּצָּל, וּמִי שֶׁרְאוּתוֹ חֲזָקָה יִרְאֶה הַשֶּׁמֶשׁ, אֲבָל עֶצֶם הַשֶּׁמֶשׁ בְּעֵת זַכּוּתָהּ לֹא תוּכַל עַיִן לְהַבִּיט אֵלָיו, וְאִם יִדְחַק לָזֶה יִתְעַוֵּר. וְזֶהוּ ׳כְּבוֹד יְיָ׳ וּ׳מַלְאָכוּת ה״ וּ׳שְׁכִינַת ה״ בַּשֵּׁמוֹת הַתּוֹרִיִּים. אַף פְּעָמִים הֻשְׁאֲלוּ גַּם כֵּן לַמַּשְׁפָּטִים הַטְּבָעִיִּים, וְאָמְרוּ: ״מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ״, ״וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה״, אַף בֶּאֱמֶת לֹא יֵרָאֶה הַכָּבוֹד וְהַמַּלְכוּת אֶלָּא עַל בְּחִירָיו וּסְגֻלָּתוֹ וּנְבִיאָיו, אֲשֶׁר בָּהֶם יִתְבָּרֵר לָאֶפִּיקוּרוֹס כִּי יֵשׁ לֵאלֹהִים מֶמְשָׁלָה וּמַלְכוּת קַיֶּמֶת, וִידִיעָה בְּחֶלְקֵי מַעֲשֵׂי הַיְצוּרִים, וְאָמַר בֶּאֱמֶת: ״יְיָ מָלָךְ׳, ׳וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ׳, ״יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם׳, ׳אֹמֶר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ׳, ׳וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרַח׳. וְאֵין לְהַרְחִיק כָּל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בִּ׳תְּמֻנַת יְיָ יַבִּיט׳, ׳וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׳, וּ׳מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה׳, אַף לֹא ׳שִׁעוּר קוֹמָה׳, בַּעֲבוּר מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ מֵהַכָּנֵס מוֹרָאוֹ בַּנְּפָשׁוֹת וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: ״וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם״.

(ד) אָמַר הַכּוּזָרִי: וַהֲלֹא כְּשֶׁאֱלֹהוּתוֹ נִכְנָסָה בַּדַּעוֹת, וְאַחְדוּתוֹ וְיִכָלְתּוֹ וְחָכְמָתוֹ, וְשֶׁהַכֹּל מֵאִתּוֹ, וְצֹרֶךְ הַכֹּל אֵלָיו, וְשֶׁאֵין לוֹ צֹרֶךְ אֶל הַכֹּל, יִכָּנֵס הַמּוֹרָא מִמֶּנּוּ וְהָאַהֲבָה לוֹ, וְלֹא נִצְטָרֵךְ לַגַּשְׁמוּת הַזֶּה.

(ה) אָמַר הֶחָבֵר: זֹאת טַעֲנַת הַפִּילוֹסוֹפִים, וַאֲשֶׁר נִרְאֶה מִנֶּפֶשׁ הָאָדָם כִּי הִיא יֵרָאֶה בְּהַמָּצֵא הַמַּפְחִידוֹת מֻרְגָּשׁוֹת, מַה שֶּׁאֵינָהּ יֵרָאֶה כַּאֲשֶׁר יִסַּפֵּר לָהּ עֲלֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר הִיא אוֹהֶבֶת הַצּוּרָה הַיָּפָה הַנִּמְצֵאת, מַה שֶּׁאֵינָהּ אוֹהֶבֶת כְּשֶׁיְּסַפֵּר עָלֶיהָ. וְאַל תַּאֲמִין לַמִּתְחַכֵּם, שֶׁיֹּאמַר כִּי מַחֲשַׁבְתּוֹ מִתְחַבֶּרֶת עַל סֵדֶר עַד שֶׁיַּגִּיעַ אֶל כָּל הָעִנְיָנִים הַצְּרִיכִים בָּאֱלֹהוּת בְּשִׂכְלוֹ בִּלְבַד מִבִּלְתִּי שֶׁיִּסְמֹךְ אֶל מֻרְגָּשׁ, בִּרְאוֹת דְּמְיוֹן מִמִּלּוֹת אוֹ מִכְתָּב אוֹ מִצְּוּרוֹת נִרְאוֹת אוֹ מִתְדַּמּוֹת. הֲלֹא תִרְאֶה שֶׁאֵינְךָ יָכוֹל לְכָלֵל כָּל עִנְיָנֵי תִּפְלָתְךָ בְּמַחֲשָׁבָה לְבַדָּהּ בִּלְתִּי קְרִיאָה, וְלֹא תוּכַל לִסְפֹּר עַד מֵאָה, דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּמַחֲשָׁבָה לְבַדָּהּ בִּלְא דִּבּוּר, כָּל שֶׁכֵּן אִם תִּהְיֶה הַמַּאֲמִין מִמֻּנְיָנִים מִתְחַלְּפִים, וְלוּלֵא הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁהוּא כּוֹלֵל הַסֵּדֶר הַהוּא הַשִּׂכְלִי בִּדְמְיוֹנוֹת וּתְנוּעוֹת, לֹא הָיָה נִכְלָל. וְכֵן מִסְתַּדֶּרֶת לַנָּבִיא גְּדֻלַּת הָאֱלֹהִים וְיִכָלְתּוֹ

וְרַחֲמָנוּתוֹ וְחָכְמָתוֹ וְחַיּוּתוֹ וּתְמִידוּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ, וְשֶׁאֵינֶנּוּ צָרִיךְ לְכָל וְשֶׁהַכֹּל צְרִיכִים לוֹ, וּמַעֲלָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת וּקְדֻשָּׁתוֹ, בְּמַה שֶּׁהוּא רוֹאֶה פִּתְאוֹם בְּרֶגַע אֶחָד מִגְּדֻלַּת הַצּוּרָה הַהִיא הַנִּבְרֵאת לוֹ וְהוֹדָה וַהֲדָרָה, וְהַתְּכוּנוֹת וְהַכֵּלִים הַמּוֹרִים עַל הַיְכֹלֶת, כְּיָד הַנְּטוּיָה וְהַחֶרֶב הַשְּׁלוּפָה וְהָאֵשׁ וְהָרוּחַ וְהַבְּרָקִים וְהָרְעָמִים הַמְשַׁמְּשִׁים בְּמַאֲמָרוֹ, וְהַדִּבּוּר הַיּוֹצֵא מִבֵּינֵיהֶם בְּאַזְהָרוֹת וּבְהוֹדָעַת מַה שֶּׁהָיָה וְיִהְיֶה, וּמַעֲמַד בְּנֵי אָדָם, וְהַמַּלְאָכִים לְפָנָיו נִכְנָעִים, וִיצִיאַת כָּל צְרָכֵיהֶם מֵאִתּוֹ, יַסְפִּיק לָהֶם וְלֹא יֶחְסַר מְאוּמָה, יַגְבִּיהַּ הַשָּׁפָל וְיַשְׁפִּיל הַגָּבֹהַּ, וְיִפְשֹׁט יְמִינוֹ לַשָּׁבִים וְיִקְרָא אֲלֵיהֶם: מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם הָאֱלֹהִים, וְיֶאֱנַף וְיִכְעַס עַל הָרְשָׁעִים, מְחַעְבֵּד מַלְכִין וּמְהָקִים מַלְכִין, וּלְפָנָיו אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵּהּ וְגוֹ׳, כָּל זֶה וְהַדּוֹמֶה לָזֶה יִרְאֶה הַנָּבִיא בְּרֶגַע אֶחָד, וְיִכָּנֵס הַמּוֹרָא וְהָאֵהָבָה תְּקוּעִים בְּנַפְשׁוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו, וְהוֹלֵךְ כָּל יְמֵי חַיָּיו חוֹשֵׁק, הוֹמֶה וּמְבַקֵּשׁ שֶׁיִּתְרָאֶה אֵלָיו פַּעַם שְׁנִיָּה אוֹ שְׁלִישִׁית. וּכְבָר נֶחְשַׁב לִשְׁלֹמֹה לְדָבָר גָּדוֹל הַשְׁתִּי פְעָמִים, בְּאָמְרוֹ: ׳הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם׳. מָתַי הִגִּיעַ הַפִּילוֹסוֹף עַל כֻּזֶּה בִּתְבוּנָתוֹ?

(ו) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא יִתָּכֵן זֶה, כִּי הַמַּחֲשָׁבָה אֵינֶנָּה כִּי אִם כְּסִפּוּר דְּבָרִים, לֹא יִתָּכֵן בָּזֶה לְהָאֵר שְׁנֵי דְבָרִים יַחְדָּו, וְאִלּוּ יִהְיֶה אֶפְשָׁר, לֹא יִתָּכֵן לַשּׁוֹמֵעַ לִכְלֹל אוֹתָם יָחַד, כִּי הַחֶלְקִים אֲשֶׁר נִרְאֶה אוֹתָם מֵהַמְּדִינָה וַאֲנָשֶׁיהָ בְּשָׁעָה אַחַת, לֹא יִסְבְּלֵם סֵפֶר גָּדוֹל, וְהִנֵּה נִכְנְסָה הָאַהֲבָה בַּמְּדִינָה אוֹ הַשִּׂנְאָה בְּלִבֵּי בְּרֶגַע אֶחָד, וְאִלּוּ הָיוּ קוֹרְאִים עָלַי זֶה בְּסֵפֶר, לֹא הָיָה נִכְנָס בְּנַפְשִׁי, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה מִתְבַּלְבֶּלֶת בְּמַה שֶּׁיִּפְגָּעֶנָּה מִן הַטָּעוּת וְהַדִּמְיוֹן וּמִדְּבָרִים שֶׁקָּרְמוּ, וְלֹא יְזַדְּכֵּךְ לָהּ דָּבָר שָׁלֵם.

(ז) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל אֲנַחְנוּ כְּבַעֲלֵי הָעֵינַיִם הַתְּרוּטוֹת אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לִרְאוֹת הָאוֹר הַהוּא, וְצָרִיךְ שֶׁנִּסְמֹךְ עַל הַפְּקָחִים אֲשֶׁר קָדְמוּנוּ, אֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לִרְאוֹתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁהַפְּקֵחַ לֹא יוּכַל לִרְאוֹת הַשֶּׁמֶשׁ וְיוֹרָה עָלֶיהָ זוּלָתוֹ, וְיַשִּׂיגֶהוּ בְּהַבָּטָה אֵלֶיהָ, אֶלָּא בְּעִתּוֹת הַיּוֹם וּבְמִקּוֹמוֹת נְשָׁקָפִים שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת אֲלֵיהֶם, כֵּן הַפִּקֵּחַ בָּאוֹר הָאֱלֹהִי יֵשׁ לוֹ עִתִּים וּמְקוֹמוֹת, בָּהֶם רוֹאֶה הָאוֹר הַהוּא, וְהָעִתִּים הֵם עִתּוֹת הַתְּפִלּוֹת, כָּל שֶׁכֵּן בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה, וְהַמְּקוֹמוֹת הֵם מְקוֹמוֹת הַנְּבוּאָה.

(ח) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם כֵּן אֲנִי רוֹאֶה אוֹתְךָ שֶׁאַתָּה מוֹדֶה בְּרַבֵּי הַשָּׁעוֹת וְהַיָּמִים וְהַמְּקוֹמוֹת כַּחוֹזִים.

(ט) אָמַר הֶחָבֵר: וְכִי אָנוּ דוֹחִים שֶׁיֵּשׁ לָעֲלִיּוֹנוֹת מַעֲשֶׂה בָּאַרְצִיּוֹת? ! אַךְ נוֹדֶה כִּי חָמְרֵי הַהֲרָיָה וְהַהֶפְסֵד מֻחָמַת הַגַּלְגַּל, אֲבָל הַצּוּרוֹת מֵאֵת מַנְהִיגָם וּמוֹלִיכָם וְהַשָּׂם אוֹתָם כֵּלִים לַהֲקָמַת כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ מִן הַהֲוָיוֹת מִבִּלְתִּי שֶׁגֵּדַע לְחֵלֶק אוֹתָם. וְהַחוֹזֶה טוֹעֵן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְחֵלֶק וּלְהָבִין, וַאֲנַחְנוּ מַכְחִישִׁים אוֹתוֹ בָּזֶה, וְנִגְזֹר שֶׁאֵין בָּשָׂר וָדָם מַשִּׂיג לָזֶה, וְאִם נִמְצָא מִן הַחָכְמָה הַהִיא דָּבָר סָמוּךְ אֶל חָכְמָה אֱלֹהִית תּוֹרִיִּית, נְקַבְּלֵהוּ, וּבָזֶה תָּנוּחַ דַּעְתֵּנוּ עַל מַה שֶּׁנִּזְכַּר מֵחָכְמַת הַכּוֹכָבִים בִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֲנַחְנוּ סְבוּרִים שֶׁהוּא מְקֻבָּל מִפִּי אֱלֹהִי וְהוּא אֱמֶת, וְאִם לֹא הִגִּיעַ כֻּלּוֹ סְבָרוֹת, וְגוֹרָלוֹת בַּשָּׁמַיִם, יוֹתֵר אֲמִתִּיִּים מֵהֶם הַגּוֹרָלוֹת בֶּעָפָר, אִם כֵּן מִי שֶׁיִּרְאֶה הָאוֹרוֹת הֶהֵם הוּא הַנָּבִיא בֶּאֱמֶת, וְהַמָּקוֹם אֲשֶׁר יֵרָאֶה בּוֹ הוּא מְקוֹם הַכַּוָּנָה בֶּאֱמֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָקוֹם אֱלֹהִי, וְהַתּוֹרָה אֲשֶׁר תָּבֹא עַל יָדוֹ הִיא תּוֹרַת אֱמֶת.

(י) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲבָל הַתּוֹרוֹת אֲשֶׁר אַתֶּרֶיכֶם, כַּאֲשֶׁר יוּדוּ בָּאֱמֶת וְלֹא יַכְחִישׁוּהוּ, כֻּלָּם מְשִׁימִים יִתְרוֹן לַמָּקוֹם הַהוּא וְאוֹמְרִים כִּי הוּא מְקוֹם עֲלִיַּת הַנְּבִיאִים בְּשַׁעַר הַשָּׁמַיִם, וּמְקוֹם מַעֲמַד הַדִּין, וְשֶׁהַנְּפָשׁוֹת נִקְבָּצוֹת אֵלָיו, וְשֶׁהַנְּבוּאָה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַחַר הוֹדָאָתָם בִּגְדֻלַּת מַעֲלָה לַאֲבוֹתָם, וְהַהוֹדָאָה בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית וְהַמַּבּוּל וְרֹב מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְחוֹגְגִים אֶל הַמָּקוֹם הַנִּכְבָּד הַהוּא.

(יא) אָמַר הֶחָבֵר: אָמְנָם הָיִיתִי מְדַמֶּה אוֹתָם לְגֵרִים אֲשֶׁר לֹא קִבְּלוּ כָּל תּוֹלְדוֹת הַמִּצְוֹת אַף שָׁרְשֵׁיהֶם, לוּלֵא שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם סוֹתְרִים אֶת דִּבְרֵיהֶם וְשֶׁכְּבוֹדָם לְמָקוֹם הַנְּבוּאָה בִּדְבָרִים, עִם מַה שֶּׁהֵם מְכַוְּנִים אֶל מְקוֹמוֹת הָיוּ לָאֱלִילִים, בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם הֲמוֹנָם, לֹא נִרְאָה בּוֹ מַעֲשֶׂה אֱלֹהִי, עִם הַשְׁאִירָם חֻקֵּי הָעֲבוֹדוֹת הַקְּדוּמוֹת וּמִי חַגֵּיהֶם וּמוֹעֲדֵיהֶם, וְלֹא שִׁנּוּ זוּלָתִי הַצּוּרוֹת שֶׁהָיוּ לְשָׁם, מָחוּ אוֹתָם וְלֹא מָחוּ דָּתוֹתֵיהֶם. כְּמַעַט שֶׁאֹמַר כִּי כָּל מַה שֶּׁאָמַר הַבּוֹרֵא: ״וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן״, וְנִשְׁנָה פַּעֲמַיִם, הוּא רֶמֶז אֶל אֵלֶּה אֲשֶׁר הֵם מְרוֹמְמִים אֶת הָעֵץ וַאֲשֶׁר הֵם מְרוֹמְמִים אֶת הָאֶבֶן. וַאֲנַחְנוּ עִם רֹב הַיָּמִים מִשְׁתַּוִּים אֲלֵיהֶם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, וֶאֱמֶת הוּא שֶׁכַּוָּנָתָם אֵינָהּ אֶלָּא לֵאלֹהִים, כְּמוֹ עַם אֲבִימֶלֶךְ וַאֲנָשֵׁי נִינְוֵה, וּמִתְפַּלְּסִים יִקָּרְאוּ לְשֵׁם הָאֱלֹהִים. וּמַנְהִיג כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הַכִּתּוֹת אָמַר כִּי הִשִּׂיג הָאוֹרוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת הֵהֵם בְּמוֹצָאָם, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁמִּשָּׁם הֶעֱלוּהוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וְצִוָּה לְיַשֵּׁר אַנְשֵׁי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְהָיָה מְקוֹם כַּוָּנָתָם הָאָרֶץ הַהִיא, וְלֹא נִתְעַכֵּב הָעִנְיָן כִּי אִם מְעַט עַד שֶׁהֵשִׁיבוּ כַּוָּנָתָם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲמוֹנָם שָׁם. הֲלֹא זֶה כְּמִי שֶׁיִּרְצֶה לְיַשֵּׁר בְּנֵי אָדָם כֻּלָּם אֶל מְקוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, כִּי עֵינֵיהֶם תְּרוּטוֹת וְלֹא יָכְלוּ לִרְאוֹת וְלֹא מָצְאוּ מְקוֹמָהּ, וְנָשָׂא אוֹתָם אֶל לִקְטֶב הַצָּפוֹן אוֹ אֶל לִקְטֶב הַדָּרוֹם וְאָמַר לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ הִנֵּה ! הַקְּבִילוּהָ תִּרְאוּ אוֹתָהּ ! וְלֹא רָאוּ אוֹתָהּ. וְהַמַּנְהִיג משֶׁה, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הֶעֱמִיד הֶהָמוֹן אֵצֶל הַר סִינַי לִרְאוֹת אֶת הָאוֹר אֲשֶׁר רָאוּהוּ אֲלוּ הָיוּ יְכוֹלִין עָלָיו כִּיכָלְתּוֹ. וְאַחַר כֵּן קָרָא לִשְׁבְעִים זְקֵנִים וְרָאוּהוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל״. וְאַחַר כֵּן קָבַץ הַשִּׁבְעִים זְקֵנִים הַשְּׁנַיִם וְחָל עֲלֵיהֶם מֵאוֹר הַנְּבוּאָה מַה שֶּׁנִּשְׁתַּנּוּ עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״וַיִּאְצ�al מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים״, וּמְעִידִים קְצָתָם לְקְצָתָם בְּמַה שֶּׁרוֹאִים וּבְמַה שֶּׁשּׁוֹמְעִים. וְנִתְרַחֲקוּ הַמַּחֲשָׁבוֹת הָרָעוֹת מִן הָאֱמֶת, שֶׁיֵּחָשֵׁב כִּי הַנְּבוּאָה טַעֲנָה מֵהֲיָחִיד שֶׁטָּעַן בָּהּ, כִּי לֹא יִתָּכֵן לַעֲבֹר הַסְכָּמָה עַל הַמּוּנִים הֶהֵם, כָּל

שֶׁכֵּן שָׁרַבּוּ וְהָיוּ קְהִלּוֹת, מִשְׁתַּוִּים עִם אֱלִישָׁע בִּידִיעַת יוֹם לַקַּח בּוֹ אֵלְיָהוּ, בְּאָמְרָם לוֹ: ׳הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְיָ לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ״, וְכֻלָּם עֵדִים לְמֹשֶׁה מְזֻרָזִים עַל תּוֹרָתוֹ.

(יב) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲבָל הֵם יוֹתֵר קְרוֹבִים אֲלֵיכֶם מֵהַפִּילוֹסוֹפִים.

(יג) אָמַר הֶחָבֵר: רָחוֹק מַה שֶּׁיֵּשׁ בֵּין בַּעַל הַתּוֹרָה וּבֵין הַפִּילוֹסוֹף, כִּי בַעַל הַתּוֹרָה מְבַקֵּשׁ הָאֱלֹהִים לְתוֹעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת, זוֹלַת תּוֹעֶלֶת יְדִיעָתוֹ אוֹתוֹ, וְהַפִּילוֹסוֹף אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ אֶלָּא שֶׁיְּסַפְּרֵהוּ עַל אֲמִתָּתוֹ, כַּאֲשֶׁר הוּא מְבַקֵּשׁ שֶׁיְּסַפֵּר הָאָרֶץ עַל הַדְּמְיוֹן שֶׁהִיא בְּמֶרְכַּז הַגַּלְגַּל הַגָּדוֹל וְאֵינֶנָּה בְּמֶרְכַּז גַּלְגַּל הַמַּזָּלוֹת, וְזוֹלַת זֶה מֵהַיְדִיעוֹת, וְשֶׁאֵין מַזִּיק הַסַּכְלוּת בִּידִיעַת הָאֱלֹהִים אֶלָּא כְּהַזָּקַת הַסַּכְלוּת בִּידִיעַת הָאָרֶץ לְמִי שֶׁאָמַר שֶׁהִיא מְשֻׁטָּח, וְהַתּוֹעֶלֶת אֶצְלוֹ אֵינֶנָּה כִּי אִם יְדִיעַת הַדְּבָרִים עַל אֲמִתָּתָם לְהַדְּמוֹת בַּשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל וְיָשׁוּב הוּא הוּא, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה צַדִּיק בֵּין שֶׁיִּהְיֶה אֶפִּיקוּרוֹס לֹא יָחוּשׁ כְּשֶׁיִּהְיֶה פִּילוֹסוֹף, וּמִשָּׁרְשֵׁי אֱמוּנָתָם שֶׁהֵם אוֹמְרִים לֹא יִיטִיב יְיָ וְלֹא יָרַע, וְשֶׁיַּאֲמִין בְּקַדְמוּת הָעוֹלָם, וְלֹא יִרְאֶה שֶׁהָיָה הָעוֹלָם כְּלָל נֶעְדָּר עַד שֶׁנִּבְרָא, אֲבָל לֹא סָר וְלֹא יָסוּר, וְאִם יִקְרְאוּ הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ ׳בּוֹרֵא׳ הוּא עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה לֹא עַל הַמּוּבָן מֵהַמִּלָּה, אַךְ הוּא רוֹצֶה בְּאָמְרוֹ ׳בּוֹרֵא׳ וְ׳יוֹצֵר׳, שֶׁהוּא סִבָּתוֹ וְעִלָּתוֹ, וְלֹא סָר הֶעָלוּל עִם הָעִלָּה, אִם תִּהְיֶה הָעִלָּה בְּכֹחַ – הֶעָלוּל בְּכֹחַ, וְאִם תִּהְיֶה בְּפֹעַל – הֶעָלוּל בְּפֹעַל, וְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ עִלָּה בְּפֹעַל וַעֲלוּלוֹ בְּפֹעַל בְּעוֹד שֶׁהוּא עִלָּתוֹ. אַךְ אִם יִתְרַחֵק הָרְחַק הַזֶּה אֵין לְהַאֲשִׁים אוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ אֶל הַיְדִיעָה הָאֱלֹהִית אֶלָּא בְּדֶרֶךְ הַקֻּשָּׁה, וְזֶה מִמַּה שֶּׁהֻבִיאָה אֵלָיו הַקֻּשְׁטָם. וְהַמּוֹדֶה מֵהֶם בֶּאֱמֶת יֹאמַר לְבַעֲלֵי הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר סָקְרָאט אֶל הָעָם: ״חָכְמַתְכֶם זֹאת הָאֱלֹהִית אֵינֶנִּי מַכְחִישָׁהּ, אַךְ אֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵינֶנִּי יוֹדְעָהּ, אָמְנָם אֲנִי חָכָם בְּחָכְמָה אֱנוֹשִׁית״. אַךְ אֵלֶּה הָאֱמוּת כְּפִי אֲשֶׁר קָרְבוּ רָחֲקוּ, וְאִם לֹא, הִנֵּה יָרְבָּעָם וְסִיעָתוֹ יוֹתֵר קְרוֹבִים אֵלֵינוּ, וְהָיוּ עוֹבְדֵי אֱלִילִים וְהֵם יִשְׂרָאֵל נְמוּלִים שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וּשְׁאָר הַמִּצְוֹת, אֶלָּא מְעַט מִמָּה שֶׁהֻבִיאָם צֹרֶךְ הַהַנְהָגָה לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם, וְהֵם מוֹדִים בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַמּוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּעוֹשֵׂי הָעֵגֶל בַּמִּדְבָּר. וְאֵין לָאֵלֶּה עֲלֵיהֶם מַעֲלָה אֶלָּא בְּהַרְחָקַת הַצּוּרוֹת, אַךְ בֵּן שֶׁהִטּוּ מְקוֹם הַכַּוָּנָה וּבִקְשׁוּ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי בְּמָקוֹם שֶׁאֵינֶנּוּ נִמְצָא, זוֹלַת שֶׁנּוֹתָם רֹב הַמִּצְוֹת הַשִּׁמְעִיּוֹת, כְּבָר רָחֲקוּ עַד מְאֹד.

(יד) אָמַר הַכּוּזָרִי: צָרִיךְ שֶׁנַּבְדִּיל בֵּין סִיעַת יָרְבָּעָם וּבֵין סִיעַת אַחְאָב הַבָּדָלָה גְּדוֹלָה. כִּי עוֹבְדֵי הַבַּעַל הֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לַגְּמָרֵי, וְכֵן אָמַר אֵלְיָהוּ: ״אִם־יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו״, וּבָהֶם הָיוּ מְסֻפָּקִים הַחֲכָמִים, אֵיךְ הָיָה אוֹכֵל יְהוֹשָׁפָט מִסְּעֲדַת אַחְאָב, וְלֹא אָמְרוּ כָּזֶה בְּסִיעַת יָרְבָּעָם, וְגַם אֵלְיָהוּ לֹא דִּבֵּר בַּעֲבוֹדַת הָעֲגָלִים כַּאֲשֶׁר אָמַר: ״קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיָי אֱלֹהֵי צְבָאוֹת״, כִּי סִיעַת יָרְבָּעָם לַיָי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וּמַה שֶּׁהָיָה לָהֶם מֵהַנְּבִיאִים הָיוּ נְבִיאֵי יְיָ, וּנְבִיאֵי אַחְאָב נְבִיאֵי הַבָּעַל. וּכְבָר קָם יֵהוּא בֶּן־נִמְשִׁי לְמְחוֹת אֶת מַעֲשֵׂה אַחְאָב, וְהִשְׁתַּדֵּל הַהִשְׁתַּדְּלָה הַהִיא בַּתַּחְבּוּלָה הַהִיא, בְּאָמְרוֹ: אַחְאָב עָבַד אֶת־הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה, עַד שֶׁמָּחָה זֵכֶר הַבַּעַל, וְלֹא שָׁלַח יָד בָּעֲגָלִים. וְעוֹשֵׂי הָעֵגֶל הָרִאשׁוֹן, וְסִיעַת יָרְבָּעָם וּבַעֲלֵי הַבָּמוֹת וּפָסֶל מִיכָה לֹא הָיוּ מְכַוְּנִים כְּלָם רַק לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אַךְ עִם עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עוֹשֶׂיהָ מִיתָה, כְּמִי שֶׁנּוֹשֵׂא אֶת אֲחוֹתוֹ לְצֹרֶךְ אוֹ לְתַאֲוָה, אֲבָל הוּא מְקֻיָּם כָּל מִצְוֹת הַנִּשּׂוּאִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה בָהֶם הָאֱלֹהִים, אוֹ כְּמִי שֶׁאוֹכֵל בְּשַׂר הַחֲזִיר אֲבָל הוּא נִזְהָר בַּשְּׁחִיטָה וּמִן הַדָּם וְזוֹלָתוֹ מִתְּנָאֵי הַמַּאֲכָלִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה בוֹ.

(טו) אָמַר הֶחָבֵר: הִנֵּה הַעִירוֹתָ עַל מְקוֹם סָפֵק וְאֵין אֶצְלִי בּוֹ סָפֵק. וּכְבָר יָצָאנוּ מֵעִנְיָנֵנוּ בַּמִּדּוֹת, וְצָרִיךְ שֶׁנָּשׁוּב אֵלָיו. וְאוֹסִיף לְךָ בְּאוּר בְּדִמְיוֹן מֵהַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהִיא אַחַת, אַךְ מִתְחַלְּפִים מַעֲרָכוֹת הַגְּשָׁמִים הַמְקַבֵּל עַל הַדְּמְיוֹן, וְהָאֲוִיר הַצַּח וְהַמַּיִם, וְיִקָּרֵא בָּזֶה ׳אוֹר נוֹקֵב׳, וְיִקָּרֵא בָּאֲבָנִים הַזַּכּוֹת וְהַשְּׁטָחִים הַקַּלָּלִיִּים אוֹר בָּהִיר, עַל הַדְּמְיוֹן, וּבָעֵצִים וּבָאָרֶץ וְזוּלָתָם אוֹר נִרְאֶה, וּבְכָל הַדְּבָרִים בִּכְלָלוּת אוֹר סְתָם בִּלְתִּי שֵׁם מְיֻחָד. וְהָאוֹר הַסְּתָם הוּא כְּמוֹ אָמְרֵנוּ ׳אֱלֹהִים׳, כַּאֲשֶׁר הִתְבָּאֵר, וְהָאוֹר הַנּוֹקֵב הוּא כְּמוֹ ׳יְיָ׳ שֵׁם נוֹדָע, מְיֻחָד בַּיַּחַס אֲשֶׁר בֵּינוֹ וּבֵין הַשֵּׂכֶל שֶׁבְּכָל בְּרִיאוֹתָיו בָּאָרֶץ, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר נַפְשׁוֹתָם זַכּוֹת מְקֻבָּלוֹת לְאוֹרוֹ, יַעֲבֹר בָּהֶם כַּעֲבֹר אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ בַּשּׁוֹהַם וּבַפְּנִינִים. וְאֵלֶּה הַנְּפָשׁוֹת יֵשׁ לָהֶם מוֹצָא וּמַחְצָב מִזֶּרַע ׳אָדָם׳ כַּאֲשֶׁר הִתְבָּאֵר. וְנִמְשֶׁכֶת הַסְּגֻלָּה וְהַלֵּב דּוֹר אַחַר דּוֹר וּזְמַן אַחַר זְמָן, וְיֵצֵא חָמוֹן בְּנֵי אָדָם זוּלַת הַלֵּב הַהוּא – קְלִפּוֹת וְעָלִים וּשְׂרָפִים וְזוּלָתָם. וְנִקְרָא אֱלוֹהַּ הַלֵּב הַזֶּה בִּפְרָט ׳יְיָ׳, וּבַעֲבוּר הִדָּבְקוּ בָאָדָם הֶעָתֵק שֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרֵי כְלוֹת מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית אֶל ׳יְיָ אֱלֹהִים׳, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: ״נִקְרָא שֵׁם מָלֵא עַל עוֹלָם מָלֵא״, וּשְׁלֵמוּת הָעוֹלָם לֹא הָיָה כִּי אִם בָּאָדָם אֲשֶׁר הָיָה לֵב כָּל שֶׁקָּדַם לוֹ. וְהֶעְנָן הַנִּרְאֶה בֵּ׳אלֹהִים׳ לֹא יַכְחִישׁ אוֹתוֹ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת, אַךְ תִּפֹּל הַהַכְחָשָׁה בַּ׳יְיָ׳, מִפְּנֵי שֶׁהַנִּבּוּאָה מֻפְלָאָה נִבְרֶיהָ בַּיְחִידִים כָּל שֶׁכֵּן בֶּהָמוֹן, וְעַל זֶה הִכְחִישׁ פַּרְעֹה וְאָמַר: ״לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְיָ״, כְּאִלּוּ הֵבִין מִמִּלַּת ׳יְיָ מְפֹרָשׁ׳ מַה שֶּׁיּוּבַן מִ׳הָאוֹר הַנּוֹקֵב׳, וְהוֹרָה אוֹתוֹ עַל אֱלוֹהַּ יִדְבַּק אוֹרוֹ בִּבְנֵי אָדָם וְיַעֲבֹר־בָּם, וְהוֹסִיף לֵאמֹר לוֹ: ״אֱלֹהֵי הָעִבְרִים״, רָמַז אֶל הָאָבוֹת אֲשֶׁר הֵעִידוּ לָהֶם עֵדִים בַּנְּבוּאָה וּבַכָּבוֹד, אֲבָל ׳אֱלֹהִים׳ הִנֵּךְ רוֹאֶהוּ שֵׁם נוֹהֵג בִּמְצָרַיִם, כַּאֲשֶׁר אָמַר פַּרְעֹה הָרִאשׁוֹן לְיוֹסֵף: ״אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת״, ״אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ״, כַּאֲשֶׁר אִם הָיָה אָדָם אֶחָד יִרְאֶה הַשֶּׁמֶשׁ לְבַדּוֹ וְיִרְאֶה מְקוֹמוֹת זְרִיחָתָהּ וּמְקוֹמוֹת מְרוּצָתָהּ, וַאֲנַחְנוּ לֹא רְאִינוּהָ מֵעוֹלָם אֲבָל אֲנַחְנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּצֵל וּבָעָנָן, וְנִרְאֶה בֵּיתוֹ מֵאִיר יוֹתֵר מִבָּתֵּינוּ בַּעֲבוּר יְדִיעָתוֹ בְּמַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ, וְיִקָּבַע לָהּ חֲלוֹנוֹת וְאֶשְׁנַבִּים כְּפִי רְצוֹנוֹ, וְכֵן נִרְאֶה זְרִיעוֹתָיו וּנְטִיעוֹתָיו מַצְלִיחוֹת, וְאָמַר לָנוּ כִּי זֶה בַּעֲבוּר דַּעְתּוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ, וְהֵיוֹתֵנוּ מַכְחִישִׁים בָּזֶה וְאוֹמְרִים: ״מַה הִיא? אֲבָל אָנוּ יוֹדְעִים הָאוֹר וְתוֹעֲלוֹתָיו רַבּוֹת, אַךְ הֵם בָּאוֹת אֵלֵינוּ בְּמִקָּרֶה״. וְהוּא אוֹמֵר: ״יְבוֹאֲנִי מִמֶּנָּה מַה שֶּׁאֲנִי חָפֵץ וּבְעֵת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ סִבָּתָהּ וְאֵיךְ מְהַלֶּכֶת, וְכַאֲשֶׁר אִזְמֵן לָהּ וַאֲצַיֵּעַ וְאֶשְׁמֹר בְּכָל מַעֲשַׂי בְּעִתִּים יְדוּעִים אֶצְלִי אֵינֶנִּי חָסֵר מִתּוֹעַלְתָּהּ

כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רוֹאִים״. וְשָׁם יֵ הוּא הַמְכֻנֶּה מִמֶּנּוּ בְּ׳פָנִים׳, בְּאָמְרוֹ: ׳פָּנַי יֵלֵכוּ׳, וְ׳אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים׳ וְהוּא הָעִנְיָן הַמְבֻקָּשִׁים אוֹתָהּ. וַאֲשֶׁר יְקַבֵּל אוֹרָהּ קִבּוּל שָׁלֵם יוֹתֵר — הַפָּנִינִים וְהַשֹּׂהַם, בְּאָמְרוֹ: ״יֵלֶךְ נָא־אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ״. וְעִנְיַן ״אֱלֹהִים׳ יֵשֵׁג בְּהַקָּשָׁה, כִּי הַשֵּׂכֶל מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ לָעוֹלָם מוֹשֵׁל וּמְסַדֵּר, וְנֶחֱלָקִים בָּזֶה בְּנֵי אָדָם כְּפִי הַקָּשׁוֹתָם, וְהַקָּרוֹב שֶׁבַּדֵּעוֹת בּוֹ דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים, אֲבָל עִנְיַן יְ לֹא יֵשֵׁג בְּהַקָּשָׁה, אַךְ בָּרְאָיָה הַהִיא הַנִּבּוּאִית אֲשֶׁר בָּהּ יָשׁוּב הָאָדָם כִּמְעַט שֶׁיִּפָּרֵד מִמִּינוֹ וְיִדָּבֵק בְּמִין מַלְאָכִי וְתִכָּנֵס בּוֹ רוּחַ אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״וְנָהַפָּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר״, ״וַיִּתָּפֶךְ־לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר״, ״וְרוּחַ לָבְשָׁה״, ״הָיְתָה עָלַי יַד־יְ״, ״וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי״, כְּנוּי לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הַלּוֹבֶשֶׁת הַנָּבִיא בְּעֵת הַנִּבּוּאָה, וְהַנָּזִיר וְהַמָּשִׁיחַ כְּשֶׁנִּמְשַׁח לַכְּהֻנָּה אוֹ לַמְּלוּכָה עֵת שֶׁיִּמְשָׁחֵנוּ הַנָּבִיא, אוֹ עֵת שֶׁיַּעַזְרֵנוּ הָאֱלֹהִים וְיַיְשִׁירֵהוּ בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים, אוֹ בְּעֵת הוֹדָעַת הַכֹּהֵן בְּמַדַּע הַנֶּעֱלָם אַחַר שֶׁיִּשְׁאַל בָּאוּרִים וְתֻמִּים. וְאָז יָסוּרוּ מִלֵּב הָאָדָם הַסְּפֵקוֹת הַקּוֹדְמוֹת אֲשֶׁר הָיָה מִסְתַּפֵּק בֵּאלֹהִים, וְיִלְעַג לַהַקָּשׁוֹת הָהֵם אֲשֶׁר הָיוּ רְגִילוֹת לְהַגִּיעַ בָּהֶם אֶל הָאֱלֹהוּת וְהַיִּחוּד, וְאָז יָשׁוּב הָאָדָם עוֹבֵד, חוֹשֵׁק בְּנֶעֱבָדוֹ, וּמוֹסֵר נַפְשׁוֹ לַהֲרָגָה עַל אַהֲבָתוֹ, לְגֹדֶל מַה שֶּׁהוּא מוֹצֵא מֵעֲרְבוּת הַדְּבֵקָה בּוֹ וְהַגִּזְעִ וְהַצַּעַר בְּהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, בְּהֶפֶךְ הַפִּילוֹסוֹפִים שֶׁאֵינָם רוֹאִים בַּעֲבוֹדָתוֹ כִּי אִם מוּסָר טוֹב וְדִבֵּר הָאֱמֶת, בְּגַדְלוֹ עַל שְׂאָר הַנִּמְצָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁרָאוּי לְגֹדֶל הַשֶּׁמֶשׁ עַל שְׂאָר הַנִּרְאִים, וְשֶׁאֵין בַּכְּפִירָה בֵּאלֹהִים יוֹתֵר מִפְּחִיתוּת הַנֶּפֶשׁ הָרוֹצָה בְּכָזָב.

(טז) אָמַר הַכּוּזָרִי: כְּבָר הִתְבָּאֵר לִי הַהֶפְרֵשׁ בֵּין ׳אֱלֹהִים׳ וְ׳יְ׳ וַהֲבִינוֹתִי מַה בֵּין אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אַרִיסְטוֹ, וְשָׁיַיְ תִּכְסְפֵנָה לוֹ הַנְּפָשׁוֹת בְּטַעַם וּרְאָיָה, וֵאלֹהִים יַשֶּׂה אֵלָיו הַקָּשָׁה. וְהַטַּעַם הַהוּא יָבִיא מִי שֶׁיַּגִּיעַ אֵלָיו שֶׁיִּמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל אַהֲבָתוֹ וְשֶׁיְּמוּת עָלֶיהָ, וְהַהַקָּשָׁה הַזֹּאת הִיא רוֹאָה כִּי רוֹמְמוּתוֹ חוֹבָה בְּעוֹד שֶׁלֹּא תַזִּיק וְלֹא יַגִּיעַ בַּעֲבוּרָהּ צַעַר. וְאֵין לְהַאֲשִׁים אֲרִיסְטוֹ כְּשֶׁהוּא לוֹעֵג עַל מַעֲשֵׂה הַנִּימוּסִים, אַחַר שֶׁהוּא מְסֻפָּק אִם יֵדַע הָאֱלֹהִים אוֹתָם.

(יז) אָמַר הֶחָבֵר: וּבֶאֱמֶת סָבַל אַבְרָהָם אוּר כַּשְׂדִּים וְהַגְּרוּת וְהַמִּילָה וְהָרְחָקַת יִשְׁמָעֵאל וַעֲקֵדַת יִצְחָק לִשְׁחֹט אוֹתוֹ, כִּי רָאָה מִן הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי מַה שֶּׁרָאָה, טַעַם לֹא הַקָּשָׁה, וְרָאָה שֶׁאֵין דָּבָר מִמֶּנּוּ נֶעֱלָם מֵחֶלְקֵי מַעֲשָׂיו, וְרָאָה גּוֹמֵל אוֹתוֹ עַל צִדְקָתוֹ לִרְגָעִים, וּמוֹרֶה אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה בְּכָל מַעֲשָׂיו, עַד שֶׁלֹּא הָיָה מַקְדִּים וּמְאַחֵר כִּי אִם בִּרְשׁוּתוֹ, וְאֵיךְ לֹא יִלְעַג לְהַקָּשׁוֹתָיו הַקְּדוּמוֹת, כַּאֲשֶׁר דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּ׳וַיּוֹצֵא אוֹתוֹ הַחוּצָה׳: אָמַר לוֹ: ״צֵא מֵאַצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ״, רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁצִּוָּהוּ לַעֲזֹב כָּל חָכְמוֹתָיו הַהֶקֵּשִׁיּוֹת מֵחָכְמַת הַכּוֹכָבִים וְזוּלָתָם, וְיִדְבַּק בְּעַבוֹדַת מִי שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו בְּטַעַם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְ וְגוֹ״. וּבֶאֱמֶת נִקְרָא: ׳אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׳ מִפְּנֵי שֶׁהָרְאוּת הַזֹּאת הָיְתָה נֶעְדֶּרֶת בְּזוּלָתָם, וְנִקְרָא ׳אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׳ בְּעַבּוּר שֶׁיֵּשׁ לָהּ כֹּחַ מְיֻחָד מֵאֲוִירָהּ וְאַרְצָהּ, וְשָׁמֶיהָ עוֹזְרִים עַל זֶה, עִם הַדְּבָרִים הַתְּלוּיִים בָּהּ אֲשֶׁר הֵם כַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְהַהַצָּעָה לְהַצְלָחַת הַמִּין הַזֶּה. וְכָל מִי שֶׁרָדַף הַנִּמּוּס הָאֱלֹהִי הוּא הוֹלֵךְ אַחַר בַּעֲלֵי הָרְאוּת הַזֹּאת, וְיָנוּחוּ נַפְשׁוֹתָם לְהַאֲמִין לָהֶם עִם תְּמִימוּת דִּבְרֵיהֶם וַעֲבִי מִשְׂלֵיהֶם, מַה שֶּׁלֹּא יָנוּחוּ לְהַאֲמִין לַפִּילוֹסוֹפִים עִם דַּקּוּת חִקּוּיֵיהֶם וִיפִי סֵדֶר חִבּוּרֵיהֶם וּמַה שֶּׁנִּרְאָה עֲלֵיהֶם מֵהַמּוֹפֵת, אַךְ אֵין הֶהָמוֹן הוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם כְּאֵלּוּ הַנְּפָשׁוֹת מִתְנַבְּאוֹת בֶּאֱמֶת, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ: ״נִכָּרִים דִּבְרֵי אֱמֶת״.

(יח) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲנִי רוֹאֶה אוֹתְךָ מְגַנֶּה הַפִּילוֹסוֹפִים וּמְיַחֵס אֲלֵיהֶם הֵפֶךְ מַה שֶּׁנִּתְפָּרְסְמוּ בּוֹ, עַד שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּבְדָּל וְנִפְרָשׁ יֵאָמֵר עָלָיו שֶׁשָּׁב פִּילוֹסוֹף אוֹ הוֹלֵךְ עַל דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים, וְאַתָּה שׁוֹלֵל מֵהֶם כָּל מַעֲשֶׂה טוֹב.

(יט) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל, מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ הוּא שֹׁרֶשׁ אֱמוּנָתָם, כִּי תַכְלִית הַהַצְלָחָה לָאָדָם אֵינֶנָּה כִּי אִם הַמַּדָּע הָעִיּוּנִי, וְהַגָּעַת הַנִּמְצָאוֹת מֻשְׂכָּלוֹת בַּשֵּׂכֶל בְּכֹחַ, וְיָשׁוּב שֵׂכֶל בְּפֹעַל, וְאַחַר כֵּן שֵׂכֶל נֶאֱצָל קָרוֹב לַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, וְלֹא יֵרָא הַכְּלָיוֹן. וְזֶה לֹא יִשָּׁלֵם אֶלָּא בִּכְלוֹת הַיָּמִים בְּמֶחְקָר וְהַתְמָדַת הַמַּחֲשָׁבָה, וְזֶה לֹא יִתָּכֵן עִם עִסְקֵי הָעוֹלָם, עַל כֵּן הֵם רוֹאִים שֶׁיִּפְרְשׁוּ מֵהַמָּמוֹן וְהַגְּדֻלָּה וְהַהֲנָאָה וְהַבָּנִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְרְדוּ אוֹתָם מִן הַמַּדָּע. וְכַאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאָדָם יוֹדֵעַ הַתַּכְלִית הַהִיא הַמְבֻקָּשֶׁת מֵהַמַּדָּע, לֹא יָחוּשׁ עַל מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה, כִּי הֵם אֵינָם יְרֵאִים לְקַבֵּל גְּמוּל עַל הַיִּרְאָה הַהִיא, וְאֵינָם חוֹשְׁבִים שֶׁאִם הָיוּ גוֹזְלִים אוֹ רוֹצְחִים הָיוּ נֶעֱנָשִׁים עַל זֶה, אֲבָל צִוּוּ עַל הַטּוֹב וְהִזְהִירוּ מִן הָרַע בְּדֶרֶךְ הָרְאוּי וְהַמֻּשְׂכָּח, לְהִתְדַּמּוֹת לַבּוֹרֵא אֲשֶׁר סִדֵּר הַדְּבָרִים עַל דֶּרֶךְ הַטּוֹב, וְקִבְּעוּ הַנִּמּוּסִים הַשִּׂכְלִיִּים, וְהֵם הַהַנְהָגוֹת שֶׁאֵינָם חוֹבוֹת אַךְ הֵם מֻתָּנִים אֶלָּא בְּעֵת הַצֹּרֶךְ. וְאֵין הַתּוֹרָה כֵּן אֶלָּא בַּחֲלָקִים מִנְהָגִיִּים, וּכְבָר נִתְבָּאֵר בַּחָכְמָה הַתּוֹרִיָּה מַה שֶּׁסּוֹבֵל הַתְּנַאי וּמַה שֶּׁאֵינֶנּוּ סוֹבְלוֹ.

(כ) אָמַר הַכּוּזָרִי: שָׂקַע הָאוֹר הַהוּא אֲשֶׁר אַתָּה מְסַפֵּר, שְׁקִיעָה שֶׁהַדַּעַת מְרַחֶקֶת שֶׁיֵּרָאֶה עוֹד, וְאָבַד אֲבֵדָה שֶׁהַשָּׂבָתָהּ אֵינָהּ עוֹלָה בַּמַּחֲשָׁבָה.

(כא) אָמַר הֶחָבֵר: אֵינֶנּוּ שׁוֹקֵעַ אֶלָּא בְּעֵינֵי מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתָנוּ בְּעֵין פְּקוּחָה, וּמֵבִיא רְאָיָה מַדְלוּתֵנוּ וְעָנְיֵנוּ וּפְזוּרֵנוּ, שֶׁנִּשְׁקַע אוֹרֵנוּ, וּמִגְדַּלַּת זוּלָתֵנוּ וְהַשָּׂגָתוֹ לָעוֹלָם וּמָשְׁלוֹ בָּנוּ, כִּי יֵשׁ לוֹ אוֹר.

(כב) אָמַר הַכּוּזָרִי: לֹא הֵבַאתִי מִזֶּה רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי רוֹאֶה שְׁתֵּי הָאֻמּוֹת הַחוֹלְקוֹת זוֹ עַל זוֹ, יֵשׁ לְכָל אַחַת מֵהֶם גְּדֻלָּה וּמֶמְשָׁלָה וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הָאֱמֶת בִּשְׁתֵּי קְצָווֹת הַסּוֹתֵר, אֶלָּא אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן אוֹ אֵינוֹ בְּאַחַת מֵהֶן. וּכְבָר פֵּרַשְׁתָּ לִי בְּ׳הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי׳ מַה שֶּׁהוֹרָה שֶׁהַהַדְלוּת וְהַשִּׁפְלוּת יוֹתֵר רָאוּי בָּעִנְיַן הָאֱלֹהִי מֵהַגְּדֻלָּה וְהַגַּאֲוָה, וְהוּא גַּם כֵּן גָּלוּי בִּשְׁתֵּי הָאֻמּוֹת, כִּי הַנּוֹצְרִים אֵינָם מִתְפָּאָרִים בִּמְלָכִים וְלֹא בְּגִבּוֹרִים וְלֹא בַּעֲשִׁירִים, אֲבָל בָּאֲנָשִׁים הֶהֳמוֹנִים שֶׁהָלְכוּ אַחֲרֵי יֵשׁוּ כָּל הַיָּמִים הָאֲרֻכִּים אֲשֶׁר לֹא נִקְבָּעָה בָהֶם דָּתוֹ, וְהָיוּ הָאֲנָשִׁים הֶהֳמוֹנִים גּוֹלִים וְנֶחְבָּאִים וְנֶהֱרָגִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצְאוּ, וְסָבְלוּ עַל חִזּוּק אֱמוּנָתָם עִנְיָנִים מַפְלָאִים מִן הַבּוּז וְהַהֶרֶג, וְהֵם אֲשֶׁר בָּהֶם מִתְבָּרְכִים וּמְכַבְּדִים מְקוֹמוֹתָם וּמְקוֹמוֹת חֲרִיגָתָם וּבוֹנִים בָּמוֹת עַל שְׁמוֹתָם. וְכֵן עוֹזְרֵי בַּעֲלֵי דָּת יִשְׂמָעֵאל סָבְלוּ מִן הַבּוּז

הַרְבֵּה עַד שֶׁנֶּעֱזְרוּ, וּבָהֶם הֵם מִתְפָּאָרִים, וּבְשִׁפְלוּתָם וּבִמְּעָתָם עַל עֶזֶר דָּתָם מִשְׁתַּבְּחִים, לֹא בַּמְּלָכִים הַמִּתְגַּדְּלִים בְּמָמוֹנָם וּגְדֻלַּת עִנְיָנָם, אַף בַּאֲשֶׁר הָיוּ לוֹבְשִׁים הַבָּלָאִים וְאוֹכְלִים הַשְּׁעוֹרִים מִבְּלִי שָׂבְעָם, אֲבָל הָיוּ עוֹשִׂין כָּל זֶה עִם תַּכְלִית הִבָּדְלָם אֶל הָאֱלֹהִים. וְאִלּוּ הָיִיתִי רוֹאֶה הַיְּהוּדִים עוֹשִׂים זֶה לְשֵׁם הָאֱלֹהִים, הָיִיתִי אוֹמֵר כִּי יֵשׁ לָהֶם מַעֲלָה עַל מַלְכֵי בֵית דָּוִד, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי זוֹכֵר מַה שֶּׁלִּמַּדְתָּנִי בַּמַּאֲמָר ׳אֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ׳, כִּי אוֹר הָאֱלֹהִים אֵינֶנּוּ חָל כִּי אִם בְּנַפְשׁוֹת הַנִּכְנָעִים.

(כג) אָמַר הַחָבֵר: הַדִּין עִמְּךָ שֶׁתְּחָרְפֵנוּ בָּזֶה מִפְּנֵי שֶׁאֲנַחְנוּ סוֹבְלִים הַגָּלוּת מִבְּלִי תוֹלָדָה, אֲבָל חֻשַּׁבְתִּי בַּחֲשׁוּבִים מִמֶּנּוּ, שֶׁהֵם הָיוּ יְכוֹלִים לִדְחוֹת הַבּוּז וְהָעַבְדוּת מֵעַל נַפְשׁוֹתָם בְּמִלָּה שֶׁיֹּאמְרוּהָ מִבְּלִי טֹרַח, וְיָשׁוּבוּ בְּנֵי חוֹרִין וְתָרוּם יָדָם עַל מַעֲבִידֵיהֶם, וְאֵינָם עוֹשִׂים זֶה אֶלָּא בַּעֲבוּר שְׁמִירַת תּוֹרָתָם, הֲלֹא דַּי בַּקָּרְבָּה הַזֹּאת לְהַפְגִּיעַ וּלְכַפֵּר עֲוֹנוֹת רַבּוֹת. וְאִלּוּ הָיָה מַה שֶּׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי לֹא הָיִינוּ מִתְעַכְּבִים בַּגָּלוּת הַזֶּה, עִם מַה שֶּׁיֵּשׁ לֵאלֹהִים בָּנוּ סוֹד וְחָכְמָה, כַּחָכְמָה בְּנַרְגִּיר הַגֶּרַע אֲשֶׁר יִפֹּל בָּאָרֶץ, וְהוּא מְשֻׁתָּנֶה וּמִתְחַלֵּף בִּנְרָאֶה אֶל הָאָרֶץ וְאֶל הַמַּיִם וְאֶל הַזָּבָל, וְלֹא יִשָּׁאֵר לוֹ שׁוּם רֹשֶׁם מוּחָשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיְּדֻמֶּה לַמַּבִּיט אֵלָיו, וְהִנֵּה הִיא אֲשֶׁר תְּשַׁנֶּה הָאָרֶץ וְהַמַּיִם אֶל טִבְעָהּ וְתַעֲתִּיקֵם מִדְרֵגָה אַחַר מִדְרֵגָה עַד שֶׁתָּדֵר הַיְסוֹדוֹת וּתְשִׁיבֵם אֶל דְּמוּת עַצְמָהּ, וְתִדְחֶה קְלִפּוֹתֶיהָ וְעָלֶיהָ וְזוֹלַת זֶה, עַד אֲשֶׁר יְזַדַּכֵּךְ הַלֵּב וְיִהְיֶה רָאוּי לָחוּל בּוֹ הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי. וְצוּרַת הַגֶּרַע הָרִאשׁוֹן, עוֹשֶׂה הָעֵץ הַהוּא פְּרִי כְּפִרְיוֹ אֲשֶׁר הָיָה זַרְעוֹ מִמֶּנּוּ. וְכֵן ׳תּוֹרַת מֹשֶׁה׳ – כָּל אֲשֶׁר בָּא אַחֲרֶיהָ יִשְׁתַּנֶּה אֵלֶיהָ בַּאֲמִתַּת עִנְיָנוֹ, וְאִם הוּא בִּנְרָאֶה דוֹחֶה אוֹתָהּ. וְאֵלֶּה הָאֱמוּנוֹת הֵם הַצָּעָה וְהַקְדָּמָה לַמַּשִׂיחַ הַמְחַכֶּה, אֲשֶׁר הוּא הַפְּרִי, וְיָשׁוּבוּ כֻּלָּם פְּרִיוֹ כַּאֲשֶׁר יוּדוּ לוֹ וְיָשׁוּב הָעֵץ אֶחָד, וְאָז יִפָּאֲרוּ וְיוֹקִירוּ הַשֹּׁרֶשׁ אֲשֶׁר הָיוּ מְבַזִּים אוֹתוֹ, וְכַאֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּ׳הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי׳. וְאַל תַּבִּיט אֶל רֹחַק אֵלֶּה מִן עוֹבְדֵי הָאֱלִילִים וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם בַּיִּחוּד, וּתְפָאֲרָם וּתְשַׁבְּחֵם, וְתַבִּיט אֶל יִשְׂרָאֵל בְּעֵין הַפְּחִיתוּת בַּעֲבוּר שֶׁעָבְדוּ הַבְּעָלִים בִּימֵיהֶם, וְהִתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶּׁצּוֹפִים רַבִּים מֵהֶם מֵהֲפֵּאֲפִיקוּרְסוֹת, וְעוֹד – כִּי הֵם מְפָרְסְמִים אוֹתָהּ וְאוֹמְרִים בָּהּ הַשִּׁירִים הַמְפֻרְסָמִים הַנִּזְכָּרִים, שֶׁאֵין מוֹשֵׁל עַל מַעֲשֵׂי בְנֵי אָדָם, וְלֹא גּוֹמֵל וְלֹא עוֹנֵשׁ עֲלֵיהֶם, מַה שֶּׁלֹּא נִזְכַּר מֵעוֹלָם עַל יִשְׂרָאֵל, אַף הָיוּ הָעָם מְבַקְּשִׁים תּוֹעָלוֹת הַצְּלָמִים הֵהֵם וְהָרוּחָנִיּוֹת תּוֹסֶפֶת עַל תּוֹרָתָם, וְהֵם שׁוֹמְרִים תּוֹרָתָם, בַּעֲבוּר שֶׁהָיְתָה תּוֹעֶלֶת הָעֲבוֹדוֹת הֵהֵם גְּלוּיָה בַּזְּמַן הַהוּא. וְאִם אֵינוֹ כֵּן, לָמָּה לֹא נִשְׁתַּנּוּ אֶל תּוֹרוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֻגְלוּם וְשָׁבוּ אוֹתָם, עַד שֶׁמְּנַשֶּׁה וְצִדְקִיָּהוּ וּמִי שֶׁלֹּא הָיוּ בְיִשְׂרָאֵל מַכְעִיסִים כְּמוֹתָם, לֹא רָצוּ לַעֲזֹב תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל, אֲבָל הָיְתָה לָהֶם תַּאֲוָה לְתוֹסֶפֶת תּוֹעֶלֶת מִנְּצָחוֹן וּבְרֹכַת מָמוֹן בַּכֹּחוֹת הֶהֵם אֲשֶׁר הָיוּ אֶצְלָם מְנֻסִּים, מִמַּה שֶּׁהַזְהִיר הַבּוֹרֵא מֵהֶם, וְאִלּוּ הָיָה לָהֶם הַיּוֹם הַפְּרִסּוּם הַהוּא הָיִיתָ רוֹאֶה אוֹתָנוּ וְאֶתְהֶם הַיּוֹם נְפוּתִים לָהֶם, כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ נְפוּתִים לִשְׁאֵרִית הַהֶבֶלִים מֵאִצְטַגְנִינוּת וּלְחָשִׁים וְקָמֵיעוֹת וְנִסְיוֹנוֹת רְחוֹקוֹת מֵהַשֶּׂבַע, עִם הַרְחָקַת הַתּוֹרָה אוֹתָם.

(כד) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֲנִי רוֹצֶה עַתָּה שֶׁתַּרְאֶה לִי מְעַט מִשִּׁירֵי הַחָכְמוֹת הַטִּבְעִיּוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתָּ שֶׁהָיוּ אֶצְלְכֶם.

(כה) אָמַר הֶחָבֵר: מֵהֶם ׳סֵפֶר יְצִירָה׳, וְהוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, וְהוּא עָמֹק וּפְרוּשׁוֹ אָרֹךְ, הוֹרָה עַל אֱלֹהוּתוֹ וְאַחְדוּתוֹ בְּדְבָרִים מִתְחַלְּפִים, מִתְרַבִּים מִצַּד, אֲבָל הֵם מִתְאַחֲדִים נִסְמָכִים מִצַּד אַחֶרֶת, וְהַסְּמָתם מִצַּד הָאֶחָד אֲשֶׁר יְסַדְּרֵם. וּמֵהֶם סֵפֶר וְסִפּוּר וָסֵפֶר. רְצוֹנוֹ בְּסֵפֶר, הַשָּׁעוּר וְהַפְּלוּס בַּגּוּפִים הַנִּבְרָאִים, כִּי הַשָּׁעוּר עַד שֶׁיִּהְיֶה הַגּוּף מְסֻדָּר וְעָרוּךְ רָאוּי לְמַה שֶּׁנִּבְרָא לוֹ – לֹא יִהְיֶה כִּי אִם בַּמִּנְיָן. וְהַמִּדָּה וְהַמִּשְׁוָרָה וְהַמִּשְׁקָל ׳וְעֶרֶךְ הַתְּנוּעוֹת וְסִדּוּר הַמּוּסִיקָה הַכֹּל בַּמִּנְיָן, רְצוֹנִי לוֹמַר: סֵפֶר, כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַבּוֹנֶה – לֹא יֵצֵא מִתַּחַת יָדוֹ בַּיִת עַד שֶׁקָּדַם צִיּוּרוֹ בְּנַפְשׁוֹ. וְרָצָה בְ׳סִפּוּר׳. הַדִּבּוּר וְהַקּוֹל, אֲבָל הוּא דִּבּוּר אֱלֹהִי ׳קוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים׳, תִּהְיֶה בּוֹ מְצִיאוּת הַתְּכוּנָה וְהַצֶּלֶם אֲשֶׁר דֻּבַּר בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר ״, ״יְהִי רָקִיעַ״, וְלֹא יָצָא הַדִּבּוּר עַד שֶׁנִּמְצָא הַמַּעֲשֶׂה וְהוּא ׳סֵפֶר׳ רוֹצֶה לוֹמַר: הַמִּכְתָּב, וּמִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא יְצִירוֹתָיו, וּדְבַר הָאֱלֹהִים הוּא מִכְתָּבוֹ, וְשִׁעוּר הָאֱלֹהִים הוּא דְּבָרוֹ. הִנֵּה – שֶׁב הַסֵּפֶר וְהַסִּפּוּר וְהַסִּפּוּר בְּחֹק הָאַל דָּבָר אֶחָד, וּבְחֹק הָאָדָם – שְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשֻׁעָר בְּשִׁכְלוֹ, וּמְדֻבָּר בְּפִיו, וְכוֹתֵב בְּיָדוֹ הַדִּבּוּר הַהוּא, בַּעֲבוּר שֶׁיּוּרֶה אוֹתְךָ בְּאֵלֶּה הַשְּׁלֹשָׁה עַל דָּבָר אֶחָד מִבְּרִיאוֹת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ. וְיִהְיֶה שִׁעוּר הָאָדָם וְדִבּוּרוֹ וּמִכְתָּבוֹ, אוֹתוֹת מוֹרִים עַל הַדָּבָר, לֹא גּוּף הַדָּבָר, אֲבָל שִׁעוּר הָאֱלֹהִים וּדְבָרוֹ הוּא הַדָּבָר בְּעַצְמוֹ וְהוּא מִכְתָּבוֹ, כַּאֲשֶׁר אִם הָיִיתָ מַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ אוֹרֶג בְּגָדֵי פַּסִּים מְחֻשָּׁב בְּמִלַּאכְתּוֹ וְהַמֻּשִׁי נַעֲשֶׂה לִרְצוֹנוֹ, וּמִתְגַּוֵּן בְּגָוָנִים הָעוֹלִים עַל לִבּוֹ, וּמִתְרַכֵּב הַמֶּרְכָּבוֹת אֲשֶׁר הוּא חָפֵץ – יִהְיֶה הַבֶּגֶד הַהוּא בְּשִׁעוּרוֹ מִכְתָּבוֹ. וְאִלּוּ הָיִינוּ יְכוֹלִים כְּשֶׁנְּדַבֵּר בְּמִלַּת ׳אָדָם׳ אוֹ כְּשֶׁנַּחֲקֹק גּוּף הָאָדָם, לְהַמְצִיא צוּרָתוֹ, הָיִינוּ יְכוֹלִים עַל הַדִּבּוּר הָאֱלֹהִי וְהַכְּתָב הָאֱלֹהִי, וְהָיִינוּ בּוֹרְאִים ׳כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים קְצָת הַיְכֹלֶת עַל הַצִּיּוּר הַשִּׂכְלִי. אַף הַלְּשׁוֹנוֹת וְהַמִּכְתָּבִים, יֵשׁ לְקְצָתָם יִתְרוֹן עַל קְצָתָם. מֵהֶם מַה שֶּׁשְּׁמוֹתָם נְאוֹתִים הַרְבֵּה בַּקְּרוּאִים, וּמֵהֶם רְחוֹקִים מֵהֵאוֹת לָהֶם. וְהַלָּשׁוֹן הָאֱלֹהִית הַבְּרוּאָה אֲשֶׁר לְמְּדָה הָאֱלֹהִים לָאָדָם וְשָׂמָה עַל לְשׁוֹנוֹ וּבִלְבָבוֹ, הִיא מִבְּלִי סָפֵק הַשְּׁלֵמָה מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת וְהַנְּאוֹתָה לִקְרוּאֶיהָ יוֹתֵר מִכֻּלָּם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ״, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁהוּא רָאוּי לַשֵּׁם הַהוּא וְנָאוֹת לוֹ וּמְלַמֵּד עַל טִבְעוֹ. וְהִתְחַיֵּב מִזֶּה לָשׁוֹם מַעֲלָה וְיִתְרוֹן לַלָּשׁוֹן הַקָּדֹשׁ, וְשֶׁהַמַּלְאָכִים יוֹתֵר חוֹשְׁשִׁים לָהּ וּמַרְגִּישִׁים, מִזּוּלָתָהּ מֵהַלְּשׁוֹנוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּ׳מִכְתָּב׳ כִּי צוּרוֹת אוֹתִיּוֹתָיו אֵינָם בְּלֹא כַּוָּנָה וּבְמִקְרֶה, אֲבָל לְעִנְיָן נָאוֹת עִם הַמְכֻוָּן מִכָּל אוֹת וָאוֹת. וְאַל יְהִי רָחוֹק בָּעֵיוֹן הַזֶּה רֹשֶׁם הַשֵּׁמוֹת וְהַדִּוֹמֶה לָהֶם מֵדֶּרֶךְ הַדִּבּוּר וְהַכְּתָב, וְקָדֶם לָהֶם הַשִּׁעוּר, רְצוֹנִי לוֹמַר: מַחֲשֶׁבֶת הַנֶּפֶשׁ הַטְּהוֹרָה הַדּוֹמָה לַמַּלְאָכִים, וּמִתְקַבְּצִים הַשְּׁלֹשָׁה סְפָרִים: סֵפֶר וְסִפּוּר וָסֵפֶר בְּדָבָר אֶחָד, וְיִהְיֶה הַדָּבָר הַהוּא הַמְשֻׁעָר כַּאֲשֶׁר שִׁעֵר אוֹתוֹ בַּעַל הַנֶּפֶשׁ הַבָּרָה, וְכַאֲשֶׁר דִּבֵּר בּוֹ וְכַאֲשֶׁר כְּתָבוֹ. וְכֵן אָמַר זֶה הַסֵּפֶר עַל הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ שֶׁבָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בִּשְׁלֹשָׁה סְפָרִים, בְּ׳סֵפֶר וְסִפּוּר וָסֵפֶר׳, כֻּלָּם בְּחֻקּוֹ, יִתְבָּרַךְ, אֶחָד. וְהָאֶחָד הַהוּא הִתְחַלָּה לִשְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם

נְתִיבוֹת פְּלָאוֹת חָכְמָה, שֶׁהֵם עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת, רָמַז אֶל יְצִיאַת הַנִּמְצָאוֹת אֶל מַעֲשֶׂה יֵכִרוּ בְּכַמּוּת וּבְאֵיכוּת. וְהַכַּמּוּת – מִסְפָּר, וְסוֹד הַמִּסְפָּר אֵינוֹ כִּי אִם בָּעֲשָׂרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִי מָה; עֶשֶׂר וְלֹא תֵשַׁע, עֶשֶׂר וְלֹא אַחַת עֶשְׂרֵה, וְלָהֶם סוֹד חָתוּם לָמָּה עָמַד הַחֶשְׁבּוֹן עַל עֲשָׂרָה לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְעַל זֶה סָמַךְ לוֹ: הָבֵן בַּחָכְמָה וַחֲכַם בַּבִּינָה – בְּחַן בָּהֶם וַחֲקֹר מֵהֶם וְדַע וַחֲשֹׁב וְצוּר וְהַעֲמֵד דָּבָר עַל בֵּרוּרוֹ וְהָשֵׁב יוֹצֵר עַל מְכוֹנוֹ, וּמְתָן עֶשֶׂר שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף. וְאַחַר כֵּן זָכַר הַכָּרָתָם בָּאֵיכוּת, וְחִלֵּק הָעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: שְׁלֹשׁ אִמּוֹת וְשֶׁבַע כְּפוּלוֹת וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה פְּשׁוּטוֹת, וְאָמַר: שְׁלֹשׁ אִמּוֹת – אָלֶף מֵם שִׁין, אמ״ש, סוד גָּדוֹל מֻפְלָא וּמְכֻסֶּה, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצְאִין אֲוִיר וּמַיִם וָאֵשׁ, שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הַכֹּל. וְשָׁם מַעֲרֶכֶת הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלֶּה עִם מַעֲרֶכֶת הָעוֹלָם הַגָּדוֹל, וְהַקָּטָן שֶׁהוּא הָאָדָם, וּמַעֲרֶכֶת הַזְּמַן – אֶחָת, וְקָרָא אוֹתָם ׳עִדִּים נֶאֱמָנִים׳ – עוֹלָם וְנֶפֶשׁ וְשָׁנָה. הוֹדִיעַ אוֹתָנוּ כִּי הַסִּדּוּר אֶחָד מֻהַמְסַדֵּר אֶחָד יִתְבָּרַךְ; וְאִם הַנִּמְצָאוֹת מִתְחַלְּפוֹת וְשׁוֹנוֹת זוֹ מִזּוֹ, הִתְחַלְּפוּתָם מֵהֶמְרֵיהֶם שֶׁהֵם שׁוֹנִים, מֵהֶם עֶלְיוֹן וּמֵהֶם תַּחְתּוֹן, וּמֵהֶם עָכוּר וּמֵהֶם זָךְ; אֲבָל מֻחְמֶצֶת חוֹנֵן הַצּוּרוֹת וְנוֹתֵן הַתְּכוּנוֹת וְהַסִּדּוּר, הִנֵּה הַחָכְמָה בָהֶם כֻּלָּם אֶחָת, וְהַהַשְׁגָּחָה אֶחָת, הוֹלֶכֶת עַל סֵדֶר אֶחָד בָּעוֹלָם הַגָּדוֹל וּבָאָדָם וּבְסִדּוּר הַגַּלְגַּלִּים. וְהוּא שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם ׳עִדִּים נֶאֱמָנִים׳ עַל אַחֲדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, עוֹלָם וְנֶפֶשׁ וְשָׁנָה. וְשָׁם סִדּוּרָם עַל קֶרוּב הַדִּמְיוֹן הַזֶּה:

שָׁלֹשׁ אִמּוֹת אמ״ש

בָּעוֹלָם אֲוִיר מַיִם אֵשׁ

בַּנֶּפֶשׁ גּוּף בֶּטֶן רֹאשׁ

בַּשָּׁנָה רוּחַ קֹר חֹם

שֶׁבַע כְּפוּלוֹת ׳בג״ד כפר״ת׳

בָּעוֹלָם שַׁבְּתַאי צֶדֶק מַאְדִּים חַמָּה נֹגַהּ כּוֹכָב לְבָנָה

בַּנֶּפֶשׁ חָכְמָה עֹשֶׁר מֶמְשָׁלָה חַיִּים חֵן זֶרַע שָׁלוֹם

בַּשָּׁנָה שַׁבָּת חֲמִישִׁי שְׁלִישִׁי רִאשׁוֹן שִׁשִּׁי רְבִיעִי שֵׁנִי

שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה פְּשׁוּטוֹת

בָּעוֹלָם טָלֶה שׁוֹר תְּאוֹמִים סַרְטָן אַרְיֵה בְּתוּלָה מֹאזְנַיִם עַקְרָב קֶשֶׁת גְּדִי דְּלִי דָּגִים

בַּנֶּפֶשׁ אֵבֶר לִרְאוֹת, אֵבֶר לִשְׁמֹעַ, אֵבֶר לְהָרִיחַ, אֵבֶר לְדַבֵּר, אֵבֶר לִטְעֹם, אֵבֶר לְתַשְׁמִישׁ, אֵבֶר לַעֲשׂוֹת, אֵבֶר לַהֲלֹךְ, אֵבֶר לְהַרְהֵר, אֵבֶר לִכְעֹס, אֵבֶר לִשְׂחֹק, אֵבֶר לִישׁוֹן.

בַּשָּׁנָה נִיסָן אִיָּר סִיוָן תַּמּוּז אָב אֱלוּל תִּשְׁרִי מַרְחֶשְׁוָן כִּסְלֵו טֵבֵת שְׁבָט אֲדָר

״אֶחָד עַל גַּבֵּי שְׁלֹשָׁה, וּשְׁלֹשָׁה עַל גַּבֵּי שִׁבְעָה, וְשִׁבְעָה עַל גַּבֵּי שְׁנֵים עָשָׂר״. וּבְאֵבָרִים הָאֵלֶּה מְקוֹם הִשְׁתַּתְּפוּת, כְּמוֹ: כְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת וּטְחוֹל שׂוֹחֵק וְכָבֵד כּוֹעֵס וְקֶבָה יְשֵׁנָה. וְאֵינָנוּ תְּמֵהּ שֶׁיִּהְיֶה לַכְּלָיוֹת כֹּחַ בַּהֲטָבַת הָעֵצָה, כִּי אֲנַחְנוּ רוֹאִים כְּמוֹ זֶה בַּבִּיצִים, שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים הַסָּרִיסִים יוֹתֵר חֲלוּשֵׁי הַשֵּׂכֶל מֵהַנָּשִׁים, וּמִפְּנֵי שֶׁנֶּעְדְּרוּ הַבֵּיצִים חָסְרוּ הַזֶּקֶן וְהָעֵצָה הַנְּכוֹנָה. וּ׳טְחוֹל שׂוֹחֵק׳, בַּעֲבוּר שֶׁבִּכְּפֹחַ הַטִּבְעִי מְנַקֶּה הַדָּם וְהַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה מֵהָעֲכִירוּת וְהָעִבְרִי, וּבְהִנָּקוֹתָם תִּהְיֶה הַשְׂמָחָה וְהַשְּׂחוֹק. וְ׳כָבֵד כּוֹעֵס׳, בַּעֲבוּר הַמְּרִירוּת הַמִּתְיַלְּדוֹת בּוֹ. וְ׳קֶבָה יְשֵׁנָה׳ כְּנֶגֶד לְכְלֵי הַמָּזוֹן. וְלֹא זָכַר הַלֵּב מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ, וְלֹא – הַקְּרוֹם וְהָרֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שַׁמָּשִׁים מְיֻחָדִים לוֹ, וְאֵינָם שַׁמָּשִׁים לִשְׁאָר הַגּוּף כִּי אִם בְּדֶרֶךְ הַמִּקְרֶה לֹא בַכַּוָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, וְהַמּוֹחַ נִכְנָס בְּחֶלְקֵי הַחוּשִׁים הַנּוֹלָדִים מִמֶּנּוּ, וְעוֹד יֵשׁ לָאֵבָרִים שֶׁהֵם לְמַטָּה מֵהַקְּרוּם הַחוֹלֵק סוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהֵם הַטָּבַע הָרִאשׁוֹן, וְהַקְּרוּם חוֹלֵק בֵּין עוֹלַם הַטֶּבַע וְעוֹלַם הַחַיִּים, כְּמוֹ שֶׁהַצִּוְאר חוֹלֵק בֵּין עוֹלַם הַחַיִּים וּבֵין עוֹלַם הַדִּבּוּר, כַּאֲשֶׁר זָכַר אַפְלָטוֹן בְּסֵפֶר טִימֵאוּס. וְהַמּוֹצָאִים הָרִאשׁוֹנִים הֵם מֵעוֹלַם הַטֶּבַע, וְשָׁם שֹׂרֶשׁ הַהֲוָיָה, שֶׁמִּשָּׁם יֵצֵא הַזֶּרַע וְשָׁם יִבָּרֵא הָעֻבָּר בְּמַה שֶּׁבֵּין אַרְבַּעַת הַטְּבָעִים, וּמִשָּׁם בָּחַר הַבּוֹרֵא הַנִּתָּחִים הַמַּקְרְבִים: הַחֵלֶב וְהַדָּם וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת, וְלֹא בָחַר בַּלֵּב וְלֹא בַמּחַ וְלֹא בָּרֵאָה וְלֹא בַקְּרוּם. וְהַסּוֹד עָמֹק לִמְאֹד, וְהַפֵּרוּשׁ אָסוּר, וּכְבָר נֶאֱמַר: ״אֵין דּוֹרְשִׁין בְּסֵפֶר יְצִירָה אֶלָּא בִּתְנָאִים, שֶׁמָּצַע שֶׁהֵם מְזֻמָּנִים״. וְאַחַר כֵּן אָמַר: ״שֶׁבַע כְּפוּלוֹת; שֵׁשׁ צְלָעוֹת לְשִׁשָּׁה צְדָדִים וְהֵיכָל קָדוֹשׁ מְכֻוָּן בָּאֶמְצַע, בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ, הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין עוֹלָמוֹ מְקוֹמוֹ״. רָמַז לָעִנְיָן הָאֱלֹהִי הַמְחֻבָּר בֵּין הַהֲפָכִים. וְדִמָּהוּ בִּנְקֻדָּה וְהַמֶּרְכָּז מִגּוּף בַּעַל הַשִּׁשָּׁה צְדָדִים וּשְׁלִשָּׁה הֶמְשֵׁכִים, וּבְעוֹד שֶׁלֹּא תִקָּבַע הַתּוֹךְ לֹא יִקָּבְעוּ הַקְּצָווֹת, וְהֵעִיר עַל הָעֵרֶךְ אֲשֶׁר בֵּין אֵלֶּה וּבֵין הַכֹּחַ הַסּוֹבֵל לַכֹּל, שֶׁבּוֹ יִתְחַבְּרוּ הַהֲפָכִים בָּעֵרֶךְ הַנִּקְבָּע בְּ׳עוֹלָם וְנֶפֶשׁ וְשָׁנָה׳, כִּי שָׁם לְכָל אֶחָד מֵהֶם דָּבָר כּוֹלֵל אֶת חֲלָקָיו וּמְסַדֵּר אוֹתוֹ. וְאָמַר: ״תְּלִי בָעוֹלָם כַּמֶּלֶךְ בַּמִּלְחָמָה; תְּלִי שֵׁם הַתַּנִּין הַנִּזְכָּר בְּחָכְמַת הַתְּכוּנָה, הוּא בַּעֲרָב ׳ג׳וַזַהַר׳, רָמַז בּוֹ אֶל עוֹלָם הַשֵּׂכֶל, כִּי הַתַּנִּין בּוֹ מְכֻנִּין הַדְּבָרִים

הַנַּעֲלָמִים אֲשֶׁר לֹא יֶשְׁגּוּ בַּחוּשׁ. וּרְצוֹנוֹ בַּגַּלְגַּל — גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ הַנּוֹטֶה שֶׁבּוֹ יִסְתַּדְּרוּ חֶלְקֵי הַשָּׁנָה. וְלֵב מְסַדֵּר הַחַיִּים וּמוֹשֵׁל בַּחֶלְקָיו, וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהַחָכְמָה בַּשְּׁלֹשָׁה אֶחָת, וְהָעִנְיָן הָאֱלֹהִי אֶחָד, וְהַחִלּוּף בֵּינֵיהֶם אֵינֶנּוּ כִּי אִם בְּהִתְחַלְּפוּת הִיּוּלֵיהֶם. וְדִמָּה הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כְּשֶׁהוּא מַנְהִיג הָרוּחָנִיִּים, כַּמֶּלֶךְ עַל כִּסְאוֹ, אֲשֶׁר יֶעֱשׂוּ דְבָרָיו בְּרֶמֶז מְעַט אֵצֶל סְגַלָּתוֹ וַעֲבָדָיו הַמַּכִּירִים אוֹתוֹ מִבְּלִי תְנוּעָה מֵהֶם וּמִמֶּנּוּ. וְדִמָּהוּ כְּשֶׁהוּא מַנְהִיג הַגַּלְגַּלִּים ׳כַּמֶּלֶךְ בַּמְּדִינָה׳, כִּי הוּא צָרִיךְ לְהֶרְאוֹת בְּפָנוֹת הַמְּדִינָה שֶׁיִּרָאֶה עַל כָּל חֵלֶק מִמֶּנָּה מֶמְשַׁלְתּוֹ וּמוֹרָאוֹ וְתוֹעֲלוֹתָיו. וְדִמָּהוּ כְּשֶׁהוּא מַנְהִיג הַחַיִּים, כַּמֶּלֶךְ בַּמִּלְחָמָה׳, שֶׁהוּא בֵּין הַפָּכִים, יִשְׁתַּדֵּל לְהַגְבִּיר אוֹהֲבָיו וְלִגְבֹּר עַל אוֹיְבָיו, וְהַחָכְמָה אֶחָת, כִּי אֵין הַחָכְמָה בַּגַּלְגַּלִּים גְּדוֹלָה מֵהַחָכְמָה בַּקָּטֶן שֶׁבַּחַיִּים, אַךְ גְּדֻלַּת מַעֲלָתָם בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מְחֻמָּר זַךְ וְקַיָּם, לֹא יְכֻלַּם כִּי אִם בּוֹרְאָם, וְהַחַיִּים מֻחְמָר מְקֻבָּל רֹשֶׁם מִתְפַּעֵל, רוֹשְׁמִים בּוֹ הַהֲפָכִים הַבָּאִים עָלָיו תָּמִיד מִקַּר וָחֹם וְזוּלָתָם, וּמְכַלֶּה אוֹתָם הַזְּמַן, לוּלֵא הַחָכְמָה אֲשֶׁר הִתְחַכְּמָה לָהֶם בְּזָכָר וּבִנְקֵבָה לְהַשְׁאִיר הַמִּין בְּהֶאֱבֵד הָאִישִׁים, וְזֶה בְּסִבּוּבֵי הַגַּלְגַּל וְהַזְּרִיחָה וְהַשְׁקִיעָה אֲשֶׁר הֵעִיר עָלָיו הַסֵּפֶר הַזֶּה, וְאָמַר שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין יְצִירַת הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ בֵּין הָרָאוֹת אֲבְרֵיהֶם וְהִסְתָּרָם, וּכְבָר מְבֹאָר זֶה בְּנִתּוּחַ, שֶׁאִבְרֵי הַנְּקֵבָה כְּאִבְרֵי הַזָּכָר אֶלָּא שֶׁהֵם מְהֻפָּכִים אֶל פְּנִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״זָכָר בְּ, אֻמֶּשׁ׳ וְנִקְבָה בְּ׳אָשֶׁם׳, חוֹזֵר הַגַּלְגַּל פָּנִים וְאָחוֹר, אֵין בְּטוֹבָה לְמַעְלָה מֵעֹנֶג וְאֵין בְּרָעָה לְמַטָּה מִנֶּגַע, רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁאוֹתִיּוֹת אֻמֶּשׁ וְאָשֶׁם, וְעֹנֶג וְנֶגַע אַחַת הֵן, וְאֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא הַהֶקְדֵּמָה וְהָאִחוּר, כְּמוֹ שֶׁהַזְּרִיחָה וְהַשְׁקִיעָה לַגַּלְגַּל אֶחָד בְּחֻקּוֹ, וּבְחֻקֵּנוּ אֲנַחְנוּ — רָצוֹא וָשׁוֹב. וְרָמַז בָּאֲבָרִים שֶׁהֵם לְמַטָּה מֵהַקְּרוּם, עַל מוֹצָאֵי הַטְּבָעִים הָאַרְבָּעָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״שְׁנֵי לוֹעֲזִים וּשְׁנֵי עַלְיוֹזִים, שְׁנֵי יוֹצְאִים וּשְׁנֵי עֲלִיצִים, עֲשָׂאָן כְּמִין מְרִיבָה, עֲרָכָן כְּמִין מִלְחָמָה, מִקְצָת אֵלּוּ מִצְטָרְפִין עִם אֵלּוּ, וְאֵלּוּ עִם אֵלּוּ, אִם אֵין אֵלּוּ אֵין אֵלּוּ, וְכֻלָּם אֲדוּקִים זֶה בָּזֶה״. וְהֶרֶמֶז מוּבָן לְגַמְרֵי, וְאִם יִקָּשֶׁה לְבָאֵר הַפְּרָתוֹ מִצָּרֵךְ בַּעֲלֵי חַיִּים אֶל הַהֲפָכִים, וְאֵיךְ גּוֹרְמִין הַצָּלָתוֹ מֵהַמִּלְחָמָה הַזֹּאת, וְלוּלֵא הַמִּלְחָמָה הַזֹּאת לֹא הָיְתָה הַצָּלָתוֹ זֹאת. אַחַר שֶׁסִּדֵּר הַיְצִירוֹת, וְהִקְדִּים הַדָּבָר הֶחָשׁוּב, וְהוּא רוּחַ אֱלֹהִים חַיִּים, אָמַר: ״אַחַת,: רוּחַ אֱלֹהִים חַיִּים; שְׁתַּיִם: רוּחַ מֵרוּחַ; שָׁלֹשׁ: מַיִם מֵרוּחַ, אַרְבַּע: אֵשׁ מִמַּיִם״. וְלֹא זָכַר הָאָרֶץ מִפְּנֵי שֶׁהִיא הַגּוּף וְהַחֹמֶר לַחֲיָוֹיוֹת, כִּי כֻלָּם אֶרֶץ, אֲבָל אוֹמְרִים: זֶה גּוּף אִשִּׁי וְזֶה גּוּף אֲוִירִי וְזֶה גּוּף מֵימִי, עַל כֵּן הִקְדִּים שָׁלֹשׁ אִמּוֹת: אֵשׁ וּמַיִם וְרוּחַ, וְהִקְדִּים רוּחַ אֱלֹהִים וְהוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, מִמֶּנָּה נִבְרָאִים הַמַּלְאָכִים הָרוּחָנִיִּים, וּבָהּ מִתְחַבְּרוֹת הַנְּפָשׁוֹת הָרוּחָנִיּוֹת, וְאַחֲרֶיהָ הָאֲוִיר הַמְּשָׁג; וְאַחֲרָיו הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ, לֹא הִשִּׂיגָתַם הַקָּשֶׁת הַפִּילוֹסוֹפִים — עַל כֵּן לֹא הוּדוּ בָהֶם; וְאָפְשָׁר שֶׁיֹּאמַר בּוֹ אוֹמֵר שֶׁהוּא כַּדּוּר הַקָּרֶה שֶׁקּוֹרִין בְּעַרְבִּי ׳זַמְהָרִיר׳, וּמְקוֹם תַּכְלִית הַגַּעַת הֶעָבִים, וְאַחֲרָיו מְקוֹם הָאֵשׁ הַטִּבְעִי שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ בְּלָשׁוֹן עַרְבִי ׳אַלְאַתִּ׳יר׳ כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ׳אֵשׁ מִמַּיִם׳ כַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים עַל ׳וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׳, שֶׁרְצוֹנוֹ בַּמַּיִם הָאֵלֶּה הַחֹמֶר הָרִאשׁוֹן בְּלִי אֵיכוּת אֲבָל תֹּהוּ וָבֹהוּ, עַד שֶׁהִתְאַיֵּךְ בְּחֵפֶץ הָאֱלֹהִים הַסּוֹבֵב אוֹתוֹ, וְכִנָּה אוֹתוֹ בְּ׳רוּחַ אֱלֹהִים׳. וְדִמּוֹת הַחֹמֶר הַטִּבְעִי בְּמַיִם דְּמְיוֹן נָכוֹן בְּיוֹתֵר, כִּי מַה שֶּׁהוּא יוֹתֵר דַּק מִן־הַמַּיִם לֹא יִהְיֶה מִמֶּנּוּ ׳עֶצֶם טִבְעִי׳ חָזָק, וּמַה שֶּׁהוּא יוֹתֵר עָבֶה מִן הַמַּיִם לֹא יִשְׁתַּוּוּ פְּעֻלּוֹת הַטֶּבַע בְּכָל חֶלְקָיו, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חֲזָקִים, כִּי אֵין הַגּוּף הָאַרְצִי רָאוּי כִּי אִם לִ׳מְלָאכוֹת׳, כִּי הַמְּלָאכָה אֵינָהּ כוֹלֶלֶת כִּי אִם שִׁטְחֵי הַחֹמֶר וְלֹא כָּל חֶלְקָיו, וְהַטֶּבַע הוּא כּוֹלֵל כָּל חֶלְקֵי הַדָּבָר, וְאֵין ׳הֹוֶה׳ אֶלָּא שֶׁהָיָה כְּבָר בִּתְכוּנַת הַמַּיִם: זָב נִגָּר, וְאִם אֵינוֹ כֵּן לֹא יִקָּרֵא הֹוֶה טִבְעִי אֲבָל הוּא ׳מְלָאכוּתִי׳ אוֹ ׳מִתְרַכֵּב׳ אוֹ ׳מִקְרִי׳, וְאֵין הַטֶּבַע פּוֹעֵל בּוֹ אֶלָּא בְּעוֹדְנוֹ בְּתֹכֶן הַמַּיִם יְצֵירֵהוּ בְּחֻפְצוֹ, וְאַחַר כֵּן יַעֲזֹב מַה שֶּׁהֻצְרַךְ לְהִתְקַשּׁוֹת וְיִתְקַשֶּׁה. וְאָמַר עַל הַדּוֹמֶה לָזֶה: ״עָשָׂה מִתְּהוּ — מֻמָּשׁ, וְעָשָׂה אֶת אֲשֶׁר אֵינוֹ — יֶשְׁנוֹ, וְחָצַב עַמּוּדִים גְּדוֹלִים מֵאֲוִיר שֶׁאֵינוֹ נִתְפָּשׂ״. וְעוֹד אָמַר: ״מַיִם מֵרוּחַ; חָקַק וְחָצַב תֹּהוּ וָבֹהוּ וְרָפַשׂ וָטִיט, עֲשָׂאָן כְּמִין עֲרוּגָה, הִצִּיבָן כְּמִין חוֹמָה, סְכָכָן כְּמִין מַעֲזִיבָה, יָצַק מַיִם עֲלֵיהֶם וְנַעֲשׂוּ עָפָר״. וְאָמַר עוֹד: ״תֹּהוּ זֶה קַו יָרֹק שֶׁמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, בֹּהוּ אֵלּוּ אֲבָנִים מְפֻלָּמוֹת הַמְשֻׁקָּעוֹת בְּתְהוֹם, שֶׁמִּבֵּינֵיהֶם יוֹצְאִין מָיִם״. וְרָמַז מְעַט מִסּוֹד הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד יוֹד הֵא וָו הֵא, שֶׁהוּא נֶאוּת לָעֶצֶם הָאֱלֹהִי הַמִּתְאַחֵד אֲשֶׁר אֵין לוֹ מַהוּת, כִּי ׳מַהוּת׳ הַדָּבָר — ׳זוּלַת מְצִיאוּת׳ הַדָּבָר, וְהָאֱלֹהִים יִתְבָּרֵךְ מְצִיאוּתוֹ הוּא מַהוּתוֹ, כִּי ׳מַהוּת׳ הַדָּבָר — ׳גִּדְרוֹ׳, וְהַגֶּדֶר מְחַבֵּר מִסּוּגוֹ וְהֶבְדֵּלוֹ, וְאֵין סוּג וְאֵין הֶבְדֵּל לָעִלָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְהִתְחַיֵּב שֶׁיִּהְיֶה הוּא...הוּא. וְכַאֲשֶׁר סִפֵּר כִּי סִבַּת רְבוּת הַדְּבָרִים הוּא סִבּוּב הַגַּלְגַּל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: ״חוֹזֵר גַּלְגַּל פָּנִים וְאָחוֹר״, וְדִמָּה זֶה בְּהִתְמַזֵּג הָאוֹתִיּוֹת הַנִּפְרָדוֹת, ״אָלֶף עִם כֻּלָּם וְכֻלָּם עִם אָלֶף, בֵּית עִם כֻּלָּם וְכֻלָּם עִם בֵּית, חוּזְרוֹת חֲלִילָה; נִמְצָא — כָּל הַדִּבּוּר יוֹצֵא בְּמָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד שְׁעָרִים״. וְאַחַר כֵּן אָמַר אֵיךְ הִתְרַבּוּ בְּשִׁלּוּשׁ הָאוֹתִיּוֹת וְרִבּוּעָם: ״שֶׁלֹּשׁ אֲבָנִים בּוֹנוֹת שִׁשָּׁה בָתִּים ׳אַרְבַּע בּוֹנוֹת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בָתִּים, צֵא וַחֲשֹׁב מַה שֶּׁאֵין הַפֶּה יָכוֹל לְדַבֵּר וּמַה שֶּׁאֵין הָאֹזֶן יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ״. כֵּן נִצְטָרֵךְ לְחַקֵּר מֵאַיִן נִתְרַבּוּ הַדְּבָרִים קֹדֶם סִבּוּב הַגַּלְגַּל — וְהַבּוֹרֵא אֶחָד הוּא, וְלַגַּלְגַּל עַל דֶּרֶךְ הַתְּמִיוֹן שִׁשָּׁה צְדָדִים — וְהִנֵּיחַ בְּדִבּוּר הַשִּׂכְלִי שֵׁמוֹת לַבּוֹרֵא וּבָחַר לוֹ בְּדִבּוּר הַנַּשְׁמִי הָאוֹתִיּוֹת הַיּוֹתֵר דַּקּוֹת אֲשֶׁר הֵם כְּרוּחוֹת לִשְׁאָר הָאוֹתִיּוֹת, וְהֵם הֵא וָו יוֹד, וְאָמַר כִּי הַחֵפֶץ כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד הַזֶּה יִהְיֶה מַה שֶּׁיַּחְפֹּץ יִתְבָּרֵךְ. וְאֵין סָפֵק שֶׁהוּא וְהַמַּלְאָכִים מְדַבְּרִים הַדִּבּוּר הַשִּׂכְלִי, וְיוֹדְעִים מַה שֶּׁיִּהְיֶה בָּעוֹלָם הַנַּשְׁמִי קֹדֶם יְצִירַת הָעוֹלָם, וְאֵיךְ יֵאָצֵל הַדִּבּוּר וְהַהֲבָרָה מִמֶּנּוּ עַל הַמְדַבְּרִים שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִבָּרְאוֹת בָּעוֹלָם; וְהָיָה בְּדִין שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹלָם הַנַּשְׁמִי נִבְרָא בְּעִנְיָן שֶׁהוּא נֶאוּת לַנַּשְׁמִיּוּת, בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד הַשִּׂכְלִי הַנֶּאוֹת לַשֵּׁם הַנַּשְׁמִי יהו, יוה, הוי, היו, ויה, והי, הִתְחַיֵּב מִכָּל אֶחָד צַד מִצִּדֵּי הָעוֹלָם וְקֶם הַגַּלְגַּל, וְזֶה מֵהַדְּבָרִים שֶׁאֵינָם מַסְפִּיקִים הַכֹּל, אִם מִפְּנֵי שֶׁהַמְבַקֵּשׁ עָמֹק מֵהַשִּׂיג אוֹ מִפְּנֵי שֶׁתְּבוּנוֹתֵינוּ מְקֻצָּרוֹת, אוֹ לִשְׁנֵי הַדְּבָרִים יָחַד. וְעַל הַדּוֹמֶה לָזֶה חָקְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים, וְהֶבִיאָם מָחְקָרָם לֵאמֹר, כִּי מֵאֶחָד לֹא יִהְיֶה מִמֶּנּוּ כִּי אִם אֶחָד, וְקָבְעוּ מַלְאָךְ קָרוֹב נֶאֱצָל מִן הָרִאשׁוֹן, וְאַחַר כֵּן אָמְרוּ כִּי הַמַּלְאָךְ הַזֶּה יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי מִדּוֹת, אַחַת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מְצִיאוּתוֹ בְּעַצְמוּתוֹ, וְהַשֵּׁנִית יְדִיעָתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ סִבָּה, וְהִתְחַיֵּב מִמֶּנּוּ שְׁנֵי דְבָרִים: מַלְאָךְ וְגַלְגַּל הַכּוֹכָבִים הַקַּיָּמִים, וְזֶה גַּם כֵּן:

בְּמַה שֶׁהִשְׂכִּיל מִן הָרִאשׁוֹן הִתְחַיֵּב מִמֶּנּוּ מַלְאָךְ שֵׁנִי, וּבְמַה שֶׁהִשְׂכִּיל מֵעַצְמוּתוֹ הִתְחַיֵּב מִמֶּנּוּ גַּלְגַּל שַׁבְּתַאי, וְכֵן עַד הַיָּרֵחַ, וְאַחַר כֵּן אֶל הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל. וּכְבָר קִבְּלוּ בְּנֵי אָדָם זֶה וְהִתְפַּתּוּ לוֹ, עַד שֶׁאָמְרוּ שֶׁהוּא מוֹפֵת, מִפְּנֵי שֶׁיִּחֲסוּ אוֹתוֹ אֶל פִּילוֹסוֹפֵי יָוָן. וְזֹאת טַעֲנָה גְּרִידָא, אֵין בּהּ סְפוּק וּמַקְשִׁים עָלֶיהָ בְּכַמָּה פָּנִים. אֶחָד מֵהֶם: לָמָּה עָמְדָה הָאֲצִילוּת הַזֹּאת, הַקָּצָר יָד מֵהָרִאשׁוֹן? וְאַחַר כֵּן נֹאמַר: לָמָּה לֹא הִתְחַיֵּב מֵהַשְׂכָּלַת שַׁבְּתַאי מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ – דָּבָר אֶחָד, וּמֵהַשְׂכָּלָתוֹ הַמַּלְאָךְ הָרִאשׁוֹן – דָּבָר אַחֵר, וְתִהְיֶינָה צוּרוֹת אֲצִילוּת שַׁבְּתַאי אַרְבַּע? וּמַאַיִן לָנוּ שֶׁמִּי שֶׁיַּשְׂכִּיל עַצְמוֹ יִתְחַיֵּב מִמֶּנּוּ גַּלְגַּל, וּמִי שֶׁהִשְׂכִּיל הָרִאשׁוֹן יִתְחַיֵּב מִמֶּנּוּ מַלְאָךְ, וּבָעֵת אֲשֶׁר יִטְעַן אַרִיסְטוֹ שֶׁהוּא מַשְׂכִּיל אֶת עַצְמוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נִתְבָּע שֶׁיֵּאָצֵל מִמֶּנּוּ גַּלְגַּל, וְאִם יִטְעַן שֶׁהִשְׂכִּיל הָרִאשׁוֹן, שֶׁיֵּאָצֵל מִמֶּנּוּ מַלְאָךְ. אָמְנָם זָכַרְתִּי לְךָ הַהִתְחָלוֹת הָאֵלֶּה שֶׁלֹּא תַבְהִילְךָ הַפִּילוֹסוֹפְיָה, וְתַחֲשֹׁב שֶׁאִם תֵּלֵךְ אַחֲרֶיהָ הָיִיתָ מֵנִיחַ לְנַפְשְׁךָ בַּמּוֹפֵת הַבָּרוּר, אֲבָל הַתְחָלוֹתָם כֻּלָּם לֹא יִסְבֹּל אוֹתָם שֵׂכֶל וְלֹא יִכָּנְסוּ תַּחַת הַהַקָּשָׁה. וְעוֹד כִּי אֵין בֵּין שְׁנַיִם מֵהֶם הַסְכָּמָה, אֶלָּא הַמְקַבְּלִים מֵהֶם שֶׁסּוֹמְכִים עַל רַב אֶחָד, אִם אַבּוּדָקְלִיס וְאִם פִּיתָגוֹרִיס אוֹ אַרִיסְטוֹ אוֹ אַפְלָטוֹן וְזוּלָתָם הָרַבֵּה, אֵין אֶחָד מֵהֶם מַסְכִּים עִם חֲבֵרוֹ.

(כו) אָמַר הַכּוּזָרִי: מָה הַצֹּרֶךְ אֶל אוֹתִיּוֹת ה׳ו׳ אוֹ אֶל מַלְאָךְ וְגַלְגַּל וְזוּלַת זֶה, עִם הֱהוֹדָאָה בְּחֶפֶץ הַבּוֹרֵא וּבְחִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְשֶׁהָאֱלֹהִים בָּרָא אֶת הַדְּבָרִים הָרַבִּים בְּמִנְיָנָם בְּבַת אַחַת לְמִינֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר זָכַר בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית, וְשָׂם בָּהֶם כֹּחַ הֶעָמִידָה וְהַתּוֹלָדָה וּמְכַלְכְּלָם לְרָגָעִים בַּכֹּחַ הָאֱלֹהִי, כְּמוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹמְרִים: מְחַדֵּשׁ טוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית.

(כז) אָמַר הֶחָבֵר: הֱטִיבוֹתָ מֶלֶךְ כּוּזָר! זֶהוּ הָאֱמֶת וְהָאֱמוּנָה בֶּאֱמֶת וְעָזִיבַת מַה שֶּׁאֵין צֹרֶךְ אֵלָיו. אַךְ שֶׁמָּא הָיָה זֶה הָעִיוּן מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ כְּשֶׁנִּתְבָּרְרָה לוֹ הָאֱלֹהוּת וְהָאַחְדוּת קֹדֶם שֶׁיְּדַבֵּר עִמּוֹ בְּמַחֲזֶה, וְאַחַר שֶׁדִּבֶּר עִמּוֹ הִנִּיחַ כָּל הַקֻּשְׁיוֹתָיו וְשָׂם לְבַקֵּשׁ רְצוֹן הָאֱלֹהִים מֵעִמּוֹ אַחַר שֶׁלְּמָדוֹ, וְאֵיךְ הוּא הָרָצוֹן וּבְאֵיזֶה דָּבָר יֵשֵׁג וּבְאֵיזֶה מָקוֹם. וּכְבָר דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: בְּ, וַיּוֹצֵא אוֹתוֹ הַחוּצָה׳, ׳צֵא מֵאַצְטַגְנִינוּת שֶׁלְּךָ׳ ר״ל: צֵא מֵחָכְמַת הַכּוֹכָבִים וּמִכָּל חָכְמָה טִבְעִית מְסֻפֶּקֶת. וּכְבָר אָמַר אַפְלָטוֹן מֵהַנָּבִיא שֶׁהָיָה בִּזְמַן מָרִינוּס הַמֶּלֶךְ, שֶׁהוּא אָמַר לְפִילוֹסוֹף שֶׁהָיָה מִתְעַסֵּק בְּפִילוֹסוֹפְיָה, בְּחָזוֹן מֵהָאֱלֹהִים: ״לֹא תַגִּיעַ אֵלַי בִּדְרָכִים הָאֵלֶּה, אַךְ בְּמִי שֶׁשַּׂמְתִּיו שָׁלִיחַ בֵּינִי וּבֵין בְּרוּאַי, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: הַנְּבִיאִים וְהַתּוֹרוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת״. וְהַגְּדֵר בַּסֵּפֶר הַזֶּה בְּסוֹד הָעֲשָׂרָה הָאֲחָדִים שֶׁמַּסְפִּימִים עֲלֵיהֶם בַּמִּזְרָח וּבַמַּעֲרָב, מִבִּלְתִּי שֶׁיָּבִיא אֶל זֶה טֶבַע וְלֹא יַכְרִיעַם שֵׂכֶל, אֲבָל סוֹד אֱלֹהִי, מַה שֶּׁאָמַר: ״עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה – בְּלֹם פִּיךָ מִדַּבֵּר, בְּלֹם לִבְּךָ מִלְּהַרְהֵר, וְאִם רָץ לִבְּךָ שׁוּב לַמָּקוֹם, שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר: ׳רָצוֹא וָשׁוֹב׳, וְעַל דָּבָר זֶה נִכְרְתָה בְּרִית, וּמִדָּתָן עֶשֶׂר שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, נָעוּץ סוֹפָן בִּתְחִלָּתָן וּתְחִלָּתָן בְּסוֹפָן כְּשַׁלְהֶבֶת קְשׁוּרָה בַּגֶּחָלִת, וַדַּע וְחֻשַׁב יְצוּר, שֶׁהַיּוֹצֵר אֶחָד וְאֵין בִּלְעָדָיו; וְלִפְנֵי אֶחָד מָה אַתָּה סוֹפֵר?״ וַחֲתִימַת הַסֵּפֶר: ״וּכְשֶׁהֵבִין אַבְרָהָם וְצָר וְחָקַק וְצָרַף וְיָצַר וְחָקַר וְחָשַׁב וְעָלְתָה בְיָדוֹ, נִגְלָה עָלָיו אֲדוֹן הַכֹּל, וּקְרָאוֹ אוֹהֲבִי, וְכָרַת לוֹ בְּרִית בֵּין עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹת יָדָיו, וְהוּא בְּרִית לָשׁוֹן, וּבֵין עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו, וְהוּא בְּרִית מִילָה, וְקָרָא עָלָיו: בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַּבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ״.

(כח) אָמַר הַכּוּזָרִי: רְצוֹנִי שֶׁתַּרְאֵנִי טַעַם מֵחָכְמוֹת הַחֲכָמִים הַנֶּאוֹתִים לַטִּבְעִיִּים;

(כט) אָמַר הֶחָבֵר: כְּבָר הֵעִירוֹתִיךָ עַל יְדִיעָתָם בַּמַּבָּטִים הַבְּרוּרִים בְּרְאֵית מַדָּעָם בִּתְקוּפַת לְבָנָה, אֲשֶׁר הִיא כ״ט י״ב תשצ״ג, מְקֻבָּל מִבֵּית דָּוִד וְלֹא נִשְׁתַּבֵּשׁ, וּתְקוּפַת חַמָּה הַבְּרוּרָה, אֲשֶׁר הָיוּ בָהּ נִזְהָרִים שֶׁלֹּא יִפֹּל פֶּסַח אֶלָּא אַחַר תְּקוּפַת נִיסָן, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ־קָצָתָם: כַּד חֲזִית דְּמָשְׁכָא תְּקוּפַת טֵבֵת עַד שִׁיתְסַר בְּנִיסָן עַבְּרָה לְהַהִיא שַׁתָּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל פֶּסַח בְּרְבִיעִית הַחֹרֶף, וְהָאֱלֹהִים צִוָּה וְהִזְהִיר: ״שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב״. וְהַתְּקוּפָה הַנּוֹהֶגֶת אֵצֶל הֶהָמוֹן אֵינֶנָּה בְּרוּרָה, אֲבָל הִיא עַל דֶּרֶךְ הַקֵּרוּב בַּחֲלֶקֶת הַשָּׁנָה עַל אַרְבַּעַת רְבִיעִים, כָּל רְבִיעַ צ״א יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְיֵשׁ שֶׁיִּפֹּל פֶּסַח בְּחֶשְׁבּוֹנָהּ בְּרְבִיעִית הַחֹרֶף, וּכְבָר טָעֲנוּ (הַנּוֹצְרִים) עַל הַיְּהוּדִים וְחָשְׁבוּ כִּי עִקַּר תּוֹרָתָם אָבַד, וְשֶׁאֵינָם עַל שֹׁרֶשׁ אֶחָד, בַּעֲבוּר שֶׁיִּפֹּל לָהֶם פֶּסַח קֹדֶם הַכָּנַס פֶּרֶק הָאָבִיב כְּפִי חֶשְׁבּוֹנָם בַּתְּקוּפָה שֶׁהִיא בְּפַרְהֶסְיָא, וְלֹא שָׁמוּ לֵב אֶל תְּקוּפַת חַמָּה הַבְּרוּרָה הָאֲמִתִּית שֶׁהִיא בְּצִנְעָה בִּלְתִּי מְפֹרֶסֶמֶת, וְשֶׁעַל חֶשְׁבּוֹנָהּ לֹא יִפֹּל פֶּסַח בְּשׁוּם פָּנִים אֶלָּא עַד שֶׁתָּחוּל הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ טָלֶה וַאֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד. וְלֹא אֵרַע בָּזֶה שׁוּם שִׁבּוּשׁ מִכַּמָּה אַלְפֵי שָׁנִים, וְהוּא חֶשְׁבּוֹן דָּבֵק לְמַבָּט אַלְבָּתָנִי וְהוּא הַבָּרוּר שֶׁמְּקֻבָּלִים וְהָאֲמִתִּי שֶׁבָּהֶם, וְאֵיךְ יִתָּכֵן מַדַּע תְּקוּפַת חַמָּה וּתְקוּפַת לְבָנָה מְדֻקְדָּקֶת וּבְרוּרָה אֶלָּא מֵחָכְמַת הַתְּכוּנָה עַל הָאֱמֶת וְעַל הַבָּרוּר. וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ מִסּוֹד ׳נוֹלַד קֹדֶם חֲצוֹת׳ וְזוּלָתוֹ זֶה. וְנִשְׁאַר עֲדַיִן מִן הַחָכְמָה הַמְיֻחֶדֶת בָּעִנְיָן הַזֶּה סֵפֶר הַנִּקְרָא פִּרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס, בּוֹ מִדַּת הָאָרֶץ וְכָל אֶחָד מֵהַגַּלְגַּלִּים וְטִבְעֵי הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת, וְהַצּוּרוֹת וּבְתֵּיהֶם וְטוֹבָתָם וְרָעָתָם, וַעֲלֹיָתָם וִירִידָתָם, וּנְשִׂיאוּתָם וְשִׁפְלוּתָם, וּמֶשֶׁךְ תְּנוּעָתָם, וְהוּא מֵחָכְמֵי הַמִּשְׁנָה הַמַּפֹּרָסָמִים. וּשְׁמוּאֵל מֵחָכְמֵי הַגְּמָרָא שֶׁאָמַר: ״נְהִירִין לִי שְׁבִילֵי דִּרְקִיעָא כִּשְׁבִילֵי דִּנְהַרְדְּעָא״, וְלֹא הִתְעַסְּקוּ בּוֹ אֶלָּא לְעִנְיַן הַתּוֹרָה, כִּי לֹא יִשְׁלַם בְּרוּר הֲלִיכַת הַיָּרֵחַ וְהִתְחַלְּפוּת הֲלִיכָתוֹ, לְבָרֵר עֵת הִתְחַבְּרוֹ עִם הַשֶּׁמֶשׁ וְהוּא הַמּוֹלָד, וְעֵת הִסָּתְרוֹ קֹדֶם הַמּוֹלָד וְאַחֲרָיו, אֶלָּא בְּרֹב חָכְמַת הַתְּכוּנָה. וְכֵן יְדִיעַת הַתְּקוּפוֹת הָאַרְבַּע עַל בְּרוּר לֹא תִשְׁלַם אֶלָּא בִּידִיעַת הַשֶּׁפַל רוּם וְהַגָּבֹהַ רוּם וְהָעֲלִיּוֹת עַל הִתְחַלְּפָם. וּמִי שֶׁטָּרַח בָּזֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְגַּלְגְּלוּ עִמּוֹ שְׁאָר חָכְמוֹת הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים, אֲבָל מַה שֶּׁיִּמָּצֵא לָהֶם מִן הַחָכְמָה הַטִּבְעִית מִמַּה שֶּׁנִּגְדַּר בְּתוֹךְ דִּבְרֵיהֶם בְּדֶרֶךְ הַמִּקָּרֶה – לֹא בְכַוָּנָה לְלַמֵּד הַחָכְמָה הַהִיא – פְּלִיאוֹת וּתְמִיהוֹת. וּמַה יֶּחְשַׁב לִבְּךָ שֶׁהָיָה לְחַכְמֵיהֶם מִן הַסְּפָרִים בַּחָכְמָה עַצְמָהּ.

(ל) אָמַר הַכּוּזָרִי: וְאֵיךְ אָבְדוּ הַסְּפָרִים הָהֵם שֶׁהָיוּ בְּכַוָּנָה וְנִשְׁאֲרוּ אֵלּוּ שֶׁהֵם בְּמִקְרֶה?

(לא) אָמַר הֶחָבֵר: מִפְּנֵי שֶׁהַסְּפָרִים הָהֵם הָיוּ יוֹדְעִים אוֹתָם הַיְחִידִים מִבְּנֵי אָדָם, יִקָּרֵא זֶה חוֹזֶה וְזֶה רוֹפֵא וְזֶה מְנַתֵּחַ, עַל דֶּרֶךְ הַדִּמְיוֹן, וּתְחִלַּת מִי שֶׁיֹּאבַד מֵהָאֻמָּה הָאֲבוּדָה אֵינָם אֶלָּא הַחֲשׁוּבִים שְׁבָּהֶם, וְאַחַר כֵּן מִי שֶׁלְּמַטָּה מֵהֶם, וְאָבְדוּ הַיְחִידִים וְאָבְדוּ חָכְמָתָם, וְלֹא נִשְׁאַר כִּי אִם סִפְרֵי הַתּוֹרוֹת אֲשֶׁר הֶהֱמוֹן צְרִיכִים אֲלֵיהֶם וְיוֹדְעִים אוֹתָם רֹב הָעָם וְכוֹתְבִים אוֹתָם וּמִתְעַסְּקִים בָּהֶם הַרְבֵּה. וַאֲשֶׁר נִגְדַּר בְּסִפְרֵי הַתַּלְמוּד מֵהַחָכְמוֹת הָהֵם, נִשְׁמַר וְנִשְׁאַר בַּעֲבוּר רֹב יוֹדְעֵיהֶם מֵהַחָכְמוֹת אֲלֵיהֶם. וּמִזֶּה כָּל מַה שֶּׁנִּזְכַּר בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה וְהִלְכוֹת טְרֵפָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִן הַחָכְמוֹת מַה שֶּׁנֶּעֱלַם רֻבּוֹ מִגָּלִינוּס, וְאִם אֵינוֹ כֵן לָמָּה לֹא זָכַר בֶּחָלָיִים מַה שֶּׁאָנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ בְּעֵינֵינוּ, בְּמַה שֶּׁהֵעִידָה הַתּוֹרָה עָלָיו מֵחֳלִי הָרֵאָה וְהַלֵּב, כְּמוֹ: סְמוּךְ לַלֵּב וְסָמוּךְ לַדֹּפֶן, וְהִדָּבֵק הָאוּנוֹת וְחִסְרוֹנָם וְיִתְרוֹנָם, וְיֹבֶשׁ הָרֵאָה וְהֶמְסָהּ? וּמִידִיעָתָם בְּהַעֲרָכַת הָאֲבָרִים הַנִּפְשִׁיִּים עִם הַטִּבְעִיִּים, מַה שֶּׁאָמְרוּ: "שְׁנֵי קְרוּמוֹת יֵשׁ לַמֹּחַ וּכְנֶגְדָּן לַבֵּיצִים". וְאָמְרוּ: "בְּמִין שְׁנֵי פּוֹלִים יֵשׁ מֻנָּחִים עַל פִּי הַקֻּרְדָּרָה, מִן הַפּוֹלִים וּלְפָנִים – מֹחַ, מִן הַפּוֹלִים וּלְחוּץ – חוּט הַשִּׁדְרָה", וְאָמְרוּ: "תְּלָתָא קָנֵי חֲווֹ, חַד פָּרִישׁ לָרֵאָה וְחָד פָּרִישׁ לַכַּבְדָא". וּמִידִיעָתָם בֶּחָלָיִים הַמְּמִיתִים וְשֶׁאֵינָם מְמִיתִים, מַה שֶּׁאָמְרוּ: "חוּט הַשִּׁדְרָה אִם עוֹרוֹ קָיָם מֹחוֹ לֹא מַעֲלֶה וְלֹא מוֹרִיד". וְאָמְרוּ: "מִי שֶׁנִּתְמַזְמֵז מֹחוֹ אֵינוֹ מוֹלִיד", וְאָמְרוּ: "קְרוּם שֶׁעָלָה מֵחֲמַת מַכָּה בָּרֵאָה אֵינוֹ קְרוּם", וְאָמְרוּ: "גִּיד הַנָּשֶׁה אֵינוֹ נוֹהֵג בָּעוֹף מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כָּף". וּמִדְּקְדּוּקֵי דִּינֵיהֶם: "כְּשֶׁרָה שֶׁנִּקְּבָה מִן הַטְּרֵפָה עֻקְבָתָהּ אֲסוּרָה, טְרֵפָה שֶׁנִּקְּבָה מִן הַכְּשֵׁרָה עֻקְבָתָהּ מֻתֶּרֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא כָּנוּס בְּמֵעֶיהָ". וּמִמַּה שֶּׁאָסְרוּ מֵחָכְמָה אֲמִתִּית וְהֻקְּשְׁנוּ יַגִּיד עָלֶיהָ: "חֲמִשָּׁה קְרוּמִים אֲסוּרִים: קְרוּם שֶׁל מֹחַ, קְרוּם שֶׁעַל הַבֵּיצִים, קְרוּם שֶׁעַל גַּבֵּי הַטְּחוֹל, קְרוּם שֶׁעַל הַכְּלָיוֹת, קְרוּם שֶׁעַל הָעֹקֶץ, כֻּלָּם אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה". וּמֵהַמֻּפְלָא שֶׁבְּדִינֵיהֶם בַּטְּרֵפוֹת, שֶׁדִּקְדְּקוּ בָּהְגָבֶלֶת הַגַּבָּה, אֲשֶׁר אִם דּוֹחִין הַבְּהֵמָה מִמֶּנּוּ לְמַטָּה תִּהְיֶה אֲסוּרָה מִשּׁוּם רִסּוּק אֵבָרִים", יִרְצֶה בְּרִסּוּק אֵבָרִים, הָרִסּוּק הַמֵּבִיא אֶל הַמָּוֶת. וְאַחַר כֵּן אָמְרוּ: הִנִּיחַ בְּהֵמָה לְמַעְלָה וּבָא וּמְצָאָהּ לְמַטָּה אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם רִסּוּק אֵבָרִים, מִשּׁוּם דְּאָמְדָה אַנַּפְשַׁהּ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כִּי הַבְּהֵמָה מְשֻׁעֶרֶת לְעַצְמָהּ וּמְכַוֶּנֶת לִדְלֹג וְלֹא יַזִּיק אִם דּוֹחִין אוֹתָהּ, כִּי הַטֶּבַע בַּדְּלוּג מְזֻמָּן וְנִמְצָא, וּבְנִפִּילָה בּוֹרַחַ וְנוֹדֵד. וּמִפְּלְאֵי דִּינֵיהֶם עוֹד וְנִסְיוֹנוֹתָם: "חֲרוּתָהּ בִּידֵי שָׁמַיִם – כְּשֵׁרָה; בִּידֵי אָדָם – טְרֵפָה, מִשּׁוּם צְמוּק רֵאָה, וּבְדִיקוּתָהּ; שְׁרִיָּתָהּ בְּמַיִם פּוֹשְׁרִים מֵעֵת לְעֵת, אִי הָדְרָא בְּרִיאָה כְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו טְרֵפָה". וּמַה שֶּׁאָמְרוּ: "רֵאָה כַּכַּחְלָא כְּשֵׁרָה, כִּדְיוֹתָא טְרֵפָה, מַאי טַעְמָא? הַאי שָׁחוֹר אָדֹם הוּא אֶלָּא שֶׁלָּקָה; יֵרָקָה – כְּשֵׁרָה". וּמַה שֶּׁאָמְרוּ: "רֵאָה שֶׁהֶאְדִּימָה מִקְצָתָהּ – כְּשֵׁרָה; הֶאְדִּימָה כֻּלָּהּ – טְרֵפָה". וְרַבִּי נָתָן הַבַּבְלִי שֶׁהֵבִיאוּ לְפָנָיו יָלוּד שֶׁהוּא יָרֹק, אָמַר לָהֶם: הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ דָּמוֹ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁלֹּא יַמּוּלוּ אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתְפַּשֵּׁט דָּמוֹ בִּבְשָׂרוֹ, וְעָשׂוּ כֵן וְהָיָה הַיֶּלֶד אַחֲרֵי יְלָדִים רַבִּים שֶׁהָיוּ מֵתִים לָאִשָּׁה הַהִיא תֵּכֶף לַמִּילָה. וְעוֹד הֵבִיאוּ לְפָנָיו יָלוּד שֶׁהָיָה אָדֹם, וְאָמַר לָהֶם: הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שֶׁיִּבָּלַע דָּמוֹ בּוֹ, וְעָשׂוּ כֵן וְחָיָה, וּקְרָאוּהוּ נָתָן הַבַּבְלִי עַל שְׁמוֹ. וְאָמְרוּ: "חֵלֶב טָהוֹר סוֹתֵם, טָמֵא אֵינוֹ סוֹתֵם". וּמִדַּקּוּת דִּינֵיהֶם: "מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת בַּעֲבִי בֵּית הַכּוֹסוֹת, נִמְצָא עָלֶיהָ קֶרֶט דָּם בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא קֹדֶם שְׁחִיטָה, לֹא נִמְצָא עָלֶיהָ קֶרֶט דָּם בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא לְאַחַר שְׁחִיטָה, לְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ, לְמִקָּח וּמִמְכָּר". מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה עַל הַמַּחַט קֶרֶט דָּם לְאַחַר שְׁחִיטָה, בַּעֲבוּר שֶׁאֵין הַדָּם נִגָּר בַּמֵּת, וְאֵין לוֹ לִטְעֹן עַל אוֹתוֹ שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ, וְאִם נִמְצָא עָלָיו קֶרֶט דָּם יֶשׁ לוֹ לִטְעֹן עָלָיו וְלוֹמַר: "מֵתָה מָכַרְתָּ לִי ". וּכְמוֹ זֶה: "הִגְלִיד פִּי הַמַּכָּה בְּיָדוּעַ שֶׁשִּׁלְשָׁה יָמִים קֹדֶם שְׁחִיטָה; לֹא הִגְלִיד – הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה". וּמִסְּמָנֵיהֶם בְּעוֹף טָהוֹר:"מוֹתְחִין לָעוֹף חוּט שֶׁל מְשִׁיחָה, אִם חוֹלֵק אֶת רַגְלָיו שְׁתַּיִם לְכָאן וּשְׁתַּיִם לְכָאן – בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא עוֹף טָמֵא; שָׁלֹשׁ לְכָאן וְאַחַת לְכָאן – בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא טָהוֹר". וְאָמְרוּ:"כָּל עוֹף הַקּוֹלֵט מִן הָאֲוִיר וְאוֹכֵל – טָמֵא; הַשּׁוֹכֵן עִם הַטְּמֵאִים וְנִדְמֶה לָהֶם – טָמֵא, כַּזַּרְזִיר אֵצֶל עוֹרֵב". וְאָמְרוּ: "סִמֶּן הַוָּלָד: בִּבְהֵמָה דַּקָּה – טְנוּף, וּבַגַּסָּה –שִׁלְיָה, וּבָאִשָּׁה – שָׁפִיר וְשִׁלְיָה". וּמִמֻּפְלָא מֵחָכְמָתָם וְדַקּוּתָם בְּדִקְדּוּקָם בְּאֶרֶס קָצַת בַּעֲלֵי הַצִּפָּרְנַיִם הַדּוֹרְסִים, מַה שֶּׁאָמְרוּ: "דְּרוֹסַת חָתוּל וּנְמִיָּה – בִּגְדָיִים וּטְלָאִים; דְּרוֹסַת חֻלְדָּה – בָּעוֹף". וְאָמְרוּ: "אֵין דְּרִיסָה לַשּׁוּעָל, אֵין דְּרִיסָה לַכֶּלֶב, אֵין דְּרִיסָה אֶלָּא מִדַּעַת, אֵין דְּרִיסָה אֶלָּא מֵחַיִּים, וְאֵין דְּרִיסָה אֶלָּא בַּצִּפָּרְן לֹא בַּשֵּׁן, אֵין דְּרִיסָה אֶלָּא בְיָד, לֹא בָרֶגֶל". רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁאֵין הַדּוֹרֵס מַשְׁלִיךְ אַרְסוֹ בְּבַעֲלֵי חַיִּים אֶלָּא בְּצִפָּרֶן הַיָּד, וּבְכַוָּנָה מֵהַבַּעַל חַיִּים, לֹא בְּמִקְרֶה שֶׁאֹחֲזוּ צִפָּרְנָיו בִּבְשַׂר הַבְּהֵמָה מִבְּלִי כַּוָּנַת הַדְּרִיסָה. וְיוֹתֵר מֻפְלָא מִזֶּה מַה שֶּׁאָמְרוּ ׳מֵחַיִּים׳ רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁאִם הִזְדַּמֵּן שֶׁהָיוּ חוֹתְכִין יַד הַדּוֹרֵס וְצִפָּרְנָיו נְעוּצִין בִּבְשַׂר בְּהֵמָה – לֹא הָיוּ חוֹשְׁשִׁין לִדְרִיסָה, וְזֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַשְׁלִיךְ אַרְסוֹ אֶלָּא בְּהִפָּרְדוֹ מִמֶּנּוּ וְהוֹצָאַת צִפָּרְנָיו מִבְּשַׂר הַבְּהֵמָה, וְעַל כֵּן אָמַר ׳מֵחַיִּים׳ אַחַר שֶׁאָמַר ׳מִדַּעַת׳. וְאָמְרוּ: "נִטְלָה הַכָּבֵד וְנִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה כַּזַּיִת בִּמְקוֹם מָרָה וּבַמָּקוֹם שֶׁהִיא חַיָּה – כְּשֵׁרָה". וְאָמְרוּ: "מַגְלָה – כָּשֵׁר בָּרֵאָה וּפָסוּל בַּכְּלָיָה". וְאָמְרוּ: "הַגְּלוּדָה שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר בָּהּ כְּסֶלַע עַל פְּנֵי כָל הַשִּׁדְרָה – כְּשֵׁרָה". וּמַה שֶּׁיֵּשׁ בַּמִּשְׁנָה כָּתוּב מֵהִלְכוֹת טְרֵפוֹת וּמוּמֵי בְכוֹרוֹת וּמוּמֵי כֹהֲנִים, יֶאֱרַךְ סִפּוּרוֹ, כָּל שֶׁכֵּן פֵּרוּשׁוֹ. וְזִכְרוֹן נְתוּחַ הָעֲצָמוֹת בְּקִצָּרָה מְאֹד וּבְדָבָרִים מְבֹאָרִים בְּיוֹתֵר וְעִנְיָן מְבֹאָר מְאֹד. וּמִדִּבְרֵיהֶם הַנָּאִים – אָמְרָם: " יָצְאוּ בְנֵי מֵעֶיהָ וְלֹא נִקְּבוּ – כְּשֵׁרָה". וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ: "לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא הָפַךְ בָּהֶם, אֲבָל הָפַךְ בָּהֶם – טְרֵפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ׳הוּא עָשָׂךְ וַיְכֹנְנֵךְ׳ – מְלַמֵּד שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹנָנִיּוֹת בָּאָדָם, כֵּיוָן שֶׁנִּתְהַפְּכָה אַחַת מֵהֶם אֵינָם יְכוֹלִים לִחְיוֹת". וּמַה שֶּׁיֵּשׁ לָהֶם מִן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין דַּם נִדָּה וּבֵין דַּם טָהֳרָה וְזָבָה, וּבְתוּלִים, וְהַדָּם הַהוֶה מִן הַחֲבוּרוֹת וְהַטְּחוֹרִים וְזוֹלַת זֶה, וְכַמּוּת הֶקְפֵי הַנִּדּוֹת, וְכֵן זִיבוֹת הַזְּכָרִים. וְהַפְּלָאִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בַּצַּעַרַת, מִמַּה שֶּׁיִּהְיֶה עָמֹק מִשְׁכְּלֵנוּ.

מאמר ה

(א) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחַ עָלֶיךָ שֶׁתַּשְׁמִיעֵנִי דְּבָרִים קְרוֹבִים וּמְבֹאָרִים בְּשָׁרְשֵׁי הָאֱמוּנוֹת, עַל דֶּרֶךְ הַ׳מְדַבְּרִים׳ בְּדֶרֶךְ הַנִּצָּחוֹן, וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לִי שְׁמִיעָתָם כַּאֲשֶׁר הָיְתָה מֻתֶּרֶת לְךָ יְדִיעָתָם, אִם לְהַאֲמִין בָּהֶם אוֹ לְהָשִׁיב עֲלֵיהֶם, כִּי כְּבָר חָסַרְתִּי הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה, מִבְּרוּר הָאֱמוּנָה מִבְּלִי מֻחְקָר, וּכְבָר קָדְמוּ לִי סְפֵקוֹת וּדְבָרִים עִם הַפִּילוֹסוֹפִים וּבַעֲלֵי תּוֹרוֹת וְדָתוֹת שׁוֹנוֹת. הַטּוֹב לִי שֶׁאֶלְמַד וְאֶתְחַדֵּד בַּהֲשָׁבַת הַדֵּעוֹת הַנִּפְסָדוֹת הַפְּכָלוֹת, כִּי אֵין הַקַּבָּלָה טוֹבָה אֶלָּא עִם הַלֵּב הַטּוֹב, אֲבָל עִם רֹעַ הַלֵּב הַחֲקִירָה יוֹתֵר טוֹבָה, כָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיּוֹצִיא הַמֻּחְקָר אֶל אֱמוּנַת הַקַּבָּלָה הַהִיא, וְאָז יִתְקַבְּצוּ לָאָדָם שְׁתֵּי הַמִּדְרֵגוֹת, רְצוֹנִי לוֹמַר: הַיְדִיעָה וְהַקַּבָּלָה יָחַד.

(ב) אָמַר הֶחָבֵר: וּמִי לָנוּ בְּנֶפֶשׁ סוֹבֶלֶת שֶׁאֵיְנֶנָּה נִפְתֵּית לַדֵּעוֹת הָעוֹבְרוֹת עָלֶיהָ מִדֵּעוֹת הַטִּבְעִיִּים וְהָאִצְטַגְנִינִים וּבַעֲלֵי הַטְּלִסְמָאוֹת וְהַמְכַשְּׁפִים וְאַנְשֵׁי הַקְּדָמוּת וְהַפִּילוֹסוֹפִים וְזוּלָתָם, וְלֹא יַגִּיעַ אֶל הָאֱמוּנָה עַד שֶׁיַּעֲבֹר עַל דֵּעוֹת רַבּוֹת מֵהָאֶפִּיקוּרְסִים, וְ׳הַחַיִּים קְצָרִים וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה׳, אֶלָּא הַיְחִידִים תִּהְיֶה לָהֶם הָאֱמוּנָה בַּטֶּבַע, וְתִרְחַקְנָה מֵהֶם הַדֵּעוֹת הָהֶם כֻּלָּם וְיִפֹּל בְּנַפְשָׁם מִיָּד מְקוֹם טָעוּתָם, וַאֲנִי מְקַוֶּה שֶׁתִּהְיֶה מֵהַיְחִידִים הָהֶם, וְכֵן שֶׁלֹּא נוּכַל לַעֲמֹד מֵעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ, לֹא אֶנְהַג בְּךָ עַל דֶּרֶךְ הַקָּרְאִים, אֲשֶׁר עָלוּ אֶל הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית מִבְּלִי מַדְרֵגָה, אֲבָל אֶקְרַב לְךָ רְאשֵׁי דְּבָרִים יַעֲזְרוּךָ בְּצִיּוּר הַהִיּוּלִי וְהַצּוּרָה, וְאַחַר כֵּן הַיְסוֹדוֹת הַנִּקְרָאִים בְּעַרְבִי ׳אִסְטֻקְסָאת׳, וְאַחַר כֵּן הַטֶּבַע, וְאַחַר כֵּן הַנֶּפֶשׁ, וְאַחַר כֵּן הַשֵּׂכֶל, וְאַחַר כֵּן הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית, וְאֶתֵּן לְךָ רְאָיוֹת מַסְפִּיקוֹת שֶׁאֵין הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת צְרִיכָה לְגוּף, וְאַחַר כֵּן הָעוֹלָם הַבָּא, וְאַחַר כֵּן הַגְּזֵרָה וְהַחֵפֶץ וְהַיְכֹלֶת בְּתַכְלִית הַקֵּרוּב וְהַקְצִוּר. וְאֹמַר כִּי הַמּוּחָשִׁים לֹא הִשְׁגִּינוּ בְּחוּשֵׁינוּ כִּי אִם כַּמּוּתָם וְאֵיכוּתָם, וְיִגְזֹר הַשֵּׂכֶל כִּי הֵם נְשׁוּאוֹת בְּנוֹשֵׂא, וְהַנּוֹשֵׂא הַהוּא יִקָּשֶׁה לְהַעֲלוֹת צוּרָתוֹ עַל לֵב, וְאֵיךְ נַעֲלֶה עַל לֵב צוּרַת דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ כַּמּוּת וְלֹא אֵיכוּת? וְיִשְׁפֹּט הָרַעְיוֹן שֶׁמְּצִיאוּתוֹ שָׁקֶר, וְהַשֵּׂכֶל מֵשִׁיב עָלָיו כִּי הַכַּמּוּת וְהָאֵיכוּת מִקְרִים לֹא יַעַמְדוּ בְּעַצְמָם, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם מֵאַיִן נוֹשֵׂא. וְקָרְאוּ הַפִּילוֹסוֹפִים הַנּוֹשֵׂא הַזֶּה ׳הִיוּלִי׳, וְאָמְרוּ כִּי הַשֵּׂכֶל יַשִּׂיגֶנּוּ הַשָּׂגָה חֲסֵרָה, מִפְּנֵי חֶסְרוֹנָהּ בְּעַצְמָהּ, בַּעֲבוּר שֶׁאֵיְנֶנָּה נִמְצֵאת בְּפֹעַל אֵינָהּ רְאוּיָה לְתֹאַר מֻהְתָּאָרִים, וְאִם הָיְתָה בְּכֹחַ הִנֵּה הַתֹּאַר גַּשְׁמִי. אָמַר אֲרִיסְטוֹ כְּאִלּוּ הִיא בּוֹשָׁה לְהֵרָאוֹת עֲרֻמָּה, וְאֵינָהּ נִרְאֵית עַד שֶׁתִּלְבַּשׁ צוּרָה. וּכְבָר חָשְׁבוּ קְצָת אֲנָשִׁים כִּי הַמַּיִם הַנִּזְכָּרִים בְּתְחִלַּת מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית כְּנוּי לַהִיוּלִי הַזֹּאת, וְכִי ׳רוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׳ – אָמְנָם הוּא חֵפֶץ הָאֱלֹהִים וּרְצוֹנוֹ הַנַּעֲשִׂים בְּכָל חֶלְקֵי הַהִיוּלִי, יַעֲשֶׂה בָהֶם מַה שֶּׁיִּרְצֶה, בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה; כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הַיּוֹצֵר בַּחֹמֶר אֲשֶׁר אֵין לוֹ צוּרָה; וְכִנָּה בְּהֶעְדֵּר הַצּוּרָה וְהַחִבּוּר – בְּ׳חֹשֶׁךְ׳ וְ׳תֹהוּ וָבֹהוּ׳. וְאַחַר כֵּן חִיֵּב חֵפֶץ הָאֱלֹהִים וְחָכְמָתוֹ סִבּוּב הַגַּלְגַּל הָעֶלְיוֹן, אֲשֶׁר יָסַב פַּעַם בְּכָל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת וְיִסַּבֵּב עִמּוֹ כָּל הַגַּלְגַּלִּים, בְּשֶׁיִּחְדְּשׁוּ בָזֶה בַּהִיוּלִי הַזֹּאת אֲשֶׁר הִיא בַּחֲלַל גַּלְגַּל הַיֶּרַח, שְׁנוּיִים כְּפִי תְּנוּעוֹתגַּלְגַּל. וּתְחִלָּתָם חִמּוּם הָאֲוִיר הַקָּרוֹב מִגַּלְגַּל הַיֶּרַח, בַּעֲבוּר קָרְבָתוֹ מִמְּקוֹם הַתְּנוּעָה, וְשָׁב אֵשׁ זַכָּה, וְהִיא אֵצֶל הַפִּילוֹסוֹפִים הָאֵשׁ הַטִּבְעִי, אֵין לָהּ מַרְאֶה וְלֹא שָׁרָפָה, אֲבָל הִיא עֶצֶם זַךְ דַּק קַל, קָרְאוּהוּ גַּלְגַּל הָאֵשׁ, וְאַחַר כֵּן גַּלְגַּל הָאֲוִיר, וְאַחַר כֵּן גַּלְגַּל הַמַּיִם, וְאַחַר כֵּן כַּדּוּר הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִיא הַמֶּרְכָּז, כָּבְדָה וְעָבְתָה בַּעֲבוּר רָחֳקָהּ מִמְּקוֹם הַתְּנוּעָה. וְאֵלֶּה הָאַרְבַּע יְסוֹדוֹת מֵהַמְּזֻגָּם תִּהְיֶינָה הַהֲוָיוֹת.

(ג) אָמַר הַכּוּזָרִי: וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם אֶצְלָם מִתְחַדְּשׁוֹת בְּמִקְרֶה, בְּאֶמְרָם: נִקְרָה לַאֲשֶׁר קָרֵב מֵהַגַּלְגַּל מְאֹד שֶׁיִּהְיֶה אֵשׁ, וּמַה שֶּׁרָחַק שֶׁיִּהְיֶה אָרֶץ, וּמַה שֶּׁהִתְמַצַּע הָיָה, כְּפִי הַקֵּרְבָה מִן הַגַּלְגַּל הַמַּקִּיף אוֹ מִן הַמֶּרְכָּז, אֲוִיר וָמַיִם.

(ד) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל הַהֶכְרַח יְבִיאֵם לְהוֹדוֹת בַּחָכְמָה בְּהַפְרֵד עֵצֶם מֵעֵצֶם, כִּי לֹא יִפָּרֵד עֵצֶם הָאֵשׁ מֵעֵצֶם הָאֲוִיר, וְהָאֲוִיר מִן הַמַּיִם, וְהַמַּיִם מֵהָאָרֶץ בְּמִצַּע וּבְרֹב וּבְחֹזֶק וּבְחֹלֶשׁ, אַךְ בְּצוּרָה מְיֻחֶדֶת לְכָל אֶחָד, הוּשַׂם זֶה אֵשׁ וְזֶה אֲוִיר וְזֶה מַיִם וְזֶה אָרֶץ, וְאִם אֵינֶנּוּ כֵן יֵשׁ לְאוֹמֵר לוֹמַר כִּי מְלֹא הַגַּלְגַּל כֻּלּוֹ אָרֶץ, קְצָתוֹ יוֹתֵר דַּק מִקְצָתוֹ, וּלְאַחַר שֶׁיֹּאמַר: ״אֲבָל! מְלֹא הַגַּלְגַּל כֻּלּוֹ אֵשׁ, אַךְ כָּל מַה שֶּׁיָּרַד הָיָה יוֹתֵר עַב־אִשִּׁיּוּת וְיוֹתֵר קַר, וַאֲנַחְנוּ רוֹאִים פְּגִישַׁת יְסוֹד בִּיסוֹד וְכָל אֶחָד מֵהֶם שׁוֹמֵר צוּרָתוֹ וְעַצְמוּתוֹ. נִרְאֶה הָאֲוִיר וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ בְּמָקוֹם אֶחָד נוֹגְעִים זֶה בָּזֶה, וְאֵינָם מִתְדַּמִּים עַד שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה קְצָתָם אֶל קְצָתָם בְּסִבּוֹת אֲחֵרוֹת מְשֻׁנּוֹת אוֹתָם, וְיִקָּבְלוּ הַמַּיִם צוּרַת הָאֲוִיר, וְהָאֲוִיר צוּרַת הָאֵשׁ, וְאָז יִהְיֶה רָאוּי הַיְסוֹד לְשֵׁם חֲבֵרוֹ, וְיִהְיוּ הָעֲצָמִים נִקָּרִים בְּצוּרָתָם מִלְּבַד מִקָּרֵיהֶם. וְהֵבִיא זֶה הַפִּילוֹסוֹפִים לֵאמֹר כִּי שָׁם שֵׂכֶל פּוֹעֵל אֱלֹהִי נוֹתֵן הַצּוּרוֹת הָאֵלֶּה, כַּאֲשֶׁר הוּא נוֹתֵן צוּרוֹת הַצְּמָחִים וְהַחַיִּים, וְהֵם כֻּלָּם מֵאַרְבַּע הַיְסוֹדוֹת, וְאֵין הַדָּלִית נִקֶּרֶת מִן הַדֶּקֶל בְּמִקָּרִים אֲבָל בְּצוּרוֹת, שָׁמוּ עֵצֶם זֹאת זוֹלַת עֵצֶם זֹאת, אַךְ יִפָּרֵד בְּמִקָּרִים דָּלִית מִדָּלִית וְדֶקֶל מִדֶּקֶל, שֶׁתִּהְיֶה, עַל הַדִּמְיוֹן, זֹאת שְׁחוֹרָה וְזֹאת לְבָנָה, וְזֹאת יוֹתֵר מְתוּקָה, וְזֹאת יוֹתֵר אֲרֻכָּה וְזֹאת יוֹתֵר קְצָרָה, וְיוֹתֵר עָבָה וְיוֹתֵר דַּקָּה, וְזוֹלַת זֶה מִן הַמִּקָּרִים, וְאֵין בַּצּוּרוֹת הָעֶצְמִיּוֹת רַב וּמְעָט, כִּי אֵין סוֹס פְּחוּת סוּסִיּוּת מֵאַחֵר, וְלֹא אֱנוֹשׁ יוֹתֵר אֱנוֹשִׁיּוּת מֵאַחֵר, כִּי גִּדְרֵי הַסּוּסִיּוּת וְהָאֱנוֹשִׁיּוּת לְכָל אִישֵׁיהֶם מַגִּיעִים, וְהַפִּילוֹסוֹפִים הוֹדוּ עַל כָּרְחָם כִּי אֵלּוּ הַצּוּרוֹת נוֹתֵן אוֹתָם עִנְיָן אֱלֹהִי, וְקוֹרְאִים אוֹתוֹ: מַשְׂכִּיל נוֹתֵן הַצּוּרוֹת.

(ה) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֹאת הִיא הָאֱמוּנָה כַּאֲשֶׁר יַכְרִיחֵנוּ הֶכְרַח הַשֵּׂכֶל לְהוֹדוֹת בְּכָזֶה, וּמָה הִצְרִיכָנוּ לוֹמַר: ׳בְּמִקָּרֶה׳? וְלָמָּה לֹא נֹאמַר כִּי אֲשֶׁר שָׁם זֶה סוּס וְזֶה אֱנוֹשׁ בְּחָכְמָה אֲשֶׁר לֹא נַשִּׂיג אֲנַחְנוּ הַפְרָדָתָהּ, הוּא אֲשֶׁר שָׁם הָאֵשׁ אֵשׁ וְהָאָרֶץ אָרֶץ, לְחָכְמָה אֲשֶׁר רָאָה אוֹתָהּ יִתְבָּרַךְ, לֹא בְּמִקָּרֶה מִקְרֵבַת הַגַּלְגַּל אוֹ

מִמֶּרְחָקוֹ?

(ו) אָמַר הֶחָבֵר: וְזֹאת הִיא הַסַּעֲנָה הַתּוֹרָיָה, וּמוֹפְתָהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַמה שֶׁהוֹפֵךְ לָהֶם מִן הָעֲצָמִים, וּמַה שֶּׁנִּבְרָא לָהֶם מִן הַחַיָּוֹת, וְכַאֲשֶׁר יִסְתַּלֵּק הַמּוֹפֵת הַזֶּה יִשְׁתַּוֶּה עִמְּךָ הַסּוֹעֵן עָלֶיךָ בַּדָּלִית, עַל דֶּרֶךְ הַדִּמְיוֹן, כִּי צָמְחָה בְּמַה שֶּׁקָּרָה שֶׁיִּפֹּל בַּמָּקוֹם הַהוּא זֶרַע הָעֲנָבִים, וְצוּרַת הַזֶּרַע הָיְתָה בְּמַה שֶּׁנִּקְרָה מִסְּבוּב הַגַּלְגַּל עֵרֶךְ מִן הָעֲרָכִים, נִמְזְגוּ בוֹ הַיְסוֹדוֹת מֶזֶג, בָּא מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁאַתָּה רוֹאֶה.

(ז) אָמַר הַכּוּזָרִי: וַאֲנִי אֲדַבֵּר עִמּוֹ עַל הַגַּלְגַּל הָעֶלְיוֹן עַצְמוֹ מַה הוּא שֶׁיְּגַלְגְּלֵהוּ, הֶהָיָה הַדָּבָר הַהוּא בְּמִקְרֶה אִם לֹא, וְאַחַר כֵּן אֲדַבֵּר עִמּוֹ בָּעֲרָכִים הָהֵם הַגַּלְגְּלִיִּים וְהֵם עַד אֵין תַּכְלִית מֵרֹב, וַאֲנַחְנוּ רוֹאִים צוּרוֹת הַצְּמָחִים וְהַחַיִּים יֵשׁ לָהֶם תַּכְלִית, עֲלֵיהֶם אֵין לְהוֹסִיף וּמֵהֶם אֵין לִגְרֹעַ, וְהָיָה רָאוּי שֶׁתִּתְחַדֵּשְׁנָה עִם חִדּוּשׁ הָעֲרָכִים צוּרוֹת –וְתִמָּחֶינָה אֲחֵרוֹת.

(ח) אָמַר הֶחָבֵר: הִיא הַסַּעֲנָה! כָּל שֶׁכֵּן עִם הַשָּׁגָתֵנוּ מֵהַחָכְמָה בְּהַרְבֵּה מֵהֶם, וּמָה הַצָּרֵךְ אֲלֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר הִתְבָּאֵר בְּסֵפֶר 'תּוֹעֶלֶת מִינֵי הַחַיִּים' לַאֲרִיסְטוֹ וּבְסֵפֶר 'תּוֹעֶלֶת הָאֵבָרִים' לְגָלִינוּס, וְזוּלָתָם מִפִּלְאֵי הַחָכְמָה. וְכֵן יִתְבָּאֵר בְּבֶהֱמוֹת הַיִּשּׁוּב, כַּצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַסּוּסִים וְהַחֲמוֹרִים, שֶׁהֵם בַּעֲבוּר צֹרֶךְ הָאָדָם אֲלֵיהֶם, כִּי אֵין הַתַּקָּנָה בָהֶם שֶׁיִּהְיוּ מִרְבָּרִיוֹת, אֲבָל בַּיִּשּׁוּב – לְתוֹעֶלֶת בְּנֵי אָדָם. וְכָל מַה שֶּׁרָמַז לוֹ דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּאָמְרוֹ: "מַה־רַּבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ", לְדָחוֹת טַעֲנַת אֶפִּיקוּרוֹס הַיְּנָנִי, אֲשֶׁר הָיָה רוֹאֶה כִּי הָעוֹלָם הָיָה בְּמִקְרֶה.

(ט) אָמַר הַכּוּזָרִי: אַף עַל פִּי שֶׁנִּצָּא מֵעִנְיָנֵנוּ מְעָט, בָּאֵר לִי כַּוָּנַת הַמִּזְמוֹר הַזֶּה.

(י) אָמַר הֶחָבֵר: הוּא הוֹלֵךְ עַל דֶּרֶךְ מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. הִתְחִיל: "עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה" – רוֹמֵז אֶל מַאֲמָרוֹ "יְהִי אוֹר". "נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה" – רוֹמֵז אֶל "יְהִי רָקִיעַ". "הַמְקָרֶה בַמַּיִם" – רוֹמֵז אֶל "הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ". וְאַחַר כֵּן – מַה שֶּׁיִּקְרֶה בָּאֲוִיר מֵהֶעָנָנִים וְהָרוּחוֹת וְהָאִשִּׁים וְהַבְּרָקִים וְהַזְּעָוֹת, וְשֶׁהֵם בַּלֹּם בְּרִשְׁיוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "כִּי־בָם יָדִין עַמִּים". וְהִלְיִן בְּעֲדָם כֻּלָּם: "הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ", "הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ", "עוֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת", רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁשּׁוֹלְחָם אֶל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה וּבְמַה שֶּׁיִּרְצֶה, וְכָל זֶה תָּלוּי בָּ'רָקִיעַ'. וְאַחַר כֵּן הֶעָתֵק אֶל "יִקָּווּ הַמַּיִם וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה" בְּאָמְרוֹ: "יְסַד־אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ", וְשֶׁהַמַּיִם בְּטִבְעָם מַקִּיפִים מִמַּעַל לָאָרֶץ וְיַכְסוּהָ כֻּלָּהּ כַּלְבוּשׁ: עֲמָקִים וְהָרִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "תְּהוֹם כַּלְבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־הָרִים יַעַמְדוּ מָיִם". אֲבָל הַיְכֹלֶת וְהַחָכְמָה הוֹצִיאָה אוֹתָם מֵהַשֶּׁבַע הַהוּא וְהִכְנִיסָם אֶל הָעֲמָקִים מְקוֹם הַמַּיִם, עַד שֶׁיִּהְיֶה לְשֶׁם מָקוֹם גְּדוֹל הַחַיִּים וְהֶרְאוֹת הַחָכְמָה. וְאָמַר: "מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן", כְּנוּי הַכְנָסָתָם אֶל הַיַּמִּים וְתַחַת הָאָרֶץ. וְלָזֶה רָמַז בְּאָמְרוֹ: "לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם"; כִּי הוּא כִּנְּרָאֶה כְּנֶגֶד אָמְרוֹ: "תְּהוֹם כַּלְבוּשׁ כִּסִּיתוֹ", וְזֶה כְּפִי טֶבַע הַמָּיִם. וּמֵהַמַּאֲמָר הַהוּא כְּפִי הַיְכֹלֶת וְהַחָכְמָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר: "גְּבוּל־שַׂמְתָּ בַל־יַעֲבֹרוּן". וְכָל זֶה מְכֻוָּן לְתוֹעֶלֶת הַחַיִּים, כַּאֲשֶׁר יִדְּחֶה הָאָדָם בְּתַחְבּוּלוֹתָיו וּמַלְאֲכוֹתָיו, רֹב מֵימֵי הַנְּהָרוֹת בְּסְכָרִים וְזוּלָתָם – לָקַחַת מִן הַמַּיִם כְּפִי צָרְכּוֹ לְבֵית הָרְחַיִם אוֹ לִתְעָלָה וְזוּלַת זֶה. כֵּן רָמַז הֵנָּה בְּאָמְרוֹ: "הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים" כְּדֵי שֶׁ"יַּשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ שָׂדָי" – כַּאֲשֶׁר תִּבְרָא הַחַיָּה; וְיִהְיֶה: "עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן" – כַּאֲשֶׁר יִבָּרֵא הָעוֹף. וְאַחַר נָעְתַּק אֶל "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ" בְּאָמְרוֹ: "מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו" – כְּנוּי לְ"וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ" לְתוֹעֲלוֹת אָדָם וְזַרְעוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה" – שֶׁלֹּא יְבַוֵּשׁ הֶחָצִיר, כִּי הוּא מִתּוֹעֲלוֹת בַּהֲמוֹת הַיִּשּׁוּב; בָּקָר וְצֹאן וְסוּסִים וַחֲמוֹרִים וְזוּלָתָם; כְּנָה בָעָדָם בַּ'עֲבֹדַת הָאָדָם', רְצוֹנוֹ לוֹמַר: עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה לַעֲבֹד בָּהֶם, וְיוֹצִיא לֶב הָצֶמַח לְעַצְמוֹ, כַּאֲשֶׁר אָמַר: "לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ", דּוֹמֶה לְאָמְרוֹ: "הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֹרֵעַ זָרַע", רְצוֹנוֹ לוֹמַר: שֶׁהַלֵּב לָאָדָם וְהַקְּלִפּוֹת לִשְׁאָר הַחַיִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף־הַשָּׁמַיִם". וְזָכַר הַמְּזוֹנִים הַשְּׁלֹשָׁה אֲשֶׁר יוּצְאוּ בָּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְהֵם: דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר, וְכֻלָּם לְחֶם. וְאַחַר כֵּן זָכַר תּוֹעֲלוֹתָם וְאָמַר "וְיֵין יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ"; וְאַחַר כֵּן "לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן"; וְלֶחֶם וְגוֹ' הוּא הַלֶּחֶם הַיָּדוּעַ מְיֻחָד: "לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד". וְאַחַר כֵּן חָזַר עַל תּוֹעֶלֶת יְרִידַת הַמָּטָר לָאִילָנִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְיָ אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע". וְתוֹעֶלֶת הָאִילָנִים הַגְּבוֹהִים לְמִין מִן הַחַיִּים כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "אֲשֶׁר שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ", כַּאֲשֶׁר הֶהָרִים הַגְּבוֹהִים תּוֹעֶלֶת לְמִין אֶחָד מִן הַחַיִּים כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְּׁפַנִּים"; וְהַכֹּל נִכְלָל בְּזֶכֶר 'הַיַּבָּשָׁה'. וְאַחַר כֵּן נָעְתַּק אֶל "יְהִי מְאוֹרֹת" בְּאָמְרוֹ: "עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים". וְזָכַר תּוֹעֶלֶת הַלַּיְלָה, וְשֶׁהָיָה בְּכַוָּנָה מֵאֶצְלוֹ לֹא בְּמִקְרֶה, וְלֹא תֹהוּ בְּמַעֲשֵׂהוּ, וְלֹא בַּמִּקְרִים הַתְּלוּיִים בְּמַעֲשֵׂהוּ, כִּי הַלַּיְלָה הוּא זְמַן הֶעְדֵּר הַשֶּׁמֶשׁ אֲבָל הוּא עִם זֶה מְכֻוָּן לְתוֹעֲלוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "תָּשֶׁת־חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה". וּמַה שֶּׁפָּמוּךְ לוֹ מִן הַמַּאֲמָר בְּזִכְרוֹן הַחַיּוֹת הַמַּזִּיקוֹת לָאָדָם, וְהַלֵּיכָתָם בַּלַּיְלָה וְהָאָדָם וְהַחַיּוֹת הָרְגִילוֹת עִם הָאָדָם בְּהֵפֶךְ זֶה כַּאֲשֶׁר אָמַר: "יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ עַד־עֶרֶב". הִנֵּה כְּבָר נִגְרְרוּ לוֹ הַחַיִּים הָאַרְצִיִּים כֻּלָּם בְּזֵכֶר הַנְּהָרוֹת, וְאַחַר כֵּן בְּזֵכֶר הַמְּאוֹרוֹת, וְנִגְרַר עִמָּהֶם זֵכֶר הָאָדָם – וְלֹא נִשְׁאַר לוֹ אֶלָּא זֵכֶר הַחַיִּים אֲשֶׁר בַּמַּיִם, וְרֹב עִנְיָנֵיהֶם אֵינָם יְדוּעִים, וְהַחָכְמָה בָהֶם אֵינֶנָּה נְגְלֵית לָנוּ כְּהִגָּלוֹתָהּ בָּאֵלּוּ. וְשִׁבַּח עַל זִכְרוֹן אֵלֶּה אֲשֶׁר הַחָכְמָה בָהֶם נִגְלֵית בְּאָמְרוֹ: "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ". וְאַחַר כֵּן חָזַר אֶל זֵכֶר הַיָּם וּמַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ וְסָמַךְ לוֹ אָמְרוֹ: "יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו", כְּנוּי לְאָמְרוֹ: "וַיִּרָא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד", וְאָמַר עַל יוֹם הַשִּׁבִיעִי: "וַיְבָרֶךְ, וַיְקַדֵּשׁ" בַּעֲבוּר שֶׁנִּשְׁלְמוּ הַמַּעֲשִׂים הַטִּבְעִיִּים אֲשֶׁר יִשְׁלְמוּ בַּזְּמָן, וְהִגִּיעוּ בָאָדָם אֶל מַעֲלַת הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר אֵינָם צְרִיכִים לַכַּחוֹת הַטִּבְעִיִּים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׂכָלִים אֵינָם צְרִיכִים בְּפָעֳלֵיהֶם אֶל זְמָן, כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים הַשֵּׂכֶל יְצַיֵּר בְּרֶגַע אֶחָד

הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְהוּא עוֹלַם הַמְּנוּחָה, כַּאֲשֶׁר תִּדְבַּק הַנֶּפֶשׁ בּוֹ – תָּנוּחַ, וְעַל כֵּן נֶאֱמַר בַּשַּׁבָּת שֶׁהוּא מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא. וְעִתָּה נָשׁוּב אֶל דִּבְרֵינוּ עַל דַּעַת אַנְשֵׁי הַהַקָּשָׁה, כִּי הַיְסוֹדוֹת כַּאֲשֶׁר יִמָּזְגוּ מִתְחַלְּפִים כְּפִי הִתְחַלֵּף הַמִּקּוֹמוֹת הָאֲוִירִיִּים וְהָעֲרָכִים הַגַּלְגַּלִּיִּים, הָיוּ רְאוּיִים לְצוּרוֹת מִתְחַלְּפוֹת מֵאֵצֶל נוֹתֵן הַצּוּרוֹת, וְהָיָה לְכָל הַמּוֹצָאִים מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהֶם מִפֹּחוֹת וּטְבָעִים הַמְיֻחָדִים לָהֶם, וְלִקָּטָם דַּעַת בַּמּוֹצָאִים שֶׁפֹּחוֹתָם וְטִבְעֵיהֶם וְעִצְמִיּוֹתֵיהֶם מְזֻגִּיִּים בִּלְבָד, אֵינָם צְרִיכִים אֶל צוּרוֹת אֱלֹהִיּוֹת, וְשֶׁהַצּוּרוֹת אֵינָם צְרִיכוֹת כִּי אִם לַצְּמָחִים וְלַחַיִּים אֲשֶׁר תִּיחַס הַנֶּפֶשׁ אֲלֵיהֶם, וְכַאֲשֶׁר נִמְזְגוּ מֻזָּג יוֹתֵר דַּק הָיוּ רְאוּיִים לְצוּרָה יוֹתֵר נִכְבֶּדֶת, תִּרְאֶה בָּהּ הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית יוֹתֵר, וְהוּא הַצֶּמַח אֲשֶׁר לוֹ קֶצֶת הֶרְגֵּשׁ וְהַשָּׂגָה וְהוֹלֵךְ אֶל הָאָרֶץ וְנִזּוֹן מִן הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַלָּחָה וְהַמַּיִם הַמִּתּוּקִים, וְנִמְנָע מֵהֶפֶךְ זֶה, וְיִגְדַּל עַד אֲשֶׁר יוֹלִיד כְּמוֹהוּ וְיַעֲשֶׂה זֶרַע, אָז יַעֲמֹד מַעֲשֵׂהוּ, וִיבַקֵּשׁ הַזֶּרַע הַהוּא כְּמוֹ הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא לַחָכְמָה הַנִּפְלָאָה הַתְּקִיעָה בּוֹ, הַנִּקְרֵאת אֶצְלָם ׳טֶבַע׳, וְהוּא כֹּחַ מְשְׁתַּדֵּל בִּשְׁמִירַת הַמִּין, בְּעֲבוּר שֶׁלֹּא הָיָה אֶפְשָׁר לְהִשָּׁאֵר הָאִישׁ הַהוּא בְּעַצְמוֹ, שֶׁהוּא מֻרְכָּב מִדְּבָרִים מִשְׁתַּנִּים. וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחוֹת הָאֵלֶּה לַגִּדּוּל וְלַהוֹלָדָה וְקִבּוּל הַמָּזוֹן, לֹא יָנוּעַ הַתְנוּעָה הַמָּקוֹמִית, הוּא אֲשֶׁר יַנְהִיגֵהוּ הַטֶּבַע עַל דִּבְרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים; וְעַל הָאֻמֶּת שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ יַנְהִיגֵם בִּתְכוּנָה מֵהַתְּכוּנוֹת, קְרֵא אַתָּה הַתְּכוּנָה הַהִיא, אִם תַּחְפֹּץ – טֶבַע אוֹ נֶפֶשׁ אוֹ כֹּחַ. וְכַאֲשֶׁר דַּק הַמֶּזֶג יוֹתֵר וְנִזְדַּמֵּן לְהֶרָאוֹת בּוֹ הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית יוֹתֵר, הָיָה רָאוּי לְתוֹסֶפֶת צוּרָה זוּלָתִי הַכֹּחוֹת הַטִּבְעִיִּים, עַד שֶׁיִּגִּיעַ אֶל מְזוֹנוֹתָיו מֻרְחָק, וְיִהְיוּ כָּל אֲבָרָיו קְשׁוּרִים, לֹא יָנוּעוּ כִּי אִם בְּחֶפְצוֹ, וְיִהְיֶה יוֹתֵר מוּשָׂל בַּחֲלָקָיו מִן הַצֶּמַח, אֲשֶׁר לֹא יוּכַל לְהִסָּתֵר מִמַּה שֶּׁיַּזִּיקֵהוּ, וְלֹא לָרוּץ לְמַה שֶּׁיּוֹעִילֵהוּ, וְהָרוּחַ מְשַׂחֶקֶת בּוֹ. וְהָיָה הַחַי בַּעַל הָאֲבָרִים הַמְּנִיעִים אוֹתוֹ בַּמָּקוֹם; וְנִקְרֵאת הַצּוּרָה הַנִּתּוּנָה לוֹ יְתֵרָה עַל הַטֶּבַע – נֶפֶשׁ; וְהִשְׁתַּנּוּ הַנְּפָשׁוֹת שִׁנּוּי גָּדוֹל כְּפִי הִתְגַּבֵּר הַטְּבָעִים הָאַרְבַּע עִם כִּוּוּן הֶחָכְמָה יִתְבָּרַךְ לְכָל חַי וְחַי לְצֹרֶךְ כָּל הָעוֹלָם אֵלָיו. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מָה הַתּוֹעֶלֶת בְּרֻבָּם, כַּאֲשֶׁר לֹא נֵדַע כְּלֵי הַסְּפִינָה וְנַחְשְׁבֵם לְלֹא צֹרֶךְ וְיֵדֵעַ בַּעַל הַסְּפִינָה וְעוֹשֶׂיהָ, וְכַאֲשֶׁר לֹא נֵדַע תּוֹעֲלוֹת הַרְבֵּה מֵאֲבָרֵינוּ וַעֲצָמֵינוּ; אִלּוּ הָיוּ מְפֹרָדִים לְפָנֵינוּ, לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִים תּוֹעֲלוֹת כָּל עֶצֶם וָעֶצֶם וְכָל אֵבֶר וָאֵבֶר, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנַחְנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם, וְבָרוּר לָנוּ כִּי אִם הָיִינוּ חֲסֵרִים אֶחָד מֵהֶם יִהְיוּ מַעֲשֵׂינוּ חֲסֵרִים וְנִצְטָרֵךְ אֵלָיו. וְכֵן כָּל חֶלְקֵי הָעוֹלָם יְדוּעִים וּפְסוּרִים אֵצֶל בּוֹרְאָם, ׳עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ׳. וְהָיָה מִן הַדִּין שֶׁתִּהְיֶינָה הַנְּפָשׁוֹת שׁוֹנוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְהָיָה בְּדִין שֶׁיִּהְיוּ כְּלֵי כָּל נֶפֶשׁ רְאוּיִים לָהּ, וְיִנָּתֵן לָאֲרִיֵה כְּלֵי הַטֶּרֶף בַּשִּׁנַּיִם וְהַצִּפָּרְנַיִם עִם הַגְּבוּרָה, וְיִנָּתֵן לָאַיָּל כְּלֵי הַמְּנוּסָה עִם הַמֶּרֶךְ, וְכָל נֶפֶשׁ תִּכְסֹף לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר הוּכְנוּ לָהּ. וְלֹא נִשְׁתַּוּוּ הַטִּבְעִים בְּמְאוּמָה מִן הַחַי הַבַּהֲמִי, וְאֵינֶנּוּ נִכְסָף לְקִבּוּל צוּרָה יְתֵרָה עַל הַנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית, אֲבָל נִשְׁתַּוּוּ בָּאָדָם וְנִכְסְפוּ לְצוּרָה יְתֵרָה, וְאֵין כְּיִלּוּת אֵצֶל הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְאָצַל עָלָיו צוּרָה יְתֵרָה נִקְרֵאת ״הַשֵּׂכֶל הַהִיוֹלָנִי הַנִּפְעָל״. וּבְנֵי אָדָם גַּם כֵּן שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה, כִּי רֻבָּם טִבְעֵיהֶם נוֹטִים וְיֶשׁ שִׂכְלָם עִם הַנִּטְיָה הַהִיא. אִם יֶשׁ עִם הַמָּרָה הָאֲדֻמָּה – עִמּוֹ הַמְּהִירוּת וְהַקַּלּוּת, וְאִם יֶשׁ עִם הַמָּרָה הַשְּׁחוֹרָה – עִמּוֹ הַמְּתִינוּת וְהַיְשׁוּב. וְהַמִּדּוֹת הוֹלְכוֹת אַחֲרֵי הַמֶּזֶג, עַד אִם יִמָּצֵא אָדָם שֶׁוֵּה הַטְּבָעִים וְהֶפְכֵי הַמִּדּוֹת אֶצְלוֹ בְּרִשּׁוּתוֹ, כְּמוֹ שְׁתֵּי כַּפּוֹת הַמֹּאזְנַיִם הַיְשָׁרִים בְּיַד הַשּׁוֹקֵל, יֶשׁ אוֹתָם אֶל אֲשֶׁר יִרְצֶה בְּתוֹסֶפֶת הָאֲבָנִים וְחֶסְרוֹנָם. וְהָאָדָם הַהוּא בְּלִי סָפֵק לִבּוֹ רֵיק מִן הַתַּאֲוֹת הַמַּפְלָגוֹת, וְכוֹסֵף אֶל מַדְרֵגָה לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגָתוֹ, וְהִיא הַמַּדְרֵגָה הָאֱלֹהִית, וְהוּא עוֹמֵד וּמְחַשֵּׁב בְּמַה שֶּׁרָאוּי לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּהַגְבָּרַת טִבְעָיו וּמִדּוֹתָיו, וְאֵינֶנּוּ נוֹתֵן לְכֹחַ הַתַּאֲוָה רְצוֹנוֹ, וְלֹא לְכֹחַ הַתַּאֲוָה רְצוֹנוֹ, וְלֹא לְזוּלָתָם, אֲבָל הוּא נוֹעָץ וּמְבַקֵּשׁ מֵאֱלֹהָיו שֶׁיּוֹרֵהוּ הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה, וְזֶה הוּא אֲשֶׁר יֵאָצֵל עָלָיו רוּחַ אֱלֹהֵי נְבוּאִי אִם יִהְיֶה רָאוּי לַנְּבוּאָה, אוֹ לְמוּדֵי אִם מַדְרֵגָתוֹ לְמַטָּה מִזֹּאת, וְיִהְיֶה חָסִיד לֹא נָבִיא, שֶׁאֵין כְּיִלּוּת לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ אֲבָל הוּא נוֹתֵן לְכָל דָּבָר מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ. וְהַפִּילוֹסוֹפִים קוֹרְאִים נוֹתֵן הַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת– ׳הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל׳, וישימוהו מַלְאַךְ אַחֲרֵי הָאֱלֹהִים, וְכַאֲשֶׁר שִׂכְלֵי בְנֵי אָדָם נִדְבָּקִים בּוֹ הוּא גַּן עֵדְנָם וְהַתְמָדָתָם הַנִּצְחִית.

(יא) אָמַר הַכּוּזָרִי: רְצוֹנִי שֶׁתְּפָרֵט לִי הַכְּלָל הַזֶּה עַל דֶּרֶךְ קְצָרָה.

(יב) אָמַר הֶחָבֵר: יִתְבָּאֵר מִצִּיאוּת הַנֶּפֶשׁ בִּתְנוּעוֹת וְהַרְגָּשׁוֹת לַחַיִּים, שׁוֹנוֹת מִן הַתְּנוּעוֹת הַיְסוֹדִיּוֹת, וְנִקְרֵאת סִבָּתָם נֶפֶשׁ אוֹ כֹּחַ נַפְשִׁי. וְיִתְחַלְּקוּ הַכֹּחוֹת הַנַּפְשִׁיּוֹת אֶל שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְהֵם מַה שֶּׁהִשְׁתַּתֵּף בּוֹ הַחַי עִם הַצֶּמַח וְהוּא הַכֹּחַ הַצְּמְחִי, וּמַה שֶּׁהִשְׁתַּתֵּף בּוֹ הָאָדָם עִם שְׁאָר הַחַיִּים וְהוּא הַכֹּחַ הַחִיּוּנִי, וּמַה שֶּׁנִּתְיַחֵד בּוֹ הָאָדָם וְיִקָּרֵא הַכֹּחַ הַדִּבּוּרִי. וְיִתְבָּאֵר עִנְיַן הַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית הַסּוּגִית בִּבְחִינַת הַפְּעֻלּוֹת שֶׁהֵם מְחֻמַּת הַצּוּרוֹת הַמַּגִּיעוֹת בַּחֹמֶר, לֹא מֵחֻמַּת הַחֹמֶר מִצַּד שֶׁהוּא חֹמֶר, כִּי הַסַּכִּין לֹא יַחְתֹּךְ מִצַּד שֶׁהוּא גּוּף אֲבָל מִצַּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ צוּרַת הַסַּכִּין, וְכֵן הַחַי לֹא יָרִגִּישׁ וְיָנוּעַ מִצַּד שֶׁהוּא גּוּף, אַךְ מִצַּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ צוּרַת הַחַיּוּת, וְהוּא הַנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ. וְנִקְרְאוּ אֵלּוּ הַצּוּרוֹת שְׁלֵמִיּוֹת, כִּי בָהֶם יִשְׁלְמוּ תְּכוּנוֹת הַדְּבָרִים. וְהַנֶּפֶשׁ – שְׁלֵמוּת, וְיֵשׁ שְׁלֵמוּת רִאשׁוֹן וּשְׁלֵמוּת שֵׁנִי. הִנֵּה הָרִאשׁוֹן הוּא הַתְּחָלָה לְפְעֻלּוֹת, וְהַשֵּׁנִי עֲצְמוּת הַפְּעֻלּוֹת הַיּוֹצְאוֹת מֵהַהִתְחָלָה, וְהַנֶּפֶשׁ – שְׁלֵמוּת רִאשׁוֹן, כִּי הִיא הַתְּחָלָה לַיּוֹצֵא מֵהַהִתְחָלָה. וְהַשְּׁלֵמוּת: אִם שְׁלֵמוּת הַתְּחָלָה לְפְעֻלּוֹת, וְהַשֵּׁנִי עֲצְמוּת הַפְּעֻלּוֹת הַיּוֹצְאוֹת מֵהַהִתְחָלָה, וְהַנֶּפֶשׁ – שְׁלֵמוּת רִאשׁוֹן, כִּי הִיא הַתְּחָלָה לַיּוֹצֵא מֵהַהִתְחָלָה. וְהַשְּׁלֵמוּת: אִם שְׁלֵמוּת לְעֶצֶם אֵינוֹ גֶּשֶׁם, וְהַנֶּפֶשׁ שְׁלֵמוּת לַגֶּשֶׁם. וְהַגֶּשֶׁם: אִם טִבְעִי, וְאִם מְלָאכוּתִי, וְהַנֶּפֶשׁ שְׁלֵמוּת לְגֶשֶׁם טִבְעִי. וְהַגֶּשֶׁם הַטִּבְעִי: אִם כְּלִי וְאִם בְּלִתִּי כְּלִי, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּשְׁלְמוּ פְּעֻלּוֹתָיו בְּכֵלִים אוֹ בְלַעֲדֵי כֵלִים. וְהַנֶּפֶשׁ שְׁלֵמוּת לְגֶשֶׁם טִבְעִי כְּלִי בַּעַל חַיּוּת בְּכֹחַ, רְצוֹנִי לוֹמַר: מוֹצֵא הַפְּעֻלּוֹת הַחִיּוּנִיּוֹת בַּכֹּחַ וּמוּכָן לָהֶם, וְיִתְבָּאֵר שֶׁהַנֶּפֶשׁ אֵינָהּ הֹוָה מֵהִתְמַזֵּג יְסוֹדוֹת הַגּוּף, לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַמִּתְחַדֵּשׁ מֵהִתְמַזֵּג נִפְרָדִים: אִם שֶׁיִּגָּבֵר בּוֹ אֶחָד מֵהַנִּפְרָדִים אוֹ יוֹתֵר מֵאֶחָד וְיִשָּׁאֲרוּ הָאֲחֵרִים עַל צוּרוֹתָם, הִנֵּה תִּהְיֶה הַצּוּרָה הַמַּגַּעַת – כְּפִי זֶה. וְאִם שֶׁיְּנֻצְּחוּ הַנִּפְרָדִים עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר אֶחָד עַל צוּרָתוֹ וּתְחַדֵּשׁ מִזֶּה צוּרָה מֵאֶמְצָעִיּוּתָם. וְהַנֶּפֶשׁ אֵינָהּ מִמִּין דָּבָר מִנִּפְרְדֵי הַגּוּף, אִם כֵּן אֵינָהּ אֶלָּא צוּרָה מִחוּץ, כְּפִתּוּחַ הָאֶבֶן הַזֶּה אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ מִמִּין צוּרוֹת הַמַּיִם וְהֶעָפָר. תְּחִלַּת הַכֹּחוֹת

– הַכֹּחַ הַזָּן וְהוּא כְּהַתְחָלָה, וְהַמּוֹלִיד – כְּתַכְלִית, וְהַמְגַדֵּל – כְּאֶמְצַע, הַקּוֹשֵׁר בֵּין הַהַתְחָלָה וְהַתַּכְלִית. וְלַמּוֹלִיד – רֵאשִׁית וּקְדִימָה, וְאִם יֵרָאֶה מִתְאַחֵר, הִנֵּה הוּא יִמְשֹׁל רְאשׁוֹנָה עַל הַחֹמֶר הַמּוּכָן לְקַבּוּל הַחַיּוּת, וְיַלְבִּישֶׁהוּ צוּרַת הַדָּבָר הַמְכֻוָּן בַּעֲבוּרַת הַמְגַדֵּל וְהַזָּן, וְאַחַר כֵּן יַעֲזֹב הַהַנְהָגָה לִשְׁנֵיהֶם עַד עֵת הָהוֹלָדָה, וְהַמּוֹלִיד נֶעֱבָד, וְהַזָּן עוֹבֵד, וְמְגַדֵּל עוֹבֵד וְנֶעֱבָד. וְלַזָּן הָאַרְבָּעָה כֹּחוֹת הַמְפָרְסָמִים הָעוֹבְדִים אוֹתוֹ. כָּל נָע – בְּחֵפֶץ הֶרְגֵּשׁ נָע, וְאִם אֵינֶנּוּ כֵן הָיָה הַהֶרְגֵּשׁ לָרִיק, וְהַחָכְמָה לֹא תִתֵּן דָּבָר לְהֶבֶל וָרִיק וְלֹא לְהַזִּיק, וְלֹא תִמְנַע דָּבָר צָרִיךְ וְלֹא –מוֹעִיל, עַד שֶׁבַּעֲלֵי הַכְּסוּיִים וְאִם יֵרָאוּ נֶחִים הָיָה לָהֶם הִתְקַבְּצוּת וְהִתְפַּשְׁטוּת, וְאִם יְהֻפְּכוּ עַל גַּבֵּיהֶם יִתְנוֹעֲעוּ עַד שֶׁיָּשׁוּבוּ עַל בִּטְנֵיהֶם, כְּדֵי לְקָרֵב לָהֶם הַמָּזוֹן. וְהַהַרְגָּשׁוֹת הַנִּרְאוֹת –יְדוּעוֹת, אֲבָל הַנִּסְתָּרוֹת, תְּחִלָּתָם הַהַרְגָּשָׁה הַמִּשְׁתַּתֶּפֶת, כִּי אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ עָרֵב וְאֲשֶׁר הוּא עָרֵב לֹא יֵשָׁגוּ כִּי אִם בְּנִסָּיוֹן, וְצָרִיךְ לְקַבֵּעַ כֹּחַ יְצוּרִי לִשְׁמֹר צוּרוֹת הַמַּרְגָּשׁוֹת, וְהִיא הַהַרְגָּשָׁה הַמִּשְׁתַּתֶּפֶת, וְהַכֹּחַ הַזּוֹכֵר־הַשּׁוֹמֵר לִשְׁמֹר בּוֹ הָעִנְיָנִים הַמֻּשָּׂגִים מֵהַמַּרְגָּשׁוֹת, וְהַכֹּחַ הַיְצָרִי לְהַקְרִיב בּוֹ מַה שֶּׁנִּמְחַק מֵהַזִּכָּרוֹן, וְהַכֹּחַ הַמַּחֲשָׁבִי לַעֲמֹד בּוֹ עַל בֵּרוּר מַה שֶּׁיִּחַדְּשֵׁהוּ הַיְצָרִי וְהֻפְסְדוּ בְּאֹפֶן הָעֲמִידָה הַחֲדָשָׁה עַד שֶׁיְּשִׁיבֵהוּ אֶל הַזִּכָּרוֹן, וְהַכֹּחַ הַמִּתְנוֹעֵעַ לְהָבִיא מַה שֶּׁיִּצְטָרֵךְ מִקָּרוֹב וְרָחוֹק וּדְחִיַּת הַמַּזִּיק. וְכָל כֹּחוֹת בַּעֲלֵי חַיִּים: אִם מַשִּׂיגִים וְאִם מְנִיעִים. וְהַמְּנִיעִים הֵם הַמַּאֲוַיִּים וְהֵם שְׁנֵי מִינִים: אִם מֵנִיעַ לְהָבִיא מוֹעִיל וְהוּא – הַכּוֹסֵף, וְאִם מֵנִיעַ לִדְחוֹת מַזִּיק וְהוּא – הַכּוֹעֵס. וְהַמַּשִּׂיגִים שְׁנֵי מִינִים: אִם נִרְאִים – כַּחוּשִׁים הַנִּרְאִים, וְאִם נִסְתָּרִים – כַּחוּשִׁים הַנִּסְתָּרִים. וְהַמְּנִיעִים אָמְנָם יִפְעֲלוּ בְּמִשְׁפַּט הַמַּחֲשָׁבִי בַּעֲבוּרַת הַמְדַמֶּה, וְהוּא הַתַּכְלִית מֵהַחַי הַבַּהֲמִי, כִּי אֵין רָאוּי לְקַבֵּעַ לוֹ הַכֹּחַ הַמִּתְנוֹעֵעַ לְתַקֵּן סִבּוֹת הַהֶרְגֵּשׁ וְהַיְצֵר, אַף הַחוּשׁ הַיְצָרִי נִקְבַּע לוֹ לְתַקֵּן סִבּוֹת הַתְּנוּעָה. וְהַמְדַבֵּר – בְּהֶפֶךְ זֶה – נִתְּנָה לוֹ הַתְּנוּעָה לְתַקֵּן הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת הַמַּשְׂכֶּלֶת הַזּוֹכֶרֶת. הַחוּשִׁים הַחֲמִשָּׁה יְדוּעִים, וּמֵשִׂגֵיהֶם יְדוּעִים. בְּאֶמְצָעוּתָם תֻּשַּׂג הַדְּמוּת וְהַמְּנֻיָּן וְהַגֹּדֶל וְהַתְּנוּעָה וְהַמְּנוּחָה. הִתְבָּאֵר מְצוֹא הַהַרְגָּשָׁה הַמִּשְׁתַּתֶּפֶת, מֵאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ דָנִין עַל הַדִּבַּשׁ, דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁנִּרְאֵהוּ שֶׁהוּא מָתוֹק, וְזֶה בַּעֲבוּר שֶׁעִמָּנוּ כֹּחַ מְשֻׁתָּף לַחוּשִׁים הַחֲמִשָּׁה, וְזֶה הַכֹּחַ הוּא הַיְצוּרִי, וּפוֹעֵל בְּהָקִישׁ וּבַתְּנוּמָה. וְאַחַר זֶה כֹּחַ מַרְכִּיב מַה שֶּׁמִּתְקַבֵּץ בַּהַרְגָּשָׁה הַמִּשְׁתַּתֶּפֶת, וְיַבְדִּיל בֵּינֵיהֶם וְיַפִּיל הַמַּחֲלֶקֶת בֵּינֵיהֶם, מִבְּלִי שֶׁיָּסִיר מֵהַצּוּרוֹת הַהַרְגָּשָׁה הַמִּשְׁתַּתֶּפֶת, וְהוּא הַיְצָרִי, וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה אֱמֶת וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה שֶׁקֶר, אֲבָל הַיְצוּרִי אֱמֶת לְעוֹלָם. וְאַחֲרָיו הַכֹּחַ הַמַּחֲשָׁבִי, וְהוּא כֹּחַ שׁוֹפֵט דָּן עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי שֶׁיְּבַקֵּשׁ וְעַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ. וְאֵין בַּיְצוּרִי וְלֹא בַיְצָרִי מִשְׁפָּט וָדִין אֲבָל צִיּוּר לְבָד. וְאַחֲרָיו הַכֹּחַ הַשּׁוֹמֵר, מַזְכִּיר לָעִנְיָנִים מַה שֶּׁהִשִּׂיג, כְּמוֹ שֶׁהַזְּאֵב שׂוֹנֵא, וְהַבֵּן אוֹהֵב. וְהָאַהֲבָה וְהַהֶזֵּק וְהַהַאֲמָנָה וְהַהַכְזָבָה לַמַּחֲשָׁבִי, אֲבָל הַשּׁוֹמֵר הַמַּזְכִּיר הִנֵּה יִשְׁמֹר מַה שֶּׁמַּאֲמִין בּוֹ הַמַּחֲשָׁבִי. וְהַכֹּחַ הַיְצָרִי כְּשֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הַמַּחֲשָׁבִי יִקָּרֵא יְצָרִי, וּכְשֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הַמְדַבֵּר יִקָּרֵא מַחֲשָׁבִי. הַהִצְטַיְרוּת בְּפָנֵי הַמֹּחַ, וְהַיְצָרִי בְּאֶמְצָעוּתוֹ, וְהַזִּכָּרוֹן בְּמֵאָחֳרוֹ, וְהַמַּחֲשָׁבִי בִּכְלָלוֹ, וְרֵבּוּ בִּמְקוֹם הַיְצָרִי. וְכָל אֵלּוּ הַכֹּחוֹת מַהוּתֵיהֶם כֵּלִים בְּכִלְיוֹן כֵּלֵיהֶם, וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא לַמְדַבֶּרֶת אַף עַל פִּי שֶׁיְּחֻדָּה לְעִצְמָהּ לֵב הַכֹּחוֹת הָאֵלֶּה בְּדֶרֶךְ מִדְרְכֵי הַיִּחוּד וְשֶׁתַּמְצִיאֵם בְּעִצְמוּתָם. זֶה הַיּוֹצֵא מִדִּבְרֵי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּמַה שֶּׁלְּמַטָּה מֵהַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת. וְאָמְרוּ בַּמְדַבֶּרֶת שֶׁהִיא הַשֵּׂכֶל הַהְיוּלָנִי, רְצוֹנָם לוֹמַר: הַשֵּׂכֶל בְּכֹחַ, דּוֹמֶה לַהְיוּלִי אֲשֶׁר הוּא דּוֹמֶה לְאֶפֶס בְּפֹעַל וְהוּא כָּל דָּבָר בְּכֹחַ, וְיִהְיוּ בוֹ הַצּוּרוֹת הַמַּשְׂכָּלוֹת, אִם בִּלְמוּד אֱלֹהִי וְאִם בְּקִנְיָן. וַאֲשֶׁר הֵם הַמַּשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֲשֶׁר יִשְׁתַּתְּפוּ בָּהֶם כָּל בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר עַל הַמִּנְהָג הַטִּבְעִי. וַאֲשֶׁר בְּקִנְיָן הֵם בַּהַקָּשָׁה וּבְחִדּוּשׁ הַמּוּפְתִי בְּהִצְטַיְרוּת הָאֲמִתּוֹת הַדִּבְּרִיּוֹת, כְּמוֹ הַסּוּגִים וְהַמִּינִים וְהַחֲלָקִים וְהַמִּדּוֹת הַמְיֻחָדוֹת וְהַמִּלּוֹת הַנִּפְרָדוֹת וְהַמֻּרְכָּבוֹת בַּדְּרָכִים הַנֶּחֱלָקִים מֵהַהַרְכָּבוֹת וְהַהַקָּשׁוֹת הַמְחֻבָּרוֹת, הָאֲמִתִּיּוֹת וְהַכַּזָּבְנִיּוֹת, וְהַגְּזֵרוֹת הַמּוֹלִידוֹת תּוֹלָדוֹת הֶכְרְחִיּוֹת מוּפְתִיּוֹת אוֹ נְצוּחִיּוֹת אוֹ הֶלָּצִיּוֹת אוֹ הַטְעָאִיּוֹת אוֹ שִׁירִיּוֹת, וּבְהִתְבָּרֵר אֲמִתַּת הָעִנְיָנִים הַטִּבְעִיִּים בַּהְיוּלִי וְהַצּוּרָה וְהַהֶעְדֵּר וְהַטֶּבַע וְהַזְּמָן וְהַמָּקוֹם וְהַתְּנוּעָה וְהַגְּרָמִים הַגַּלְגַּלִּיִּים וְהַגְּרָמִים הַיְסוֹדִיִּים וְהַהֶוְיָה וְהַהֶפְסֵד הַמְּחֻלָּטִים וְהַהֶוְיוֹת הַנּוֹלָדוֹת הַהֲווֹת בָּאֲוִיר, וְהַהֲווֹת בְּמוֹצָאָם, וְהַהֲווֹת עַל כַּדּוּר הָאָרֶץ מִצָּמַח וָחַי, וַאֲמִתַּת הָאָדָם, וְאֲמִתַּת הִצְטַיְרוּת הַנֶּפֶשׁ אֶת נַפְשָׁהּ, וְהִצְטַיְרוּת הַדְּבָרִים הַמּוּסָרִיִּים מֵהַמְּנֻיָּנִים, וְהַשִּׂעוּרִים הַמְּלָאכִיִּים, וְהַשִּׂעוּרִים הַכּוֹכָבִיִּים, וְהַשִּׂעוּרִים הַנִּגּוּנִיִּים, וְהַשִּׂעוּרִים הַמַּרְאִיִּים, וְהִצְטַיְרוּת הַדְּבָרִים הָאֱלֹהִיִּים, וִידִיעַת הַתַּחְלוּת הַמְּצִיאָה בִּסְתָם מִצַּד שֶׁהִיא מֻצִּיאָה, וְהַתְּלוּיִים בָּהּ בְּכֹחַ אוֹ בְּפֹעַל, וְהַהַתְחָלָה וְהָעִלָּה וְהָעֻצָּם וְהַמִּקָּרֶה וְהַסּוּג וְהַמִּין וְהַהֶפֶךְ וְהַדּוֹמֶה, וְהַהַסְכָּמָה וְהַחִלּוּף וְהָאֲחָדוּת וְהָרִבּוּי, וְקִיּוּם הַתַּחְלוּת הַחָכְמוֹת הָעִיּוּנִיּוֹת מֵהַמּוּסָרִיּוֹת וְהַטִּבְעִיּוֹת מִן הַדִּבְּרִיּוֹת, אֲשֶׁר לֹא יַגִּיעוּ אֲלֵיהֶם אֶלָּא בְּזוֹאת הַחָכְמָה בְּקִיּוּם הַבּוֹרֵא הָרִאשׁוֹן, וְהַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית, וְאֵיכוּת הַמִּינִים. וּמִדְרֵגַת הַשֵּׂכֶל מֵהַבּוֹרֵא, וּמַדְרֵגַת הַנֶּפֶשׁ מֵהַשֵּׂכֶל וּמַדְרֵגַת הַטֶּבַע מֵהַנֶּפֶשׁ, וּמַדְרֵגַת הַהְיוּלִי וְהַצּוּרָה מֵהַטֶּבַע, וּמַדְרֵגַת הַגַּלְגַּלִּים וְהַכּוֹכָבִים וְהַהֶוְיוֹת מֵהַהְיוּלִי וְהַצּוּרָה, וְלָמָּה הֵטְבִּיעוּ עַל הַמַּחֲלֶקֶת הַזֹּאת, וְהַקְּדִימָה וְהָאַחוֹר, וִידִיעַת הָאֲנוֹשׁוּת וְהָאֱלֹהוּת וְהַטֶּבַע הַכְּלָלִי וְהַהַשְׁגָּחָה הָרִאשׁוֹנָה. וְיֵשׁ שֶׁתְּקַבֵּל זֹאת הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת צוּרָה מִן הַהֶרְגֵּשׁ, כַּאֲשֶׁר תֵּרָאֶה עַל עַצְמָהּ מַה שֶּׁיֵּשׁ בַּיְצוּרִי הַשּׁוֹמֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּיְצָרִי וְהַמַּחֲשָׁבִי, וְתִמְצָא הַצּוּרוֹת הָהֵם מִשְׁתַּתְּפוֹת קְצָתָם עִם קְצָתָם בְּתַבְנִיּוֹת וְנִפְרָדִים בְּתַבְנִיּוֹת אֲחֵרוֹת. וּמִן הַתַּבְנִיּוֹת הָהֵם צוּרוֹת עַצְמִיּוֹת וּמִקְרִיּוֹת וְהִיא מְסֻלֶּקֶת אוֹתָם וּמְסֻדֶּרֶת אוֹתָם וּמְחֻדֶּשֶׁת הַסּוּגִים וְהַמִּינִים וְהַהֻבְדֵּלִים וְהַסְּגֻלּוֹת וְהַמִּקְרִים, וְאַחַר תַּרְכִּיבֵם הַרְכָּבָה הֶקֵּשִׁית וְתוֹלִיד מֵהֶם תּוֹעֲלוֹת הַתּוֹלָדוֹת בְּעֵזֶר הַשֵּׂכֶל הַכְּלָלִי הַסּוֹמֵךְ אוֹתָם. וְאִם הִיא נֶעֱזֶרֶת רִאשׁוֹנָה בְּכֹחוֹת הַהֶרְגֵּשִׁיִּים אֵינֶנָּה צְרִיכָה אֲלֵיהֶם בְּצִיּוּר אֵלֶּה הָעִנְיָנִים בְּעַצְמָם וּבְהַרְכָּבַת הַהֶקֵּשִׁים מֵהֶם, לֹא בְּעֵת הָאֲמוּת וְלֹא בְּעֵת הַצִּיּוּר. וְכַאֲשֶׁר הַכֹּחוֹת הַהֶרְגֵּשִׁיִּים מַשִּׂיגִים יַחַס הַמּוּחָשׁ, כֵּן הַכֹּחוֹת הַשִּׂכְלִיּוֹת מַשִּׂיגִים יַחַס מִן הַמֻּשְׂכָּל בְּהַפְשָׁטַת הַצּוּרָה מֵהַחֹמֶר וְהִתְדַּבֵּק בָּהּ, אֶלָּא שֶׁכֹּחַ הַמַּרְגִּישׁ לֹא יִפְעַל בְּעַצְמוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּפְעַל הַמְדַבֵּר, אֲבָל יִצְטָרֵךְ אֶל הַכֹּחַ הַמַּנִיעַ וְעֶזְרַ הָאֶמְצָעִיִּים הַמַּגִּיעִים הַצּוּרוֹת אֵלָיו. אֲבָל הַמַּשְׂכִּיל מַשְׂכִּיל בְּעַצְמוֹ וּמַשְׂכִּיל עַצְמוֹ בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה, וְעַל כֵּן נֶאֱמַר, כִּי הַכֹּחַ הַמַּרְגִּישׁ מִתְפַּעֵל, וְהַמַּשְׂכִּיל פּוֹעֵל. וְאֵין "הַשֵּׂכֶל

בְּפֹעַל״ זוּלַת הַצּוּרוֹת הַמֻּשְׁכָּלוֹת הַמַּפְשָׁטוֹת בְּעֶצֶם הַשֵּׂכֶל בְּכֹחַ, וְלָכֵן נֶאֱמַר שֶׁהַשֵּׂכֶל בְּפֹעַל מַשְׁכִּיל וּמֻשְׂכָּל יָחַד. וּמִן הַפֹּחוֹת הַמְיֻחָדוֹת לַשֵּׂכֶל שֶׁיְּאַחֵד הָרֹב וְיַרְכֶּבָה הָאֶחָד בַּהַרְכָּבָה וְהַהַתָּכָה. וְהַשֵּׂכֶל, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה מַעֲשֵׂהוּ בִּזְמַן בְּהַרְכָּבַת הַהֻקֵּשׁוֹת בְּעִיּוּן וּבְמַחֲשָׁבָה, הִנֵּה הֲבָנָתוֹ לַתּוֹלָדוֹת אֵיננָּה נִתְלֵית בִּזְמַן, אַךְ עֶצֶם הַשֵּׂכֶל מְרוֹמָם מֵהַזְּמַן. וְהַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת כְּשֶׁהִיא מַקְבִּילָה אֶל הַחָכְמוֹת נִקְרֵאת פְּעֻלָּתָהּ שֵׂכֶל עִיּוּנִי, וְכַאֲשֶׁר הִיא מַקְבִּילָה לִגְבֹּר הַפֹּחוֹת הַבַּהֲמִיִּים נִקְרֵאת פְּעֻלָּתָהּ הַנְהָגָה, וְנִקְרֵאת שֵׂכֶל מַעֲשִׂי. וּכְבָר יָצְלִיחַ הַפֹּחַ הַדִּבּוּרִי בְּקִצַּת הָאֲנָשִׁים מֵהִתְדַּבְּקוֹ בַּשֵּׂכֶל הַכְּלָלִי – בְּמַה שֶּׁיְּרוֹמְמֵהוּ מַהֹשְׁתַּמֵּשׁ בַּהֲקֵשָׁה וְהָעִיּוּן, וְיָסוּר מֵעָלָיו הַטֹּרַח בַּלִּמּוּד וּבַנְּבוּאָה, וְתִקָּרֵא סְגֻלָּתוֹ זֹאת קֶדֶשׁ, וְתִקָּרֵא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וּמִמּוֹפְתֵי עַצְמִיּוּת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא אֵיננָּה גֶּשֶׁם וְלֹא מִקָּרֶה, וְשֶׁהִיא צוּרַת הַגֶּשֶׁם, לֹא תִתְחַלֵּק בְּעַצְמוּתָהּ כְּהִתְחַלֵּק הַגֶּשֶׁם, וְלֹא בְּמִקָּרֶה כְּהֶחָלֵק הַמִּקָּרֶה בְּהֶחָלֵק נוֹשְׂאוֹ, כִּי הַמַּרְאֶה וְהָרֵיחַ וְהַטַּעַם וְהַחֲמִימוּת וְהַקְּרִירוּת כְּבָר יִתְחַלְּקוּ בְּהֶחָלֵק נוֹשְׂאָם, וְאִם לֹא יִתְחַלְּקוּ בְּעַצְמוּתָם, וְהַצּוּרָה הַשְּׂכְלִית אֵיננָּה כִּי אִם הַמֻּשְׂכָּל, וְהַמֻּשְׂכָּל מֻהָאָדָם, דֶּרֶךְ מָשָׁל, לֹא יִקָּבֵל הַחֲלָקָה, כִּי לֹא יֵצֵר חֲצִי אָדָם וְלֹא חֵלֶק מֵהָאָדָם – אָדָם, כְּמוֹ שֶׁיֵּצֵר חֵלֶק מֵהַגֶּשֶׁם – גֶּשֶׁם וְחֵלֶק מֵהַגֶּוֶן – גֶּוֶן, וְכֵן הַגֶּוֶן וְהַגֶּשֶׁם מִצַּד שֶׁהֵם מַשְׂכָּלִים לֹא יִצְטַיֵּר בָּהֶם חִלּוּק וְלֹא יֵאָמַר חֲצִי גֶּוֶן וַחֲצִי גֶּשֶׁם מֻשְׂכָּל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר חֲצִי הַגֶּשֶׁם הַהוּא מוּחָשׁ, וַחֲצִי הַגֶּוֶן הַנָּשׁוּא עָלָיו הָרָמוּז אֵלָיו, וְלֹא יֵאָמֵר חֲצִי הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת אֲשֶׁר בְּרֹאוּבֵן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר חֲצִי גּוּפוֹ, אַחַר שֶׁלֹּא תַּכַּר וְלֹא תֻגְבַּל מִצַּד מֻהַצְדָּדִים וְלֹא יֵרָמֵז אֵלֶיהָ. וְכֵן שֶׁאֵיננָּה גֶּשֶׁם וְלֹא מִקָּרֶה עוֹמֶד בַּגֶּשֶׁם חוֹנֶה בּוֹ, כְּבַר נִרְאֶה מְצִיאוּתָהּ בְּמַה שֶּׁיֵּצָא מִמֶּנָּה מֵהַפְעֻלּוֹת, וְלֹא נִשְׁאַר אֶלָּא שֶׁתִּהְיֶה עֶצֶם עוֹמֵד בְּעַצְמוּתוֹ, מְתֹאָר בְּתָאֲרֵי הַמַּלְאָכִים וְהָעֲצָמִים הָאֱלֹהִיִּים וְכֻלֶּיהָ הָרִאשׁוֹנִים, הַצּוּרוֹת הָרוּחָנִיּוֹת הַמְּצֻטָּרוֹת בְּאֶמְצַע הַמַּחַ מֵהָרוּחַ הַנֶּפֶשִׁי, בַּכֹּחַ הַיְצָרִי, תְּשִׁיבֵהוּ מַחֲשָׁבִי, כַּאֲשֶׁר תִּשְׁלֹט בּוֹ וְתַרְכִּיבֵהוּ הַרְכָּבוֹת וְתַבְדִּילֵהוּ הַבְדָּלוֹת מְבִיאִים אוֹתוֹ אֶל הוֹלָדַת חָכְמָה. וּכְבָר הָיָה קֹדֶם זֶה יִצְרִי, כְּשֶׁהָיָה שׁוֹלֵט בּוֹ הַכֹּחַ הָרַעְיוֹנִי הַמַּחֲשָׁבִי שֶׁאֵינוֹ נָכוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּקָּרֶה בְּתִינוֹקוֹת וּבַבְּהֵמוֹת וּבְמִי שֶׁנִּשְׁתַּנָּה מִזְגּוֹ מֶחֱמַת חֳלִי עַד שֶׁיֵּעָלְמוּ אוֹתָן הַתְּמוּנוֹת מֵהַנֶּפֶשׁ הָאֱנוֹשִׁית. בֵּעֲבוּר הַהַרְכָּבוֹת וְהַהַפְרָדוֹת, הַמִּצְטָרֵךְ אֲלֵיהֶם לְהַשְׁלֶמֶת הָעִיּוּן בָּעֵצָה הַמְכֻוֶּנֶת, וְתָבֹא הָעֵצָה חֲסֵרָה וְרַעְיוֹנִית כֻּלָּהּ אוֹ קָצָתָהּ. וּמִן הָרְאָיוֹת עַל הִפָּרֵד הַנֶּפֶשׁ מֵהַגּוּף וְשֶׁאֵיננָּה צְרִיכָה אֵלָיו, כִּי הַפֹּחוֹת הַגַּשְׁמִיּוֹת יֶחֱלְשׁוּ בְּמַשְׁגִּיהֶם הַחֲזָקִים, כָּעַיִן אַצֶל הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֹזֶן אֵצֶל הַקּוֹל הֶחָזָק בְּהִפָּסֵד כְּלֵיהֶם, וְהַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת אֵינָהּ כָּךְ אֲבָל תִּתְחַזֵּק כָּל אֲשֶׁר תַּשִּׂיג מַדָּע חָזָק מִמֶּנָּה. וּמִזֶּה – כִּי הַזֵּקֶן יַשִּׂיג הַגּוּף וְלֹא יַשִּׂיג הַנֶּפֶשׁ, אֲבָל – תִּתְחַזֵּק אַחַר הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה, וְהַגּוּף בִּירִידָה, וּמִזֶּה שֶׁפְּעֻלּוֹת הַגּוּף בַּעֲלוֹת תַּכְלִית וּפְעֻלּוֹת הַנֶּפֶשׁ בִּלְתִּי בַּעֲלוֹת תַּכְלִית, כִּי הַצּוּרוֹת הַהַנָּדָסִיּוֹת וְהַמִּסְפָּרִיּוֹת וְהַמֻּשְׁפָּטִיּוֹת בִּלְתִּי בַּעֲלוֹת תַּכְלִית. וְהָרְאָיָה עַל מְצִיאוּת עֶצֶם שִׂכְלִי נִבְדָּל מֵהַגְּשָׁמִים, יַעֲמֹד לַנֶּפֶשׁ מַעֲמַד הָאוֹר לָרְאוּת, וְשֶׁהַנֶּפֶשׁ כְּשֶׁנִּבְדָּלָה מֵהַגְּשָׁמִים תִּתְאַחֵד בּוֹ, הוּא שֶׁהַנֶּפֶשׁ אֵין מַדָּעֶיהָ הוֹוִים לָהּ בַּנֶּפֶשׁ, כִּי מַה שֶּׁיִּהְיֶה בַּנֶּפֶשׁ אֵין גּוֹזְרִין עָלָיו גְּזַר גָּמוּר, כִּי לֹא יִגְזֹר הָאָדָם גְּזַר גָּמוּר כִּי כָל אָדָם לֹא יָנִיעַ אָזְנָיו, כַּאֲשֶׁר יִגְזֹר כִּי כָל אָדָם מַרְגִּישׁ חַי וְכָל חַי עֶצֶם וְשֶׁהַכֹּל יוֹתֵר רַב מֵהַחֵלֶק וְזוּלַת זֶה מֵהַמֻּשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, כִּי הַאֲמָנָתָנוּ בְּבֵרוּר הַדֵּעוֹת לֹא תִתְבָּרֵר בְּלִמּוּד, וְאִם לֹא יִהְיֶה כֵּן – הָיָה מִשְׁתַּלְשֵׁל הָעִנְיָן אֶל מַה שֶּׁאֵין לוֹ תַּכְלִית, וְאִם כֵּן, הוּא מֵאֲצִילוּת אֱלֹהִית תִּדְבַּק בַּנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת וְהָאֲצִילוּת הַזֹּאת מַה שֶּׁלֹּא בּוֹ זֹאת הַצּוּרָה הַכְּלָלִית הַשְּׂכְלִית לֹא יִתֵּכֶן שֶׁתִּפְתַּחֲהוּ הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, וְכָל מַה שֶּׁבּוֹ צוּרָה שִׂכְלִית בְּעַצְמוּתוֹ הִנֵּה הוּא עֶצֶם בִּלְתִּי מִתְגַּשֵּׁם; אִם כֵּן הָאֲצִילוּת הַזֹּאת עֶצֶם שִׂכְלִי בִּלְתִּי מִתְגַּשֵּׁם עוֹמֵד בְּעַצְמוּתוֹ. וְצִיּוּר הַנֶּפֶשׁ לַצּוּרָה – שְׁלֵמוּת לָהּ, וְיִהְיֶה לָהּ בָּהּ הִתְדַּבְּקוּת בָּעֶצֶם הַזֶּה הַשִּׂכְלִי, אֲבָל תַּעְתִּיקָה מֵהַהִתְדַּבְּקוּת הַהוּא – טִרְדַּת הַגּוּף. הִנֵּה לֹא הִתְאַמֶּת הַהִתְדַּבְּקוּת הַתָּמִים אֶלָּא בְּמַאוֹס וְגָעוֹל כָּל פֹּחוֹת הַגּוּף, כִּי אֵין מוֹנֵעַ לָהּ מֵהַהִתְדַּבְּקוּת בּוֹ – זוּלַת הַגּוּף, וּכְשֶׁתִּפָּרֵד מִמֶּנּוּ תִּשָּׁאֵר פְּנוּיָה, נְצוּלַת מִמַּה שֶּׁהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ מִן הַהֶפְסֵד, מִתְדַּבֶּקֶת בָּעֶצֶם הַזֶּה הַנִּכְבָּד הַמְכֻנֶּה בָּ״עוֹלָם הָעֶלְיוֹן״. וְזוּלַת זֶה מֵהַפֹּחוֹת אֵין מַעֲשֵׂהוּ כִּי אִם בַּגּוּף וְיֹאבַד בְּהִפָּסֵד הַכְּלִי. אֲבָל הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת כְּבָר צִיְּרָה אוֹתָם וְלָקְחָה לִבּוֹתֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁקָּדָם.

(יג) אָמַר הַפּוּזָרִי: אֲנִי רוֹאֶה לַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַפִּלּוֹסוֹפִיִּים יִתְרוֹן דִּקְדּוּק וּבֵרוּר עַל שְׁאָר הַדְּבָרִים.

(יד) אָמַר הֶחָבֵר: וְזֶהוּ מַה שֶּׁהָיִיתִי מְפַחֵד עָלֶיךָ מֵהַפְתּוּי וּמְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ עַל דִּעוֹתָם, לְמַה שֶּׁנִּתְבָּרֵר מֵהֶם הַמּוֹפֵת בַּחָכְמוֹת הַהֲרָגְלִיּוֹת וְהַהִגָּיוֹן – בָּטְחוּ הַנְּפָשׁוֹת עַל כָּל מַה שֶּׁאָמְרוּהוּ בַּטֶּבַע וּבְמַה שֶּׁאַחַר הַטֶּבַע, וְחָשְׁבוּ שֶׁכָּל מַה שֶּׁאָמְרוּהוּ – מוֹפֵת. וְלָמָּה לֹא תִסָּפֵק בְּטַעֲנוֹתָם בַּיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה רִאשׁוֹנָה, וְתִתְבַּע אוֹתָם בְּעוֹלָם הָאֵשׁ אֲשֶׁר יִטְעֲנוּ שֶׁשָּׁם הָאֵשׁ הָעֶלְיוֹנָה אֵין גֶּוֶן לוֹ, שֶׁיִּמְנַע גּוֹן הַשָּׁמַיִם וְהַכּוֹכָבִים, וּמָתַי הִשְׁגִּיגוּ אֲנַחְנוּ אֵשׁ יְסוֹדִית? אֲבָל אֵיכוּת חַמָּה בְּתַכְלִית אִם תָּחוּל בָּאָרֶץ תִּהְיֶה גַּחֶלֶת, וְאִם תָּחוּל בָּאֲוִיר – שַׁלְהֶבֶת, וְאִם תָּחוּל בַּמַּיִם תִּהְיֶה מַיִם רוֹתְחִים. וּמָתַי רָאִינוּ גֶּשֶׁם אִשִּׁי וְאַוִּירִי נִכְנָסִים בְּחֹמֶר הָאָמַח וְהַחַי, עַד שֶׁנִּגְזֹר שֶׁהוּא מֻרְכָּב מֵהָאַרְבָּעָה כֻּלָּם: אֵשׁ וְאַוִּיר וּמַיִם וָאָרֶץ? אֶמֹר, שֶׁהִשְׁגִּינוּ הַמַּיִם וְהָאָרֶץ בְּהִשְׁתַּנּוֹתָם וְהִכָּנְסָם בְּחֹמֶר הָאָמַח, וְלָאֲוִיר וְלַחֲמִימוּת הַשֶּׁמֶשׁ עֵזֶר בַּהֲוָיָה בְּרֶדֶךְ הָאֵיכוּת, לֹא בְּגֶשֶׁם־אֵשׁ וְלֹא בְּגֶשֶׁם־אֲוִיר. אוֹ מָתַי רָאִינוּ אוֹתָם נִתָּקִים אֶל אֵלֶּה הָאַרְבָּעָה בְּעֵינֵיהֶם? [הָלֹא] אִם יִנָּתֵק חֵלֶק אֶל דְּמוּת הֶעָפָר – אֵינוֹ עָפָר, אֲבָל הוּא אֶפֶר רָאוּי לִרְפוּאָה, וְהַחֵלֶק הַנִּתָּק אֶל דְּמוּת הַמַּיִם – אֵינוֹ מַיִם, אֲבָל הוּא סְחִיטָה אוֹ לַחוּת אַרְסִי אוֹ מְזוֹנִיי, לֹא מַיִם רְאוּיִים לִשְׁתִיָּה, וְהַחֵלֶק הַנִּתָּק אֶל דְּמוּת הָאֲוִיר הָיָה אַד אוֹ קִיטוֹר, לֹא אֲוִיר רָאוּי לְהִתְנַשֵּׁם בּוֹ. וְאֵלֶּה גַּם כֵּן: פְּעָמִים יִשְׁתַּנּוּ אֶל בַּעֲלֵי חַיִּים אוֹ לְצֶמַח, אוֹ יִקָּפְאוּ בְּחֶלְקֵי הָאָרֶץ, וְשָׁבוּ מֵהִשְׁתַּנּוּת אֶל הִשְׁתַּנּוּת, וּבְפֶלֶא יִפֹּל בָּהֶם הִשְׁתַּנּוּת אֶל יְסוֹד גָּמוּר. אֶמֶת כִּי אַחַר הַמֶּחְקָר יוֹצֵא לָנוּ הֶהְכְרֵחַ לְהוֹדוֹת בַּחֲמִימוּת וְהַקְּרִירוּת וְהַלַּחוּת וְהַיְבֵשׁוּת, וְשֶׁהֵם אֵיכֻיּוֹת רִאשׁוֹנִים לֹא יִמָּלֵט מֵהֶם אוֹ מִמְּצוּיעֵיהֶם גֶּשֶׁם מֵהַגְּשָׁמִים, וְשֶׁהַשֵּׂכֶל יַתִּיךְ הַמַּרְכָּבוֹת אֲלֵיהֶם, וְיַרְכִּיב מֵהֶם וְיַנִּיחַ לָהֶם עֲצָמִים נוֹשְׂאִים, וְיֹאמַר: אֵשׁ וְאַוִּיר וּמַיִם וָאָרֶץ בְּצִיּוּר וּבְמַאֲמָר, לֹא שֶׁהֵם הָיוּ [בְּ]כֻלָּל פְּשׁוּטִים חוּץ לַשֵּׂכֶל, וְיִתְרַכֵּב מֵהֶם כָּל הֹוֶה. וְאֵיךְ יֹאמְרוּ זֶה?

וְהֵם יֹאמְרוּ בַּקַּדְמוּת, אִם כֵּן לֹא סָר הָאָדָם הוֹוֶה מִשִּׁכְבַת זֶרַע וָדָם, וְהַדָּם מֵהַמְּזוֹנוֹת, וְהַמְּזוֹנוֹת מֵהַצְּמָחִים וְהַצְּמָחִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִזְּרָעִים וּמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁתַּנּוּ לְדוֹמֶה לָהֶם בְּעֻזָּר מֵהַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֲוִיר וְהָאָרֶץ; הִנֵּה זֶה הַסָּפֵק בַּיְסוֹדוֹת עַל דַּעְתָּם. וְאוּלָם עַל דַּעַת הַתּוֹרָה הִנֵּה הָאֵל בָּרָא הָעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁהוּא, וּבַעֲלֵי חַיִּים שֶׁלּוֹ וּצְמָחָיו מְצֻיָּרִים, וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְהַקְדִּים מְצוּעִים וּלְהַרְכִּיב הַרְכָּבוֹת. וּבְהוֹדוֹת בַּחִדּוּשׁ, קַל כָּל קֻשְׁיָה וְהִתְיַשֵּׁר כָּל מַעֲקַשׁ. כְּשֶׁיְּדַמֶּה מִזֶּה הָעוֹלָם שֶׁהוּא לֹא הָיָה וְאַחַר כֵּן הָיָה בְּחֵפֶץ הָאֵל בְּעֵת שֶׁרָצָה וְאֵיךְ שֶׁרָצָה, לֹא תִצְטַעֵר בַּחֲקִירָה אֵיךְ הִתְהַוּוּ הַנַּפְשׁוֹת, וְלֹא תִתְרַחֵק נַפְשְׁךָ מִקִּבּוּל "הָרָקִיעַ" וְ"הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לַשָּׁמַיִם", וְהַשֵּׁדִים אֲשֶׁר יַזְכִּירוּם רַבּוֹתֵינוּ, וְהַסְּפוּרִים הַמְקֻוִּים מִן "יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ" וּ"תְחִיַּת הַמֵּתִים" וְ"הָעוֹלָם הַבָּא". וּמַה צָּרְכֵנוּ אֶל זֹאת הַתַּחְבֻּלָה בְּהַשְׁאָרוּת הַנֶּפֶשׁ אַחַר כְּלוֹת הַגּוּף, וְהַמְסֻפָּר הַצּוֹדֵק הַמְקֻבָּל כְּבָר אִמַּת אֲצָלֵנוּ הַיְעוּדִים, הִנֵּיחָם יִהְיוּ רוּחָנִיִּים אוֹ גַּשְׁמִיִּים. וְאִם נַמְשִׁיךְ דַּרְכֵי הַהַגְיוֹן לְקַיֵּם הַדֵּעוֹת בָּם וּלְבַטְּלָם, יִכְלוּ הַחַיִּים בִּלְעֲדֵי תוֹלָדָה. וּמִי לָנוּ בַּאֲמִתַּת מַה שֶּׁהֶבִיאוֹנוּ בְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ עֶצֶם שִׂכְלִי, לֹא יֻגְבַּל בְּמָקוֹם וְלֹא תַשִּׂיגֵהוּ חֲוָיָה וְלֹא הֶפְסֵד? וּבַמֶּה תֵּכַר נַפְשִׁי מִן נַפְשְׁךָ אוֹ מִן הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, וּשְׁאָר הָעִלּוֹת וְהָעִלָּה הָרִאשׁוֹנָה? עוֹד. אֵיךְ לֹא יִתְאַחֲדוּ נֶפֶשׁ אֲרִיסְטוֹ וְנֶפֶשׁ אַפְלָטוֹן, וְיֵדַע כָּל אֶחָד מֵהֶם דַּעַת חֲבֵרוֹ וְהַאֲמָנָתוֹ וּסְתָרָיו? וּכְלָל הַפִּילוֹסוֹפִים (עוֹד), אֵיךְ לֹא יַשְׁכִּילוּ מַשְׂכִּילֵיהֶם פִּתְאוֹם כְּמוֹ שֶׁהֵם אֵצֶל הָאֵל וְאֵצֶל הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל? וְאֵיךְ תַּשִּׂיגֵם הַשְׂכָּחָה? וְלָמָּה יִצְטָרְכוּ אֶל הַתְּבוּנָה בְּמַשְׂכִּילֵיהֶם חֵלֶק אַחַר חֵלֶק? עוֹד. אֵיךְ לֹא יִמְצָא הַפִּילוֹסוֹף אֶת נַפְשׁוֹ כַּאֲשֶׁר יִישַׁן וּכְשֶׁנִּשְׁתַּכֵּר וּכְשֶׁהִגִּיעַ לוֹ בַּרְסָם, כְּלוֹמַר: מֵרָסָא בַּמּחַ, וּכְשֶׁמְּצָאָה אוֹתוֹ הַכָּאָה בְּמֹחוֹ, וּכְשֶׁיְּזַקִּין וְיִבְלֶה? וּמַה אֲשֶׁר נִגְזַר עַל מִי שֶׁהִגִּיעַ לַקָּצֶה מֵחָכְמַת הַפִּילוֹסוֹפְיָה, וְקָרָהוּ בִּלְבּוּל שְׁחוֹרִי אוֹ בַרְסָם וְשָׁכַח כָּל חָכְמָתוֹ? הַאִם אֵין זֶה הוּא הוּא בְּעֵינוֹ, אוֹ נֹאמַר שֶׁהוּא זוּלָתוֹ? עוֹד. נַנִּיחַ שֶׁהִבְרִיא מֵחָלְיוֹ בְּהַדְרָגָה, וְקִבֵּל עָלָיו לְהִתְלַמֵּד מֵרֹאשׁ וְהִזְקִין וְלֹא יַשִּׂיג הַמַּדָּע הָרִאשׁוֹן; הַאִם יָשׁוּבוּ לוֹ שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת נִבְדָּלוֹת, אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן בִּלְעֲדֵי הָאַחֶרֶת? עוֹד. נַנִּיחַ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה מִזְּגוֹ אֶל אַהֲבַת הַהִתְגַּבְּרוּת וְהַתַּאֲווֹת, הֲנֹאמַר כִּי יֵשׁ לוֹ נֶפֶשׁ בְּגַן עֵדֶן וְנֶפֶשׁ בְּגֵיהִנֹּם? ! וְאֵיזֶה הוּא הַגְּבוּל מֵהַמַּדָּע שֶׁתָּשׁוּב בּוֹ נֶפֶשׁ הָאָדָם נִבְדֶּלֶת מֵהַגּוּף בִּלְתִּי אוֹבֶדֶת? אִם הָיָה בִּכְלָל מַדַּע הַנִּמְצָאוֹת – הַרְבֵּה מַה שֶּׁנִּשְׁאַר עַל הַפִּילוֹסוֹף לֹא יֵדָעֵהוּ מִמַּה שֶּׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבַיָּם; וְאִם הָיָה מַסְפִּיק הַקָּצָת, הִנֵּה כָּל נֶפֶשׁ מְדַבֶּרֶת נִבְדֶּלֶת, לְפִי שֶׁהַמַּשְׂכָּלוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת תְּקוּעוֹת בָּהּ. וְאִם הָיָה אָמְנָם תִּפָּרֵד הַנֶּפֶשׁ בְּצִיּוּר הָעֲשָׂרָה מַאֲמָרִים וּמַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהֶם מֵהַתְחָלוֹת הַתְּבוּנָה, וְיִכָּלְלוּ בָּהֶם הַנִּמְצָאוֹת כֻּלָּם כְּשֶׁיְּקֻחֵם הֶגְיוֹנִיּוֹת מִבַּלְעֲדֵי הַשְׂכָּלָה לְחֶלְקֵיהֶם, הוּא מַדָּע קָרוֹב יַשֵּׂג מִיּוֹמוֹ, וְרָחוֹק שֶׁיָּשׁוּב הָאָדָם מַלְאַךְ מִיּוֹמוֹ, וְאִם אִי אֶפְשָׁר מִבִּלְתִּי הַנִּמְצָאוֹת כֻּלָּם כְּשֶׁיְּקֻחֵם הֶגְיוֹנִיּוֹת מִבַּלְעֲדֵי הַשְׂכָּלָה לְחֶלְקֵיהֶם, הוּא עִנְיָן בִּלְתִּי מֻשָּׂג, וְהוּא אוֹבֵד בִּלְי סָפֵק, עַל דַּעְתָּם. וְהִנֵּה כְּבָר נִתְפַּתִּיתָ לְדִמְיוֹנוֹת נִפְסָדוֹת, וּבִקַּשְׁתָּ מַה שֶּׁלֹּא נָתַן לְךָ יוֹצְרְךָ עָלָיו, וְלֹא הוּשַׂם בְּטֶבַע בָּשָׂר הַשָּׂגָתוֹ בְּהֶקֵּשׁ, אֲבָל הוּשַׂם הַנִּבְחָרִים מִסְּגֻלּוֹת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, הַזַּכִּים מִזַּכֵּי הַבְּרִיאָה, בִּתְנָאִים אֲשֶׁר הִזְכַּרְנוּם, יַגִּיעוּ אוֹתָן הַנַּפְשׁוֹת אֲשֶׁר יְצִירוּ הָעוֹלָם בִּכְלָלוֹ וְיִרְאוּ אֱלֹהֵיהֶם וּמַלְאָכָיו, וְיִרְאֶה קְצָתָם אֶת קְצָתָם סְתָרֵי קְצָתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ. וְאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע אֵיךְ זֶה וּבְמַה זֶּה, אִם לֹא שֶׁיְּבוֹאֲנוּ מִדֶּרֶךְ הַנְּבוּאָה. וְאִלּוּ הָיְתָה חָכְמַת הַפִּילוֹסוֹפִים בָּזֶה אֱמֶת, הִשִּׂיגוּהָ בְּרַבְרָם בַּנְּפָשׁוֹת וּבַנְּבוּאָה, וְהֵם כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם, אֱמֶת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִתְרוֹן בַּחָכְמָה הָאֱנוֹשִׁית, כְּמוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר סְקְרַאט הָרִאשׁוֹן לָעָם: "אֲנִי לֹא אֶכְפֹּר חָכְמַתְכֶם הָאֱלֹהִית, אֲבָל אֲנִי אוֹמֵר: לֹא אֵדָעֶהָ; אָמְנָם אֲנִי חָכָם בַּחָכְמָה הָאֱנוֹשִׁית". וְיֵשׁ לָהֶם הִתְנַצְּלוּת לְמַה שֶּׁנִּצְטָרְכוּ אֶל הֶקֵּשֵׁיהֶם, לְהֶעְדֵּר הַנְּבוּאָה וְהָאוֹר הָאֱלֹהִי אֶצְלָם תִּקְנוּ הַחָכְמוֹת הַמּוֹפְתִיּוֹת תִּקּוּן אֵין תַּכְלִית אַחֲרָיו, וְהִתְיַחֲדוּ בָזֶה. וְאֵין חִלּוּף בֵּין שְׁנֵי אִישִׁים בַּחָכְמוֹת הָהֵם, וְכִמְעַט שֶׁאֵין הַסְכָּמָה בֵּין שְׁנֵי אִישִׁים בְּמַה שֶּׁיִּתְחַלְּפוּ אַחַר זֶה מֵהַדֵּעוֹת בְּמַה שֶּׁאַחַר הַטֶּבַע, גַּם בְּהַרְבֵּה מֵהַטֶּבַע, וְאִם נִמְצָא כַּת אַחַת מַסְכֶּמֶת עַל דַּעַת אַחַת, הִנֵּה אֵין זֶה לַחֲקִירָה וְתוֹלָדָה שֶׁעָמְדָה עֲלֵיהֶם דַּעְתָּם, אֲבָל שֶׁהֵם סִיעַת אֶחָד מֵהַמְדַבְּרִים יְקַבְּלוּ מִמֶּנּוּ, כְּסִיעַת פִּיתָגוֹרִיס וְסִיעַת אַבּוּדֶקְלִיס וְסִיעַת אִפּוּקְרָט וְסִיעַת אַרִיסְטוֹ וְסִיעַת אַפְלָטוֹן וְזוּלָתָם, וּבַעֲלֵי הַחֹשֶׁךְ וְהָאוֹר וְהַהוֹלְכִים, וְהֵם מִסִּיעַת אַרִיסְטוֹ, וְלָהֶם בַּהַתְחָלוֹת דֵּעוֹת מַפְסִידוֹת הַשִּׂכָלִים, יְבֻזֶּם הַשֵּׂכֶל, כְּהַעֲלָתָם בְּסִבּוּב הַגַּלְגַּל שֶׁהוּא יְבַקֵּשׁ שְׁלֵמוּת יֶחְסַר לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכְחִי לְכָל צַד, וְלָמָּה שֶׁלֹּא יִתֵּן זֶה תָּמִיד לְכָל חֵלֶק יְבַקְּשֵׁהוּ עַל הַהֶמְרָה וְהָעֶקֶב, וּכְמוֹ הִתְעַצְּמָם בַּשְּׁפָעִים הַשּׁוֹפְעִים מֵהָרִאשׁוֹן יִתְבָּרֵךְ, וְאֵיךְ הִתְחַיֵּב מֵהַמַּדָּע בָּרִאשׁוֹן מַלְאָךְ וּמִן הַמַּדָּע בְּעַצְמוֹ גַּלְגַּל, וְהֶדְרְגוּ אֶל אַחַת עֶשְׂרֵה מַדְרֵגוֹת, וְעָמְדוּ הַשְּׁפָעִים אֵצֶל הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל וְלֹא יְחַיֵּב מִמֶּנּוּ לֹא גַּלְגַּל וְלֹא מַלְאָךְ. וּדְבָרִים הֵם בְּסִפּוּק לְמַשָּׂה מִסֵּפֶר יְצִירָה, וּבְכֻלָּן יֵשׁ סְפֵקוֹת וְאֵין הַסְכָּמָה בֵּין פִּילוֹסוֹף וְחֶבְרָיו, אֲבָל יְנַצְּלוּ עַל כָּל פָּנִים וְנִתֵּן לָהֶם שֶׁבַח עַל מַה שֶּׁטָּעָנוּ מִמְּפֻשָּׁט הֶקֵּשֵׁיהֶם וְכִוְּנוּ הַטּוֹב, וְעָשׂוּ הַנִּמּוּסִים הַשִּׂכְלִיִּים וּמָאֲסוּ הָעוֹלָם, וְהֵם עַל כָּל פָּנִים מְעַלִּים, אַחַר שֶׁלֹּא יְחַיֵּב לָהֶם קִבּוּל מַה שֶּׁאָצְלֵנוּ, וַאֲנַחְנוּ יְחַיֵּב לָנוּ קִבּוּל הָעֲדוּת וְהַקַּבָּלָה הַנִּמְשֶׁכֶת אֲשֶׁר הִיא כָּרְאִיָּה.

(טו) אָמַר הַכּוּזָרִי: הַשְׁמִיעֵנִי בְּחַסְדְּךָ כְּלָלִים מְקֻצָּרִים מִן הַדֵּעוֹת אֲשֶׁר נִתְבָּרְרוּ אֵצֶל חַכְמֵי שָׂרְשֵׁי הָאֱמוּנָה, וְהֵם הַנִּקְרָאִים אֵצֶל הַקָּרָאִים בַּעֲלֵי חָכְמַת הַדְּבָרִים.

(טז) אָמַר הֶחָבֵר: אֵין בָּזֶה תּוֹעֶלֶת זוּלַת הַחִדּוּד בִּדְבָרִים, וְהָעֻזָּר עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "הֲיֵר זָהִיר לִלְמֹד מַה שֶּׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוּרוֹס"; כִּי הֶחָכָם הַתָּמִים, כְּמוֹ הַנְּבִיאִים, עַל הַדִּמְיוֹן, מְעַט הוּא שֶׁיּוּכַל לְהוֹעִיל אָדָם בְּדֶרֶךְ הַלִּמּוּד, וְלֹא יָשִׁיב עַל חוֹלֵק בְּדֶרֶךְ הַדִּבּוּר, וּבַעַל הַדִּבּוּר יִרְאֶה עָלָיו הוֹד חָכְמָה עַד שֶׁיָּשִׁיב לוֹ הַשּׁוֹמֵעַ יִתְרוֹן עַל הַתָּמִים הַהוּא הֶחָסִיד אֲשֶׁר חָכְמָתוֹ אֱמוּנָתוֹ, לֹא יְשִׁיבֵהוּ מֵהֶם מֵשִׁיב, וְתַכְלִית הַמְדַבֵּר הוּא בְּכָל מַה שֶּׁיִּלְמְדֵהוּ, וְיַלְמְדֵהוּ, שֶׁיִּכָּנֵס בְּנַפְשׁוֹ וּבְנֶפֶשׁ תַּלְמִידוֹ הָאֱמוּנוֹת אֲשֶׁר בְּנֶפֶשׁ הַתָּמִים הַהוּא הַמַּטְבֵּע. וְאֲפָשֶׁר שֶׁתַּפְסִיד חָכְמַת הַדְּבָרִים הַרְבֵּה מֵאֱמוּנוֹת הָאֱמֶת עָלָיו בְּמַה שֶּׁיְּבִיאֵהוּ מֵהַסְּפֵקוֹת

וְהַדֵּעוֹת הַנֶּעְתָּקוֹת, כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה מֵאֲשֶׁר לוֹמְדִים מִקְצְבֵי הַשִּׁיר וּמְדַקְדְּקִים בְּמִשְׁקָלָם, וְנִשְׁמַע לָהֶם הֱמְיָה וּדְבָרִים מַבְהִילִים בְּחָכְמָה נִקְלָה לַמַּטְבֵּעַ שֶׁהוּא טוֹעֵם מִשְׁקַל הַשִּׁיר וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו דָּבָר בְּשׁוּם פָּנִים. וְתַכְלִית הָאֲנָשִׁים הָהֵם שֶׁיִּהְיוּ כְּמוֹ זֶה אֲשֶׁר נִרְאָה סָכָל בַּמִּקְצָב, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְלַמְּדוֹ לָהֶם, וְהֵם יְכוֹלִים לְלַמְּדוֹ. אֱמֶת כִּי הַמַּטְבֵּעַ הָזֶּה יוּכַל לְלַמֵּד מַטְבֵּעַ כָּמוֹהוּ בְּרֶמֶז מְעָט. וְכֵן הָעָם הַמַּטְבְּעִים לַתּוֹרָה וּלְהִתְקָרֵב אֶל הָאֱלֹהִים, יִקָּדְחוּ בְּנַפְשׁוֹתָם נִיצוֹצוֹת מִדִּבְרֵי הַחֲסִידִים וְיָשׁוּבוּ מְאוֹרוֹת בְּלִבּוֹתָם, וְזוּלַת הַמַּטְבֵּעַ הוּא הַצָּרִיךְ אֶל חָכְמַת הַדְּבָרִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תוֹעִילֵהוּ, וְאֶפְשָׁר שֶׁתַּזִּיקֵהוּ.

(יז) אָמַר הַכּוּזָרִי: אֵינֶנִּי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ שֶׁתַּעֲמִיק בָּעִנְיָן הַזֶּה, אֲבָל אֲבַקֵּשׁ מִמְּךָ דָּבָר בִּשְׁלֵשׁ הֶאֱמוּנָה יִהְיֶה לִי לְמַזְכֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמַעְתִּי שִׁמְעוֹ וְנִכְסְפָה נַפְשִׁי אֵלָיו.

(יח) אָמַר הֶחָבֵר: תְּחִלַּת מַה שֶּׁצָּרִיךְ – לְהַעֲמִיד הַחִדּוּשׁ לָעוֹלָם. הַדִּבּוּר בְּבִטּוּל קַדְמוּת הָעוֹלָם, אִם הָיָה הַחוֹלֵךְ אֵין לוֹ רֵאשִׁית, הִנֵּה הָאִישִׁים הַנִּמְצָאִים בַּזְּמַן הַחוֹלֵךְ עַד הָעֵת הַזֹּאת אֵין תַּכְלִית לָהֶם, וּמַה שֶּׁאֵין לוֹ תַּכְלִית לֹא יֵצֵא אֶל הַפֹּעַל, וְאֵיךְ יֵצְאוּ הָאִישִׁים הָהֵם אֶל הַפֹּעַל וְהֵם אֵין לָהֶם תַּכְלִית מָרוֹם? וְאֵין סָפֵק כִּי לַחוֹלֵךְ [הָ]רִאשׁוֹן וְלָאִישִׁים הַנִּמְצָאִים מִסְפָּר יַגִּיעַ אֶל תַּכְלִית, כִּי בְּכֹחַ הַשֵּׂכֶל לִמְנוֹת אֲלָפִים וְאַלְפֵי אֲלָפִים כְּפוּלִים עַד לְאֵין תַּכְלִית; זֶה – בְּכֹחַ, אֲבָל שֶׁיּוֹצִיאֵהוּ אֶל גְּבוּל הַפֹּעַל – לֹא, כִּי, מַה שֶּׁיֵּצֵא אֶל גְּבוּל הַפֹּעַל וְנִמְנֶה אֶחָד, כָּךְ הַמִּנְיָן הַיּוֹצֵא אֶל הַפֹּעַל, יֵשׁ לוֹ תַּכְלִית בְּלֹא סָפֵק; וּמַה שֶּׁאֵין לוֹ תַּכְלִית אֵיךְ יֵצֵא אֶל גְּבוּל הַפֹּעַל? אִם כֵּן לָעוֹלָם הַתְחָלָה, וּלְסִבּוּבֵי הַגַּלְגַּל מִסְפָּר מַגִּיעַ אֶל תַּכְלִית. וּמִזֶּה כִּי מַה שֶּׁאֵין לוֹ תַּכְלִית אֵין לוֹ חֵצִי וְלֹא כֶּפֶל וְלֹא עֵרֶךְ מִסְפָּרִי, וְאַנְחְנוּ נֵדַע כִּי סִבּוּבֵי גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ חֵלֶק מִשְּׁנַיִם עָשָׂר מִסִּבּוּבֵי הַיָּרֵחַ, וְכֵן שְׁאָר סִבּוּבֵי הַגַּלְגַּלִּים קְצָתָם אֶל קְצָתָם, וְיִהְיֶה זֶה קְצָת זֶה, וְאֵין בְּמַה שֶּׁאֵין לוֹ תַּכְלִית קְצָת, וְאֵיךְ יָשׁוּב זֶה כְּמוֹ זֶה וּבָן גִּילוֹ אֵין לוֹ תַּכְלִית, וְהוּא קְצָת מִמֶּנּוּ אוֹגְדוֹל מִמֶּנּוּ, רְצוֹנִי לוֹמַר: שֶׁהוּא יוֹתֵר מִסְפָּר אוֹ פְּחוּת מִסְפָּר, וּמִזֶּה – אֵיךְ הִגִּיעַ מַה שֶּׁאֵין לוֹ תַּכְלִית אֶצְלֵנוּ? אִם הָיָה לְפָנֵינוּ מִן הַבְּרוּאִים מַה שֶּׁאֵין תַּכְלִית לְמִסְפָּרָם אֵיךְ הִגִּיעַ הַמִּסְפָּר אֵלֵינוּ? וְכַאֲשֶׁר יִהְיֶה לַדָּבָר תְּכְלָה אִי אֶפְשָׁר לוֹ מִבְּלִי תְּחִלָּה; וְאִם אֵינֶנּוּ כֵּן, יִהְיֶה כָּל אֶחָד מֵהָאִישִׁים צָרִיךְ בִּמְצִיאוּתוֹ לְהַמְתִּין לְמְצִיאוּת אִישִׁים לְפָנָיו אֵין לָהֶם תַּכְלִית, וְלֹא יִמָּצֵא אִישׁ. הָעוֹלָם חָדָשׁ, כִּי הוּא גּוּף, וְהַגּוּף אֵינֶנּוּ נִמְלָט מִתְּנוּעָה וּמְנוּחָה, וּשְׁתֵּיהֶם מִקְרִים מִתְחַדְּשִׁים עָלָיו, בָּאִים זֶה בְּעֻקְבּ זֶה, וְהַבָּא עָלָיו חָדָשׁ מִבְּלִי סָפֵק בַּעֲבוּר בּוֹאוֹ, וְהַחוֹלֵךְ חָדָשׁ, כִּי אִם הָיָה קַדְמוֹן לֹא הָיָה נֶעְדָּר, וּשְׁנֵיהֶם חֲדָשִׁים, וּמַה שֶּׁאֵינֶנּוּ נִמְלָט מִן הַחִדּוּשִׁים הוּא חָדָשׁ, כִּי לֹא קָדַם לַחִדּוּשִׁים, וְהַחִדּוּשִׁים חֲדָשִׁים, אִם כֵּן הוּא חָדָשׁ. אִי אֶפְשָׁר לַמִּתְחַדֵּשׁ בְּלִי סִבָּה שֶׁתְּחַדְּשֵׁהוּ, כִּי אִי אֶפְשָׁר לַמִּתְחַדֵּשׁ בְּלִי עֵת שֶׁיִּתְיַחֵד בּוֹ, יִתָּכֵן לְקַבֵּעַ בּוֹ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו. וְהִתְיַחֲדוֹ בְּעִתּוֹ, מִבַּלְעֲדֵי מַה שֶּׁלְּפָנָיו וּמַה שֶּׁלְּאַחֲרָיו מַצְרִיךְ אֶל מְיַחֵד. הָאֱלֹהִים קַיָּם קַדְמוֹן לֹא יַחֲלֹף, כִּי אִם הָיָה חָדָשׁ הָיָה צָרִיךְ אֶל מְחַדֵּשׁ, וְזֶה מִשְׁתַּלְשֵׁל אֶל מַה שֶּׁאֵין לוֹ תַּכְלִית, וְלֹא יוּבַן, עַד שֶׁנַּגִּיעַ אֶל מְחַדֵּשׁ קַדְמוֹן, הוּא הָרִאשׁוֹן וְהוּא אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מְבַקְּשִׁים. הָאֱלֹהִים נִצְחִי לֹא יַחֲלֹף; כִּי מַה שֶּׁנִּתְקַיֵּם לוֹ הַקַּדְמוּת הִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ הַהַעְדֵּר, כִּי חִדּוּשׁ הַהֶעְדֵּר צָרִיךְ אֶל סִבָּה, כְּמוֹ שֶׁהַנֶּעְדָּר הֶחָדָשׁ צָרִיךְ אֶל סִבָּה, כִּי לֹא יֶעְדַּר הַדָּבָר מֵחֲמַת עַצְמוֹ, אַף מֵחֲמַת הֶפְכּוֹ, וְאֵין הֶפֶךְ לוֹ וְאֵין דִּמְיוֹן, כִּי מַה שֶּׁהוּא דּוֹמֶה לוֹ בְּכָל פָּנִים הוּא־הוּא, לֹא יִסָּפֵר בִּשְׁנַיִם, אֲבָל הֶהֶפֶךְ הַמַּעְדִּיר לֹא יִתָּכֵן גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיֶה קַדְמוֹן, כִּי כְּבָר הִתְבָּאֲרָה קַדְמוּת מְצִיאוּתוֹ. וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה חָדָשׁ, כִּי כָּל חָדָשׁ אָמְנָם הוּא עָלוּל לַקַּדְמוֹן הַזֶּה; וְהֵיאַךְ יַעְדִּיר הֶעָלוּל עִלָּתוֹ? הָאֱלֹהִים אֵינֶנּוּ גּוּף, כִּי הַגּוּף אֵינֶנּוּ נִמְלָט מֵחִדּוּשִׁים, וּמַה שֶּׁאֵינֶנּוּ נִמְלָט מִן הַחִדּוּשִׁים הוּא חָדָשׁ, וּמִן הַשֶּׁקֶר שֶׁיְּקָרֵהוּ מִקְרֶה, כִּי הַמִּקְרֶה עֲמִידָתוֹ בְּגוּף הַנּוֹשֵׂא, וְהַמִּקְרֶה מְעוֹלָל לַגּוּף, הוֹלֵךְ אַחֲרָיו נָשׂוֹא עָלָיו, וְהָאֱלֹהִים יִתְבָּרֵךְ אֵינֶנּוּ נִגְבָּל וְאֵינֶנּוּ מִתְיַחֵד בְּצַד מִבִּלְתִּי אַחֵר, כִּי זֶה מִתְּנָאֵי הַגּוּף. הָאֱלֹהִים יוֹדֵעַ כָּל דָּבָר קָטֹן וְגָדוֹל וְלֹא יִמָּלֵט מִידִיעָתוֹ דָּבָר, כִּי הִתְבָּאֵר שֶׁהוּא בָּרָא הַכֹּל וּפְעָלוֹ וְתוֹקְנוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "הַנֹּטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט", וְאָמַר: "גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ", וְאָמַר: "כִּי אַתָּה קָנִיתָ כִלְיֹתָי". הָאֱלֹהִים יִתְבָּרֵךְ חַי, כִּי כְּבָר נִתְקַיְּמָה לוֹ הַחָכְמָה וְהַיְכֹלֶת, אִם כֵּן נִתְקַיְּמָה לוֹ הַחַיּוּת, אַף לֹא כְּחַיּוּתֵנוּ הַנִּגְדֶּרֶת בַּהַרְגָּשָׁה וּבַתְּנוּעָה, אֲבָל חַיּוּת, עִנְיָנָהּ הַשֵּׂכֶל הַנָּמוּר, וְהִיא – הוּא וְהוּא – הִיא. הָאֱלֹהִים חָפֵץ, כִּי כָּל הַבָּא מִמֶּנּוּ בְּאֶפְשָׁר שֶׁיָּבֹא הֶפְכּוֹ אוֹ הֶעְדֵּרוֹ, אוֹ קֹדֶם הָעֵת אֲשֶׁר בּוֹ בָּא אוֹ אַחֲרָיו, וְיִכְלְתּוֹ עַל שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שָׁוָה, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֵפֶץ יָשִׁיב הַיְכֹלֶת אֶל אֶחָד מֵהֶם מִבְּלִתִּי הָאַחֵר. וְיֵשׁ לְאוֹמֵר לוֹמַר כִּי מַדָּעוֹ מַסְפִּיק מִשֶּׁיִּצְטָרֵךְ אֶל יְכֹלֶת וָחֵפֶץ, כִּי מַדָּעוֹ מְיֻחָד לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הָעִתִּים וּלְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַהֲפָכִים, וּמַדָּעוֹ הַקַּדְמוֹן הוּא הַסִּבָּה בְּכָל חָדָשׁ כַּאֲשֶׁר הוּא, וְזֶה מַסְכִּים לְדַעַת הַפִּילוֹסוֹפִים. חֶפְצוֹ יִתְבָּרֵךְ קַדְמוֹן נֶאוֹת לְמַדָּעוֹ, לֹא יִתְחַדֵּשׁ עָלָיו דָּבָר וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה מֵאֶצְלוֹ, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ חַי בְּחַיּוּת עַצְמוּתוֹ לֹא קִנְיָה, וְכֵן יָכוֹל בִּיכָלְתּוֹ וְחָפֵץ בְּחֶפְצוֹ, כִּי מִן הַשֵּׂכֶל מְצוֹא דָּבָר וְסוֹתְרוֹ יָחַד, וְלֹא יֵאָמֵר עָלָיו "יָכוֹל" בְּלִי יְכֹלֶת סְתָם.

(יט) אָמַר הַכּוּזָרִי: זֶה מַסְפִּיק לְמִזְכֶּרֶת, וּבְלִי סָפֵק שֶׁזֶּה אֲשֶׁר זָכַרְתָּ בָּעִנְיָן הַנֶּפֶשׁ וְהַשֵּׂכֶל וְאֵלֶּה הֶאֱמוּנוֹת, אָמְנָם הוּא מַעְתָּק מִמַּה שֶּׁאַתָּה זוֹכֵר מִדִּבְרֵי זוּלָתֶךָ, וַאֲנִי אֵינִי מְבַקֵּשׁ כִּי אִם טַעְמְךָ וֶאֱמוּנָתֶךָ, וּכְבָר אָמַרְתָּ לִי כִּי אַתָּה מְזֻמָּן לַחְקֹר עַל זֶה וְהַדּוֹמֶה לוֹ, וַאֲנִי סָבוּר שֶׁאֵין לְךָ מָנוֹס מֵחֶקֶר בִּשְׁאֵלַת הַגְּזֵרָה וְהַבְּחִירָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִשְּׁאֵלוֹת הַחָכְמָה, אֱמֹר דַּעְתְּךָ בָּהּ.

(כ) אָמַר הֶחָבֵר: אֵינֶנּוּ מַכְחִישׁ טֶבַע הָאֶפְשָׁר כִּי אִם מִתְעַקֵּשׁ־חָנָף, יֹאמַר מַה שֶּׁאֵינֶנּוּ מַאֲמִין בּוֹ, כִּי אַתָּה רוֹאֶה מֵהִזְדַּמְּנוּתוֹ לְמַה שֶּׁהוּא מְקֻוֶּה אוֹ יָרֵא, מַה שֶּׁיּוֹרֶךְ שֶׁהוּא מַאֲמִין, כִּי הַדָּבָר הַהוּא בְּאֶפְשָׁר וְיוֹעִיל בּוֹ הַזִּמּוּן, וְאִלּוּ הָיָה מַאֲמִין כִּי יִהְיֶה עַל כָּל פָּנִים, הָיָה נִמְסָר, וְלֹא הָיָה מִזְדַּמֵּן בִּכְלִי מִלְחָמָה לְאוֹיְבוֹ

וְלֹא בְּשֶׁבֶר לְרַעֲבוֹנוֹ, וְאִם יֹאמַר כִּי הַזְּמוּן הַהוּא צָרִיךְ לְמִי שֶׁיְּזַדְּמֵן עַצְמוֹ לְמִי שֶׁלֹּא הִזְדַּמֵּן, כְּבָר הוֹדָה בְּסִבּוֹת אֶמְצָעִיּוֹת וְשֶׁבָּהֶם עֲמִידַת הַמִּתְאַחֲרוֹת, וְהוּא יִמְצָא בָּעָתִיד הַחֵפֶץ בִּכְלָל הַסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, אִם יוֹדֶה הָאֱמֶת וְלֹא יִתְעַקֵּשׁ, וְעָתִיד לְהוֹדוֹת כִּי יִמְצָא עַצְמוֹ מֻנָּח לוֹ בֵּינוֹ וּבֵין חֻפְצוֹ בַּדְּבָרִים הָאֲפְשָׁרִיִּים לוֹ, אִם יִרְצֶה יַעֲשֶׂם וְאִם יִרְצֶה יַנִּיחֵם, וְאֵין בָּאֱמוּנָה הַזֹּאת דָּבָר מִדִּין הָאֱלֹהִים, אַךְ הַכֹּל שָׁב אֵלָיו עַל פָּנִים מִתְחַלְּפִים, כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר. וְאֹמַר כִּי כָּל הָעֲלוּלִים מְיֻחָסִים אֶל הָעִלָּה הָרִאשׁוֹנָה עַל שְׁנֵי דְּרָכִים: אִם עַל הַכַּוָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, אִם עַל דֶּרֶךְ הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְדִמְיוֹן הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן הַסִּדּוּר וְהַהַרְכָּבָה הַנִּרְאִים בַּחַי וּבַצֶּמַח וּבַגַּלְגַּלִּים, אֲשֶׁר לֹא יִתָּכֵן לַמַּשְׂכִּיל הַמִּשְׂתַּכֵּל שֶׁיֵּיחָסוּ אֶל הַמִּקְרֶה, אַךְ אֶל כַּוָּנַת עוֹשֶׂה חָכָם, יָשִׂים כָּל דָּבָר בִּמְקוֹמוֹ וְיִתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ. וְדִמְיוֹן הַשֵּׁנִי שְׁרֵפַת הָאֵשׁ הַזֹּאת, עַל הַדִּמְיוֹן, לַקּוֹרָה הַזֹּאת; כִּי הָאֵשׁ גּוּף דַּק חַם פּוֹעֵל, וְהַקּוֹרָה גּוּף מִתְחַלְחֵל נִפְעָל, וּמִדֶּרֶךְ הַדַּק הַפּוֹעֵל שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּנִפְעָלוֹ, וְהַחַם הַיָּבֵשׁ שֶׁיְּחַמֵּם וְיִכְלֶה לֵחוּת הַנִּפְעָל עַד שֶׁיִּתְפָּרְדוּ חֶלְקָיו. וְסִבּוֹת הַפְּעָלִים הָאֱלֹהִיּוֹת וְהַהִפָּעֲלִיּוֹת הָאֵלֶּה כַּאֲשֶׁר תְּבַקְּשֵׁם לֹא יִמָּנַע מִמְּךָ הַשָּׂגָתָם, וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּמְצָא סִבּוֹת סִבּוֹתָם עַד שֶׁתַּגִּיעַ אֶל הַפְּלָכִים וְאַחַר כָּךְ אֶל עִלּוֹת הַפְּלָכִים וְאַחַר כֵּן אֶל הָעִלָּה הָרִאשׁוֹנָה, וּבָאֱמֶת אָמַר הָאוֹמֵר, כִּי הַכֹּל בְּגִזְרַת הַבּוֹרֵא, וּבָאֱמֶת אָמַר הָאַחֵר: בִּבְחִירוֹת וּבְמִקְרִים, בִּלְתִּי שֶׁיּוֹצִיא מְאוּמָה מֵהַדְּבָרִים הֶהֵם מִגְּזֵרַת הָאֱלֹהִים. וְאִם תִּרְצֶה תִּקְרַב מְצִיאוּת זֶה בַּחֲלֻקָּה הַזֹּאת: הַמַּעֲשִׂים יִהְיוּ אֱלֹהִיִּים אוֹ טִבְעִיִּים אוֹ מִקְרִיִּים אוֹ מִבְחָרִיִּים. וְהָאֱלֹהִיִּים – מֵהַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה יוֹצְאִים; וְעַל כָּל פָּנִים אֵין לָהֶם סִבָּה זוּלַת רְצוֹן הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ. וְהַטִּבְעִיִּים – מֵסִּבּוֹת אֶמְצָעִיּוֹת מוּכָנוֹת לָהֶם וּמַגִּיעוֹת אוֹתָם אֶל תַּכְלִית שְׁלֵמוּתָם, בְּעוֹד שֶׁלֹּא יִמְנַע מוֹנֵעַ מֵאֶחָד מֵהַשְּׁלֹשָׁה חֲלָקִים. וְהַמִּקְרִיִּים – מֵסִּבּוֹת אֶמְצָעִיּוֹת גַּם כֵּן, אַךְ הֵם בְּמִקְרֶה לֹא בַּטֶּבַע וְלֹא בְּסֵדֶר וְלֹא בְּכַוָּנָה, וְאֵין לָהֶם הַכָנָה לִשְׁלֵמוּת, יַגִּיעוּ עָדָיו וְיַעַמְדוּ אֶצְלוֹ, וּמַתְנִים בָּהֶם בַּחֲלָקִים הַשְּׁלֹשָׁה הָאֲחֵרִים. אֲבָל הַבְּחִירִיִּים סִבָּתָם חֵפֶץ הָאָדָם בְּעֵת בְּחִירָתוֹ, וְהַבְּחִירָה מִכְּלַל הַסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת. וְלַבְּחִירָה סִבּוֹת מִשְׁתַּלְשְׁלוֹת אֶל הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִבְּלִי דִּחַק, בַּעֲבוּר שֶׁהָאֶפְשָׁר נִמְצָא, וְהַנֶּפֶשׁ מֻנַּח לָהּ בֵּין הָעֲצָה וְהֶפְכָּהּ, תַּעֲשֶׂה מַה שֶּׁהִיא רוֹצָה מֵהֶם, וְצָרִיךְ שֶׁתִּשְׁתַּבַּח אוֹ שֶׁתִּגָּנֶה עַל הַבְּחִירָה הַהִיא, מַה שֶּׁלֹּא יְחֻיַּב זֶה בִּשְׁאָר הַסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, כִּי לֹא תִגָּנֶה סִבָּה טִבְעִית וְלֹא מִקְרִית, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶפְשָׁר נִמְצָא בְּקָצָתָם, כַּאֲשֶׁר לֹא תַאֲשִׁים הַתִּינוֹק וְהַיַּשָּׁן כַּאֲשֶׁר יַזִּיקוּךָ וְהָיָה בָּאֶפְשָׁר הֵפֶךְ זֶה, אֲבָל אֵינְךָ מַאֲשִׁימוֹ – מִפְּנֵי הִסְתַּלֵּק הַמַּחֲשָׁבָה מִמֶּנּוּ. הֲתִרְאֶה אֲשֶׁר הֵם מַכְחִישִׁים הָאֶפְשָׁר – הַאֵינָם כּוֹעֲסִים עַל מִי שֶׁיְּזִיקֵם בְּכַוָּנָה? אוֹ הֲנִמְסָרִים הֵם לְמִי שֶׁיִּגְנֹב בִּגְדֵיהֶם וְיַזִּיקֵם בְּקֹר, כַּאֲשֶׁר נִמְסָרִים אֶל הָרוּחַ הַצְּפוֹנִית כְּשֶׁהִיא מְנַשֶּׁבֶת בְּיוֹם קָר עַד שֶׁתַּזִּיקֵם? אוֹ יֹאמְרוּ שֶׁהַכַּעַס כֹּחַ כּוֹזֵב, נִקְבָּע לְבַטָּלָה, שֶׁיִּכְעַס הָאָדָם עַל דָּבָר מִבַּלְעֲדֵי דָּבָר אַחֵר, וְכֵן שֶׁיִּשְׂבַּח וְיִגָּנֶה וְיֵאָהֵב וְיִשְׂנָא וְזוּלַת זֶה? אִם כֵּן אֵין לַבְּחִירָה מְצַד שֶׁהִיא בְּחִירָה סִבָּה הֶכְרָחִית, כִּי תָּשׁוּב הַבְּחִירָה הַהִיא הֶכְרֵחַ, וְיִהְיֶה דִּבּוּר הָאָדָם הֶכְרֵחִי כְּמוֹ תְּנוּעַת דָּפְקוֹ, וּבָזֶה מַה שֶּׁתַּכְחִישֵׁהוּ הָרְאִיָּה, כִּי אַתָּה מוֹצֵא עַצְמְךָ יָכוֹל עַל הַדִּבּוּר וְעַל הַשְּׁתִיקָה, בְּעוֹד שֶׁתִּהְיֶה בְּמֶמְשֶׁלֶת הַשֵּׂכֶל וְלֹא יִמְשְׁלוּ בְךָ מִקְרִים אֲחֵרִים. וְאִלּוּ הָיוּ הַחִדּוּשִׁים מְכֻוָּנִים כַּוָּנָה רִאשׁוֹנָה מֵהָעִלָּה הָרִאשׁוֹנָה, הָיוּ נִבְרָאִים לְעִתָּם עִם כָּל רֶגַע, וְהָיִינוּ יְכוֹלִים לוֹמַר בָּעוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ, כִּי עַתָּה בָּרְאוֹ הַבּוֹרֵא, וְלֹא הָיָה לַמּוֹפְתִים עִנְיָן שֶׁיִּפָּלֵא הָאָדָם מֵהֶם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּאָמְנוּ בַּעֲבוּרָם, וְלֹא הָיָה לָעוֹבֵד יִתְרוֹן עַל הַמַּמְרֶה, כִּי שְׁנֵיהֶם עוֹבְדִים עוֹשִׂים מַה שֶּׁהוּשְׂמוּ לַעֲשׂוֹתוֹ. וֶהוּבְאוּ אֵלָיו עִם דִּבּוֹת גְּדוֹלוֹת מַשִּׂיגוֹת הָאֱמוּנָה הַזֹּאת, וְהַגְּדוֹלָה שֶׁבָּהֶן הַכְחֶשֶׁת הָעַיִן, כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ. אֲבָל הַדִּבָּה הַמַּשֶּׂגֶת מִי שֶׁאוֹמֵר בִּבְחִירָה בַּעֲבוּר הוֹצִיאוֹ קְצָת הַדְּבָרִים מִגְּזֵרַת הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ, יֵשׁ לִטְעֹן עָלָיו בְּמַה שֶּׁקָּדַם זִכְרוֹ, כִּי לֹא הוֹצִיא אוֹתָם מִגְּזֵרָתוֹ כָּל עִקָּר, אֲבָל מְשִׁיבָם אֵלָיו בְּדֶרֶךְ הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְתַשִּׂיגֵנוּ אַחֲרֵי כֵן דִּבָּה אַחֶרֶת, וְהוּא – הוֹצִיאוֹ הַדְּבָרִים הֶהֵם מִידִיעָתוֹ, כִּי הָאֶפְשָׁר הַגָּמוּר מֻסְכָּל בְּטִבְעוֹ. וּכְבָר הֶאֱרִיכוּ בָּזֶה הַמְדַבְּרִים וְיָצָא לָהֶם כִּי הַמַּדָּע בּוֹ בְּמִקְרֶה, וְאֵין יְדִיעַת הַדָּבָר סִבָּה לִהְיוֹתוֹ, וְלֹא תַכְרִיחַ יְדִיעַת הָאֱלֹהִים בַּהֹוֹוֹת, וְהֵם עִם זֶה בְּאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ, כִּי אֵין הַיְדִיעָה בְּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הִיא הַסִּבָּה בִּהְיוֹתוֹ, כַּאֲשֶׁר הֶיְדִיעָה בְּמַה שֶּׁהָיָה אֵינָנָּה סִבָּה לִהְיוֹתוֹ, אַךְ רְאָיָה עָלָיו, תִּהְיֶה הַיְדִיעָה לֵאלֹהִים וְלַמַּלְאָכִים וְלַנְּבִיאִים וְלַיְדִיעוֹנִים; וְאִלּוּ הָיְתָה הַיְדִיעָה סִבָּה לַהֲוָיָה, הָיָה בְּדִין שֶׁיִּהְיוּ אִלּוּ עֲתִידִים בְּגַן עֵדֶן לִידִיעַת הָאֱלֹהִים – שֶׁהֵם צַדִּיקִים, מִבְּלִי שֶׁיַּעַבְדוּ, וַאֲחֵרִים בְּגֵיהִנֹּם, לְדַעְתּוֹ שֶׁהֵם עֲתִידִים לַחֲטֹא, מִבְּלִתִּי שֶׁיֵּחֶטְאוּ, וְהָיָה בְּדִין שֶׁיִּשְׂבַּע הָאָדָם מֵאֵין אֲכִילָה, לִידִיעַת אֱלֹהִים שֶׁהוּא יִשְׂבַּע בְּעֵת פְּלוֹנִי; וּבָטְלוּ [אָז] הַסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְאִלּוּ הָיוּ בְּטֵלוֹת, הָיָה מִסְתַּלֵּק מִצִּיאוּת הַפְּחוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת. וְהָיָה מַאֲמָרוֹ: "וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם" עַל נָכוֹן לְהוֹצִיא עֲבוֹדָתוֹ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל לִהְיוֹת זֶה סִבַּת טוֹבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה... כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ". וּבַעֲבוּר שֶׁהָיוּ הַחִדּוּשִׁים צְרִיכִים לִהְיוֹת אֱלֹהִיִּים אוֹ זוּלָתָם מִן הַחֲלָקִים, וְהָיָה בְּאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם אֱלֹהִיִּים, בָּחַר הֶהָמוֹן לְיַחֵסָם כֻּלָּם אֶל הָאֱלֹהִים, לִהְיוֹת זֶה יוֹתֵר חָזָק בָּאֱמוּנָה. אַךְ יֵשׁ לְמַכִּיר לְהַכִּיר עַם מֵעַם וְאִישׁ מֵאִישׁ וּזְמַן מִזְּמַן וּמָקוֹם מִמָּקוֹם וְעִנְיָנִים מֵעִנְיָנִים אֲחֵרִים – וְיִרְאֶה כִּי הַחִדּוּשִׁים הָאֱלֹהִיִּים לֹא נִרְאוּ עַל הָרוֹב כִּי אִם בְּאֶרֶץ מְיֻחֶדֶת, וְהִיא אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ, וּבְעָם מְיֻחָד, וְהֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּבַעֲלֵי דָּת הָאֲמִתִּית, וּבַזְּמָן הַהוּא וְעִם הָעִנְיָנִים הֶהֵם אֲשֶׁר נִתְלוּ בָּהֶם בְּמִצְוֹת וְחֻקִּים, נִרְאָה בְּסִדּוּרָם כָּל מַאֲוֵי לֵב, וְנִרְאָה בְּקִלְקוּלָם כָּל רָעָה, וְלֹא הוֹעִילוּ הָעִנְיָנִים הַמִּקְרִיִּים וְהַטִּבְעִיִּים דָּבָר בְּשָׁעַת הַקִּלְקֻלָה, וְלֹא הִזִּיקוּ בְּשָׁעַת הַסִּדּוּר. וְעַל כֵּן הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל טַעֲנָה בְּכָל אֻמָּה עַל הָאֶפִּיקוּרְסִים אֲשֶׁר רָאוּ דַּעַת אֶפִּיקוּרוֹס הַיְּוָנִי, בְּאָמְרוֹ כִּי כָּל הַדְּבָרִים הֵם נוֹפְלִים בְּמִקְרֶה, כִּי לֹא תֵרָאֶה בָּהֶם כַּוָּנַת מְכַוֵּן, וְסִיָּעָתוֹ נִקְרָאִים בַּעֲלֵי הַהֶנְאָה, כִּי סְבָרָתָם כִּי הַהֶנְאָה הִיא הַתַּכְלִית הַמְבֻקֶּשֶׁת, וְהִיא הַטּוֹבָה שְׁתָם. וּבַקֶּשֶׁת בַּעַל הַתּוֹרָה מִן הַמְצַוֶּה בָּהּ שֶׁיִּהְיֶה נִכְבָּד אֶצְלוֹ, מוֹסֵר כָּל חֶפְצָיו אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּמְבַקֵּשׁ לְמוֹד אִם הוּא חָסִיד, אוֹ אוֹתוֹת וְכָבוֹד אִם הוּא נָבִיא, אוֹ הָמוֹן נִרְצֶה עִם הָעִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה מִן הָעִתִּים וְהַמְּקוֹמוֹת וְהַמַּעֲשִׂים, וְאֵינֶנּוּ מַשְׂגִּיחַ בַּסִּבּוֹת הַטִּבְעִיּוֹת וְהַמִּקְרִיּוֹת, וְיֵדַע כִּי רָעָתָם דְּחוּיָה מִמֶּנּוּ, אִם בִּלְמוֹד

שֶׁיִּתְקַדֵּם לוֹ בַּהַצָּעָה לָרָעָה הָהִיא, אוֹ בְּכָבוֹד שֶׁיֵּעָשֶׂה לוֹ בָּעֵת הַרַעַה הַהִיא. אַף טוֹבַת הַסִּבּוֹת הַמִּקְרִיוֹת אֵינֶנָּה נִמְנַעַת מִן הָרָשָׁע, כָּל שֶׁכֵּן מֵהֶחְסִיד. וְטוֹבַת הָרְשָׁעִים הִיא בַּסִּבּוֹת הָהֵם הַמִּקְרִיוֹת וְהַשִּׁבְעִיוֹת, וְאֵין דּוֹחֶה לְרָעָתָם כְּשֶׁתָּבוֹא, אֲבָל הַחֲסִידִים יַצְלִיחוּ בַּסִּבּוֹת הָהֵם, וְהֵם בְּטוּחִים מֵרָעָתָם. וְכִמְעַט שֶׁאֲצָא מֵעִנְיָן כַּוָּנָתִי. וְעַתָּה אָשׁוּב אֵלָיו וְאֹמַר כִּי דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם הֵבִיא שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים בְּסִבּוֹת הַמָּוֶת, וְאָמַר: "כִּי אִם־יֵשׁ יִגָּפְנוּ", וְהִיא הַסִּבָּה הָאֱלֹהִית; "אוֹ־יוֹמוֹ יָבֹא וָמֵת", וְהִיא הַסִּבָּה הַטִּבְעִית; "אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה", וְהִיא הַסִּבָּה הַמִּקְרִית. וְהִנִּיחַ הַחֵלֶק הָרְבִיעִי רְצוֹנִי לוֹמַר: הַמִּבְחָרִי, כִּי אֵין אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּעַת בּוֹחֵר בַּמָּוֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאוּל הֵמִית אֶת עַצְמוֹ, לֹא מִבָּחֲרוֹ הַמָּוֶת אַךְ לִדְחוֹת הִתְעַלְּלוּת הָאוֹיֵב בּוֹ. וּכְמוֹ הַחֲלָקִים הָאֵלֶּה בַּדִּבּוּר, כִּי דִּבּוּר הַנְּבִיאִים בְּעֵת שֶׁלּוֹבֶשֶׁת אוֹתָם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּכָל דִּבְרֵיהֶם מִכֵּוָן מִן הָעִנְיָן הָאֱלֹהִי, וְאֵין לַנָּבִיא דָּבָר בִּבְחִירָה מִדְּבָרָיו. וְהַדִּבּוּר הַטִּבְעִי הֵם הָרְמָזִים וְהַתְּנוּעוֹת הָרְאוּיוֹת לָעִנְיָנִים שֶׁרוֹצִים לְהָלִין בַּעֲדָם, וּמִבְיָאָה הַנֶּפֶשׁ בִּלְעֲדֵי הַסְכָּמָה קוֹדֶמֶת, אֲבָל הַלְּשׁוֹנוֹת הַמֻּסְכָּם עֲלֵיהֶם הֵם מֵרֻכָּבִים מֵעִנְיָנִים טִבְעִי וּמִבְחָרִי. וְהַדִּבּוּר הַמִּקְרִי הוּא דִּבּוּר הַמְּשֻׁנֶּעִים בְּעֵת שִׁגְעוֹנָם, לֹא יִסַּדֵּר מִמֶּנּוּ עִנְיָן וְלֹא יַגִּיעַ אֶל חֵפֶץ מְכֻוָּן. וְהַדִּבּוּר הַמִּבְחָרִי הוּא דִּבּוּר הַנָּבִיא בְּעֵת נְבוּאָתוֹ, אוֹ דִּבְרֵי הַדַּעְתָּן הַמְחַשֵּׁב – הַמְחַבֵּר מְלִיצָתוֹ וּבוֹחֵר דְּבָרָיו כְּפִי שֶׁיִּרְאֶה שֶׁהוּא רָאוּי לְכַוָּנָתוֹ, וְאִלּוּ הָיָה רוֹצֶה, הָיָה מַחֲלִיף כָּל דָּבָר מֵהֶם בְּזוּלָתוֹ, וְעוֹד, אִם הָיָה רוֹצֶה, הָיָה מֵנִיחַ עִנְיָן וְלוֹקֵחַ זוּלָתוֹ. וְיֵשׁ לְיַחֵס כָּל הַחֲלָקִים הָאֵלֶּה אֶל הָאֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, לֹא שֶׁהֵם בְּכַוָּנָה רִאשׁוֹנָה מִמֶּנּוּ, וְאִם אֵינֶנּוּ כֵּן – דִּבְרֵי הַתִּינוֹק וְדִבְרֵי מְטֹרְפֵי הַדַּעַת וּמְלִיצַת הַדִּבְּרָן וְשִׁירֵי הַמְשׁוֹרֵר –דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים, יִתְעַלֶּה מִכָּל זֶה. אֲבָל טַעֲנַת הָעֹצֶל עַל הַזְּרִיז בְּאָמְרוֹ: כְּבָר קָדַם בְּדַעַת אֱלֹהִים מַה שֶּׁיִּהְיֶה, אֵינֶנָּה טַעֲנָה, כִּי זֶה כְּמוֹ אָמְרוֹ: "וְאִלּוּ הָיָה אוֹמֵר כִּי אֲשֶׁר יִהְיֶה אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה", יֵאָמֵר לוֹ: "אֱמֶת הוּא, אֲבָל לֹא תִמְנַע הַשַּׁעֲנָה הַזֹּאת שֶׁיִּקַּח הָאָדָם הָעֵצָה הַטּוֹבָה, וּתְזַמֵּן כְּלֵי מִלְחָמָה לְאוֹיְבֶךָ וְהַמָּזוֹן לְרַעֲבוֹנֶךָ, כַּאֲשֶׁר יִתְבָּרֵר לְךָ כִּי הַצָּלָתְךָ אוֹ אֲבֵדָתְךָ אֵינָם נִגְמָרִים כִּי אִם בַּסִּבּוֹת הָאֱמְצָעִיוֹת". וּמִכְּלָלָם אַף הַחֲזָקָה שֶׁבָּהֶם, שֶׁתִּבְחַר בַּזְּרִיזוּת וּבַהִשְׁתַּדְּלָה, אוֹ בָּעַצְלָה וּבְעִכּוּב, וְאַל תִּטְעַן בְּמַה שֶּׁיִּקְרֶה לְמַעֲטִים וּבְעִתּוֹת מְעוּטוֹת וּבְדֶרֶךְ הַמִּקְרֶה מֵאֲבֵד הַמִּשְׁתַּדֵּל וְהַנֶּצֶל הַמַּפְקִיר הַפְּתִי, כִּי שָׁם הַבְּטָחָה יֵשׁ לוֹ עִנְיָן מוּבָן בִּלְתִּי עִנְיָן שָׁם הַסַּכָּנָה, וְאֵין דַּעְתָּן‌בּוֹרֵחַ מִמְּקוֹם הַסַּכָּנָה אֶל מְקוֹם הַבְּטָחָה; וּמַה שֶּׁיִּקְרֶה בְּמְקוֹם הַסַּכָּנָה מִן הַהַצָּלָה, יֵאָמֵר כִּי הוּא נִפְלָא, וּמַה שֶּׁיִּקְרֶה בְּמְקוֹם הַבְּטָחָה מִן הָאֲבֵדָן, יַאָמֵר שֶׁהוּא דָּבָר חוּץ לַטֶּבַע. וְהַבְּחִירָה בַּהִשְׁתַּדְּלוּת חוֹבָה. וּמִסִּבּוֹת הַהִשְׁתַּדְּלוּת, עֲצָתִי זֹאת לְמִי שֶׁיַּאֲמִין בָּהּ, וּמִסִּבּוֹת הַהֶפְקֵר, הָעֵצָה שֶׁהִיא סוֹתֶרֶת הָעֵצָה הַזֹּאת; וְהַכֹּל שָׁב בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֶל הָאֱלֹהִים; אַף אֲשֶׁר יִהְיֶה בִּגְזֵרָה גְּרִידָא הוּא הַכָּבוֹד וְהָאוֹתוֹת, וְזֶה אֵין מַצְרִיךְ אֶל סִבּוֹת אֶמְצָעִיוֹת, וְאֶפְשָׁר שֶׁצָּרִיךְ אֲלֵיהֶם, כְּהַצָּלַת מֹשֶׁה מִן הָרָעָב אַרְבָּעִים יוֹם מִבִּלְתִּי הַכָּנַת מָזוֹן, וְאָבְדָן עַם סַנְחֵרִיב מִבְּלִי סִבָּה נִרְאִית; אַף בְּסִבּוֹת אֱלֹהִיוֹת אֵינָן אֲצָלֵנוּ סִבּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אוֹתָם. וּבָהֶם יֵאָמֵר כִּי לֹא יוֹעִיל בָּהֶם הַהִזְדַּמְּנוּת, וְהֵם הַזְּמוּנִים הַחוּשִׁיִּים; אֲבָל הַזְּמוּנִים הַנַּפְשִׁיִּים וְהֵם סוֹדוֹת הָתּוֹרָה לְמִי שֶׁיֵּדְעֵם וְהִתְחַכֵּם בָּהֶם, הֵם מוֹעִילִים מְבִיאִים הַטּוֹב וְדוֹחִים הָרָע. וּכַאֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל הָאָדָם בַּסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיוֹת, אַחַר שֶׁיִּמְסֹר אֶל הָאֱלֹהִים בְּמַה שֶּׁנֶּעֱלַם מִמֶּנּוּ בְּלֵב שָׁלֵם, יִמְצָא טוֹב וְלֹא יַחֲטִיא, אֲבָל הַכְּנִסוֹ בַּסַּכָּנָה הַגְּמוּרָה לְבִטְחוֹנוֹ בֵּאלֹהִים, נִכְנָס תַּחַת "לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְיָ" אֲבָל הַמַּאֲמָר בְּשָׁוְא בְּצִוּוֹתוֹ בַּעֲבוֹדָה לְמִי שֶׁקָּדַם בִּדַעְתּוֹ שֶׁיַּמְרִהוּ אוֹ שֶׁיְּעַבְּדֵהוּ, אֵינֶנּוּ שָׁוְא, כִּי כְּבָר הִקְדִּימְנוּ וּבֵאַרְנוּ כִּי הַמִּרְי וְהָעֲבוֹדָה לֹא יִגְּמְרוּ כִּי אִם בַּסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיוֹת, וְהָיְתָה סִבַּת עֲבוֹדַת הָעוֹבֵד הַצִּוּוּי בַּעֲבוֹדָה, וְכֵן קָדַם בִּידִיעָתוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵד, וְשִׁסְבַּת עֲבוֹדָתוֹ שְׁמֹעַ תּוֹכַחְתּוֹ, וְכֵן קָדַם בְּדַעְתּוֹ מְרִי הַמַּמְרֶה בַּסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיוֹת, אִם בְּחֶבְרַת הָרָעִים אוֹ בְּתִגְבֹּרֶת מֶזֶג רָע, אוֹ נְטוֹת אֶל הַתַּעֲנוּג וְהַמְּנוּחָה. וְתוֹכַחְתּוֹ לוֹ מַקֵּל מִמְּרִיוֹ, כִּי מִן הַמְפֻרָסָם כִּי לַתּוֹכַחַת רֹשֶׁם בַּנֶּפֶשׁ עַל כָּל עִנְיָן, וְכִי הַמְּמְרֶה תִּתְפַּעֵל נַפְשׁוֹ לְשֶׁמַע הַתּוֹכָחוֹת אֲפִלּוּ מְעַט הִפְּעָלוּת, כָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁתִּהְיֶה הַתּוֹכַחַת לֶהָמוֹן, כִּי יֵשׁ בָּהֶם עַל כָּל פָּנִים מְקַבֵּל, וּכְבָר תּוֹעִיל וְאֵינוֹ שָׁוְא. תְּחִלַּת הַהַקְדָּמוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם קִיּוּם הָעֵצָה הַזֹּאת, הַהוֹדָאָה בַּסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְשֶׁהוּא עוֹשֶׂה חָכָם, וְשֶׁאֵין בְּמַעֲשָׂיו שָׁוְא, אַף כֻּלָּם בְּחָכְמָה וְסִדּוּר אֵין בָּהֶם קִלְקוּל. וּכְבָר הִתְיַשֵּׁב זֶה בַּנַּפְשׁוֹת, בְּהִתְבּוֹנֵן בְּרֹב הַבְּרִיאָה וּמַה שֶּׁנִּשְׁתָּרֵשׁ מִמֶּנָּה בְּנֶפֶשׁ הַמִּשְׁתַּכֵּל, עַד שֶׁהֶאֱמִין שֶׁאֵין בְּמַעֲשָׂיו קִלְקוּל, וְאִם יֵרָאֶה בִּמְקָצָתָם, לֹא תִתְקַלְקֵל אֱמוּנָתוֹ בַּעֲבוּר זֶה, אֲבָל יְיַחֲסֵהוּ אֶל סִכְלוּת נַפְשׁוֹ וּמִעוּט הֲבָנָתוֹ. וְהַהַקְדָּמָה הַשֵּׁנִית, הַהוֹדָאָה בְּסִבּוֹת אֶמְצָעִיוֹת אַף אֵינָם פּוֹעָלוֹת, אֲבָל הֵם סִבּוֹת, עַל דֶּרֶךְ הַחֹמֶר אוֹ עַל דֶּרֶךְ הַכֵּלִים, כִּי הַשִּׂכְבַת זֶרַע וְהַדָּם חֹמֶר לָאָדָם, וְאַבְרֵי הַהַזְרָעָה מְחַבְּרִים בֵּינֵיהֶם וְהָרוּחוֹת וְהַכֹּחוֹת כֵּלִים מְשַׁמְּשִׁים בְּחֹפֶץ הָאֱלֹהִים, וְיִגְמֹר בָּהֶם צַלְמוֹ וְקַוּוֹ וְגִדּוּלוֹ וְהִזּוֹנוֹ, וְאַפִלּוּ בַּדָּבָר הַנּוֹצָר יֵשׁ שֶׁצָּרִיךְ אֶל הַסִּבָּה הָאֶמְצָעִית, כְּעֵפָר אֲשֶׁר הָיָה חֹמֶר אָדָם, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא לְהוֹדוֹת בְּסִבּוֹת אֶמְצָעִיוֹת. וְהַהַקְדָּמָה הַשְּׁלִישִׁית, כִּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ נוֹתֵן לְכָל חֹמֶר הַטּוֹבָה שֶׁבְּצוּרוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַבֵּל, וְהַמִּתֻּקָּנֶת שֶׁבָּהֶם, וְשֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ מֵטִיב, לֹא יִמְנַע חֲנִינָתוֹ וְחָכְמָתוֹ וְהַנְהָגָתוֹ מִדָּבָר, וְכִי חָכְמָתוֹ בַּפֶּרַע וּבַיִּתּוּשׁ, עַל הַדִּמְיוֹן, אֵינֶנָּה מְקֻצֶּרֶת מֵחָכְמָתוֹ בְּסִדּוּר הַגַּלְגַּלִּים, אַף הִתְחַלְפוּ הַדְּבָרִים מֵחֲמַת חָמְרֵיהֶם, וְאֵין לְךָ לֵאמֹר: לָמָּה לֹא בְּרָאַנִי מַלְאָךְ? כַּאֲשֶׁר אֵין לְתוֹלַעַת לֵאמֹר: לָמָּה לֹא בְּרָאַנִי אָדָם? וְהַהַקְדָּמָה הָרְבִיעִית, הַהוֹדָאָה כִּי לַמְּצִיאוּת מַדְרֵגוֹת עֶלְיוֹנוֹת וְתַחְתּוֹנוֹת, וְכָל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ הֶרְגֵּשׁ וְהַשָּׂגָה וְחוּשׁ, מְעֻלֶּה מֵאֲשֶׁר אֵין לוֹ זֶה, בַּעֲבוּר קוּרְבָתוֹ מִמַּדְרֵגַת הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה, אֲשֶׁר הוּא הַשֵּׂכֶל בְּעַצְמוֹ, וְכִי הַפָּחוּת שֶׁבַּצֶּמַח יוֹתֵר מְעֻלֶּה בַּמַּדְרֵגָה מִן הַמְּעֻלֶּה שֶׁבַּמּוֹצָאִים, וְהַפָּחוּת שֶׁבַּבְּהֵמָה יוֹתֵר מְעֻלֶּה בַּמַּדְרֵגָה מִן הַמְּעֻלֶּה שֶׁבָּאָדָם, וְהַפָּחוּת שֶׁבָּאָדָם יוֹתֵר מְעֻלֶּה בַּמַּדְרֵגָה מִן הַמְּעֻלֶּה שֶׁבַּבְּהֵמָה. וְכֵן הַפָּחוּת שֶׁבַּבְנֵי תּוֹרַת הָאֱלֹהִים יוֹתֵר מְעֻלֶּה בַּמַּדְרֵגָה מִן הַמְּעֻלֶּה שֶׁבָּאֻמּוֹת שֶׁאֵין לָהֶם תּוֹרַת הָאֱלֹהִים, כִּי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מֵאֵת הָאֱלֹהִים מַקָּנָה הַנְּפָשׁוֹת מִנְהַג הַמַּלְאָכִים וּתְכוּנָתָם, וְזֶה מַה שֶּׁאֵין מַשִּׂיגִים אוֹתוֹ בִּלְמוּד. וְהָרְאָיָה עַל זֶה, כִּי הַהַתְמָדָה עַל מַעֲשֵׂה הַתּוֹרָה הֵהִיא מְבִיאָה אֶל מַדְרֵגַת הַנְּבוּאָה, אֲשֶׁר הִיא הַקְרוֹבָה שֶׁבַּמַּדְרֵגוֹת הָאֱנוֹשִׁיוֹת אֶל

הָאֱלֹהִים, אִם כֵּן בַּעַל הַתּוֹרָה הַמַּמְרֶה טוֹב מֵאֲשֶׁר אֵין לוֹ תּוֹרָה, כִּי הוּא כְּבָר הִקְנָתְהוּ תּוֹרַת אֱלֹהִים מִנְהָג מַלְאָכוּתִי, הִשְׁקִיף בּוֹ עַל מַדְרֵגַת הַמַּלְאָכִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּרִיוֹ בִּלְבֵּל אוֹתוֹ עָלָיו וְהִפְסִידוֹ, נִשְׁאַר לוֹ מִמֶּנּוּ רְשָׁמִים וְנִשְׁאַר בְּאֵשׁ הַכֶּסֶף אֲלָיו, כִּי עִם כָּל זֶה אִם הָיוּ נוֹתְנִין לוֹ הַבְּחִירָה, לֹא הָיָה בוֹחֵר שֶׁיִּהְיֶה בְּמַדְרֵגַת מִי שֶׁאֵין לוֹ תוֹרָה; כַּאֲשֶׁר הָאָדָם כַּאֲשֶׁר יִחֲלֶה וְיַעֲנֶה בְּמַכְאוֹבָיו, אִלּוּ הָיוּ נוֹתְנִין לוֹ הַבְּחִירָה שֶׁיִּהְיֶה סוּס אוֹ דָג אוֹ עוֹף מִתְעַנֵּג בְּלִי מַכְאוֹב, וְיִבְדַּל בֵּינוֹ וּבֵין הַשֵּׂכֶל אֲשֶׁר יְקָרְבֵהוּ אֶל מַדְרֵגַת הָאֱלֹהוּת, לֹא הָיָה בוֹחֵר בּוֹ. וְהַהַקְדָּמָה הַחֲמִישִׁית, כִּי נַפְשׁוֹת הַשּׂוֹמְעִים מְקַבְּלוֹת רֹשֶׁם לְתוֹכַחַת הַמּוֹכִיחַ, כַּאֲשֶׁר תִּהְיֶה בִּדְבָרִים מְקֻבָּלִים, וְלַתּוֹכַחַת בָּאֱמֶת עַל כָּל פָּנִים תּוֹעֶלֶת, וְאִם אֵינֶנָּה מְשִׁיבָה הַמַּמְרֶה מֵעֲשׂוֹת הָרָע, יִקְדַּח בְּנַפְשׁוֹ מִן הַתּוֹכַחַת הַהִיא נִיצוֹץ, וְרוֹאֶה כִּי הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא רָע, וְזֶה חֵלֶק מִן הַתְּשׁוּבָה וְהַתְּחָלָה לָהּ בּוֹ. וְהַהַקְדָּמָה הַשִּׁשִּׁית, כִּי הָאָדָם מוֹצֵא מִנַּפְשׁוֹ יְכֹלֶת לַעֲשׂוֹת הָרָע וְעָזְבוֹ הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר הֵם אֶפְשָׁר לוֹ; וּמַה שֶּׁנִּמְנָע מִמֶּנּוּ, לֹא נִמְנַע כִּי אִם לְהֶעְדֵּר הַסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת אוֹ לְסִכְלוּת הָאָדָם בָּהֶם. וְהַדִּמְיוֹן בָּזֶה: רָשׁ נָכְרִי אֵינֶנּוּ יוֹדֵעַ לְהַנְהִיג, רוֹצֶה לִמְשֹׁל בָּעָם, וְזֶה נִמְנָע מִמֶּנּוּ, וְאִלּוּ הָיוּ נִמְצָאוֹת הַסִּבּוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת וְיִהְיֶה הוּא חָכָם לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם, הָיָה נִגְמָר רְצוֹנוֹ כַּאֲשֶׁר נִגְמָר רְצוֹנוֹ בְּמַה שֶּׁסִּבּוֹתָיו נִמְצָאוֹת וְיֵדָעַם וְיִנְהִיגֵם, מִמַּה שֶּׁמּוֹשֵׁל בְּבֵיתוֹ וּבָנָיו וּבַעֲבָדָיו, וְיוֹתֵר מִזֶּה אֲבָרָיו – יְנִיעֵם כַּאֲשֶׁר יִרְצֶה וִידַבֵּר בְּמַה שֶּׁיִּרְצֶה; וְיוֹתֵר מִזֶּה מַחֲשַׁבְתּוֹ וְדִמְיוֹנוֹ – יְצַטֶּיר לוֹ הַקָּרוֹב וְהָרָחוֹק בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה וְעַל הָעִנְיָן שֶׁיִּרְצֶה, כִּי הוּא מוֹשֵׁל בְּסִבּוֹתָיו הָאֶמְצָעִיּוֹת. וְעַל כֵּן לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּנַצַּח הַחֹלֶשׁ אֶת הֶחָזָק בְּשִׁחוֹק הָאִשְׁקוֹקִי הַנִּקְרֵאת שַׁטְרַנְג׳ בְּעַרְבִי, וְלֹא יֵאָמֵר ״הִצְלָחָה״ וְ״רֹעַ מַזָּל אַרְדְּשִׁיר״ בְּמִלְחֶמֶת הָאִשְׁקוֹקִי, כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר בְּמִלְחֶמֶת שְׁנֵי מְלָכִים נִלְחָמִים, כִּי סִבּוֹת הָאַרְדְּשִׁיר וּמִלְחֶמֶת הַשַּׁטְרַנְג׳ נִמְצָאוֹת כֻּלָּם, וְיִנָּצַח הֶחָכָם בְּהַנְהָגָתוֹ תָּמִיד, וְלֹא יִרָא סִבָּה טִבְעִית שֶׁצָּרִיךְ לְהַתְנוֹת בָּהּ וְלֹא סִבָּה מִקְרִית, אֶלָּא בְּעֵת נָכְרִי מֻחְמַת הִתְעַלְּמוּת: וְהַהִתְעַלְּמוּת נִכְנָס בַּסִּכְלוּת כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ. וְעִם כָּל זֶה הַכֹּל מְיֻחָס אֶל הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה בַּדְּרָכִים הַנִּזְכָּרִים. אַךְ אֶל הַכַּוָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, בְּחִדּוּשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי הֱיוֹת הַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָם, אֲבָל אַחַר כֵּן הָעִנְיָן מְסֻפָּק אֶלָּא בִּלְבּוֹת הַמַּאֲמִינִים, הַאִם הַחִדּוּשִׁים הָאֵלֶּה בְּכַוָּנָה רִאשׁוֹנָה מִן הָאֱלֹהִים אוֹ בְּסִבּוֹת גַּלְגַּלִּים אוֹ מִקְרִים? וְאֵין טַעֲנָה פּוֹסֶקֶת; אַךְ הַטּוֹב שֶׁיֵּחָס הַכֹּל אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ; כָּל שֶׁכֵּן הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים: כַּמָּוֶת וְהַנִּצּוּחַ וְהַמִּלְחָמוֹת וְהַהַצָּלָחָה וְהַחִסָּרוֹן וְהַדּוֹמֶה לָזֶה.

(כא) אָמַר הֶחָבֵר: זֶה וְהַדּוֹמֶה לוֹ הַחֲקִירָה עָלָיו טוֹבָה, וְעַל אֵיכוּת דִּינֵי הָאֱלֹהִים בַּעֲבָדָיו וּתְלוּתָם בְּמַה שֶׁתְּלָאָם הַנָּבִיא עָלָיו הַשָּׁלוֹם, מִן פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים לִשּׁוֹנְאָיו וְעֹשֶׂה חֶסֶד לָאֲלָפִים לְאֹהֲבָיו, וְשִׁקּוּל עָוֹן וְעָוֹן עִם עֹנֶשׁ וָעֹנֶשׁ, מִמַּה שֶּׁבָּא בַּמִּקְרָא וּבְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, וּמַה שֶּׁמְּשִׁיבִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה וּמַה שֶּׁאֵין מְשִׁיבִין, וּתְנָאֵי הַתְּשׁוּבָה, וּמַה שֶּׁיָּבֹא מִן הַצָּרוֹת עַל דֶּרֶךְ הַבְּחִינָה וְהַנִּסָּיוֹן, וְעַל דֶּרֶךְ הַפֻּרְעוֹן מֵעָוֹן שֶׁקָּדַם, וְעַל דֶּרֶךְ הַתְּמוּרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעַל דֶּרֶךְ הַתְּמוּרָה בָּעוֹלָם הַבָּא, אוֹ בַּעֲבוּר עָוֹן אָבוֹת, וּמַה שֶּׁיָּבֹא מִן הַטּוֹבוֹת לִזְכוּת שֶׁקָּדַם, אוֹ בַּעֲבוּר זְכוּת אָבוֹת, אוֹ לִבְחִינָה וְנִסָּיוֹן. וְהֶמְזֵג הַפָּנִים הָאֵלֶּה וְזוּלָתָם מִמַּה שֶּׁדַּעְתָּם עֲמֻקָּה וְאֶפְשָׁר שֶׁיְּגֻלֶּה בַּחֲקִירָה בְּרֹב הַסִּבּוֹת – בְּ״צַדִּיק וְרַע לוֹ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ״. וּמַה שֶּׁאֵינֶנּוּ נִגְלֶה יִמָּסֵר בּוֹ הָעִנְיָן אֶל דַּעַת הָאֱלֹהִים וְצִדְקוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְיוֹדֶה הָאָדָם בְּסִכְלוּתוֹ בַּסִּבּוֹת הָאֵלֶּה הַנִּגְלוֹת כָּל שֶׁכֵּן הַנִּסְתָּרוֹת. וְכַאֲשֶׁר יַגִּיעַ בִּדְבָרָיו אֶל הָעֶצֶם הָרִאשׁוֹן וּמַה שֶּׁהִתְחַיְּבוּ בּוֹ מִן הַמִּדּוֹת, יְבָדֵל מֵהֶם וְרוֹאֶה בַּעֲדָם מָסָךְ אוֹר בָּהִיר מְנַצֵּחַ הָרְאוּת, וְיִמָּנַע מִמֶּנּוּ הַשִּׂיגוֹ בַּעֲבוּר קִצְרַת רְאוּתֵנוּ וְדַעְתֵּנוּ, לֹא בַּעֲבוּר הִסָּתְרוֹ וְהֶחְסְרוֹ, כִּי הוּא בָּהִיר וְנִגְלֶה מִפֶּרְסָם בְּיוֹתֵר אֲצֶל בַּעֲלֵי הָרוֹאוֹת הַנִּבּוּאִיּוֹת מִשֶּׁיִּצְטָרְכוּ בּוֹ אֶל הֶבְאַת רְאָיָה. וְתַכְלִיתֵנוּ מֵהַכָּרַת אֲמִתָּתוֹ שֶׁנַּכִּיר בַּטִּבְעִיּוֹת מַה שֶּׁלֹּא הָיְתָה סִבָּה דָבָר מִן הַטִּבָּעִים, נְיַחֲסֵהוּ אֶל כֹּחַ בִּלְתִּי נִשְׁמִי אֲבָל כֹּחַ אֱלֹהִי, כַּאֲשֶׁר אָמַר גָּלִינוֹס בְּכֹחַ הַמְצַיֵּר, וְיָשִׂים לוֹ יִתְרוֹן עַל שְׁאָר הַכֹּחוֹת, וְרוֹאֶה שֶׁאֵינֶנּוּ מֻחְמַת הַמֶּזֶג, אֲבָל לְעִנְיָן אֱלֹהִי. וּבָאוֹתוֹת שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּהִפּוּךְ עֵין הָעֲצָמִים וְשִׁנּוּי הַמִּנְהָגִים וּבְרִיאַת נִמְצָאוֹת, לֹא הָיוּ מִבִּלְתִּי תַּחֲבֻלָּה קוֹדֶמֶת. וְזֶהוּ הֶהָפְרֵשׁ בֵּין מַה שֶּׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי מֹשֶׁה וּבֵין מַה שֶּׁעָשׂוּ הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם, אֲשֶׁר אִם הָיוּ מְחַפְּשִׂים עֲלֵיהֶם הָיוּ מוֹצְאִים הַתַּחְבֻּלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִרְמְיָה: ״הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֶׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ״, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: אִם תִּפְקְדֵם וּתְחַפֵּשׂ עֲלֵיהֶם יִהְיוּ לְאָפֵס. וְהָעִנְיָן הָאֱלֹהִי כָּל אֲשֶׁר תְּחַפֵּשׂ עָלָיו תִּמְצָאֵהוּ כַּזֶּהֶב הַנָּקִי; וְכַאֲשֶׁר נַגִּיעַ אֶל הַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת נֹאמַר כִּי יֵשׁ שָׁם בְּלִי סָפֵק עִנְיָן שֶׁאֵינֶנּוּ נִשְׁמִי מַנְהִיג כְּלָל הַנִּשְׁמִיִּים, וְדַעוּתֵינוּ נִלְאוֹת מֵחֲקֹר עָלָיו, אִם כֵּן נִבְחַן בִּפְעָלָיו יִתְבָּרֵךְ וְנַעֲמֹד מִסָּפֵר עַצְמוֹ, כִּי אִלּוּ הָיִינוּ מַשִּׂיגִים אֲמִתָּתוֹ הָיָה זֶה חִסָּרוֹן בּוֹ; וְאַל נַשְׁגִּיחַ לְדִבְרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים אֲשֶׁר מְחַלְּקִים הָעוֹלָם הָאֱלֹהִי אֶל מַדְרֵגוֹת, אַךְ כֻּלָּם אֲצִלָּנוּ מַדְרֵגָה אֱלֹהִית, מֵאַחַר שֶׁנִּפְרַד מֵהַהַגְשָׁמָה. וְאֵין כִּי אִם אֱלוֹהַּ מַנְהִיג הַגַּשְׁמִיִּים. וַאֲשֶׁר הֵבִיא הַפִּילוֹסוֹפִים לְהַרְבּוֹת הָאֱלֹהִים, בְּחִינָתָם בִּתְנוּעוֹת הַגַּלְגַּלִּים, סָפְרוּם וְהִגִּיעוּם אֶל יוֹתֵר מֵאֲרָבָּעִים, וְרָאוּ כִּי לְכָל תְּנוּעָה מֵהֶם סִבָּה זוּלַת סִבַּת הָאַחֶרֶת, וְהוֹצִיא לָהֶם הָעִיּוּן כִּי הַתְּנוּעוֹת הָהֶם חֶפְצִיּוֹת לֹא הֶכְרָחִיּוֹת וְלֹא טִבְעִיּוֹת, וְהִתְחַיֵּב שֶׁתִּהְיֶה כָּל תְּנוּעָה מִנֶּפֶשׁ שֵׂכֶל, וּלְכָל נֶפֶשׁ שֵׂכֶל, וְהַשֵּׂכֶל הַהוּא הוּא מַלְאָךְ נִפְרָד מֻחְמָר, וְקָרְאוּ הַשְּׂכָלִים הָהֵם אֱלֹהִים וּמַלְאָכִים וְעִלּוֹת שְׁנִיּוֹת וְזוּלַת זֶה מֵהַשֵּׁמוֹת, אַחֲרִית מַדְרֵגָתָם וְהַקָּרוֹב מֵהֶם אֲצִלָּנוּ הַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, אָמְרוּ כִּי הוּא מַנְהִיג הָעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, וְאַחַר כֵּן הַשֵּׂכֶל הַהִיוֹלָנִי, וְאַחַר כֵּן הַנֶּפֶשׁ, וְאַחַר כֵּן הַטֶּבַע, וְאַחַר כֵּן הַכֹּחוֹת הַטִּבְעִיּוֹת וְהַכֹּחוֹת הַחִיּוּנִיּוֹת, וְכֹחַ אֵבֶר אֵבֶר, וְזֶה כֻּלּוֹ דְּקְדּוּק יַקָּנֶה חִדּוּד לֹא אֱמֶת, וְהַנִּפְתֶּה לוֹ עַל כָּל פָּנִים אֶפִּיקוּרוֹס. וְנַעֲוֹב רַאֲיַת הַקָּרֹאִים בְּמִצְוַת דָּוִד לִבְנוֹ: ״וְאַתָּה שְׁלֹמֹה־בְנִי דַּע אֶת־אֱלֹהֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ״, וְרַאֲיָתָם מִזֶּה, שֶׁצָּרִיךְ לָדַעַת אֶת הָאֱלֹהִים יְדִיעָה בְּרוּרָה וְאַחַר כֵּן הִתְחַיֵּב עֲבוֹדָתוֹ, אֲבָל – הִזְהִיר לִסְמֹךְ עַל אָבִיו וּזְקֵנָיו לְהַאֲמִין בֵּאלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אֲשֶׁר דָּבְקָה בָהֶם הַשְׂגָּחָתוֹ וְקִיְּמָם לָהֶם יְעוּדָיו בְּהַרְבּוֹת זַרְעוֹ, וְהִנְחִילָם אֶרֶץ כְּנַעַן, וַחֲנוֹת שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכָם, וְזוּלַת זֶה; וּכְמוֹ זֶה הוּא אָמְרוֹ: ״אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יָדָעוּם, וַאֲשֶׁר לֹא־יִדַּעְתָּם״, לֹא רָצָה בָהֶם הַיְדִיעָה בַּאֲמִתָּתָם, אֲבָל אֲשֶׁר לֹא רְאִיתֶם מֵהֶם לֹא טוֹב וְלֹא רָע, וְאֵין צָרִיךְ שֶׁתִּקָּווּם וְלֹא שֶׁתִּירָאוּם.

חתימת הספר

(כב) וְאַחַר כֵּן הָיָה מֵעִנְיַן הֶחָבֵר שֶׁהִסְכִּים לָצֵאת מֵאֶרֶץ כּוּזָר לָלֶכֶת יְרוּשָׁלַיִם, וַיִּחַר לְמֶלֶךְ כּוּזָר עַל פְּרִידָתוֹ וְדִבֵּר עִמּוֹ עַל זֶה. וַיֹּאמֶר לוֹ: מַה תְּבַקֵּשׁ הַיּוֹם בִּירוּשָׁלַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהַשְׁכִינָה נֶעְדֶּרֶת מֵהֶם, וְהַקּוּרְבָּה אֶל הָאֱלֹהִים מַשֶּׂגֶת בְּכָל מָקוֹם בַּלֵּב הַטָּהוֹר וְהַכֹּסֶף הֶחָזָק, וְלָמָּה תַכְנִיס עַצְמְךָ בְּסַכָּנוֹת הַמִּדְבָּרוֹת וְהַיַּמִּים וְהָאֻמּוֹת הַמִּתְחַלְּפוֹת.

(כג) אָמַר הֶחָבֵר: הַשְׁכִינָה הַנִּרְאֵית עַיִן בְּעַיִן הִיא אֲשֶׁר נֶעְדְּרָה, כִּי אֵינֶנָּה נִגְלֵית כִּי אִם לְנָבִיא אוֹ לְחָמוֹן נִרְצֶה בַּמָּקוֹם הַמְיֻחָד, וְהִיא אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מְצַפִּים לָהּ, בְּאָמְרוֹ: "כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן", וּבְאָמְרֵנוּ בִּתְפִלָּתֵנוּ: "וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן". אַךְ הַשְׁכִינָה הַנִּסְתֶּרֶת הָרוּחָנִית הִיא עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אֶזְרָחֵי וְעִם כָּל בַּעַל דָּת הָאֲמִתִּית, זַךְ הַמַּעֲשִׂים, טְהוֹר הַלֵּב, נַפְשׁוֹ בָּרָה לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֶרֶץ כְּנַעַן מְיֻחֶדֶת לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַמַּעֲשִׂים לֹא יִשְׁלְמוּ כִּי אִם בָּהּ, וְהַרְבֵּה מִמְּצוֹת יִשְׂרָאֵל בְּטֵלוֹת מִמִּי שֶׁאֵינוֹ דָר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַלֵּב וְהַנֶּפֶשׁ אֵינָם טְהוֹרִים וְזַכִּים כִּי אִם בַּמָּקוֹם שֶׁיּוֹדְעִים בּוֹ שֶׁהוּא מְיֻחָד לֵאלֹהִים, וְאִלּוּ הָיָה זֶה בְּדִמְיוֹן וּבְמָשָׁל, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא אֱמֶת כַּאֲשֶׁר קָדַם בֵּאוּרוֹ. וְתִתְעוֹרֵר הִתְּשׁוּקָה אֵלָיו וְתִטְהַר הַנֶּפֶשׁ בּוֹ, כָּל שֶׁכֵּן מִי שֶׁהוֹלֵךְ אֵלָיו מִמָּקוֹם רָחוֹק, וְכָל שֶׁכֵּן לְמִי שֶׁקָּדְמוּ לוֹ עֲוֹנוֹת, וְהוּא מְבַקֵּשׁ כַּפָּרַת הָאֱלֹהִים, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ בַּקָּרְבָּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ קְבוּעִים לְכָל עָוֹן וְעָוֹן מִזְּדוֹן וּשְׁגָגָה, וְיִסְמֹךְ עַל מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: "גְּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן", כָּל שֶׁכֵּן אִם יִהְיֶה הַגָּלוּת לְמָקוֹם רָצוּי אֲבָל הַסַּכָּנָה בַיָּם וּבַיַּבָּשָׁה אֵינָה נִכְנֶסֶת בְּאָמְרוֹ: "לֹא תְנַסּוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם", אַךְ סַכָּנָה שֶׁהוּא מְסֻכָּן כְּמוֹ מִי שֶׁתִּהְיֶה לוֹ סְחוֹרָה מְקֻוֶּה שֶׁיַּרְוִיחַ בָּהּ. וְאִלּוּ הָיָה מְסֻכָּן יוֹתֵר מִזֶּה כְּפִי תְּשׁוּקָתוֹ וְקַוּוֹת הַכַּפָּרָה, הָיָה הַדִּין עִמּוֹ בְּהִכָּנְסוֹ בְּסַכָּנוֹת, אֲחֲרֵי אֲשֶׁר חָשַׁב עִם נַפְשׁוֹ וְהוֹדָה עַל מַה שֶּׁעָבַר מִיָּמָיו, הִסְתַּפֵּק בּוֹ וְהֶחֱזִיק בִּשְׁאָר יָמָיו בִּרְצוֹן אלהיו וְיִכָּנֵס בְּסַכָּנָה; וְאִם יַצִּילֶנּוּ אֱלֹהָיו יִשְׁבַּח וְיוֹדֶה, וְאִם יְמִיתֵהוּ בַּעֲוֹנוֹתָיו. וְרוֹאֶה אֲנִי זֶה יוֹתֵר עֵצָה טוֹבָה מֵאֲשֶׁר יִסְכְּנוּ בְנַפְשָׁם בַּמִּלְחָמוֹת בַּעֲבוּר שֶׁיִּזָּכְרוּ בִּגְבוּרָה, אוֹ בַּעֲבוּר שֶׁיִּקָּחוּ שָׁכָר גָּדוֹל, וְשֶׁיּוֹתֵר קַלָּה הִיא הַסַּכָּנָה הַזֹּאת מֵאֲשֶׁר יִכָּנְסוּ בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר עַל הַמִּלְחָמָה.

(כד) אָמַר הַכּוּזָרִי: לְפָנִים הָיִיתָ בּוֹחֵר בַּחֲרוּת, וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתְךָ עַתָּה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהוֹסִיף עֲבֵדוּת וְחוֹבוֹת שֶׁתִּהְיֶה חַיָּב בָּהֶם כְּשֶׁתָּדוּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְוֹת שֶׁאֵין אַתָּה חַיָּב בָּהֶם הֵנָּה.

(כה) אָמַר הֶחָבֵר: אֲבָל אֲנִי מְבַקֵּשׁ הַחֲרוּת מֵעֲבֵדוּת הָרַבִּים אֲשֶׁר אֲנִי מְבַקֵּשׁ רְצוֹנָם וְאֵינֶנִּי מַשִּׂיגוֹ, וַאֲפִלּוּ אִם אֶשְׁתַּדֵּל בּוֹ כָּל יְמֵי חַיַּי, וְאִלּוּ הָיִיתִי מַשִּׂיגוֹ לֹא הָיָה מוֹעִיל לִי, רְצוֹנִי לוֹמַר: עֲבֵדוּת בְּנֵי אָדָם וּבַקֶּשֶׁת רְצוֹנָם. וַאֲבַקֵּשׁ עֲבֵדוּת אַחֵר, יֶשֶׁג רְצוֹנוֹ בְּטֹרַח מְעָט, וְהוּא מוֹעִיל בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבַבָּא, וְהוּא "רְצוֹן הָאֱלֹהִים", וַעֲבוֹדָתוֹ הוּא הַחֵרוּת הָאֲמִתִּי, וְהַהַשְׁפָּלָה לוֹ הוּא הַכָּבוֹד עַל־הָאֱמֶת.

(כו) אָמַר הַכּוּזָרִי: כַּאֲשֶׁר אַתָּה מַאֲמִין בְּכָל מַה שֶּׁזִּכַּרְתָּ כְּבָר יָדַע הָאֵל מַצְפוּנְךָ, וְרַחְמָנָא לִבָּא בָּעֵי, יוֹדֵעַ הַמַּצְפוּנִים וּמְגַלֶּה הַנִּסְתָּרוֹת.

(כז) אָמַר הֶחָבֵר: זֶה אֱמֶת כַּאֲשֶׁר יִמְנַע הַמַּעֲשֶׂה, אֲבָל הָאָדָם מֻנָּח לוֹ בֵּינוֹ וּבֵין מַאֲוַיָּיו וּמַעֲשֵׂהוּ, וְהָאָדָם נֶאֱשָׁם כַּאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ מֵבִיא הַשָּׂכָר הַנִּרְאֶה אֶל הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב הַנִּרְאֶה, וְעַל כֵּן נֶאֱמַר: "וְהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹרֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם", "וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם", "זִכְרוֹן תְּרוּעָה". לֹא שֶׁהָאֱלֹהִים צָרִיךְ אֶל הַזִּכָּרָה וְהֶעָרָה, אַךְ שֶׁהַמַּעֲשִׂים צְרִיכִים לִשְׁלֵמוּת וְאָז יִהְיוּ רְאוּיִים לִגְמוּל, כַּאֲשֶׁר צְרִיכִים עִנְיָנֵי הַתְּפִלָּה לְבַטָּא בָּהֶם עַל הַשְׁלֵמוּת הַגָּמוּר מֵהַתְחָנָה וְהַבַּקָּשָׁה, וְכַאֲשֶׁר יִהְיֶה הַמַּעֲשֶׂה שְׁלֵמִים כָּרָאוּי, יִהְיֶה עֲלֵיהֶם הַגְמוּל, וְיִהְיֶה זֶה עַל דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם כְּאִלּוּ הוּא זִכָּרוֹן, וְ"דִבְּרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם". וְאִם הָיָה הַמַּעֲשֶׂה בִּלְעֲדֵי כַּוָּנָה אוֹ כַּוָּנָה בִּלְתִּי מַעֲשֶׂה תֹּאבַד הַתּוֹחֶלֶת, אֶלָּא בְּמַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר הַמְצָאַת הַכַּוָּנָה. וְהִתְוַדּוּת עַל הִמָּנַע הַמַּעֲשֶׂה מוֹעִיל קְצָת תּוֹעֶלֶת, כְּהִתְוַדּוּתֵנוּ בִּתְפִלָּתֵנוּ בְּאָמְרֵנוּ "וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ" וְהַדּוֹמֶה לָזֶה. וּבְהֶעָרַת בְּנֵי אָדָם וְהִתְעוֹרְרוּתָם אֶל אַהֲבַת הַמָּקוֹם הַהוּא הַקָּדוֹשׁ יְנַחֵץ הָעִנְיָן הַמְיֻחָל, שָׂכָר גָּדוֹל וּגְמוּל רָב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד", כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ". – רְצוֹנוֹ לוֹמַר כִּי יְרוּשָׁלַיִם אָמְנָם תִּבָּנֶה כְּשֶׁיִּכְסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָהּ תַּכְלִית הַכֹּסֶף עַד שֶׁיְּחוֹנְנוּ אֲבָנֶיהָ וַעֲפָרָהּ.

(כח) אָמַר הַכּוּזָרִי: אִם הַדָּבָר כֵּן – מְנָעֲךָ אֹשֶׁם, וְעָזְרְךָ מִצְוָה. הָאֱלֹהִים יַעֲזָרְךָ עַל כַּוָּנָתְךָ, וְיִגְזֹר לְךָ הַטּוֹב כְּבַקָּשָׁתְךָ וְהִשְׂתַּדְּלוּתְךָ, וְיִהְיֶה לְךָ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ, וְיַרְבֶּה שְׂכָרְךָ עַל בֹּר לִבְּךָ וּמַצְפוּנְךָ, כִּי הוּא בַּעַל הַטּוֹבָה וֵאלֹהֵי הַחֶסֶד וְהַגְּבוּל, וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדָיו וְאֵין צוּר זוּלָתוֹ, יַעֲשֶׂה עִמְּךָ כְּחַסְדּוֹ עִם הַמְכַוְּנִים כַּוָּנָתְךָ לְשָׁמוֹ בְּרַחֲמָיו. אָמֵן אָמֵן סֶלָה.